

קונטרס

תקנתא מקלקלתא

ביטול ה"תקנה" מה שרצו לחדש:

לחייב הנתבע להציע להתובע הברירה מג' בתי דין
ויוכיח זכות ה"נתבע" ל"בחירת" הבית דין

אספתי וסדרתי בעזהשי"ת

אברהם שמואל יהודה געשמעמנער

מח"ס מחזה איש ותורת אמך

מאנסי ניו יארק, סיון שנת תשס"ג לפ"ק

מייסד מנהל וחבר בבית דין צדק שער המשפט
מתדיינים בתנן, והפס"ד ניתן עם המקורות "מהיכן דנתנו" בכתב
17 MOSIER COURT, MONSEY N. Y. 10952

בס"ד
(845) 425 9708

מח"ס: מחזה איש (ביאורי הלכה, כ"ח), תורת אמת (דיני
נשים בת"ת, ג"ח), חוקת משפט, משפטים כהלכתם (על
ה' דינים), נחלת איש (ה' הסגת גבול), מנחת איש (עז"ת)

יום א' לסדר: "ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל... אשר ידעת כי הם זקני העם ושומרי...
ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך" (בהעלותך), מ"ו לחודש סיון, שנת תשס"ג לפ"ק.

שלום וכט"ס להנה"צ המפורסם וכו' כש"ת מו"ה שליט"א, אב"ד

אחרש"מ כיאות וכראוי, הנני בזה בקשר מה ששלחתי לגדולי דורנו שליט"א (תמוז תשס"ה) - בירור הלכה [הרצו"פ כ"מכתב ב"],
להוכיח שאין בכח האסיפת בתי דין (צמחשון תשס"ה) - לתקן "תקנה" חדשה; לחייב את הנתבע להציע להתובע - הברירה
מג' בתי דין - [מחבורתם המדיינים ביוקר, בכדי למנוע את הנתבעים מלבחור בבי"ד הדנים בחנם או בזול], ואם לא יציע רק ביי"ד אחד
[המדיינים בחנם או בזול] - אז ידונו אותו כ"מסרב לדין" - וגם יתנו להתובע "היתר ערכאות", והוכחתי שם - שזהו בניגוד הגמור
להסכמת כל הפוסקים; שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד. ולאור השתלשלות האירועים - הנני מוצא א"ע כמחוייב בדבר; לעורר את
תשומת לבם של גדולי דורנו שליט"א - על פירצה נוראה בחומת דת קדשינו - על אף שמאוד לא נעים לי לכתוב הדברים דלהלן.

ובכדי להבהיר הענין להדר"ג - שיבין הדברים לאישורן - מוכרחני לתאר השתלשלות הדברים כהווייתן וכסדרן - בחמשה שלבים:
[א], ביום ב' סיון תשס"א שלחתי מכתב [הרצו"פ כ"מכתב א'] להרה"ג ר' מענדל זילבער שליט"א [שמחמת הכבוד - אזכיר
את שמו בכל משך דבריי רק ב"רמ"ז] - מי שהיה הרוחק העיקרי לתקן התקנה, שבו הוכחתי לו בראיות ברורות ועצומות - ש"תקנה"
זו מופרכת ועומדת מן ההלכה הברורה - שבהסכמת כל הפוסקים כולם; שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד. [ב], בשל"א קיבלתי מענה
ממנו - שלחתי [בג' תמוז תשס"א] את נימוקי נגד התקנה [עם כמה הוספות] - להרבה מגדולי דורנו שליט"א [מבלי להזכיר שמו של
הרמ"ז (מחמת כבוד)], והוא "מכתב ב" הנ"ל הרצו"פ], בבקשה; שיחיו את דעתם בזה, וכמה מהם - ובראשם הנה"צ מקאשוי
שליט"א - ואתו עמו הנה"צ: הר"א לייטנער, הריח"מ פר"מ, הרחי"ד ווייס, הר"ש ווינגער, הרמ"ז זארגער, הר"ש שווייצער, הרנ"א
אהלבוים שליט"א - השיבו לנו דברים ברורים בהסכמה לדברינו - ובכתבם [הרצו"פ] לבטל ה"תקנה", [ושלחתי להרמ"ז צילום מן
"מכתב ב" הנ"ל - בצירוף תשובת גדולי דורנו - מה שכתבו בביטול התקנה]. [ג], אח"כ [בי אב תשס"א] - הגיעני מכתב מענה מן
הרמ"ז [הרצו"פ כ"מכתב ג"], בו הוא מנסה בשארית כוחותיו - לחזק וליישב את התקנה - מחיצי השגותי שכתבתי לו ב"מכתב א"
הנ"ל, ועמדתי מרעיד - שאיך שהוא מתעקש שם בהתמודדות בלתי שכיח נגד גדולי הפוסקים - בהמון העלמות ומשטושים.
[ד], לאור זאת - חזרתי ושלחתי אליו [בב' אלול תשס"א] מכתב ארוך [הרצו"פ כ"מכתב ד"] - לדחות את כל דבריו שב"מכתב ג" -
מהחל ועד כלה (עם קס"א הערות), [ושם, (סעיף ז') - הערתי לו; על מה שהעתיק על עצמו בריש מכתבו - אותם לשונות של הכנעה
והערצה - מה שכתבתי לגדולי דורנו ב"מכתב ב" הנ"ל (ששלחתי לו צילום מזה וכנ"ל) - כאילו שנכתבו עליו, כי חשבתי אולי משגה
היא], ובקשתי ששייב על דברינו. [ה], בראותי שהרמ"ז אינו משיב כלום על דברינו שב"מכתב ד" הנ"ל - נתקבל ד"ו אצלי
כ"הודאה" ו"הסכמה" על צדקת דברינו - בבחינת "שתיקה כהודאה דמיא", כי לולי שהיה לו מה להשיב - בודאי של"ה טומן את ידו
בצלחת השתיקה. ולכן שלחתי [כסליו תשס"ב] ה"מכתב ד" הנ"ל - לאותם גדולי דורנו ששלחתי להם "מכתב ב" הנ"ל (אות ז'), [ג"כ
בלי גילוי זהותו - כי חסתי על כבודו - ולא רציתי להתכבד בקלונו ח"ו, דעיקר המטרה היה רק; שיעמדו היטב על בוריו של ה"ענין"
- ושיבינו הדבר לאישורו; איך שכל פתחון פה להצדקת ה"תקנה" - היא מופרכת ועומדת מכמה צדדין וצידו צדדין]. וככה נשתקע
ה"תקנה" החדשה לאט לאט - כשנתפרסם התנגדות גדולי דורנו שליט"א עליה - וחור"ד לביטולה המוחלט וכנ"ל.

לאור כל זאת - נפלאתי מאוד לראות לאחרונה; איך שהרמ"ז - שהוציא (ניסן תשס"ג) את ספרו שו"ת ח"ג, פירסם שם (צמח מו"מ, ס"ו
6) את תשובתו הנ"ל (ד"ס זכדי, אות ג) - מה שכתב אלי בחיזוק ה"תקנה" - כדמותו וכצלמו, ונדהמתי לראות; איך שמתעלם
פשוט מכל דברינו שכתבנו לו ב"מכתב ד" - לדחות התקנה ע"פ דברי כל פוסקים כולם שטיפלו בשאלה זו (ג"ו במספר) בלי שום חולק
כלל - וכאילו שאין ידוע לו שום פירכא על דבריו, קשיות עורף שטרם נשמע כמות - משום מחבר בעל אחריות וירא חטא; שיתעקש
לפרסם מכשול ב"היתר ערכאות" - המנוגד להלכה ברורה, מבלי להתחשב כלל עם הערותיו של דברי הזולת - אף מן קמץ שבקמנים
- על מעותים בולטים. [וגם התעקש להכתיר את עצמו כאותיות בולטות (בריש התשובה); בתוארי כבוד הערצה והכנעה - שהעתיק
מ"מכתב ב" הרצו"פ מה שכתבתי לגדולי דורנו - כאילו שכתבתים אליו, למרות שהערתי אותו על ד"ו - וכנ"ל (ס"ו, אות ד')]. וב"ו
עשה - תוך כדי סירובו מלהכנע לדעתם של זקני גדולי דורנו שליט"א - שכבר ביטלו ודחו את ה"תקנה" החדשה - בתשובתם וכנ"ל
(ס"ו, אות ז'). [ולמרות שבראש מבטלי ה"תקנה" - עומד פאר דורנו הישיש שליט"א, מי שהרמ"ז אשתבחתי קמשתבח ביה (צמחשון) -
כאילו שהתבטא על חיבורו; שהינו ספר "היחיד" בין כל השו"ת שיצאו בדורנו - המתאים להשו"ת שמדורות הקודמים... ומתנצל
שם; שמפרסם זאת - לא למטרת "התפארות" ח"ו - רק מחמת שדברי אותו גאון וצדיק "חשובים" בעיניו... בו בזמן; שאינו מהסס

כלל - לבטל את דבריו במחי יד - ולסרב מלהכנע לדבריו שפירסם ברבים; כביטול ה"תקנה"...) באופן, שבהדפסתו את תשובתו הנ"ל - פירסם וגילה בעצמו את זהותו - מה שהשתרלנו להסתיר בכל משך זמן השקו"ט שבינינו - מחמת שחסנו על כבודו, כי כמה מגדולי דורנו - מקבלי "מכתב ד" הנ"ל בשעתה - הבינו עי"ז למפרע; מ"מ" שהי' המדובר - וכמו שהביעו תמיחתם ע"ז.

והנה, כבסים ויסוד לדברינו - נחוץ מאוד להדגיש: שדבר זה כשלעצמה - שמחבר ספר שו"ת; ינצל את כח חיבורו - "לנמנע" בתוכה "בירורי הלכות" - הנוגעים לפרנסתו היום יומית, כדי שיצמיחו לאח"ז פירות - מה שיקצנה לעצמו, כלומר; לנמנע הקו (בכל הנוגע לזה) כפי שיוצא לטובתו - כדי שישמש לו אח"כ כקדרום לחפור בה - לביסוס וחיוזק כחו ופרנסתו, הוא דבר מזור - שלא נשמע כמוהו בכל תולדות ימי עמינו - ומה שטרם הרהיב שום מחבר לעשות במתכונתו. דאמו "מקרה" בעלמא הוא; שבכל שאלה הנוגע ל"הלכות דיינים" - יוצא בכל פעם המסקנא - כפי שהוא לטובת עצמו ופרנסתו... ולדוגמאות אחדות - מני הרבה: הוא "מברר" (מ"ט, ס' ו', אות מ'); שרק ב"ד "התאחה"ר" (שעומד בראשה) - יש לה דין "בי"ד קבוע" - [וממילא א"א להשיב להם שרוצים לילך לבי"ד אחר]. וכן הוא "מברר" (מ"ט, ס' ו', אות מ'); שנתבע שאינו מרוצה בבי"ד של התובע - חייב להתדיין בזבל"א - [שטמון בחיקה עשירות מופלגת, ואך עתה נגמר "בוררות" - שהרמ"ז היה ה"בורר" מצד התובע - שעלתה להצדדים להון תועפות; \$310,000.00]. כמו"כ הוא "מברר" (מ"ט, ס' ג'); שהבי"ד אינם חייבים ליתן להבע"ד "מהיכן דנתנו", [מה שפותח הפתח - לכל מיני עקמימות ועיוות הדין - מבלי שיצטרך ליתן דו"ח על שום דבר]. וכן "מברר" (מ"ט, ס' ד'); שבע"ד אינו יכול להזמין דין שעיוות עליו את הדין לד"ת, [עורך חיוזק כח להשתלט על הבע"ד בשבט מושלים - מה שמנצלים זאת באופן שלא נשמע כמוהו], ועוד הרבה.

ובמובן שכל אלו ה"בירורים" - בהיות שהוא נוגע בדבר, הם מלאים התעלמות בולטות - והתמודדות עזה נגד גדולי הפוסקים - במידה שטרם נשמע כמוהו, (מה שנוכח אי"ה בהזמנות אחרת). ומשל למה"ד דומה: לסוחר (ת"ח) המוכר מנעלים - שיפרסם "בירורי הלכה"; שהכל חייבין לקנות רק אצלו - והעובר ע"ז הוא בר נידוי, ומי שאינו שבע רצון מן הסחורה שלו - חייב לקנות סחורה היקר ביותר, ושכל מי שיש לו מענות עליו; שרימה אותו - אינו חייב להשיב לו מאומה - וגם אינו יכול להזמין לד"ת... וכו'. האם היה עולה על דעת מי שיש לו מח בקדקדו; שיכולים לסמוך על דבריו - אף אם לו היה כגובה ארזים גבהו - בלי בדיקה יסודית אחריהם, בו בזמן שהוא פסול לדון בדבר להלכה, וכמבואר במוש"ע (מ"ט, ס' ז', סי"ג) וברמב"ם (עדות פט"ז, ס"ד); דכל "צד הגייה" - אפילו "בדרך רחוקה ונפלאה" - פוסל מלדון בדבר, וכש"כ ב"דרך קרובה" כבנ"ד. וכ"ז עושה - תוך כדי שהוא מתרעם (צסקדמו); על המורים הלכות נגד גדולי הפוסקים - מתוך נמיית הדעת שיש להם עוד טרם הבירור... דבר שהוא בדיוק ממש - מה שהוא עצמו עושה... וחז"ל שהיו "מבינים" על "חולשת" בנ"א - כבר הורו לנו (צרכות מ"ג, ז' ויזמות ע"ז, ו' וס"ג); דאף "אמורא" - (שהיה יכול להחיות מתים) - ג"כ נחשד "לשקר" בכדי להצדיק את מעשיו, וכן איפסקא הלכתא במוש"ע (יו"ד ס' רמ"ג, סל"ו), עיי"ש.

יאמין לנו הר"ג: שלולא הנחיצות הגדול - שהננו מרגישים בהוכחת הדבר - להסביר מ"מה" שהמדובר, בכדי למנוע בכייה לדורות - כשדבריו יתקבלו אצל בנ"א תמימים - שאינם מבינים להבחין בין תכלת ולקלא אילן - הרואים לפנייהם "תשובה" הנדפס בכרך גדול, שיבחינו איך שנתן מוקש לרבים - ופרץ גדרות עולם; להתיר איסור החמור דעש"ג - בניגוד לדברי כל הפוסקים כולם - בלי שום חולק כלל, היה קשה עלינו מאוד להתמפל כנגדו דא - אבל ההכרח לא יגונה. ובה הבנתי לשונו החריף של הגה"צ מרעברעצין זצ"ל - בספרו שו"ת באר משה (מ"ט, ס' ק"ט) [הועתק מעבר לה"קול קורא" הרצו"פ]; שכתב: שאסור לשתוק כשרואים - שה"בוררים" רוצים לישא דגל התורה בראש כל חוצות, ולא נתקררה דעתו - עד שסיים עלה בזה"ל; וכל השותק - עונו ישא, עכ"ל. ובפשטות אינו מובן - מה חרי האף הגדול הזה - דייקא על שרוצים לישא דגל התורה בריש גלי, וכנראה בעליל - שחשש; שיפרסמו פסקי הלכות מעוותים כפי המועיל לפרנסתם - וכמו שהתגשם בנ"ד, וע"כ פקודתו שמרה רוחי - שלא לשתוק ע"ז.

ועתה נבוא להשיב על דבריו, וכאמור לעיל; דכל מה שהדפיס בס' א' [שהוא "מכתב ג" הרצו"פ] - כבר דחינו בפרטות - ב"מכתב ד" הרצו"פ, ע"כ נשיב כאן רק על עיקר "כללות" דבריו - ובפרט על מה שהדפיס בספרו (ס' ז' וי), וזה החלי בעזהשי"ת:

תשובה לדבריו:

הגם שכבר השבנו על מענה זו - ב"מכתב ד" הרצו"פ (סעודת: י"א, ק"ד, ק"ז - קמ"ט) - מה שמתעלם עצמו מזה כליל - כאילו שאין ידוע לו שום פירכא על דבריו, מ"מ נחזור לבאר ד"ז בטומ"ד - להוכיח: שדבריו הללו נפרכין מכח חמשה אנפי - ואלו הם:

א. כיון שכל הפוסקים - הסכימו; שהנתבע יש לו כח "בחירת הבי"ד" - ממעם "מוחזק", ממילא א"א לקפחו מזה - אף כשהתובע רוצה בזבל"א הכשירה בתכלית ראשית, דאפילו לולא הבעיות שב"בבורות" - וכדלקמן (לוחות: ד' - ח"ג) ג"כ ל"ה יכולים לכופה על הנתבע, מכיון שהדבר ברור

דיחוי א' - על מענה הראשון והעיקרי

עיקר נימוקו של הרמ"ז (צ"ט ו' וי) - איך שמנסה להצדיק את ה"תקנה" החדשה - לחייב את הנתבע להציע להתובע הברירה מג' בתי דין - הוא מכח הטענה; דהיכן נאבד זכותו של התובע - לזבל"א, וע"כ רוצה לומר; שאדברה מתקני ה"תקנה" - דאנו בזה ל"טובת" הנתבע, שיוכל לפטור עצמו מלהתדיין בזבל"א - שהיה עולה לו ב"הוצאות" גדולות, עיי' שיציע להתובע - הברירה מתוך ג' בתי דין "מפורסמים" (שב"חבורת" המדיינים ביוקר). דאז יוכרח התובע - לזוותר על זכותו לזבל"א, עכ"ל.

כאילו שרוצה בזבל"א - (אף כשבאמת גם הוא אינו רוצה בזה מחמת ה"הוצאות"), אם בזה בלבד - כבר יוכל להכריח את הנתבע; שיסכים להתדיין אצל הבי"ד שבבחרתו - מייראתו מן ה"הוצאות" המגומות שב"בוררות". ונמצינו, שבכל פעם יגבר התובע בבחירת הבי"ד - ולקחה מרת הדין - מה דקימ"ל להיפך; שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד וכנ"ל, והבין.

ומעתה, אטו כל הנך פוסקים הנ"ל - שכתבו: שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד - קמלי קניא באגמא הוא, שלא ידעו מהזכות לזבל"א המפורש בשו"ע - (כמענת הרמ"ו). א"ו, מדחוינן - שעכ"ז פסקו: שיד הנתבע גובר בבחירת הבי"ד - ולא העניקו להתובע הזכות לזבל"א וכנ"ל, ודאי דהכי קימ"ל - אפילו אם לא נוכל להסביר את מעמם בזה. ובש"כ כשאכן יש הסבר פשוט במעם שיטתם - והוא: דמכיון שהנתבע יש לו הדין של "מוחזק" - מה שמטעם זה הגבירו כח הנתבע לבחירת הבי"ד - וכמבואר בדבריהם, [וכדלקמן (אות ט"ז)], ממילא פשוט - שמטעם זה גופא: א"א לכופו להתדיין גם בזבל"א - כשהוא ממאן בזה. [גם ייתכן, שצירפו הנימוק: מכח ה"פסלות" שב"בוררות", וכדלקמן (אות ו)].

ובש"כ וק"ו - כשיש לנו דברי הרשד"ם (מ"מ, סי' ז') [המצויין בש"ד (סי' י"ד, קצ"ג)] - שאכן מדגיש לכתוב בפירוש: שכן הוא הדין - שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד - אף בגוונא שהתובע רוצה בזבל"א, מן הטעם המבואר לעיל; משום שהנתבע הוא "מוחזק" עיי"ש - ודאי דהכי קימ"ל. [ובכן משמע גם מדברי שו"ת הרמ"א (סי' ק"ד) - שכתב בזה"ל: "אבל נראה דאין יכול לכופו בזה - כי אין כופין לעמוד לפני זה בורר - והוא פשוט", עכ"ל].

ב. התעלמות והתמודדות עזה נגד כל הפוסקים - במידה שטרם נשמע כמוה במחנה החרידים

ויש להדגיש, שהרמ"ז בספרו (מ"מ, סי' א' ו') - לא הזכיר רק דברי הרשד"ם בלבד, וחולק עליו על סמך סברות בדויות - ובהתמודדות עזה שטרם נשמע כמוה במחנה החרידים - וכאילו שהי' בן דורו ובכוחו לחלוק עליו... ולא הזכיר כלל - דברי שאר פוסקים הנ"ל (ד"ס ואלו, וכן דג"כ ס"ל; שהנתבע יש לו כח בחירת הבי"ד, וכאילו שחי קודם תקופתם - וממילא לא ראה את דבריהם... הנשמע כזאת, להתעלם מדבריהם המפורשים של כל גדולי הפוסקים - ולהתמודד נגד דעתם מבלי שיימצא עליהם שום חולק כלל - ולהסיק היפך דבריהם שכתבו: שהנתבע אכן יש לו כח בחירת הבי"ד - אף כשהתובע רוצה בזבל"א.

והיותו מתמיה - הוא, דאף לאחר שהערתי לו ב"מכתב א"ה הרצו"פ - על המצאם של (חלק מ)שיטות פוסקים הנ"ל - שכל בית ישראל נשען עליהם, וגם המרחתי בעבורו בלהג בשר וביגיעה רבה - להעתיק לו את כל דבריהם בדקדוק גדול - כדי שיראה את דבריהם לפניו מחוורין כשמלה. עכ"ז התקשש על מעמדו ב"מכתב ג"ה הרצו"פ [מה שהדפוס בספרו (מ"מ, סי' א') - ע"י ייצור "חילוקים" ו"אוקימתות" רחוקים - שאינם משנים כלום להלכה, [כאילו שהפוסקים הללו לא העניקו זכות בחירת הבי"ד להתבע - רק דוקא בגוונא: כשבוחר בבי"ד קבוע - או בבי"ד שמקהילתו וכו' וכו']. על אף - שכבר הוכחתי לו בראיות ברורות ומוכחות - ב"מכתב ד"ה הרצו"פ (סע' ו'; ז' - ג'); שכל דבריו נידחין

- עי"פ ל"ה פוסקים מובהקים [שלא מהם - הם מגדולי הפוסקים מדורות הקודמים - אשר כל ב"י נשען עליהם ומפיהם אנו חיים, וזה כולל ט"ז פוסקים נוספים - על ה"ט שהבאתי ב"מכתב ב" וג' הרצו"פ], דס"ל פה אחד: דכשיש כמה בתי דין (שאינם קבועים) בעיר - והבע"ד אינם משתווים על א' מהם - או יד הנתבע גובר.

ואלו הם: רשד"ם (מ"מ, סי' ז', ז' וי"ב וי"ד, סי' ר"ב ואס"ע, סי' כ"ז) [שהש"ך (סי' י"ד, קצ"ג) מציין עלה] - שהעמים כן ברעתם של: סמ"ג (פסין ל"ז), אור"ח (פסדיון, סי' ע"ג), רי"ו (מס' נזיר, סי' ח"ג), מרדכי (פסדיון, סי' טש"ט), סה"ת (סע' ג' ח"ט, סי' ו'), רא"ש (פסדיון, סי' ס' מ"א, ונקי"פ, אות ל"ט), מהרי"ק (שו"ע, סי' ו'), מהר"י טאייטאצאט (שהרשד"ם מעיר עליו: שפסק ונהג כן), תה"ד (פסקים וכתבים, סי' ס"ט), וכ"כ מהריב"ל (מ"מ, סי' ל"ז), וב"ה משמעות: רמ"א (מ"מ, סי' י"ד, ק"א) ע"פ דברי ביאור הגר"א (ס"ט, קס"ח).

ובן נקטו להלכה: ערוה"ש (ס"ט, סי' כ"ז), כנה"ג (ס"ט, סג"ס, אות כ"א), נתה"מ (ס"ט, סי' קס"ג), [ו"ל, הנתבע כחו גדול - לדחות להתובע לדון לפני מי שהוא רוצה, עכ"ל], רמ"א (שו"ע, סי' ל"ג, וק"ד), אהלי יעקב (למס' ק"ש, סי' י'), מהריט"ץ (סי' י"ח), פרמ"א (מ"מ, סי' פ"ג), תו"ח (למס' ט"ז, סי' ל"ג), מנן גבורים (סי' כ"ג), עדות ביעקב (סי' מ"א), בני משה (סי' כ"א), חקקי לב (סי' כ"ג), בני שמואל (מ"מ, סי' י"ד, קי"ז, ד"ס אות ו'), שיבת ציון (סי' ל"ח), עדות ביוסף (לעיל) שו"ע, סי' מ"א, [ו"ל: כבר נתפשט המנהג - דהתובע הולך אחר הנתבע, ואפי' יהיה בעיר רבנים מומחים שהרבים המחוס ע"יהם - אפי' יכול הנתבע לכופו את התובע להלך לחכמים אחרים, ואפי' אם הבי"ד שמברר הנתבע - הוא בציר מהבי"ד של העיר, עכ"ל], אבני חפץ (סי' ק"א), פער"ת צדיק (מ"מ, סי' קס"ג), נשאל דוד (מ"מ, סי' ז'), אג"מ (מ"מ, סי' ס"ט, ו"מ, סי' ט'), משנת יעקב (קא"פ, סי' ס"ז), תשובות והנהגות (מ"מ, סי' מ"מ), [ושם (סי' מ"ז) - כתב: דהנתבע גובר אף על "הרכב" אותה הבי"ד שבבחרתו, כלומר "מי" מהדיינים שישבו בנידונו, וראה מש"כ בזה לקמן (אות י"ד)], נצח ישראל (סי' מ"ט), ולא נמצא עליהם - אף חולק יחידה בלבד: שיעניק זכות בחירה זו להתובע.

וממילא פשוט וברור - דהכי קימ"ל להלכה ולמעשה, ולא שייך למען ע"ז - טענת הרמ"ז הנ"ל; דהיכן נאכדה זכות התובע לזבל"א. דמלבד מה דבפשוט משמעות דבריהם - הוא: דבודאי מיירי אף בגוונא שהתובע רוצה בזבל"א, דהלא מכיון שהוא ממאן בהבי"ד של בחירת הנתבע - בודאי שירצה להתאחז על זכותו לזבל"א - אם היה בכוחו לזה, דהרי הזבל"א שבימי הפוסקים הדנים ע"ז - לא עלתה הוצאתה על סתם בי"ד, וא"כ הרי הדבר פשוט - שאם התובע אינו מרוצה בבי"ד שהציע הנתבע; שירצה להתאחז על זכותו לזבל"א - כדי שיהיה לו עכ"פ דיעה על בחירת דיין אחד מן הג'. ומדחוינן - דעכ"ז סתמו כל הפוסקים הנ"ל; שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד - ואף א' מהם לא אשתמיט לומר: דבכה"ג יש לו להתובע הזכות - לתבוע זבל"א, ע"כ מוכח דו"א.

[ובש"כ בימינו אלה - שההתדיינות בזבל"א עולה להון תועפות, בודאי דגם מן ה"סברא" הפשוטה - אין לומר: דאם התובע רוצה בזבל"א - אז הוא גובר בזה, דא"כ כל תובע שאינו מרוצה מן הבי"ד שהציע הנתבע - ילמדו אותו לאיים על הנתבע;

ונפרכן - מלשונותם המפורשים של פוסקים הנ"ל - להיפך הגמור, עיי"ש. [ולדוגמא אחת נוסף: יעויין בלשוננו של העדות ביוסף שהועתק לעיל (אות 6; ד"פ וכן) עיי"ש], והוא כדרכו - התעלם עצמו כליל מכל דבריו בזה, ומתעקש עצמו לעמוד על דעתו - כאילו שאין ידוע לו שום פירכא על דבריו. ואצ"ל - שאפילו אדם גדול שבדורות - ג"כ ל"ה בכוחו לחלוק על רוב מנין ובנין החולקים עליו, וכש"כ אנשים בדורינו השפל - ובפרט כשהוא גם "נוגע בדבר" - ודאי שדבריו בטלים ומבוטלים נגד כל הנך אריוותא.

ג. ייצורם - כאילו שיש "חיוב"; לדון בבי"ד ה"מרוצה לשני הצדדים" - הוא סתירה שא"א להתקיים, וע"י ה"תקנה" - רק החליפו כח הבחירה מן הנתבע להתובע

ומה שרוצים לייצר התמונה; כאילו שהתועלת שמן "תקנה" זו - היא שידונו אצל בי"ד ה"מרוצה לשני הצדדים" - [נוסח הלכות משטר "תנאים" בקשרי שידוכין לקביעת זמן החתונה...]

וכאילו שקיים בהלכה "חיוב" כזה, הוא סילוף גדול - המנוגד לדברי כה"פ הנ"ל (אות 6); שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד, מה דכל עצמה של דין זה - לא נצרכו להשמיענו רק בכה"ג; שהנתבע אינו מרוצה מהם - דאל"כ מהו הבעיא. וגם מהוה "סתירה גלויה מיניה וביה", דא"כ ייתכן לכנות בי"ד - מה שהנתבע הציע רק מתוך כפייה - ותחת לחץ ואיום ד"סירוב" והיתר ערכאות; כ"מרוצה" לו, בו בזמן שאינו מרוצה - רק בהבי"ד שבחר בהם בלבד. ואם אכן אפשר ל"סתירה" כזה להתקיים - למה לא תיקנו להיפך; לכפות על התובע - שהוא יהיה "מרוצה" מהבי"ד שהנתבע בחר בהם, וככה יתדיינו - אצל בי"ד ה"מרוצה לשני הצדדים"...

והבי רק משום שעל הנתבע - אפשר לאיים "בסירוב" והיתר ערכאות" - כבר הותרה הרצועה; לקפחו מזכותו שע"פ הלכה.

ואדרבה, התוצאה האמיתית שמן "תקנה" זו - היא; שהגבירו כוחו של התובע לבחירת הבי"ד - הרבה יותר מכוחו של הנתבע. דהרי הדבר ברור - דכשהנתבע יציע להתובע (ע"י כפיית התקנה) עוד שני בתי דין - [על אותו הדנים בזול או בחנם שהוא בחר בהם]; בוודאי שהתובע יבחר בא' משני העורפים - מה שהוכרח הנתבע להציע לו, [דהלא זהו כל עיקר מטרת ה"תקנה" - לקפח מן הנתבע האפשריות; מלבחור בבי"ד הדנים בזול או בחנם, וכמבואר לעיל (נפקדום)]. וא"כ, על אף שיתכן - שלכתחלה רצה התובע באיזה בי"ד אחר, מ"מ אכתי נתקיימה עכ"פ עיקר רצונו - שהוא; לדון דוקא אצל בי"ד שביוקר - [שעל ידם מצפה להוציא מן הנתבע אף מה של"ה יכול להוציא ביושר]. ולעומת זה, הנתבע - שעיקר רצונו היה להיפך; להתדיין דוקא אצל בי"ד הדנים בזול או בחנם - [כדי לחסוך בהוצאה - וגם משום שאינו נותן אימון במהלך המשפטים היקרים], ד"ו קיפחו ממנו כליל. וא"כ נמצינו, שהתוצאה של ה"תקנה" - הוא; שפשוט "החליפו" כח הבחירה - ליטלה מן הנתבע - ולהעניקה להתובע, היפך ההלכה הברורה; שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד - מכח שהוא "מוחזק".

ואף בנוונא, שגם התובע אינה מרוצה - באף אחד מן אותם שני בתי דין העורפים - שהוכרח הנתבע להציע לו בכה "תקנה", ומה שבחור באחד מהם - הוא רק בבחינת "בחירת הרע במיעוטו". מ"מ לכל היותר - יכולים לתאר בי"ד כזה; כבי"ד -

דיחוי ב' - על מענה הראשון והעיקרי

ד. מכיון שמוסכם בפוסקים; שהבע"ד אין בכוחו לכופ "הוצאות מיותרות" - על הצד שכנגדו, ממילא א"א לכופ על "בוררות" - שעולה ביוקר מן בי"ד רגיל

ושנית, דכל האמור עד כאן - הוא אפילו בנוונא; כשמחיר ההתדיינות בזבל"א - אינו עולה אף בהוצאת פרוטה אחת יותר - ממחיר ההתדיינות שבבי"ד רגיל, דעכ"ז א"א לכופה על הנתבע - רק אדרבה; הוא גובר בבחירת הבי"ד הרגיל שמציע - מכח שהוא "מוחזק" - וכמש"כ הפוסקים כנ"ל. ועתה נבוא להוסיף שלב על האמור לעיל - והוא; דכש"כ בנוונא - כשמחיר ההתדיינות בזבל"א - עולה ביוקר על ההתדיינות שבבי"ד רגיל, אז בודאי שאין כח לשום בע"ד - לכופה על הצד שכנגדו, וכש"כ התובע על הנתבע שהוא "מוחזק" - אף לולא שיש לו כח "בחירת הבי"ד" הכללי - גם מבלעדי זאת כנ"ל (אות 6), ונבאר דברינו:

דהנה, דבר זה - ברור בדברי כל הפוסקים; שהבע"ד אינו יכול לכופ "הוצאות מיותרות" - על הצד שכנגדו, ע"י רמ"א (פי' י"ד, ס"א), מהרשד"ם (מו"מ, סי' יז), שבי"ל דוד (פי' י"ד, ס"א), ברכת חיים (אלטמאט, סי' נ"ג, אות י'), מאזניים למשפט (פי' י"ד), אגרי"מ (מו"מ, סי' יז), ובספה"ק קב הישר (פל"ז), עיי"ש. וא"כ בוודאי הדבר פשוט וברור בתכלית הפשטות, שא"א לכופ שום בע"ד - וכש"כ את הנתבע שהוא "מוחזק"; שיתדיין בזבל"א - אף לולא שיש לו כח "בחירת הבי"ד" - כיון שעולה פי כמה על ההתדיינות שבבי"ד רגיל. וממילא שוב - אין שום מקום להטענה; דהיכן נאבד זכותו של התובע לזבל"א, דהדבר פשוט - שכל הזכות שיש לבע"ד להתדיין בזבל"א - בנוגע כלפי הכח שיוכל לכופה על הצד שכנגדו - הוא רק; כשמחיר שניהם - של בי"ד רגיל ושל זבל"א - הם שווים, וכמו שהיה בימי קדם - בזמן שהפוסקים דנו עליה. משא"כ כשהזבל"א עולה פי כמה על בי"ד רגיל - וכבימינו אלה, בודאי שנאבד הזכות מכל בע"ד - ואפילו מנתבע; מלכופ את צד שכנגדו ע"ז, וכש"כ תובע על הנתבע - שהוא "מוחזק", וז"פ.

ה. אין הגיון בדבר; דרק משום שעל הנתבע אפשר לאיים "ב"סירוב" ו"היתר ערכאות", לקפחו משו"ה מזכותו - בכדי לתקן לחצאין "עוולה" שאינו באשמתו וכיון שנפל יסודה של טענה זו - שוב נפלה גם כל הבנין מה שבנה עליה הרמ"ז; כאילו שבשביל שהתובע "מוותר" על זכותו

דיחוי ג' - על טענה הראשון והעיקרי

ו. ביון ש"ג פוסקים - "פסלו" אופן ההתדיינות של "בוררות" - ושא"א לכופה על שום בע"ד, פשיטא שא"א לכופה על אדם; להתדיין באופן ה"פסול" לדינא

ושלשית, דכל מה שהארכנו עד כאן (אומית א' - ס') - הוא רק בכדי להוכיח: דאפילו בהנוגע ל"בוררות" הכשירה בתכלית הכשרות - ג"כ א"א לכופה בשו"א על הנתבע שהוא "מוחק" - אף כשהנתבע רוצה בזבל"א, וכנ"ל (אומית א') ע"פ ל"ה פוסקים מובהקים, וכש"כ כשעולה בהוצאה יתירה - על ב"ד רגיל וכנ"ל (אומית ד').

ומעתה, כש"כ וק"ו - בכשנצטרף לזה עוד ה' פוסקים מובהקים נוספים - שפסקו: דאין בכח שום בעל דין - לכופה "בוררות" על הצד שכנגד - וכש"כ תובע על הנתבע, מחמת כל דמדומי ה"פסולות" שמהולים בה. ואלו הם: עבודת הגרשוני (פי' מ"ז) - שכ"כ בשם המהר"ם לובלין, אור נעלם (פי' ל"ט), כנסת יחזקאל (ס), בן פורת (לגריי ענגל, סי' י'), וא"כ בוודאי דהכי קימ"ל - כדעת כל הפוסקים הנ"ל; דא"א לכופה על "בוררות".

ובנוסף לזה - יש לצרף עוד ח' פוסקים מובהקים - שהרעישו בנגות וב"פסולות" ה"בוררות" - מכח כמה מעמים, ובעיקר מכח דברי הרא"ש (פי' דפסקה"ק, סי' ז') הידועים. ואלו הם: מהר"ם אלשיך (פי' ע"ג), פנמ"א (מ"ב, סי' קנ"ט) - שהובא בפ"ת (סי' י"ג, סק"ג), חכמת שלמה (קוועטש, סי' כ"ג ד') - שכתב: שאין חייבין לציית לפס"ד של זבל"א - בלי "מהיכן דנתני", אפרקטא דעניא (ח"ד, קו"י, שמוע זין לחיכס", אומית מ"ז, ונ"צ), ויען יוסף (אומית מ"ב, סי' ע"ח) - שגרמו ברשעתם למיתת הבע"ד, תשובה"ג (מ"ב, סי' תרנ"ט), ועוד.

ופשיטא, דיש לצרף דעתם - לשיטות הפוסקים הנ"ל (ד"ה ומעתה) - שכתבו: דא"א לכופה עליה, דמאחר דהם מודים בפסולותה - שוב הדבר מובן מאליו; דא"א לכופה עליה, דבודאי דאין בכח שום בע"ד - לכופה על הצד שכנגדו; שיתדיין עמו באופן ה"פסול" לדינא - והוא דבר שא"צ להביא שום ראיה על זה. דהדבר מובן בפשיטות, דה"זכות" לזבל"א ע"פ חז"ל והפוסקים - כלפי הכח לכופה על הבע"ד שכנגדו - היא רק כשכל מהלך ההתדיינות כשירה בתכלית ע"פ גדרי שו"ע הלכות דיינים; הדיינים הם יראי השם - שכל מנמתם הוא להציל עשוק מיד עושקו וכו', משא"כ כשהוא מהולה עם "פסולות" שונות - פשיטא: דא"א לכופה על הבע"ד. ולא צרכין לנחות בזה - ל"קים לי", מה דלא בעינן רק: כשהמוחק אין לו זכות - רק ע"פ מיעוט הפוסקים, משא"כ בג"ד - הרי "רוב" הפוסקים ס"ל דא"א לכופה על צד השני.

ובאמת, דבג"ד - לא רק; שה"רוב" ס"ל כן - אלא "כרע", דגם הערוה"ש (פי' י"ג, ס"ב) - והאגרי"מ (אומית מ"ב, סי' ג') - דס"ל: דכ"א מהבע"ד יכול לתבוע זבל"א, ג"כ יורו בג"ד - לפי ה"תנאים" שהם עצמם הטילו בדבר; דא"א לכופה על הצד השני. דהרי הערוה"ש כתב (ס"ב, ס"ד): דבעינן שהצד השני "יסכים" להתדיין עם ה"פסולות" שמהול בה, [דרך ל"דוגמא" בעלמא - נקט הפסול: דשמיעת המענות שלא בפני בע"ד השני - מה שהוא רק אחד מן ה"פסולות", ופשיטא דכ"ה גם כלפי כל שאר ה"פסולות" שמהול בה וכדלקמן (אומית ז' ומ'), עיי"ש]. ובן האגר"מ - מלבד מה שבודאי דגם הוא יודה: שא"א לכופה על אדם להתדיין באופן

הפסול

לזבל"א - (משום שאינו רוצה להעמים על הנתבע היקרות שבוה), משו"ה יתחייב גם הנתבע "לוותר" לעומתו - על זכותו ל"בחירת הבי"ד". דבשלמא, אם התובע - היה "מוותר" ע"ז מדעת עצמו - או עכ"פ ע"פ כפיית ה"תקנה", אולי היה מקום לומר: שצריכין לפצותו מצד אחר - [מה דבאמת ג"ז אינו וכדלקמן (ד"ה ומלנד)]. אבל, מאחר שה"ייקרות" ששורה בזה - היא הסיבה ה"הלכתית": המונע בעד כל בע"ד - מלכופה על צד השני - מכח הגדר של כל הפוסקים הנ"ל, א"כ לכל היותר י"ל; שה"דיינים" - בלקיחתם מחיר גדול כ"כ על זבל"א - "הם" גורמים בזה קיפוח זכות הבע"ד מלכופה להתדיין כך, אבל לא ה"נתבע" - שיצטרך הוא לסבול משום כך.

דאין שום הגיון בדבר - לומר: שבשביל שה"דיינים" אינם רוצים לשמש כ"בוררים" - באותו ה"מחיר" שמשמשים בסתם בי"ד, מה דהו"ל "קיפוח" שוה לשני הצדדים כאחד - (וגם להתנבע), ומה ששום אדם אינו אשם בזה - רק הם עצמם בלבד. דמשום כך - יוכלו להכריח על הנתבע דוקא: שהוא יצטרך לסבול ע"ז - ב"קיפוח זכותו" המגיע לו ע"פ הלכה - ל"בחירת הבי"ד" שמצד האחר, כדי שישמש כפיצוי על ה"עוולה" - שמצד הבתי דין והדיינים: בשלילתם ו"קיפוחם" את שני הצדדים כאחד - מזכותם ל"זבל"א". דהכי רק משום שעליו אפשר לאיים ב"סירוב" ו"היתר ערכאות" - משו"ה יצטרך דוקא הוא לסבול מזה, אין זה - כ"א: הוספת "עוולה" על עוולה - בבחינת "טלאי ע"ג טלאי". דלכל היותר - הו"ל כאילו שהיו נמצאים במקום - ש"לא נמצא" שם "בוררים" כלל, שממילא א"א להם לנצל את הזכות לדון באופן זה וחסל. אבל מאחר שאין כאן "וויתור" מצד התובע - למה יצטרך צד הנתבע לוותר לו בדבר אחר - מה שאין שום הגיון בדבר.

ומלבד כ"ז - יש להבין, שיש בעצם הנימוק - מה שהרמ"ז מנסה להצדיק על ידה ה"תקנה" - משום "סתירה" גלויה מיניה וביה, דהרי מאותו "טעם" גופא - מה שהוא עצמו מודה: שבעבורה א"א להכריח כהיום על זבל"א - והיינו משום ה"ייקרות" הגדול השורר בזה, מה שכל היסוד ההלכתי שע"ז - אינו מבוסס רק על גדר הנ"ל: שא"א לכופה "הוצאות מיותרות" על שום בע"ד. הרי מהאי טעמא גופא - א"א לכופה את הבע"ד - גם על זאת: שיתדיין אצל בתי דין הדנים ביוקר, דכל עוד - שהוא מוצא בית דין שדנים לו בזול או בחנם - הו"ל כל פרוטה נוספת שיוציא על ההתדיינות במק"א: "הוצאה יתירה" - מה שא"א לכופה עליו ע"פ הלכה.

וא"כ איך רוצה לומר: ש"תקנה" זו - עשו ל"טובת" הנתבע: שלא יוכרח להתדיין בזבל"א בהוצאות גדולות, בו בזמן שמאידך גיסא - אכן מכריחים עליו ע"י עצם "תקנה" זו; להתדיין דוקא אצל אחד מן בתי דין - הדנים ביוקר, תוך כדי ששוללים ממנו - את זכותו מה שיש לו ע"פ אותו גדר ההלכה גופא - מה שה"תקנה" בנויה עליה: להתדיין אצל בתי דין הדנים בזול או בחנם. ולומר, דמי"מ אבתי יש ב"תקנה" זו - משום "הצלה פורתא" וכעין "פשרה": דהגם שמצד אחד - הם ממילים עליו בע"כ - "הוצאה יתירה" של ב"ד הדנים ביוקר, מ"מ הרי מאידך גיסא - הם חוסכים לו ע"י ה"הוצאה המוגזמת" שבזבל"א. ו"א, דכיון שע"פ דין - אינם יכולים לכופה עליו; אף הוצאה של פרוטה אחת יתירה - מה שיכול לחסוך בב"ד אחר, א"כ באיזה כח יכולים לכופו ע"ז.

דייני התאחדה"ד, ועוד]. ובמכתבו של הגה"צ מקאשוי שליט"א - כתוב מפורש: שא"א לכופה בשו"א על הצד השני, ושנתבע הממאן בה - א"א לדנו כ"סרבן" בשביל זה - אף כשהתובע מתעקש עליה, מה שכ"ז ידוע היטב להרמ"ז - אלא שכרכו: הוא מעצים את עיניו מן המציאות - המטמח על פניו ולגד עיניו. לאור כ"ז - בודאי שהדבר פשוט בתכלית: שלהלכה - א"א לשום בע"ד לכוף "בוררות" על הצד שכנגדו - וכש"כ תובע על נתבע שהוא "מוחזק", דהרי עומד וצווה שהוא מוכן ומוזמן להתדיין עם בע"ד - אבל רק באופן ה"כשר" בלבד - ולא באופן ה"פסול", וז"פ.

ח. הסבר תוספת החורבא של זבל"א שבימינו - על הפסולים שבימי קדם; שרדיפת הדיינים אחרי ה"הון" שמרוויחים ממנה - גורמת שיטו את הדין לפי טובתם ברם, בהיות שהרמ"ז מתעלם מכ"ז כאילו שאין ידוע לו כל ה"פסלנות" - שה"בוררות" דכהיום רוויים וספוגים מהם, ועד כדי שמביאתו למעון - את טענתו התמימי; דהיכן נאבד זכות התובע לזבל"א וכנ"ל. ובקישוי - הוא מתמפל רק בה"פסול"; דשמיעת המענות שלא בפני בע"ד שכנגד - בלבד, וכאילו שלפי ידיעתו: הו"ל ד"ו ה"פסול" היחיד שיש בה, מה שגם ע"ז - הוא מטריח עצמו להוכיח: שאינה "פסול" גדול כ"כ - ושיכולים להקל בזה ע"פ כמה שיטות. [למרות שהברכ"י (ח"מ סי' י"ז, אזהרות ד' ומ') הביא מן הוזה"ק (פ' וסג) - איך שמפלג מאור בחומר העוון הזה, ועד כדי שמדמה - את הדיין העובר ע"ז - כאילו ש"עובד עבודה זרה" ממש, וז"ל: "כל דינא דקביל מבר נש מלה - עד לא אייתי חברה - כאילו מקבל ע"יה טעווא אחרא למדימונותא", עכ"ל]. ובמ"כ, הוא מנסה למעון - שיכולים "להכשיר" ד"ז בקל - ע"י ש"יתקנו"; שהצדדים יקבלו ע"ע - שלא ידברו עם הבוררים מקודם, [וכאילו שיתכן להכריח את הבע"ד; שיתנו אימון כ"ש באנשים - שגדולי דורנו כתבו עליהם לשונות חריפים כ"כ...].

אשר על כן - ההכרח לא יגונה להסביר: את מהותה ואיכותה של ה"פסלנות" המופלג שיש בה"בוררות" שבימינו - "בנוסף" על שאר ה"פסלנות" שכבר היה בה בימי קדם - בזמן שהפוסקים הג"ל (א"ת ו', ד"ס ומעמס, ונוסף) דנו עליה, ואע"ן ואומר:

כבר נתבאר לעיל (א"ת ו', ד"ס ופ"ט); דהזכות לזבל"א מה שיש לכל בע"ד - הוא רק כשמתנהל באופן הכשר בתכלית, וכל מטרת הדיינים הוא להציל עשוק מיד עשוקו - ואף אם אינם "שונאי בצע" ממש - עכ"פ אינם "רודפי שלמונים" האצים להתעשר. דהרי זה מיהא פשיטא, שאינם לוקחים יותר מ"שכר במלה" - שע"פ גרדי ההלכה - מה שעיקר הגדר שבוה הוא; שלא "ירוויחו" אף פרוטה אחת - מה שלא היה מגיע אליהם בלא זה, דרק "מניעת הפסד" מותר - ולא שום "הרווחה" כלל. [ומה שנתנו רבותינו; ליטול "פסק געלט" - לאחר הד"ת, זה לא היה דבר קצוב מראש - רק לאחר נתנו שני הבע"ד סכום שוה - כפי מה שרצו, והגם שאף ע"ז מתלבט הכה"ק (סי' ז') מאור - איך להצדיקה, אבל אופן זה היה שמור עכ"פ - משום מכשול דהמייח, דהרי העשיר ל"ה יכול ליתן פרוטה יותר - מבעל דינו העני, ומה גם - והוא העיקר; שהם לא "בחרו" בו - רק ש"הוכרחו" להתדיין לפניו - בתור "רב" העיר, וממילא ל"ה חייב שום "החזקת טובה" לאיזה מן הצדדין, ואכמ"ל].

ה"פסול" - מה שהוא דבר פשוט שאין שום מקום לחלוק על זה וכנ"ל (ד"ס ופ"ט) - וממילא ע"כ דדבריו לא נאמרו רק כלפי "בוררות" כשירה, חוץ מזה - הרי פסק (ס"ס סי' ז'); דא"י לכוף על הבע"ד שכנגד - הוצאות יתירות, עיי"ש. ונמצאנו דכלפי ה"בוררות" שבנ"ד - כו"ע מודים; דא"א לכופה על הצד שכנגד.

וממילא פשוט, דשוב אין שום מקום כלל - למענת הרמ"ז הנ"ל; דהיכן נאבדה זכותו של התובע לזבל"א, דהתשובה על "קשייתו" הלו - היא פשוטה מאוד; דמאחר שהפוסקים "פסלוה" - היי"ט שנאבד זכותו של כל בע"ד מלכופה על הצד שכנגדו - וכמו שכמה מהם כ' בפירוש וכנ"ל. וכיון שנפלה היסוד - נפלה גם כל הבנין שרצה לבנות עליה; כאילו דמשום שהתובע "מוותר" על זכותו לזבל"א - משו"ה העניקו לו תמורתה הכח - להכריח את הנתבע להציע לו הברירה מב' בתי דין נוספים. דהרי לא התובע - הוא מי ש"מוותר" על זכותו לזבל"א, ואף לא כח ה"תקנה" הוא הנומלה ממנו - כאילו בעבור טובתו; לחיסוך הוצאות - יצטרך (או שיהיה בכח משהו לכופו) להעניק לו תמורתו - איזה כח אחר, דהלא מה ששניהם כאחד - אינם יכולים לכוף על הצד השני; להתדיין באופן זה - הוא מכח מה שהפוסקים "פסלוהו" - דא"א לכוף על שום בע"ד - שיתדיין באופן ה"פסול" לדינא וכנ"ל. וא"כ פשוט; דאין בכח "תקנה" לקפח את הנתבע מזכותו - בכדי שיוכלו להעניק להתובע איזה כח - כ"פציו" על "זכות" שנאבד גם ממנו (הנתבע) - מחמת שהפוסקים "פסלוה", [וכנ"ל (א"ת ו')]. וז"פ.

דיחוי ד' - על מענה הראשון והעיקרי

ז. בפרט אופן ההתדיינות ד"בוררות" כהיום - שהיא ספוגה עם "פסלנות" עמוקים ויסודיים, פשיטא דאי אפשר לכופה על שום בע"ד - ובמש"כ פוסקי דורנו ורביעית, דכש"כ וק"ו ב"ב של ק"ו - בימינו אלה; שה"בוררות" התדרדרה וירדה פלאים - הרבה יותר מבימי קדם - עד שהגיעה לעפר ממש וכדלקמן (א"ת ח'). בודאי דיש לצרף עוד ג' פוסקים מגדולי דורנו - שכתבו לפסול את הבוררות - מכח תוספת ה"פסלנות" שנמצאים בה בימינו. ואלו הם: באר משה (ח"ד, סי' קמ"ח, ומ"ס נסקדמס, וסי' ק"ט) - שכתב: שהם "רשעים" גמורים - ושאסור לשתוק על מעשיהם - וכ"ל השותק עונו ישא, עיי"ש. ואבן ישראל (ח"מ, סי' ק"ט) - שכתב: שאין להם דין "דיינים" - ושא"צ לחוש כלל ל"סירוב" היוצא מתח"י, עיי"ש. ושבת הל"ו (ח"ד, סי' קפ"ב, א"ת ג', ומ"ז, סי' ר"ג, ומ"ח, סי' ט' וס"ב, ומ"ט, סי' רפ"ה) - שכתב: שעושים "משפמים בל ידעום" - ושהם "שקרנים" ו"רודפי בצע" - ו"קשר של רשעים", עיי"ש.

ועל סמך דבריהם של הפוסקים הג"ל - הוציאו גדולי דורנו שליט"א - בחודש תמוז תשס"ב: "קול קורא" (עם ארבעים חתימות) - לפסול כליל את ה"בוררות" שבימינו. [ומהם: אב"ד ור"מ: קאשוי, בנין דוד, אבני שלמה, ישיבה דמאנסי, אב"ד הא"י, אונגוואר, אברכים מאנסי, שומרי שבת, שארמאש, ישראל והומנים, נייטרא מאנסי, כוונת ה"ב, דומ"ץ: צעהלים, בעלזא מאנסי, שיכון סקווירא, טאהש, וויען מאנסי, אדווארי, ראב"ד ודייני ביד"צ סאטמאר וזמ"ב, וב'

ואף מי שמתבטל ממלאכה כל היום - כדי שיהא פנוי לדון, אינו מותר ליקח רק מ"מם הציבור" - מה שכ"א נותן (ולא רק הבע"ד), ומה שהם מקבלים במדה קצובה "בקביעות" - (ולא לפי ריבוי או אורך הדיינים), וכמבואר כ"ז בטושו"ע (ח"מ סי' ט', ס"ג), וברמ"א (ס"ג), ושם (ס"ד), עיי"ש. ונמצא שאין להם להדיינים - שום נטייה או "גניעה" לצד אחד - יותר מלצד השני, דכיון שאינם חייבים שום "החזקת טובה" - לאותו הצד שהכנים להם את ה"קיעס" הזה - ממילא ששום לחץ חיצוני אינו דוחק עליהם; להטות את הדין לטובת אותו הצד, וז"פ. כן היה צריך להיות - וזהו ה"זכות" לזבל"א - מה שמגיע לכל בעל דין ע"פ תורה, ואיה"ג שזכות זה - אם היתה אפשר להתקיים בימינו - או לא היו הפוסקים הנ"ל (א"ת ו', ד"ס ומעט. וא"ת ז', ד"ס ורע"ט) מקפחים זאת ממנו, [וזולת פוסקים הנ"ל (א"ת א', ד"ס וא"ל, וכן. וא"ת ד', ד"ס דס"ג)].

ואולם, הרי ידוע: שקלקולים ושיבושים רבים נפלו ב"בוררות" במשך הדורות - ואין לך יום שאין קלקולו מרובה מחבירו בענין זה, וכמו בכל דבר מסובך - הרי הקלקולים קשורים ודבוקים יחדיו זכ"ו, כפועל יוצא זמ"ו: השני מן הראשון - והשלישי מן השני וכו'. אבל כאמור לעיל (ד"ס ג"ס); דהקלקול - דשמיעת הטענות שלא בפני בע"ד השני - הינו רק קלקול אחד מני הרבה אחרים, דהרי הרא"ש (פ"ג מהד"ק סי' ז') - שהוא הראשון שהרעיש על הזבל"א, אינו מזכיר קלקול זה כלל - רק שצועק על הקלקול הנורא והעיקרי: של "הטיית הדין" - ע"י שהבורר מהפך בזכותו של בעל דינו מי שביירו - שלא ביישרות, וזהו עיקר המחריב - והיותר מקלקל את כל מהלך משפטי הזבל"א - מאז ועד עתה, וכל הפוסקים הנ"ל (א"ת ו', ד"ס ומעט. וא"ת ז', ד"ס ורע"ט) שפסלו הזבל"א - הוא בעיקר מטעם זה - וכמבואר בדבריהם, עיי"ש.

[ובדאי לדעת, דאף בזה - יש מבוכה גדולה בפוסקים; אם מותר לה"בורר" - לרדוף ולהפך בזכות אותו הצד מי שביירו - יותר מלצד האחר, אפילו אם ה"זכותים" שהוא מציע - הם לאמיתה של תורה, ע"י ב"ח ופרישה (סי' י"ג), ותויו"ט ושושנים לדוד (רי"ט פ' י"ג), אבל להפך בזכותו - בסברות עקומות ובגילוי פנים בתורה שלא כהלכה - לכו"ע אסור. ובש"כ וק"ו - ללמד בפירוש לאותו בע"ד ששכרו: איך ובמה שישקר - כדי שיצא נוצח בדין (כמו שנפרץ רח"ל בימינו) - מאן דבר שמה].

ומעתה, מה נענה אנן אבתרייהו כהיום - (ובפרט בעשרים שנים האחרונים - מעת שהתחילו הדור החדש להתעסק בזה), שכל ההתדיינות נהפך ל"ביועס" מובהק - ומתנהלת ע"פ כל הכללים שבכל מסחר - שהכל הולך וסובב על הציר של "ממון". ועיקר הגורם להחורבן שבזה - הוא: ה"ייקרות" המוגזם ששורה בזה - ע"י המחירים הגבוהים מה שהבתי דין והדיינים קבעו לעצמם, [דאפילו המחירים שבב"ד רגיל כהיום - אינם מוצדקים ע"פ גרדי דיני שכר בטלה ואכמ"ל - ואצ"ל היקרות שבזבל"א]; שעולה לאלף דולר לב' הצדדים (מאתיים לכל בורר וטוען) - לכל שעה בפע"צ, דבר שאין לה שום הצדקה אף ע"פ גרדי הנימוס - ואצ"ל ע"פ גרדי הלכה - והמעורר גיעול נפש אצל כל בעל דעת והולך ישר, [ואין ספק, שעל יסוד זה בלבד - כבר יש בכח כל בע"ד; "לפסול" כל דין העוסק בזה - מלישב בדינו, ואכמ"ל].

וב"ז - הוא מבלי להזכיר שאר הפסלות - מה שכל מהלך הזבל"א מלאה מזה בימינו, וכגון: ה"ליצנות" הגדול ששורה שם - וכידוע לכל מי שכבר עבר עליו הגל והפח הזה, ה"איחורים" של הדיינים - וה"שיחות" שביניהם שלא מן הענין, וכן ה"הפסקות" המרובות ושיחות טלפון - (המכריח את בע"ד להתחיל הטענות כ"פ מחדש) - מה שעושה אותם לגולנים ממש, והבע"ד מתמוגגים

מצער - כשרואים איך שממונם יורד לטמיון, אלא שאין מפגנים נגד זה - מייראתם מן הדיינים; שלא יינקמו בהם בהפסד...].

באופן שנמצאו - שטענת הרמ"ז התמימי; דהיכן נאבד זכות התובע לזבל"א, מלבד מה דהו"ל התעלמות מוחלטת - מדברי כל ה"ה הפוסקים המגויין לעיל (א"ת פ', ד"ס ואלו, וכן) - שפסקו; שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד - ואף כשהתובע רוצה בזבל"א - מפני שהוא "מוחזק" וכנ"ל (ס"ס). מהוית גם התעלמות זדונית - מדברי כ"ב פוסקים נוספים המגויין לעיל (א"ת ד', ד"ס דה"ס, וא"ת ו', ד"ס ומעט. וא"ת ז', ד"ס ורע"ת); שאכן ביארו ד"ז היטב - ע"י עצם הרעשתם ע"ז - ובפסלנותם אותה בהחלט, [ס"ה: נ"ז פוסקים]. ובן נסיונו - לייצר התמונה; כאילו שה"פסול" היחיד שיש בזבל"א - הוא רק ששומעין הטענות שלא בפני בע"ד, וכאילו שבתיקון ד"ז - כבר יתכשר כל מהלך הזבל"א שבימינו. ב"ז הו"ל התעלמות והתכחשות בולטת ומשוועת - גם מן ה"מציאות" העגום והנורא - שקיים בזה בימינו, מה שמי כמוהו - היושב ב"בבוררות" יום יום - "יודע" היטב; עד היכן שקלקול הזבל"א מגעת - בדברים שא"א "לתקנם" ולהזהר מהם, אלא שמחמת נגיעתו בדבר - הוא מעצים את עיניו; בין מדברי כל הפוסקים (נ"ז במספר) - מ"ש"כ "להלכה" היפך דבריו, ובין מן ה"מציאות" - המטפח על פניו.

[ובאמור לעיל (נסקדמה), שזה לא כביר נגמר זבל"א - שהוצאתה עלתה - להסך המוגזם של: \$310,000.00 - קרי; שלש מאות אלף דולר, [כמנין ש"י, שבזה החליפו ה"בוררים" - את הש"י עולמות שבעולם קיים - לש"י אלפים דולר שבעולם עובר], שומו שמים! וכי אין זה בנדר מה שאחז"ל (ש"ת נ"ז, פ') - וכן אפסקא הלבנת ברמב"ם (פסדיון פ"ג, ה"ג), ובטושו"ע (חומ"ס ס' ט', ס"ד); "כל דיין שיושב ומגדיל שכל לסופרים ולשמשים - הר"ז בכלל הנוטים אחר הבצע", הגע עצמך; אם אף כשרק מגדיל שכל ל"סופריו" או ל"שמשיו" - כך הוא, כשמגדיל שכל "לעצמו" - עאכ"כ. וא"י ספק; שגדולי ישראל ממי קדם - היו "פוסלים" דיינים כאלה מלדון, כדי להציל את דורם מן "צרות רבות שבדור" - מה שהם גורמים - כראיתא בגמרא (ש"ת ק"ט, פ'), עיי"ש].

וזו מיהא ברור עכ"פ, שכל בע"ד (ובפרט נתבע) - יש לו "יסוד" גדול להלכה - שיוכל לומר; שבשו"א לא יניח עצמו - להסתבך בסבך "מהלך פסול" שכזה - מה שכל הפוסקים הרעישו עליה בלשונות חריפים כ"כ. [ובמובן שלא יועיל ע"ז הבטחתם; שלא ידברו עם הבע"ד שכנגדו - שלא בפניו, או; שלא יתירשמו מן אותו הצד - המביא להם יותר לקוחות...], דהאם יכולים לכופ את הבע"ד להאמין בהם - בעוד שהוא עומד וצווח; שנאבד בעיניו "אמונתם" של "דיינים" כאלה - מה שגדולי פוסקי דורנו הנ"ל (א"ת ז', ד"ס ורע"ת) הרעישו עליהם בלשונות חריפים של זלזולים מופלגים כ"כ - הרחוק מאוד מדרכם בשום מקום אחר, וז"פ. וא"ה"נ דכל הזכות לזבל"א - הוא רק כשהיא באופן; שאינו מהול עם כל הקלקולים - (וגם אינה עולה בהוצאה של פרוטה אחת יותר מסתם בי"ד) - דבר שאינו בנמצא בימינו אלה וכנ"ל, וזפ"ב.

ומעתה, לאחר שהוכחנו - שנפל ה"יסוד" מה שהניח הרמ"ז; שיש לכל בע"ד הזכות לכופ זבל"א על הצד שכנגד - מכיון שזהו בניגוד לפסק דינם של כל הפוסקים, ממילא שנפלה גם כל

"בניין סברתו" - מה שבנה עליה; שבכדי שלא יצטרך הנתבע להסתבך בע"כ ב"הוצאות" גדולות של זבל"א - ע"כ עשו לו מתקני ה"תקנה" החדשה "טובה" שיוכל להתפטר מזה - ע"י ש"יכפהו" ליתן להתובע הברירה מ"ג בתי דין "מפורסמים" (כלומר שב"חבורת" הדנים ביוקר). דמלכד מה - דאפילו לפי יסודו המוטעת; שאכן יש לו להתובע הזכות - לכופ זבל"א על הנתבע - ג"כ אין "תיקנו" עולה יפה וכמבואר לעיל (א"ת פ'). וגם מלבד מה, שתוצאתה האמיתי שמ"טובה" זה - שרוצים לעשות להנתבע - הוא "רעתו" הנגמור; שלבסוף יוכרח להתדיין אצל בי"ד שאינו מרוצה לו כלל - מה שבאמת הוא "קיפוחו" המוחלט מן ה"זכות" שיש לו ע"פ כל הפוסקים (ל"ה במספר) - על בחירת הבי"ד וכנ"ל (א"ת פ'). מלבד כל זה, גם נפרך כל עיקר "יסודו"; שהתובע יש לו ה"זכות" לכופ זבל"א על הנתבע - מדברי כ"ב פוסקים נוספים - שפסקו; שאין לו להתובע הכח - להכריח זבל"א על הנתבע - גם מכח ה"ייקרות" וה"פסלנות" שיש בה, [ס"ה נ"ז פוסקים] וכנ"ל (ד"ס נאוס), ותל"מ.

דיחוי ה' - על מענה הראשון והעיקרי

מ. זעקה גדולה ומרה; על מבשול "היתר ערכאות" שפירסם הרמ"ז לחיזוק ה"תקנה" - שהוא בניגוד לס"ז מגדולי הפוסקים - בצירוף ארבעים מגדולי דורינו

וחמישית, והעולה על כולנה - ומה שהכריע את הכף להתריע נגדו בגלוי - הוא, דהלא אף אם לו היינו מתעלמים לרגע קט מכל האמת הנ"ל - ונניח כמעותו; שאין לו להנתבע זכות וכח בחירת הבי"ד - [היפך דברי נ"ז פוסקים כנ"ל (פ"ק א"ת מ)]. מ"מ היו נפרכין דבריו - מ"ש"כ; שיש להוציא "סירוב" על נתבע הממאן מלינת להתובע הברירה מ"ג בתי דין כפי ה"תקנה" החדשה - וגם להתיר להתובע לילך ל"ערכאות" - על סמך זה. דזה מנגד להכלל מ"ש"כ י' פוסקים מובהקים; דכל עור שהבי"ד שכחר בהם הנתבע - כשרים עכ"פ לדון בדבר, א"א לדונו כ"סרבן" - אף כשבחירתו אינו כדן. ואלו הם: תומת ישרים (ס' ק"ג, א), הרשד"ם (חומ"ס ס' ז'), מהר"ק (ש"ס פ', וק"ד), מבי"ט (ח"א, ס' רפ"ז), כנה"ג (פזמו"ס ס' כ"ז, א"ת כ"ז), תומים (ס"ס אור"ס סק"ג), נתה"מ (ס"ס ח' סק"ג), מהר"ש"ם (ח"א, ס' ק"ז), תשובות והנהגות (ח"ג, ס' תל"ז), צ"א (ח"א, ס' נ"ז), [וע"ע ב"מכתב א"ה הרצ"פ (א"ת י"ט)], עיי"ש. והטעם, דלכל היותר - הוא עושה "שלא כדנא" בהנגוע ל"בחירתו", אבל איך אפשר לומר עליו שהוא "מסרב לדון" - בו בזמן שהוא עומד וצווח; שהוא מוכן להתדיין אצל בי"ד כשר בישראל, וממילא "ציית דינא" מקרי - עכ"פ לענין שלא נוכל לדונו כ"סרבן", עיי"ש.

ומעתה, אם כך כתבו כל הפוסקים הנ"ל - אפילו רק לענין; שלא נוכל לדון את הנתבע כ"סרבן" - משום ש"בחירתו" בבי"ד הוא שלא כדן. כש"כ להרחיק ללכת - עד כדי כך; להתיר אף "ערכאות" בשביל זה - כלומר להעדיף שיתדיינו בעש"ג - מאצל בי"ד של ישראל, רעיון כזה - לא עלתה על דעת שום פוסק (ואף לא ל"רב מטעם") - רק להרמ"ז בלבד; שכתב כן ב"מכתב ג"ה הרצ"פ - וגם הרהיב בנפשו לפרסם כן בספרו (ס' א'), שאם התובע ממאן בה"תקנה" החדשה; להציע להתובע הברירה מ"ג בתי דין - או מלהתדיין בזבל"א - אז יתירו "ערכאות" לתובע, [וכן עשה גם למעשה, דיש תח"י "היתר ערכאות" מבית דינו - שניתן להתובע

הרמ"ז בלבר. ובהתנוגוע כלפי הוצאת "סירוב" או "היתר ערכאות" - נגד נתבע המוכן להתדיין אצל ב"ד כשר בישראל - רק משום שממאן בה"תקנה החדשה", יש לנו י' פוסקים נוספים - דס"ל; שאין שום מקום לזה - אף לולא זכותו דלכחילה ל"בחירת הבי"ד" - וכש"כ כשאין יש לו הזכות לזה אף לכתחלה. בקיצור, הוראתו ל"היתר ערכאות" - הו"ל בניגוד לס"ז פוסקים מובהקים.

דיחוי מענה השני

הרמ"ז טוען (סי' א' וי); דאטו כל מי שרוצה לייטול את השם של "בית דין" - יבא ויטול; שהנתבע יוכל להצביע עליהם, והוא מתאונן - על ריבוי הבתי דין לאחרונה.

תשובה ברורה לדבריו:

יב. ט"ו פוסקים - כתבו בפירוש; דאף כשהנתבע בוחר בבי"ד שהם "קטנים" מן הבי"ד שברצון התובע - ג"כ גובר בבחירת הבי"ד, ופשימא דהכי קימ"ל

הנה, מתוך אותם ל"ה פוסקים - שכתבו שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד (המנויין לעיל (אות א', ד"ה ואלו, וכן)) - יש ט"ו פוסקים מובהקים המדגישים בפירוש; דדין זה הוא - אפילו כשהבי"ד שהנתבע מציע - הם "קטנים" מן הבי"ד שהתובע רוצה בהם. ואלו הם: הסמ"ג, רי"ז, מרדכי, מהרי"ק, תה"ד, רשד"ם, פרמ"א, עדות ביעקב, כנה"ג, נתה"מ, עדות ביוסף, ערוה"ש, שיבת ציון, ברכת חיים (סי' ג' אות י"א), משנת יעקב. ואף אחד משאר הפוסקים הנ"ל - לא כתב להיפך; דא"י לברור לו - רק בי"ד השווה בגדלות להבי"ד של התובע, [ולא מצאנו שום פוסק אחרון שיאמר כן - זולת התומים (סי' י"ד, סק"ג ואור"ס, סס סק"ז) בלבר, עיי"ש]. והטעם בזה - מבואר במהרי"ק; מדאין לנו "כח הכפייה" כהיום, ובהרשד"ם, ובני שמואל, ושיבת ציון, וברכ"ח; דמפני ה"שלוש" - חשבינן כל הבתי דין כאילו הם בדרגא א', עיי"ש. וא"כ הרי פשוט, דהכי קימ"ל להלכה ולמעשה - כרעת רוב מגין ובגין של הפוסקים; שהנתבע יכול לבחור אף בבי"ד - שהם "קטנים" מן הבי"ד שהתובע רוצה בהם, ואם התובע אינו רוצה לילך שם - "איהו דאפסיד אנפשיה" - וכמש"כ הרשד"ם. וממילא פשוט, דמענה הנ"ל - אין לה שום מקום בהלכה.

ואגב - כדאי להדגיש, דבענין גדר שיעור "קטנות" הבי"ד שעדיין תהיה כשרה לדון, הרי יש לנו גם ע"ז הלכה ברורה בשו"ע (חומ"ס סי' ג', ס"א) ובסמ"ע וש"ך (סס) - בהגדרת ד"ז, והוא; דכל שאחד מהם הוא "גמיר" - כלומר ששמע או שקרא בספרים - ויודע סברות בדינים - דיו, עיי"ש. וא"כ הדבר מתמיה, דכלפי הזכות לזבל"א - מתאחו הרמ"ז על דברי השו"ע; שיש זכות לזה - תוך כדי שמתעלם כליל מדברי כל הפוסקים; שזהו רק בזבל"א הכשרה בתכלית - ושאינה עולה ביוקר מן בי"ד רגיל - מה שאינה בנמצא בימינו, ושאותה הנמצא בימינו - א"א לכופה בשו"א על הבע"ד, וכנ"ל (תומ"ס ד' - ח). ואיך הוא בא - במענה הנ"ל; דהאם כל שלשה - יכולים לתאר עצמם בשם בי"ד, תוך כדי שמתעלם כאן מדברי השו"ע הנ"ל - שכן הוא ההלכה הברורה - בלי שיימצא ע"ז שום חולק כלל. [אמנם כ"ז לא כתבנו רק לרווחא דמילתא - בכדי להראות איך שהוא משנה את אופי טענותיו בכל פעם - כפי

דיחוי מענה השלישי

הרמ"ז טוען - חזור ושוב (סי' א' ז' וי); דהייטכן שהנתבע יהיה לו כח (ע"י זכותו ל"בחירת הבי"ד") - לבחור בכל ג' הדיינים (שבאותו בי"ד) - והתובע לא יהיה לו כח אפילו על בחירת אחד מהם.

וע"ז נשיב בכפליים:

יג. הסמ"ע כתב בפירוש; דבחירת בע"ד באיזה דין - מבלי להתקשר עמו שיהפך לצידו, אינו ה"בורר" שלו - רק דין של שניהם, וכש"כ בבחירת "בית דין" שלם

ראשית, מקורם יש להדגיש, דאף לולא שידענו שום תירוצי על "קושייתו" הלו - ג"כ ל"ה בכוחה של "קושיא" - בכדי לשנות דין המוסכם להלכה מכל הפוסקים (ל"ה במספר) בלי שום חולק; שהנתבע אכן גובר בבחירת הבי"ד וכנ"ל (אות א', ד"ה ואלו, וכן) וז"פ. וכש"כ כשבאמת - כל הקושיא מעיקרא ליתא, משום דכל עצם ההנחה - מה שרוצה לייצר; דכל בי"ד שאינו קבוע" - הו"ל כ"בוררות", וכאילו שהבע"ד המצביע עליהם - "בירר" לעצמו את אותם הדיינים, אינו נכון כלל - ורואני בזה משמוש הנבולים מובהקת, דהגם דלכמה ענינים הם שווין - וכגון לענין שאין להם כח הכפייה לדון - בלי שיחתמו הבע"ד על שט"ב וכו'. אבל לומר, שכל "בי"ד שאינו קבוע" - הו"ל "בוררות", הוא נגד פשטות משמעות כל הפוסקים - שיש שני מושגים נפרדים; "בית דין שאינו קבוע" - ו"בוררות", [ולדוגמא ראה שבי"ד דוד (סי' י"ד, אות ג') - שמזכיר כלפי שאלת הזכות ל"בוררות"; בי"ד שלא קבעו בני העיר עליהם - רק ש"הם קבועים מעצמן מכח תורתם", עיי"ש].

שו"ר, שכדבריו הנ"ל - מפורש יוצא בפרישה (סי' י"ג, סק"ז), שכתב וז"ל; דהא דאמרו זבל"א וכו', דוקא כשהאחד בקש מחבירו ודבר על לבו שיהא בורר שלו, וזה נתרצה להיות בורר שלו, אבל כשלא בירר לו עדיין להדיין בתורת ברירות ממש, אלא שאמר לחבירו בא ונלך אצל פלוני מומחה - והוא ידין בינינו, וכל כה"ג, אין זה מקרי בורר שלו - אלא דין של שניהם הוא... דמדברים הם ביניהם - בלא הודעה להבורר עדיין... ואינו ר"ל [ש]הוא יהיה מצידו, אלא ר"ל אני מפויס ממנו - כי הוא איש טוב וישר - וידון דין אמת, [משא"כ] בשכבר ביררו בתורת "בורר" גמור וכו', עכ"ל. וכן פסק להלכה בסמ"ע (סס, סק"ג), וז"ל; והיינו כשדיבר עמו - ופייסו להיות בורר שלו, אבל אם אמר לחבירו; בא ונידון לפני החכם שבעירנו, [בשו"ע המוגהים (מהדורת פר"מ תשנ"ג) - הנ"ל (נזדפס סס, סק"ה); "לפני פלוני החכם שבעירנו"], אין לו שם "בורר" - והוא דין של שניהם, עכ"ל.

הרי לנו מפורש יוצא בדבריו; דרק כשדיבר הבע"ד עם הדיין - לבקש ממנו שיהפך בזכותו - אז מקרי "בורר" שלו, אבל בל"ז, רק בהצבעה בעלמא - מה שהבע"ד מצביע על איזה דין - שלא ביריעתו; שברצונו להתדיין לפניו, אין זה "בורר" של אותו בע"ד שבוחר בו - רק מקרי "דיין" של שניהם. ומעתה כש"כ וק"ו

דיחוי מענה הרביעי

הרמ"ז מתלונן (נסי' ג') - על ה"רבנים" המתנגדים ל"התקנה" החדשה; דהייטכן שמגבירין את יד הנתבע בבחירת הבי"ד - רק מן המעם שהוא "מוחזק".

תשובה לדבריו:

מז. ד"ז שהנתבע יש לו ייפוי כח מדין "מוחזק" - אינו חידושם של "רבנים", רק דבר מפורסם בכל הפוסקים תלונתו הנ"ל על ה"רבנים" - כאילו ש"הם" חידשו כאן איזה דבר חדש המנגוד להלכה - וכאילו שיש איזה מגרעת בדבר; לבכר את המוחזק על פני האיני מוחזק - בו בזמן שכל הל"ה פוסקים הנ"ל (א"ת א', ד"ס ואלו, וכן) שהגבירו כח הנתבע לבחירת הבי"ד - אכן כתבו בן בעיקר ממעם זה, אין לה שחר. [וכ"כ גם הבית יצחק (ח"מ, סי' ד'), ועי' בשיבת ציון (סי' ז') - שכתב: דר"ו ה"ל דין "דאורייתא". עיי"ש]. ויש לדעת, דכ"ה אפי' כשאין התביעה על הוצאת ממון - דמ"מ הוא "מוחזק" בעצמו - לענין עצם ההתדיינות עמו, וכע"ז כתב: המהרי"ט (ח"ב, פ"ט סי' כ"ז) בשיטת הרא"ש (כתובות פ"ט, סי' כ"ח); ר"כשם שאדם מוחזק בממונו - כך הוא מוחזק בגופו - שלא לחייבו שבועה מספק, וכ"כ גם; בשערי דיעה (ח"ב, סי' ק"ט). עיי"ש. וממילא בודאי דהכי קימ"ל.

וגם מלכך זאת - דבריו מתמיהין, דהרי אפילו אם רק "מיעוט" הפוסקים היו מעניקים להנתבע זכות זה - והיינו צריכין לנחות בזה למעמא "דקים לי" - ג"כ לא היה בכוחנו לקפחו מזה, וכמפורסם בכל הפוסקים; שזה משמש כבר נרחב ויסוד מוסד - מה שבכוחה להכריע הכף לצד ה"מוחזק" - אף כמיעוט פוסקים. אבל כאמור, דבג"ד לא צריכין לנחות לזה כלל, מאחר שכל הפוסקים כולם - בלי יוצא מן הכלל - כתבו בן להלכה; שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד ממעמא ד"מוחזק" - ודאי דכן קימ"ל להלכה, ותלונתו על ה"רבנים" - אין לו שחר כלל, וד"ב.

דיחוי מענה החמישי

הרמ"ז (נפ"ק סי' ג') מביא "ראיה" - על הצדקת ה"תקנה" החדשה. היות שאחד הרבנים שהתנגד מקודם ל"התקנה" - חזר להסכים עליה כשנודמן לו לאח"כ להיות "תובע".

תשובה לדבריו:

מז. אין להתחשב כלל - עם דעתו של "נוגע בדבר"

ממקום שרוצה להביא ראיה לדבריו - משם גופא תברא לדבריו ומוכח להיפך, וכמדומני שרק בימינו אלה; שהתגברות השקר שולט בריש גלי - אינם מתביישים להרפס בספר "בירור הלכות" מענה מגוחכת כזו כ"ראיה" - בעוד שבאמת אינה רק "ראיה לסתור". דמה זו מענה; שרב אחד חזר והורה לדבריו - לאחר שנעשה "נוגע בדבר", וכי זו "ראיה" מתקרי, אדרבה משם חזינו להיפך; דרק "נוגעים בדבר" שכמותו - מחזיקין בדבריו. דהרי חזינו שטרם שנעשה "נוגע" - והיה מוחזק צלול לחשוב ביישרות - הבין; שאין שום מקום ל"תקנה" זו - המנגוד להלכה ברורה, וכי במה ששינה את דעתו לאחר שנעשה "נוגע" - יש איזה בסיס כ"ש לסמוך ע"ז. [ומה יעשה הרמ"ז - כשאומר רב (שאין ידוע לנו זהותו) - יחזור וישנה את דעתו עוד הפעם; להתנגד

לענין ג"ד - כש"מצביע" על "בית דין שלם" כהווייתן - ושלא בדיעת הדיינים; שהוא הצביע על ב"ד שלהם - וגם לא דיבר עם הדיינים - שיהפכו בזכותו, ודאי דלא נחשב כאילו ש"בירר" לו אותן הדיינים, ובוז נפרך כליל מענת הרמ"ז הנ"ל.

ובש"כ ובפרט - לענין עיקר ג"ד; כלפי ה"חורבא" וה"פסול" שב"בוררות" - ודאי דלא שייכא בהצבעה על ב"ד שלם, דהרבר פשוט ומובן, דרק ב"בוררות" - שהבע"ד בוחר אישית בה"בורר" שלו, והוא מתקשר עמו מרם הד"ת - ו"שוכרו" על מנת שיהפך בזכותו ולצידו, רק בזה שייך - שיצא כל הקלקול וה"חורבא" דהטיית הדין - מה שהפוסקים צעקו עליה כ"כ וכנ"ל (אומית; ו' - ח'). **משא"כ** בבחירת "בית דין" שלם בעלמא - ששני הבע"ד משלמים כאחד לתוך כיס הבי"ד, ואין הדיינים יודעים כלל; מי מהצדדים שבוחר בב"ד זה - ואצ"ל שאין הבע"ד מתקשרים עמהם מרם הד"ת - על מנת שיהפכו לצדם, בודאי דכל הקלקולים הנ"ל - מה שזהו העיקר מה שאנו דנים עליה - ל"ש בזה כלל.

יד. כשיש דיעה להבע"ד על הרכב הבי"ד - ויש להם

יותר מג' דיינים, אז יש גם להתובע דיעה על א' מהם

ושנית, דאיה"נ - דבהא ודאי מודינא; דאם יש באותו הבי"ד שהנתבע בחר בהם - יותר מג' דיינים, ובאופן שיש להבע"ד דין דיעה על הרכב הבי"ד - (שלא בדיעת הדיינים כרי שיהפכו לצידו, רק שבחרין בהם - מפני שסומכין עליהם מחמת "ישרותם" "צדקתם" או "למדנותם"), והתובע רוצה ג"כ להביע דעתו על הרכב הבי"ד, אז בודאי שיש לו דיעה - עכ"פ על בחירת דין אחד. [ומש"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב, סי' תל"ז) הנ"ל (א"ת א', פ"ד וכן) - הוא רק לענין; שאם הנתבע מתקשקש על בחירת כל הג' - דאכתי א"א לדנו כסרבן, וזהו ע"פ דברי הפוסקים הנ"ל (א"ת ט') עיי"ש, אבל ודאי - דלכתחילה אין לו הכח לזה - וכן הוא גם משמעות דבריו עיי"ש, וז"פ]. **משא"כ** על הדין השלישי - בודאי שהנתבע גובר - דומיא דבבחירת ה"שליש" ב"בוררות", דכלל הוא; דכל היכא שא"א להשוותם - (דהרי א"א לחלק את הדין השלישי או ה"שליש" לשנים - חציו לזה וחציו לזה), אז הנתבע שהוא "מוחזק" כחו עדיף - וכמבואר בכל הפוסקים הנ"ל.

[ואגב, מה שמתאחו הרמ"ז חזר ושוב (נסי' א' ונ') - על הראיה ה"יחיד" לדבריו - מדברי הרמ"א (סי' י"ג, פ"ב); דאם אינם יכולים להשתוות על "שליש" - אז הבי"ד של התובע כופין אותו לדון בפניהם - וכאילו שזוהי מוכח; שהתובע גובר בבחירת הבי"ד. הנח, כדרכו בכל משך דבריו - הוא מתעלם כליל ממה שכבר דחיתי ראיה זו ב"מכתב ד" הרצ"פ (סעף פ"ח) בטומ"ד - שהוכחתי בראיות עצומות ובנימוקים הכריחיים; דשא"ה - דמיירי מנתבע שהוא "משחמט" עצמו כליל מן הדין - ע"י שהוא מתקשקש על "שליש" שהוא "פסול" לדון בדבר, וממילא ליכא ברירה אחרת - רק שידונו בפני הבי"ד של התובע. ועכ"צ"ל בן - דאל"כ יהיה סתירה מדברי הרמ"א הללו - למש"כ בתשובותיו (סי' ק"ד); שאכן יד הנתבע גובר בבכ"ג, עיי"ש. ומה גם, דאמו כל הנך פוסקים שנמנו לעיל (א"ת א') - לא ידעו מדברי הרמ"א הללו, ועכ"ז חזינו שפסקו להיפך; שיד הנתבע גובר בבחירה זו, ועכ"צ"ל כמש"כ; דמיירי כשמתקשקש על שלישי ה"פסול" לדון בדבר, ותל"מ].

להתקנה" - בכשזרמן לו אי פעם - להיות "נתבע"... האם ישחכנע הרמ"ז מחזרתו השניה - שתפעול עליו; שגם הוא עצמו יחזור מדעתו - ויודה לביטולה של התקנה... אתמהה].
ועכ"פ, "בראיה" זה הדגיש וגילה בעצמו - באופן היותר חזק - להסביר מה שהוא כל הבעיא "שלו"; שבהיותו "נוגע

בדבר" - הוא ממשש כעיוור באפילה - ואינו יכול לראות את האמת כלל, וכל העקמומיות נעשים אצלו למישור. וממילא פשוט, דא"א לסמוך עליו - אפילו אם דבריו ל"ה מופרכין מדברי כל הפוסקים שכל ב"י ישראל נשען עליהם - בלי בריקה יסודית, וכש"כ וק"ו כשאכן כן הוא - וכמבואר לעיל, וד"ב ותל"מ.

וזאת תורת העולה מכל האימורין הניתנין לעיל - היא העולה:

א. הסכמת כל הפוסקים (ל"ה במספר); שהנתבע יש לו כח בחירת הבי"ד - מבין כמה בתי דינים שבעיר, וכנ"ל (אות א', ד"ה ואלו, וק). וכן הוא אף כשבוחר בבי"ד - שהם "קמנים" מן הבי"ד שברצון התובע - ע"פ מ"ו פוסקים וכנ"ל (אות י"ג). ופשוט משמעות דבריהם; דכן הוא אפי' כשהתובע רוצה בזבל"א - וכמש"כ הרשד"ם בפירושו. ולא נמצא שום חולק ע"ז. [אמנם כשיש בבי"ד שבבחירת הנתבע יותר מג' דיינים - והבע"ד יש להם דיעה על ההרכב, אז התובע יש לו דיעה - על דין א', וכנ"ל (אות י"ד)]. וב"ז לא נצרכה - רק; כששני הבתי דין (שברצון הבע"ד) - מעניקים להם בשוב את "זכויותיהם" - המגיעים להם ע"פ הלכה, אבל כשהבי"ד שהנתבע בחר בהם - מעניק להם יותר זכויות - מן הבי"ד שברצון התובע, אז מתחזק כח בחירת הנתבע - במספר ה"זכויות" שהם מעניקים לו - לעומת בי"ד של התובע המקפחו מזה, וכנ"ל (אות י"ז).

ב. וב"ז הוא אף כשהתובע רוצה ב"בוררות" הכשירה בתכלית - ושאונה עולה ביוקר מן בי"ד רגיל וכנ"ל. וכש"כ וק"ו - כלפי ה"בוררות" שבימינו אלה - שעולה להון תועפות - וגם יש בה המון "פסלנות", ודאי דא"א לכופה על הצד השני - ע"פ כ"א פוסקים נוספים כנ"ל (אות ו', ד"ה ומענה. ואות ז', ד"ה וגייעת) - בנוסף דעת מ' מגדולי דורנו שנתפרסם ב"קול קורא" כנ"ל (ס"ה, ד"ה ועל). וממילא פשוט דכש"לא שייך" זבל"א - ודאי דהדרין לדין הנ"ל (ס"ה); שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד.

ג. אפילו לולא זכות הנתבע ל"בחירת הבי"ד" - ג"כ ל"ה אפשר לדון כ"סרבן" - רק משום ש"בוחר" שלא בדין - ע"פ י' פוסקים מובהקים נוספים, וכנ"ל (אות ט'). ואצ"ל דח"ו להתיר "ערכאות" בשביל זה - בדברי הרמ"ז שנתן בזה מכשול לדורות - נגד דברי ס"ז פוסקים שכל ב"י נשען עליהם - בלי שום מענה כלל, ודאי שדבריו במלים נגד כל הנך ארייותא.

אחרית דבר

ומעתה - הרי הדבר מתמיה, דאיך מרהיבים אנשי דורנו השפל - לנצל "כח בי"ד" המקודש בישראל - לטובת עצמם, להשתלט בכפייה ובשכמט מושלים - על נתבעים הרוצים בבי"ד הרגילים בזול או בחנם, לשוללם ולקפחם מזכותם שיש להם ע"ז - ע"פ הלכה ברורה מג"ז פוסקים מובהקים - בלי שום חולק כלל, ולכופ עליהם בכח "תקנה" חדשה - מה שבדו מלבם; לחייבם להציע להתובע - הברירה מג' בתי דין [המדרינים ביוקר], ובאם לא יעשו כן - אז יביישו אותם ברכים לדונם כ"סרבנים" - על לא עול בכפם. ועד כדי שירהיבו להפקיר תחת מרמס רגלם; האיסור החמור והנורא של "ערכאות" - להתירה להתובע בניגוד לס"ז פוסקים בצירוף מ' מגדולי דורנו - בלי שום היסס כאדם העושה בתוך שלו. אם לא כח הדוחק ד"נגיעה" החזק; של ה"רווחה" הגדולה הטמון בזה, דבר המשפיל כבוד תה"ק - וכבוד בתי דין בעיני ההמון - עד לעפר (ה"ה), וכדי בזיון וקצף.

ומכאן מודעא יוצאת - לכל בי"ד: שיזהרו בנפשם - מלהוציא ח"ו "סירוב" על נתבע - רק משום; שאינו רוצה בבי"ד שבחר בו התובע - או משום שאינו רוצה בזבל"א, ולא יסמכו בזה על משענת קנה רצון של דברי הרמ"ז המוטעים - והבטלים נגד כל הנך ארייותא; ס"ז פוסקים מובהקים שכל ב"י נשען עליהם - בלי שום חולק. והדבר פשוט וברור, שכל "סירוב" המנוגד להלכה - הו"ל; "הוצאת שם רע" - ו"הלבנת פני חבירו ברכים", שמבואר בחז"ל (לכות פ"ג, מ"א. סוטה י', ע"ב. סנהדרין ז"ט, ע"א. ז"מ כ"ח, ע"ב. ערכין ט"ז, ע"א), וכן איפסקא הלכתא ברמב"ם (דישות פ"ז, ה"ח. חזקת פ"ג, ה"ז), ובמשו"ע (אורח, סי' תר"ו, ס"א. ומו"מ, סי' ת"כ, ס"ח ולי"ט); שאין להם חלק לעזה"ב - ויורדים לגיהנם ואינם עולים - ואין להם כפרה עולמית (רח"ל). וגם מורה יעלה על ראשם - ממש"כ במוש"ע (יורד סי' ש"ז, סמ"ג); דהמגדה למי שאינו חייב נידוי - הו"ל הוא בעצמו בר נידוי. וכש"כ וק"ו, שיזהרו בנפשם; מלית ח"ו "היתר ערכאות" - על סמך דבריו המוטעים, מה שמבואר במוש"ע (מו"מ, סי' כ"ז) - דהו"ל; "חילול השם" - ו"חידוף וגידוף" - ו"הרמת יד בתורת מרע"ה", ולמזהיר ולנוהר - שלומים תן כמי נהר.

הרבה יותר ממה שכתבתי - נשאר בקולמסי, אבל לא רציתי להטריח יותר על הדר"ג. ואקוה שבין יבין; שאין כאן "חילוקי דיעות בהלכה" - וכש"כ שאין כאן מחלוקה אישית ח"ו - ביני ולהרמ"ז, וכבודו במקומו מונח. אבל יש כאן זעקה גדולה ומרה; על פירצה ד"הכשלת רבים" בעון החמור של "ערכאות" - ע"י "גילוי פנים בתורה שלא כהלכה" - מחמת "נגיעת עצמי", בהתמודדות עקשני ועזה - נגד כל גדולי הפוסקים שמיהם אנו שותין - במדה שטרם נשמע כמותה במחנה החרדים, שכאמור (בסקדמס); שאינני בן חורין להפטר מזה - וההכרח לא יגונה. והריני מבקש מאוד מהדר"ג; נא להודיעני חו"ד בכ"ז. ובזה הגני מסיים בכל אותות הכבוד, מחוי קידה - הכו"ח בצער, פה מאנסי יצ"ו.

הקובץ דלהלן - מביל:

"מכתב א" - מה ששלחתי לרמ"ז (פיון תשס"א) בהצעת מענותי נגד ה"תקנה": דף א

"מכתב ב" - מה שכתבתי לגדולי דורנו (תמוז תשס"א) בהצעת מענותי נגד ה"תקנה", (ושלחתי צילום מזה להרמ"ז). דף יא

מכתב פאר דוריננו הגה"צ מקאשוי שליט"א - בדיחוי ה"תקנה החדשה". דף כח

"מכתב ג" - מה שהשיב לנו הרמ"ז ביישוב ה"תקנה" (אב תשס"א). דף כמ

"מכתב ד" - מה ששלחתי לרמ"ז (אלול תשס"א) להשיב על דבריו שב"מכתב ג" - קס"א הערות, (ולאחר שלא קיבלתי ממנו מענה, שלחתי לגדולי דוריננו (כסליו תשס"ב) בעילום שמו. דף לה

"צילום" מספרו של רמ"ז (ח"ג, חו"מ סי' א'), והוא "מכתב ג" הנ"ל בשינויים קלים, והוספתי ציונים על הגליון - המראים מקום להערותי שב"מכתב ד" הנ"ל - שהתעלם מהם כליל. דף סא

"צילום" מסימנים ב' וג' מספרו הנ"ל - מה שהדפיס עוד בענין זה, (שע"ז בא עיקר מכתבי הנוכחי - להשיב על דבריו דשם, וציינתי על הגליון מ"מ לדברינו. דף סו

לקט מדברי גדולי דוריננו - מש"כ בביטול ה"תקנה החדשה". דף ע

"עלה תמציתי" - בענין ייפוי כח הנתבע ל"בחירת הבי"ד" ובביטול ה"תקנה החדשה" - ע"פ יותר ממאה פוסקים. דף עא

"עלה תמציתי" - לקט מדברי הפוסקים מש"כ בענין פסלנות ה"בוררות". דף עג

"קול קורא" מגדולי דורנו שליט"א - לפסול כליל את ה"בוררות" שבימינו. דף עה

אברהם שמואל יהודה געשמעמנער

מאנסי נ. י. 425-9708 (845)

מח"ס: מחזה איש (על ד"ח שו"ע, ב"ח). תורת אפך (על דיני נשים בת"ח, ג"ח). נחלת איש (על דיני הסגת גבול ונזילת קרקע). מנחת איש (על התורה ואגדתא).

שוכט"ס להרה"ג מוה"ר מנחם זכריה זילבער שליט"א, ראב"ד התאחדות הרבנים, ומח"ס שות מאזני צדק.

אחרי דרך מבוא השלום, הנני בזה אודות ה"תקנה" החדשה שנתפרסם לאחרונה ע"פ החלטת אסיפה של כמה בתי דינים, שכל "נתבע" המקבל הזמנה מבי"ד, ואינו מרוצה לילך שם, חייב להציע להתובע הברירה לג' בתי דינים, ואם אינו מצביע רק על בי"ד אחד - והתובע אינה רוצה בה, אז מוציאים עליו "כתב סירוב". ולא עוד, אלא שגם נותנים להתובע - שאינו רוצה להתדיין אצל אותו הבי"ד שבחר הנתבע - "היתר ערכאות", [יש תח"י צילום מכמה "כתבי סירוב" ו"היתרי ערכאות" שכבר ניתנו על סמך "תקנה" זו].

והנה, טרם כל שיח יצמח, הרינו מבקש מכת"ר, שלא יחשיב את דברינו דלהלן מה שנכתוב בדיחוי "תקנה" זו מן ההלכה והמנהג, כפגיעה בכבוד תורתו, דהלא תורה היא וללמוד אני צריך. ע"כ הנני מרהיב בנפשי לדון לפניו בעניי ולומר, דמלבד מה ש"תקנה" זו הוא בניגוד לה"מנהג" שכבר הונהג עד עכשיו למעשה - זה יותר מחמשים שנה בכל הבתי דינים כאן; שהנתבע היה ידו על העליונה בבחירת הבי"ד, וגדול כח המנהג בזה - וכדיוצא מכל ספרי הפוסקים שיובאו להלן. אלא שלכאורה הוא גם בניגוד לה"הלכה" הברורה ע"פ יסודות איתנים וחזקים שבדברי הפוסקים וכדלהלן, מה שאין שום ספק דההנהגה הישנה היתה מיוסד על דבריהם.

ואף שהיה מן הראוי לירד לעומקה של הסוגיא בריש פ' ז"ב, ובשיטת הראשונים שם. אמנם בכדי למעט הטירחה על כת"ר, אמרתי לבוא מיד לדברי רבותינו הפוסקים, כיון שלהלכה ולמעשה בלא"ה - שרק דבריהם ומסקנתם מכריע, ע"כ אסתגר כעת בהעתק קטעים מלשונותם, וזה החלי בעזהשי"ת:

ענף א: ביסוס כח הנתבע לבחירת הבי"ד בעיר אחת - ע"פ דברי הפוסקים

א). ידועים דברי הרמ"א (ח"מ סי' י"ד, ס"א), שה"תובע הולך אחר הנתבע, עיי"ש. והנה, הגם דהתם מיירי בגוונא שהבע"ד דרים בשני עיירות - לענין שהתובע צריך לילך לעירו של הנתבע - להתדיין אצל הבי"ד דשם. אמנם, לפי"מ שציין ע"ז בביאור הגר"א (שם סק"ח), לדברי הגמרא (ב"ק מ"ו, ב') דמאן דכאיב ליה אזיל לבי אסיא, עיי"ש. הרי כוונתו פשוט, דכשיש לנו ספק; דמי ייגרר אחר מי, התובע אחר הנתבע - או להיפך, אז אמרינן; דכיון דהתובע הוא מי שכואב לו, והוא הוא המבקש מזור ותרופה למכתו, ורוצה להוציא את שלו מתח"י הנתבע, א"כ עליו להגרר וליילך אחר התובע, כמו שהחולה רודף אחר הרופא - לבקש ממנו תרופה למכתו. וביתר ביאור, דמאחר שהנתבע הוא "מוחזק" בעצמו, [ראה לקמן (אות ז)], שהמהריב"ל, השתמש בסברא זו כלפי בחירת הבי"ד, עיי"ש], והתובע רוצה "להוציא" ממנו, א"כ עליו להגרר ולבוא אחריו, כמו דקימ"ל בעלמא; ד"המוציא מחבירו - עליו להביא ראיה", וכי היכי דידו של ה"מוחזק" על העליונה מן ה"מוציא" - כלפי שייזקק להביא ראיה לדבריו, כמו"כ ה"נ וה"ה - דגם כלפי בחירת מקום ההתדיינות, על התובע להגרר אחר הנתבע, וז"פ.

וא"כ, מהך טעמא גופא, יש להעניק להנתבע את כח הבחירה - גם מכמה בתי דינים שבעיר אחת, [שהמדובר מזה הוא להלן שם בשרע (ס"ג), אלא שלא מצא הרמ"א צורך לחזור ולכתוב ד"ז עוה"פ. וראה לקמן (אות י"ב), עיי"ש]. דאין לחלק ולומר, דדוקא לענין ה"הליכה" לעירו של הנתבע, הוא דאמרינן כן - לפי דברי הגמרא הנ"ל; דמאן דכאיב ליה "אזיל" וכו', אבל לא לענין כח הנתבע לעצם "בחירת" הבי"ד - שבעיר אחת, דהרי כל עצמו של ד"ז מבוסס על הכלל ה"המוציא מחבירו" וכו' וכנ"ל. וכי היכי דמטעם זה חייב התובע לכתת רגליו לעירו של הנתבע - וכנ"ל מהגר"א, כמו"כ ה"נ לענין שיהא נגרר אחר הנתבע - בבחירת הבי"ד שבאותה העיר עצמה, דמ"ש לענין זה - שני עיירות מעיר אחת, סו"ס הנתבע שהוא ה"מוחזק" - לעולם ידו על העליונה מן התובע - שהוא ה"מוציא", וז"פ.

ובאמת, דככל המבואר לעיל, כן כתב הרמ"א בעצמו להדיא בשו"ת שלו (סי' ק"ד), וז"ל:

"ונראה, דאם חלוקים בדבר, וכל אחד רוצה לדחות דיין חבירו, נראה דיד הנתבע על העליונה. והתובע צריך לברור לו דיין אחר כדי שיוציא את שלו. דמאן דכאיב ליה כאיבא אזל לבי אסיא... דיד הנתבע" כחו עדיף בזה.

שיותר הוא יכול לדחות התובע, ממה שידחה התובע את התובע וכו', ומה ראינו לדחוק הנתבע יותר מן התובע. אדרבה המוציא מחבירו עליו הראיה", עכ"ל.

הרי לנו, דלא רק שהרמ"א בעצמו כתב שם בפירוש; דגם בבחירה שמשני דיינים (וה"ה בתי דינים) שבעיר אחת - ג"כ יד הנתבע על העליונה, אלא שהוא בעצמו ביסס זאת - ע"פ הנימוקים; ד"מאן דכאיב ליה" וכו' - ו"המוציא מחבירו עליו הראיה" - מה שרמז עליהם הגר"א מדעת עצמו על דבריו שבהגהתו, וכנ"ל. וא"כ חזינו ברור, דהך טעמא דמאן דכאיב וכו' שייכא גם על כח הנתבע - בבחירת הבי"ד שבעיר אחת, וכנ"ל. [ויש לציין, בדברי הרמ"א הללו שבתשובותיו, הובאו להלכה בנדה"מ (סי' י"ד, חידושים סק"ב), וראה מש"כ לקמן (אות י"ב), עי"ש]. וליתר שאת, נעתיק לכאן מלשונות הפוסקים, שהעניקו להנתבע כח בחירת הבי"ד - אף מב' בתי דינים שבעיר אחת:

(ב). כתב בשרת מהרשד"ם (חיו"ד, סי' ר"כ), וז"ל:

"סוף דבר, אני רואה כ"ת מכחיש המוחש בכל הדברים, עד שכתבת שהדין ברור, שהנתבע יש לו לילך אחר התובע, והמנהג הברור בכל קהילות הקודש אשר בעיר שאלוניקי עיר ואם בישראל, לילך התובע אחר הנתבע, ומהר"ר קולון כתב, שמי הוא שיטעה לומר כך, יע"ש בתשובותיו, גם בכתבי מהר"ר בעל תר"ה כתב שכן הוא הדין, שאין להוציא הנתבע מבית דינו אפילו לבית דין גדול יותר ממנו... וכופף אני ראשי למנהג ישראל... ואתה מבעט במנהג מיוסד על דין היוצא מפי גאוני עולם ונהגו כן", עכ"ל.

(ג). וכן כתב הרשד"ם גם בחאה"ע (סי' כ"ז), וז"ל:

"שהרי בממון (הקל), כל היכא דציית דינא, יכול לומר בפני בית דין פלוני בעינא למיזל, ואפילו הוא בי"ד קמן. וכמש"כ הסמ"ג והביאו הטור ז"ל", עכ"ל.

(ד). וכן כתב הרשד"ם גם בחחור"מ (סי' ב'), וז"ל:

"ועל מה שכתב מעכ"ת וז"ל, צריך לחקור ולהבין דברי ספר המצות במאי דקאמר יכול וכו', וכיון דכ"א יכול לדחות ולומר לא אדון בפני זה וכו', ודאי שהנתבע לא יתפייס באותו הדין, וא"כ לקתה מדת הדין, שזה הנתבע לא יפרע לעולם [עכ"ל]. האמת והאמונה שאיני יכול לירד לסוף דעתיה דמר, דמה תמיה היא זאת, ומה לקוי הדין יש כאן, כיון שמעכ"ת סובר שהתובע ילך אחר הנתבע לדעת קצת, כמו שהוא האמת וכן המנהג, מה המונע. וכן דעת סמ"ג כשיש שני ת"ח בעיר אחת, שכיון ששניהם רוצים לדון כאן בעירם, יכול כל אחד מהם לומר, לא אדון בפני זה אלא בפני זה, ולסוף ילך התובע אחר הנתבע. ואם לא ירצה, איהו דאפסיד אנפשיה".

[א"ה: כוונתו פשוט, דכיון דמאן דכאיב ליה וכו' והמוציא מחבירו וכו', ממילא אם התובע רוצה להוציא את שלו מתח"י הנתבע, ע"כ שיוכרח להגרר אחר בחירת הנתבע, וכנ"ל (אות א') מדברי הרמ"א והגר"א, וז"פ. וממשיך:]

"וכן היה ג"ל ראייה מכאן למנהג שאלוניקי יע"א, שהתובע הולך אחר הנתבע, כמו שכתבתי על מעשה שאירע פה שאלוניקי על קרוב א' מה"ר משה כהן, שרצו קצת מחכמי העיר הזאת לכופו שידון בפניהם, ואמרתי שאחר שהנתבע רוצה להיות ציית דינא, לא אפשר למכפייה. שלא שידון לפני הדין שהוא רוצה, וכמו שפשט המנהג בשאלוניקי שהתובע הולך אחר הנתבע וכו", עכ"ל.

[א"ה: עיי"ש דשוב כתב, די"ל דמלשון הסמ"ג אין הכרח לזה, מאחר דיש לפרש לשונו גם באופן אחר, אבל עכ"פ מעיד שכן המנהג שהתובע הולך אחר הנתבע. אולם שם (סי' ז') [הועתק לשונו לקמן (אות ה')], האריך ותפס בבירור שכן הוא דעת הסמ"ג, עיי"ש].

(ה). וכן כתב הרשד"ם גם (שם, סי' ז'), [וציין לה הש"ך (סי' י"ד, סק"ג)], וז"ל:

"להיות יקרה מקרה כמה פעמים בין שני בעלי דינים, זה אומר נלך לפני פלוני דיין וזה אומר לא אלך [אלא] נלך לפני פלוני דיין, זה פוסל את זה, זה פוסל את זה, וקול המון מרגלא בפומיהו, זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד כו', עוד יש מתחכמים לומר עבד לזה לאיש מלוה, וא"כ המלוה [כלומר התובע] יכול לכופ לזה לדון לפני הדין אשר יבחר המלוה דוקא, ולא הלוה, אלא כל התובע כופה לנתבע וכו'. עד שמבלי עיון מטילים מום במנהג העיר הזאת שאלוניקי עיר ואם בישראל, אשר נהגו בימי קדם ימי גאוני עולם לתת כח ביד הנתבע נגד התובע. ולומר לא אדון אלא בפני מרביץ תורה מבית הכנסת שלי, אפילו יש מומחה גדול יותר ממנו וכו', הדין דין אמת כמו שנהגו קדמונינו הקדושים אשר בארץ המה".

"ולחזק זה, אביא מה שמצאתי ראיתי בכתבי מהר"ר ישראל בעל תרומת הדשן [פסקים וכתבים] (סי' ס"ה), וז"ל, כשביקשו קהלת הקודש דאולמא ובראשם מהר"ר ברוך יצ"ו דינא קאמרי, דכיון דיש להם בי"ד נסמך בעירם אולם שקבלו עליהם, אינו דת ודין כל עיקר לכופ שום אדם מן הקהלה להוציא מבית דינם למקום אחר. ואפילו היה בי"ד אחר

שמוחזק להם לב"ד חשוב יותר גדול מבית דינם וכו', שאין חילוק בין שיהיו הב' בעלי דינים מקהל אחד, בין שלא יהיו אלא זה מקהל אחד וזה מקהל אחר, וכו'.

"ויראך הענין לכתבו ולסדר כל החילוקים [מתי שיש לו להתבע כח בחירת הבי"ד, ומתי להתובע], אמנם כבר כתב מהרי"ק ז"ל (שורש צ"ו) וצ"ל, שבזמנינו זה נתמעטו הלככות ונשתכחה תורה, ואין לכופ לבית ועד ואף לא לבי"ד הגדול במקום שיש במקומם יודעי תורה, ובפרט כשיש הוצאה בדבר, וכל זה לפי שבזמנינו לית בית ועד שיתבייש הבע"ד מהם, וכשי"כ דלית בי"ד הגדול וכו', ולכן אין להאריך".

"אלא להודיע, כשיקרה מקרה בשני הבי"ד בעיר הזאת שאלוניקי, שתהלוך לא' יש בה סופרים ות"ח יוסיף ה' עליהם, ואחר מבעלי דינים אומר בפני פלוני אני רוצה לעמוד, והשני אומר לא, אלא בפני פלוני, היכן הדין נוטה, יכול התובע לכופ את הנתבע או לא... נראה שלסברת סמ"ג ומהר"ם ז"ל הסכים רבינו ירוחם ז"ל (מישרים, נתיב א', חלק י"ג), שכתב וכו'. שמעינן מיהת דלדעת אלו הגדולים יכול הנתבע לומר לתובע, לא אדון בפני זה אלא בפני זה, ואפילו שזה שרוצה הוא הקטן מהאחר, כשהם ב' ת"ח בעיר אחת. ול"י נראה, דלפי שיטת מהר"ם ז"ל וסמ"ג ז"ל, דאפי' שהקטן חוץ לעיר, כל עוד שאינו רחוק יותר מדאי, יכול לומר הלוה [הנתבע] למלוה, אני רוצה לדון בפני פלוני הגדול אע"פ שהוא בעיר, אלא בפני פלוני הקטן ואע"פ שהוא חוץ לעיר, כיון שהם סמוכים, וכשי"כ וק"ו כשהם בעיר אחת".

"[נובזה] נתקרה דעתי ונתיישרה מחשבתי שלמדתי (בפי') [זכות], שמנהג קדמונינו אשר נהגו בעיר הזאת שאלוניקי שהיו בה אנשים קדושים גאוני עולם אנשי השם, שנהגו שהנתבע כופה ומביאו לפני בי"ד שהוא רוצה, וח"ו לומר שנהגו כן שלא כהלכה, אלא ודאי שמכו על הפוסקים הנזכרים, סמ"ג ומהר"ם ורבינו ירוחם, ונוסף עליהם מהר"ר ישראל בע"ת הדשן, שאין ספק שדעתו להסכים לסברת מהר"ם וכו'. שבלי ספק, כשיש ב' ת"ח בעיר אחת, והבע"ד האחד רוצה לדון אפילו בפני הקטן מהם, אין התובע יכול לכופ לנתבע, כיון שאינו מטריח עליו הנתבע לילך חוץ לעיר ואינו דוחה מעליו דין תורה וכו', ראו קדמונינו להחזיק במנהגם הטוב [א"ה: אפילו שיש חולקים לדינא] מפני השלום, שגדול השלום, וזה שאם יבא התובע ויאמר זה שאני רוצה הוא הגדול, או שזה לת"ח שאתה הנתבע רוצה, יאמר הנתבע אין אמת כדברך, מאן מוכח בעונותינו, כל אחד מתנשא ואומר אני אני ואפסי עוד גדול ממני, וירבו המחלוקת והקטנות, לכן ראו להשקיט הריב אחר שהנתבע ציית דין תורה, ואינו מטריח לתובע לילך חוץ לעיר, שהדין בזה עם הנתבע, וכשי"כ וק"ו לע"ד בזמננו שרוב הדינים אינם אלא ע"פ הספרים, שנמצא שאין הקטן הדיין אלא הגדולים, וכו'.

[א"ה: מש"כ בביסוס כח הנבחר, דזהו מפני ה"שלום", ולכאורה מהיכי תיתי לתת מטעם זה את כח הבחירה להנתבע - יותר מלהתובע. אמנם כוונתו פשוט, דכיון דהנתבע הו"ל "מוחזק" וכנ"ל (אות א') מדברי הרמ"א, הרי יכול לומר "קים לי", וכדברי המהריב"ל דלקמן (אות ז'), וז"פ ותל"מ].

"וזהו לי להאריך יותר בטענה, דבזמננו קרוב בעיני שמאחר שהנתבע רוצה להיות ציית דינא ע"פ התורה, אין חולק שאין כח ביד אדם בעולם לכופו לומר לעמוד בפני זה, וכן נראה בהדיא מדברי הרא"ש בפסקיו וכו', אלא דכו"ע מודי שיעמוד הנתבע לפני מי שירצה בהיותו יודע ומומחה בדית כפי הזמן, אבל לא ראיתי להאריך בזה אחר שאינו מן הצורך, כיון שיש לנו עמודי עולם סוברים שיש לדון כפי רצון הנתבע כיון ששני הדיינים בעיר אחת, וגם מנהג העיר מסכים לזה, כך ראוי להורות. וכן כתב בס' התרומות (שער ג', חלק ח', סי' וז"ל, בתוס' הצרפתיים, אם האחד סרב ואינו רוצה לעמוד בדין, יכול יחיד מומחה או שלשה הדיוטות לכופו עד שיתרצה לדון עם חבריו לבי"ד, ואם לא יתרצה יכפוהו בשומים או בחרם סתם או בשמתא לדון בפניהם אם אין בעיר אלא הם, ואם יש בעיר אחרים, יכפוהו לדון ולברור מי שרוצה מהם. ע"כ נתברר כדעת דעתינו, עכ"ל.

[א"ה: יש לתמוה, דאמאי הוצרך הרשד"ם להביא ראיותיו מסוף דברי בעה"ת הללו דמיירי מנתבע שהוא "מסרב", באופן שאין הראיה רק מדיוקא; דמדחזינן דכייפינן לנתבע המסרב לעמוד לדין, שיברר אצל מי שרוצה לדון אצלו, א"כ מסתברא דה"ה דגם בתחילה כן הוא שידו על העליונה בבחירת הדיין, בו בזמן שכתב כן בהדיא לפני"ז (שם) - בהנוגע לבחירת בי"ד של ג' - ולא רק בבחירת דיין ובמסרב דוקא וכנ"ל. דהנה ז"ל שם, "אם שלחו בי"ד שלוחים שיבא לפניהם לדון עם בעל דינו, ומרד על מצוותם, אם הדיינים אינם מומחים, כלומר שלא המחוס רבים עליהם, יכול הוא לומר, אין רצוני לבא לפניכם, אך אלך לפני אחרים שהן בעיר הזאת ואדון לפניהם, שהם דיינים מומחים כמותכם או יותר מכם", וכו', עכ"ל וצ"ע. ואולי הי"ט שהעתיק המהרשד"ם דוקא סוף דבריו, משום דמתחלת דבריו הנ"ל משמע דלכתחלה אינו יכול לכופ רק על בי"ד שזה ולא על קטן, משא"כ לבסוף בהנוגע למשווייהו לסרבן, כתב בסתמא דכייפינן ליה לברור בי"ד שרוצה, דמשמע דאפילו בקטן וכדעת המהרשד"ם שלפנ"ז, (וכדעתו של הנתה"מ, דאין זה דוקא בהנוגע למשווייהו לסרבן, אלא דאפילו לכתחלה, וכדלקמן (אותיות י"א וי"ז), עיי"ש), ומשו"ה העתיק מסוף דבריו, וז"פ].

(ו). וכן כתב הרשד"ם גם (בסי' י"ב), [וציין גם לזה השך (סי' י"ד, סק"ג)], וז"ל:

"מעיד אני עלי שמים וארץ, נודע ומפורסם זה בשערי שאלוניקי, שכל חכם מקהל אחד יהיה מי שיהיה וכו', אין חכם נכנס בגבול חכם אחר, אפילו שיהיה האחד אדיר שבאדירים כרבן גמליאל, ויהיה הב' קטן שבקטנים, וכמו שראיתי כ"ז בימי מרנא ורבנא הרב הגדול מוהר"ר יוסף טאטאצאט ז"ל, שעם כל חכמתו וגדולתו לא היה נכנס בגבול קטן שבקטנים, ומי הוא זה ואיזה הוא שימלאנו לבו בדור הזה לכופ לשום אדם אשר לא מקהלתו לדון לפניו, והרי כתב מהר"ק ז"ל, ועוד בר מן דין ובר מן דין לא ידעתי איזה בית יקרא בית הועד בזמנה"ז, שהרי כתב המרדכי בסוף פרק זה בורר ז"ל, וכתב בספר או"ז וכו', הרי שכתב דלית לן בית הועד, ואע"ג שכתב הרמב"ם כו', עד ומשמע שאף בזמן הרמב"ם היו מקומות ראויין שיכופ המלוה [הנתובע] את הלזה [הנתבע] ללכת שם לדון כו', עד שהרי ידוע מידי דור ודור העולם הולך ומתמעט והתורה משתכחת לרוב הצרות והגליות, ומתמעטים הלככות וכו', מ"מ בזמן הר"ר יצחק [האו"ז] שהיה אחר הרמב"ם אפשר שנתמעטו הלככות ורבו הצרות, עד כי לא היה בזמנו מקום ראוי להקרא בית הועד, והרי הדברים ק"ו, ומה אם בזמן או"ז נתמעטו שאין מקום ראוי להקרא בית הועד, אנו כחמורים ולא כחמור או"ז, על אחת כמה וכמה".

"ואם תאמר, תינח שאין בית הועד לשנוכל לכופ לילך חוץ לעיר, אבל כששניהם בעיר אחד, נוכל לומר שהגדול שבעיר יכול לכופ ולדון אותם, לא היא, דאף זה אני אומר, שאין יחיד עתה שיכול לכופ לאדם שלא קיבלו לדון בע"כ... מכל זה משמע דאפילו יחיד מומחה הבלתי נמצא בזמנה"ז, אינו יכול לכופ אלא כשאנו רוצה לדון עם בעל דינו, או שאומר הלזה [הנתבע] שאינו רוצה לדון עמו בעירו, אז דן אותו היחיד מומחה בעל כרחו, אבל אם רוצה לדון לא כל כמיניה לא ליחיד ולא לג' לכופ לדון לפניו, (הנ"ל) [כנ"ל] פשוט", עכ"ל.

(ז). וכן כתב גם בשו"ת מהר"י בן לב (ח"ג, סי' צ"ז), וז"ל:

"מנהג קבוע הוא בכל המקומות שיש קהילות מרובות, שהתובע הולך אחר הנתבע וכו', ובנידון דין היה אפשר לומר שאין אנו צריכין למנהג, אלא שמן הדין הנמור יהיה מחוייב התובע להיות נדון בבית דין של הנתבע, משום דיראה דבנ"ד איכא פלוגתא דרבוותא וכו' אי כפינן לתובע לידון בפני הבי"ד של הנתבע, וכיון דכן הוא, מצי הנתבע למימר קים לי כהני, וכש"כ שאין אנו צריכין לזה, שכבר כתבנו שהמנהג הוא קבוע שהתובע הולך אחר הנתבע בפני הבי"ד שלו, עכ"ל.

(ח). וכן כתב גם בשו"ת בני משה [להגאון מהו' משה שלטון זצ"ל, נדפס קושטנדינא תע"ב לפ"ק], (סי' נ"א), וז"ל:

"שאלה: ראובן ושמעון הדרים בעיר אחת, [ראובן הוא הנתבע, ושמעון התובע, כמבואר שם בהמעשה באריכות], ושלה הדיין [של קהלת שמעון] שליח לראובן והזמינו לדון, והשיב ראובן לשליח, אם יש לשום אדם תביעה עלי, תל"י יש לאלקים שופטים בארץ, יש דיין בקהילתי, מי בעל משפטי נעמדה יחד בפניו כאשר הוא הדין שהתובע הולך אחר בי"ד של הנתבע, ושנה ושילש הדיין להזמינו, ובכל פעם השיב ראובן כבתחלה, וכאשר ראה הדיין שהזמינו לדון פעמים ושלוש ולא בא, כתב פתקא דלא ציית דינא על ראובן, ונתן ביד שמעון וכו', ועתה יורנו מורנו אם יש לראובן דין דלא ציית דינא מאחר שהוא הנתבע ורוצה להתדיין בבי"ד של קהילתו כדון וכתקוני מתא, ומה לו להשגיח על שליח של בי"ד אחר, ולאידך גיסא אם יש לכתוב על שמעון דלא ציית דינא, וכו'.

תשובה: מילתא דפשיטא היא, דאין לראובן דין לא ציית דינא, כיון שרוצה להתדיין בבי"ד של קהילתו, שהרי כתב מהריב"ל (ח"ג, סי' צ"ז), שמנהג בכל המקומות שיש קהילות מרובות, שהתובע הולך אחר הנתבע, דכך הסכימו והיו כקבלתו עליהם, ולא עוד אלא שמדין הגמרא יהיה מחוייב להיות נדון בבי"ד [של] הנתבע, דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא, אי כפינן לתובע לידון בבי"ד הנתבע, או לא, מצי הנתבע לומר קים לי כהני דאמרי דכפינן לתובע לילך בבי"ד של הנתבע.

ומהרשד"ם בח"מ שלו (סי' ז') כתב, אשר בשאלוניקי נהגו מימי קדם גאוני עולם לתת כח לנתבע נגד התובע, ולומר לא אדון אלא בפני מרביץ תורה מב"ד שלי, אפילו יש מומחה גדול בעיר יותר ממנו, וכתב שהדין דין אמת כמו שנהגו, והביא ראיה מדברי מהר"ם (סי' ס"ה), ומדברי הסמ"ג, ובכנה"ג (תהת ב"י, תהת ו') הוכיח מדברי הרשב"א ומדברי הסמ"ג, שהתובע הולך אחר הנתבע אפילו מגדול לקטן וכו'. באופן שבני"ד, כיון שהוא טוען שרוצה לידון בבי"ד של קהילתו, ודאי ציית דינא הוא, והתובע שלא רצה להתדיין בבי"ד של הנתבע, איהו הוא דלא ציית דינא, כיון שיש בי"ד בקהילתו דידעי דינא, או אי נהיגי אפילו בדלא ידעי, ודברים אלו הם דברים פשוטים", עכ"ל.

(ט). וכן כתב גם בכנה"ג (חור"מ סי' י"ד, תהת"ט סוף אות כ"א), וז"ל:

"נהגו שהתובע הולך אחר הנתבע אפילו לבי"ד קטן מהבי"ד שרוצה התובע וכו', ומאחר שנהגו כן כשהם בשני עיירות, ראוי להנהיג המנהג אפילו בעיר אחת בשתי בתי דינים, שלא לחלוק במנהג", עכ"ל. ושם (הגב"י, אות ו') כתב וז"ל: "ומכאן ראייה למנהגינו, שהתובע הולך אחר הנתבע, למקום שלב הנתבע חפץ", עכ"ל.

[א"ה: מש"כ בסוף לשונו "למקום" שלב הנתבע חפץ - דמשמע; אף מחוץ לעירו, באמת היה מקום לפרש, דכוונתו "לאותו ב"ד" שלב הנתבע חפץ. אולם בדברי המהרשד"ם (סי' ז'), שהועתק לעיל (אות ה') - אכן מבואר כן (בד"ה אלא); שביד הנתבע לכופו לילך אף לבי"ד שמחוץ לעירו - "כל שאינו רחוק יותר מדאי", עיי"ש. וראה מש"כ עוד מזה לקמן (אותיות ט"ז ו"ח), עיי"ש].

(י). ובקובץ הפוסקים (סי' י"ד, ס"א) הביא משרת עדות ביעקב (סי' מ"א), וז"ל:

"ראובן ושמעון אחים, נתבעים לדין עם לוי, וראובן הלך לדין ויצא חייב בדינו, ועתה טוען שמעון שרצונו להחזיק עצמו שהתובע הולך אחר הנתבע, ולא כל כמיניה של ראובן להדין בפני ב"ד שלא מדעתו, ורצונו של שמעון להתדין בפני ב"ד אשר כלבבו". [ואחר אשר האריך וכו' העלה]:

"כבר נתפשט המנהג בכל המקומות, דהתובע הולך אחר הנתבע מפני תקנת הנתבע. ואפילו היכא דהבי"ד שמברר הנתבע הוא בציר מיניה דבי"ד שביקש התובע, וכמש"כ מהרשד"ם בתשו' וכו'. וא"כ מאחר דנהגין הכי, מנהג מבטל הלכה, ואפילו היכא שיהיו בעיר רבנים מומחים שהרבים המחוס עליהם לכללות העיר, אפ"ה יש לו יכולת לנתבע לכופו את התובע להלך אף לאותם החכמים שלא המחוס רבים עליהם וכו'. וכיון שעכ"פ הוא ציית דינא עפ"י ד"ת, אין חולק שאין ביד אדם שבעולם לכופו לומר תעמוד בפני זה, עכ"ל.

[א"ה: הגם שבקוה"פ (שס), הביא אח"כ בשם שר"ת חקקי לב (סי' נ"ג), שחולק על העדות ביעקב הנ"ל, וס"ל דהיכא דאיכא בי"ד קבוע בעיר, אז א"י הנתבע לומר שאינו רוצה לדון בפניהם רק בדיינים אחרים, עיי"ש. אולם, מלבד מה דשאני נידון דהתם - דמיירי לאחר שכבר נפסק הדין. הרי לדין בלא"ה אין נפק"מ בזה, לפי מה שפסק בשר"ת אגרות משה (חור"מ ח"ב, סי' ג'); דבעיר ניו יארק אין להם לשום בי"ד הדין של "בית דין קבוע לרבים", עיי"ש. ונמצינו דאפילו אם לו היו חולקים בדבר, אכתי יש לו להנתבע לומר "קים לי", וכמש"כ המהריב"ל (לעיל אות ז') והנתיב"מ (לקמן אות י"א) עיי"ש. וכש"כ בהנוגע לדונו כ"מסרב" - או ל"היתר ערכאות", וכדלקמן (ענף ב'), וד"ב].

(יא). וכן כתב להלכה גם בנתיב"מ (סי' י"ד, ביאורים סק"ג), וז"ל:

"בין המלוה [התובע] ובין הלוה [הנתבע] יכולים לעכב עד שיתפשו יחד על בי"ד אחד, ואם א"א להתפשר וכו'. אז הנתבע כחו גדול, כיון שא"א לכפותו כשאומר לבי"ד זה אני רוצה וכו', כיון שלדיעה הראשונה יכול [הנתבע] תמיד לדחותו, והנתבע "מוחק". יכול הנתבע לומר "קים לי", וממילא יכול לדחותו תמיד, אפילו מגדול לקטן כשהן בעיר אחת, וכו' עכ"ל. וכ"כ להלכה גם בחידושים (שם, סק"ב) וז"ל, "ואם אינם רוצין לישב יחד, הנתבע כחו גדול לדחות להתובע - לדין לפני מי שהוא רוצה. וכן אם שני הבוררים של התובע והנתבע פסולים ביחד, נדחה הבורר של התובע, רמ"א בתשובה (סי' ק"ד)", [הועתק לעיל (אות א')]. וראה לקמן (אות י"ז) עוד בזה מדברי הנתיב"מ (בסי' כ"ז), עיי"ש].

(יב). וכן כתב גם בשר"ת ברכת חיים [להגאון מאלטשטאדט זצ"ל, (סי' נ"ג), שכן פסקו גם בשר"ת מגן גבורים (סוסי' כ"ג), ובשר"ת פרח מטה אהרן (ח"ב, סי' פ"ג), שהנתבע יש לו כח הבחירה אף מבתי דינין שבעיר אחת, עיי"ש. ושם (סי' נ"ב, אות י"א) כתב, דזהו כל עיקר חידושו של המהרשד"ם, דאף לבי"ד קטן יכול הנתבע לכופו את התובע (לטעם הב'), שהוא מפני השלום, שאם יאמר התובע, זה שאני רוצה בה הוא הגדול, יאמר הנתבע אין האמת כדברך, וירבו המחלוקת, וז"ל הבר"ח שם; דהרי לא תקנו במנהג, אלא לשלא יוכל [התובע] לטעון, שרוצה לדון לפני בי"ד שהוא גדול מאידך בי"ד שבאותה העיר, וע"י המנהג חשבינן לכל הבתי דינין כאילו הן שווין, עכ"ל.

[א"ה: הגם דשם (סי' נ"ג, אות ח'), הסתפק הבר"ח אם גם בני אשכנז - שהולכים אחר הרמ"א, נקטו למנהג שהתובע הולך אחר הנתבע בב' בתי דינין בעיר אחת, וכתב לדייק שם מדיוקא; דמדלא כתב הרמ"א גם בס"ג כלפי דינא דהסמ"ג בב' בתי דינים בעיר אחת, דהמנהג הוא דהתובע הולך אחר הנתבע, משמע לכאורה דלא נהגין כן במדינתנו, עיי"ש שנשאר כחוכך בדבר - ולא הסיק דבר ברור בזה. ברם, יש לתמוה על הגאון הגדול הזה, דעם כל גודל ורוחב בקיאותו, שציין שם לכמה מאות מראי מקומות, עד שמבהיל הרעיון ממש, אפ"ה אשתמיתיה לפי שעה במחכת"ה, דברי הרמ"א שבתשובותיו (סי' ק"ד) [שהעתקנו לעיל (אות א')], ששם מבואר להדיא בדברי רבינו הרמ"א, דגם בשני ב"ד בעיר אחת יד הנתבע על העליונה, מן הטעם דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ומאן דכאיב ליה וכו' עכ"ל. ועכ"פ זה מיהא ברור, שבעל ברה"ח לא ראה את דברי הרמ"א הללו שבתשובותיו - מדלא ציין עלה ולא הביאו. וממילא אין שום ספק בדבר, שאילו היה רואה את דברי הרמ"א המפורשים הללו, בודאי שלא מסתפק להעמיס בשיטתו להיפך, רק על סמך קלוש דדיוקא רחוקה גרידא. [ואין מזה שום ענין להמבוכה שהובא בשד"ח (כללי הפוסקים סי' י"ד, אות ז'), דאם יש סתירה מתשובותיו של הרמ"א להגהותיו, דבתר איזה מהם אזלינן, (מה דגם בזה הו"ל רוב דיעות הפוסקים המובאים שם, דאזלינן בכה"ג בתר תשובותיו), עיי"ש. דהרי בנ"ד ליכא סתירה כלל, וממילא ברור

דאס חזינן בתשובותיו דלא כהיוצא מ"משמעות דיוק לשונו" שבהגהותיו, דודאי דבכה"ג כו"ע מודי דאזלינן בחר דבריו המפורשים להלכה ולמעשה שבתשובותיו, ולא בחר דיוקא דלישנא קלילא דעלמא שבהגהותיו.

וכ"ז לא נצרכה, אלא לדבריו ולמקומו ושעתו של הברכת חיים, דמכיון של"ה ד"ז בנמצא בימיו כ"כ; שיהיו הרבה בתי דינים בעיר אחת, וממילא לא היה ידוע לו איך שהוא המנהג בזה, וע"כ הסתפק לומר שאולי במקומותינו שנגרין אחר הרמ"א, ל"ה המנהג שהתובע הולך אחר הנתבע בכה"ג, וזהו מה שהביאו להוציא כן מדיוקו הנ"ל, (וגם זאת לא כתב להלכה ולמעשה, רק בדרך אגב, כי בנידון דהתם מיירי בגוונא שהבע"ד היו דרים בשני עיירות), עיי"ש. משא"כ לדין בעיר ניו יארק, שאכן יש בה כמה בתי דינים, וכבר נתפשט המנהג זה יותר מחמשים שנה, שהנתבע ידו על העליונה בבחירת הבי"ד, הרי אין לנו שום ספק איך שהוא המנהג, דהרי יש לנו מנהג כנ"ל - מה שבלי ספק שהונהג כך ע"י גדולי דורנו וצ"ל שמדור העבר, ובודאי שהם ביססוהו ע"פ כל דברי הפוסקים הנ"ל - ובפרט על דברי הרמ"א והנדה"מ, מה שבודאי דאף אן מבני יוצאי אשכנז - מיגרר גרינן אבתריהו, וזפו"ב.

ענף ב: מהו הגדר של "סרבן" בנתבע

(יג). והנה, כל מה שכתבנו והעתקנו עד כאן, הוא רק בהנוגע כלפי עצם כח הנתבע ל"בחירת הבי"ד" - אף מכמה בתי דינים שבעיר אחת, להוכיח דהתקנה החדשה; המגביל את כחו בבחירת הבי"ד - הוא בניגוד להלכה והמנהג וכנ"ל. אולם בהנוגע כלפי להוציא כתב "סירוב" נגד הנתבע העומד על זכותו - מה שיש לו ע"פ כל דברי הפוסקים הנ"ל, [י"ז במספר, וכדלקמן (אות כ"א) עיי"ש]. ובפרט בהנוגע - להשלב שלאח"ז; לנתינת "היתר" להתובע שיוכל לתובעו ב"ערכאות" בעקבות "תקנה" החדשה הזו, וכנ"ל (ריש דבריו). לכאורה הו"ל דבר המובן במכש"כ וק"ר; שאין בכוחנו לעשות כן. וכן מפורש יוצא מדברי בעה"ת הנ"ל (סוף אות ה'), דלא מקרי "סרבן" כל עוד שהוא מוכן להתדיין אצל איזה בי"ד בישראל. וכמש"כ להלכה ולמעשה גם בשו"ת בשו"ת בני משה (הנ"ל אות ח'), וזפו"ב.

(יד). ואדרבה, עוד הרבה יותר מזה יש דברים בגו - בהנוגע להוצאת "סירוב" ו"היתר ערכאות", דבזה - אפילו אם הנתבע רוצה להתדיין אצל בי"ד קטן (שמבחירת התובע) - ולכמה פוסקים; אף כשהוא מ"חוץ לעירו", ג"כ אין בכוחנו להוציא נגדו כתב "סירוב" ו"היתר לערכאות" - וכמפורש בדברי הפוסקים, ונעתק לשונותם בזה:

(טו). כתב בכנה"ג (חור"מ סי' כ"ו, הגה"ט אות כ"ו), וז"ל:

"ומי שלא רצה לידון בעיר התובע, כל שהוא מפוים לידון בפני בי"ד יפה. ציית דינא מקרי, תומת ישרים (סי' קצ"א). והרשד"ם ז"ל (בתאה"ע, סי' כ"ז) כתב, דאפילו להתדיין בפני בי"ד קטן מהראשון. ציית דינא מקרי, וכ"כ מהרי"ק ז"ל (בשורש א'), וע"י (בשורש קנ"ד), וע"י במהר"ם טראני (ח"א, סי' רפ"ו), ובמש"כ בס"ד במור זה (סי' כ"ח, הגה"ט אות פ"ט), עכ"ל.

ושם כתב (הכנה"ג) בזה"ל:

"שולחין לנתבע שיבא, לא בא מקבלין עדות שלא בפניו. נ"ב, ודוקא שלא רצה לבא מפני שהוא פושע, אבל אם הוא משיב לבי"ד ששלחו לו, שיש לו בי"ד גדול מהם שהוא מזומן לשמוע העדות, אינו פושע, ואין בי"ד יכולין לקבל העדות אלא בפניו, הר"ם מטראני ז"ל (ח"א, סי' רפ"ו). וראה פשוט, דאף בעל תומת ישרים ז"ל (סי' קצ"א) שכתב דמי שלא רצה לידון בעיר התובע, כל שהוא מפוים לידון בפני בי"ד יפה, מקרי ציית דינא, כ"ש הכא דאין ראוי לקבל עדות שלא בפניו כל זמן שהוא אומר שיש לו בי"ד גדול מהם שהוא מזומן לשמוע העדות, ולא דוקא בי"ד גדול מהם. אלא כל שהוא שוה לבי"ד האחר, אין מקבלין עדות שלא בפניו, כמו שנראה מדברי תומת ישרים בס"י הנזכר לענין ציית דינא, ולדברי הרשד"ם (תאה"ע, סי' כ"ז) שכתב, דאפילו רוצה להתדיין בפני בי"ד קטן מהראשון. ציית דינא מקרי, כש"כ הכא דאפילו רוצה שישמעו העדות בי"ד קטן מהראשון, אין מקבלין עדות שלא בפניו. ונראה לי דעכשיו שנהגו שהתובע הולך אחר הנתבע, והלך התובע לקהל הנתבע, ושלחו בעד הנתבע ולא רצה לבא, ואמר שמוזמן הוא לידן לבי"ד גדול הימנו. [אין מקבלין עדות שלא בפניו וכו', עכ"ל.

(טז). וזה לשון התומים (אורים שם, סק"ג):

"ואם רוצה [הנתבע] לציית דין רק לפני בי"ד אחר, אפילו דוטרט מיניה, או לפני בי"ד בעיר אחרת, ציית דינא מקרי, ולא דיינינן ליה בדין אלם. כה"ג בשם מחברים רבים", עכ"ל.

[א"ה: מש"כ התומים בשם הכנה"ג, שכ"כ בשם מחברים רבים, לכאורה לפי הנדפס כנ"ל (אות ט"ו) - אינו מבורר בדבריהם דיש להנתבע כח הבחירה אף לבי"ד שמחוץ לעירו, וע"כ מוכח כמו שהגהנו שם בסוף לשונו, ודו"ק. או, דכוונתו לדברי הכנה"ג (בסי' י"ד) [שהועתק לעיל (אות ט)], דשם כתב בסיום לשונו; ומכאן ראינו למנהגינו - שהתובע הולך אחר הנתבע למקום שלב הנתבע חפץ, עכ"ל, דמשמע שיכול להוציא אף לעיר אחרת,

[וראה מש"כ שם במוסגר]. ועכ"פ איך שיהיה, הרי המהרשד"ם (סי' ז') אכן כתב כן בפירושו, [ראה לעיל (אות ה', ד"ה אלא)]. (ועי' לקמן (אות י"ח)), ודו"ק].

(יז). וכ"כ להדיא גם בנתה"מ, (שם, חידושים סק"ג) - כלשונו של האורים הנ"ל, וז"ל:

"ואם רוצה [הנתבע] לציית דין רק לפני ב"ד אחר, אפילו דוומר מיניה, או לפני ב"ד בעיר אחרת, ציית דינא מקרי, ולא דיינינן ליה בדין אלם". עכ"ל.

(יח). [וראיתי בדברי גאונים (כלל כ"ג, אות י"ט), שכתב וז"ל, נתבע שאינו רוצה לידון בעירו רק בב"ד של עיר אחרת, אם דינו כמסרב ונותנים להתובע רשות ב"ד [לערכאות], עי' בתומים (סוסי' י"ד) [סוסי' כ"ו], שהביא משם כנה"ג (בסי' כ"ו, בהגה"ט אות כ"ו), שלא הוי מסרב, ועי' בשו"ת רמ"ן (חור"מ סי' ה'), שתמה על התומים (ולא) [שלא] העתיק יפה דברי הכנה"ג שהביא זאת בשם מהרי"ק ומהרשד"ם ומבי"ט, ובמהרי"ק מבואר דמיירי בב' בתי דינים בעיר אחת, אז הנתבע יכול לומר שרוצה לדון דוקא בפני ב"ד זה אף שהוא קטן מב"ד האחר, כדעת הסמ"ג והמרדכי שהובא בטור (סי' ל"ד) [י"ד], אבל אם טוען נלך לב"ד שבעיר אחרת, ודאי מקרי מסרב, וכתב שאין בידו מהרשד"ם ומבי"ט לעיין בהם. ואני עיינתי בהם, ואין שם משמעות שיוכל הנתבע לומר לילך לעיר אחרת, אולם בכנה"ג (סי' כ"ח, בהגה"ט אות פ"ט), הביא בשם התומת ישרים ומבואר כן, אולם אח"ז לא פסק כן הכנה"ג יעו"ש, עכ"ל הד"ג.

והנה, ספר שו"ת רמ"ן אינו תח"י לעי' במש"כ, אולם יש להעיר כמה נקודות: (א), דמה שתמה על התומים, שלא העתיק יפה דברי הכנה"ג כ"ר, הרי גם הנתה"מ העתיק כן בשם הכנה"ג, אות באות ממש באותו לשון שהעתיק התומים, [הועתק לשונו לעיל (אות י"ז)]. ומעתה, הכי חשוד הנתה"מ שיעתיק מן התומים - מש"כ בשם הכנה"ג - ככתבו וכלשונו כמעשה קוף בעלמא, מבלי שיבדוק מקודם אם נכונים דבריו. (ב), גם מש"כ הד"ג ע"ז, שעיין במהרשד"ם, ולא מצא שם שום משמעות - שיוכל הנתבע לומר שילך לעיר אחרת. הנה, אמת הדבר שכפי הציון שציין עלה בכנה"ג שם; לחלק אה"ע (סי' כ"ז) [שהועתק לשונו לעיל (אות ג')], לא נמצא כן, אבל כתב כן בחלק חר"מ (סי' ז'), [הועתק לשונו לעיל (אות ה')], יעו"ש שם (ד"ה אלא) שאכן כתב שם כן בפירושו, וז"פ. (ג), וכן מה שסיים בד"ג, דאח"ז לא פסק כן הכנה"ג (בסי' כ"ח), לכאורה הדבר פשוט שיש שם חיסור תיבה, דבמקום "מקבלין" - צ"ל; "אין מקבלין", [וכדגהתי לעיל (סוף אות ט"ו) בלשונו, וראה עוד מש"כ בזה לעיל (אות ט"ז)], ותל"מ].

(ט). והנה, ככשנדקדק היטב בדבריהם של התומים והנתה"מ, נווכח לדעת - דשניהם מתנבאים בסגנון אחד; לשנות את שיטתם ולנחות ולהקל עכ"פ בחד דרגא - בהנוגע למשווייהו ל"סרבן" - מבהנוגע לכח בחירתו בב"ד לכתחילה. דהרי הנתה"מ ס"ל, דמה שהנתבע יש לו כח הבחירה אף לב"ד קטן - דזהו רק דוקא כששניהם הם עכ"פ בעיר אחת, וכנ"ל (אות י"א). ואילו כלפי דלא למשווייהו כסרבן - ס"ל; דאפילו כשבוחר בב"ד קטן שבעיר אחרת - ג"כ ל"ה סרבן וכנ"ל (אות י"ז). הרי דנחית עכ"פ בחד דרגא בהנוגע למשווייהו לסרבן - מבהנוגע לכח בחירתו בב"ד לכתחילה. ואילו התומים - שפסק (אורים סי' י"ג, סק"ז), דמה שיד הנתבע על העליונה לבחירת הבי"ד - הוא רק דוקא בכששניהן שווין - ודוקא כשהן בעיר אחת. איהו גופיה פסק (אורים סי' כ"ו, סק"ג) - בהנוגע למשווייהו לסרבן; דאפי' כשבוחר בב"ד זוטא ושבעיר אחרת - ג"כ "ציית דינא" מקרי, וכנ"ל (אות ט"ז). הרי דאיהו נחית כבר בתרי דרגי בהנוגע למשווייהו כסרבן - מבהנוגע לכח בחירתו דלכתחילה, ולכאורה טעמא בעי דמ"ש.

ועכצ"ל, דחזינן מזה יסוד מוסד וברור; ד"לא ציית דינא" לא מקרי, רק מי שאינו רוצה להתדיין בשום ב"ד בישראל כלל, אבל כל עוד שהנתבע מסכים להתדיין אצל איזה ב"ד שיהיה, אפילו אם לו יהא שבחירתו הוא שלא כדינא, [וכגון; שרוצה להתדיין בעיר אחרת - לשיטתו של הנתה"מ, או; שרוצה להתדיין בב"ד קטן שבעיר אחרת - לשיטתו של התומים, מה שאין לו הכח לזה לשיטתם - ע"פ דינא, וכנ"ל], מ"מ סבירא להו לתרווייהו; דשוב לא מקרי בכה"ג "סרבן" ו"לא ציית דינא". והטעם בזה - הוא פשוט וברור, דמאחר שעכ"פ - אכן מוכן ומזומן הוא - להתדיין מיהא אצל איזה ב"ד בישראל, א"כ שוב לא נוכל לתאריהו כ"סרבן", דהרי אפילו אם נניח; שאין לו הכח לבחירה זו ע"פ ההלכה, מ"מ לכל היותר - עבר בבחירתו הזה על הדין, אבל איך ייקרא "סרבן" - בו בזמן שהוא עומד וצווח; שהוא מוכן ומזומן להתדיין אצל ב"ד בישראל, וז"פ.

אמנם, מלבד זה - יש עוד בזה משום טעמא רבא, והוא; דמכיון דבענין של הוצאת סירוב - אם אינו מגיע להבע"ד, אז יש בה משום לתא דהעוונות החמורים ד"הלבנת פנים" וד"הוצאת שם רע". ובפרט, בגוונא - שכתוצאה מזה - אנו מתירין עי"ז לצד האחר - לתובעו ב"ערכאות" של עכו"ם, א"כ עוד יש בה - גם משום לתא דהעון המר של "חילול השם", וכמובן. וא"כ נמצינו, דבענין זה - אין בה סוג ד"ממוצע" כלל, רק דממנ"פ - או; שהוא "חיוב"

גמור להוציאה על בע"ד - כשזה מגיע לו ע"פ דינא, [ואז אסור למנוע מזה, דהרי על כה"ג נאמר לא תגורו מפני איש]. או; שהוא "איסור" גמור וחמור להוציאה נגדו - כשזה אין מגיע לו, דהרי אז יש בזה משום לתא דהעוונות החמורים; ד"הלבנת פנים" ו"הוצאת שם רע" - בצירוף "חילול השם" (כשגם מתירין לערכאות), וכן"ל.

וא"כ כל עוד שיש צד "ספק" בדבר - אם הסירוב מגיע לו בבירור, בודאי דיש לנקוט דשוא"ת עדיף, בכדי שלא להכשל בפח כל הנך עוונות החמורים - שעליהם אמחז"ל; דאין לו חלק לעוה"ב - ושאין לו כפרה עולמית. והיי"ט דכל הפוסקים הנ"ל, ש"הקילו" בתרי דרגות - או לכה"פ בחד, בהנוגע להוצאת סירוב - מבהנוגע לכח בחירתו דלכתחילה, משום ד"קולא" זה, באמת שיש בה משום "חומרא" מצד האחר - מכח כל האיסורים הנ"ל.

(ב). ואגב גררא, בענין הגדר והשיעור; דעיר אחת - "כל שאינו רחוק יותר מדאי" - שהזכיר המהרשד"ם, [ראה לעיל (אות ה', ד"ה אלא)], שהזכיר שם השיעור ד"ג' פרסאות", [והוא ע"פ דברי התוס' (סנהדרין כ"ג, א', ד"ה כגון) - על דברי הגמ' שם; ד"מי קמטרחנא לך" - שהזכירו השיעור ד"יותר מג' פרסאות". [וע"ע תוס' (מו"ק כ"א, ב', ד"ה מקום קרוב), ושו"ת הרשב"א (ח"א, סי' אלף ה'. וח"ג, סי' תמ"ב. ובמיוחסות, סי' מ"ז), ובב"י (חומ"ס סי' י"ד, ד"ה ומ"ש ואדוני), עיי"ש]. ופשוט דעיקר הנרצה בזה - הוא; שלא להטיל "טירחא" ו"ביטול זמן" יותר מדאי - על הבע"ד השני. וא"כ בימינו אלה, שהרחוקים נעשו קרובים - מחמת אפשרות הנסיעה במכונית במהירות הבזק - ובנוחיות גדול, ודאי דנשתנה ונתרבה השיעור על ג' פרסאות, ותליא בעיקרה - לפי אורך הזמן לילך שיעור כזה ברגל. [וכדמצינו בפוסקים לגבי איסור הילוך יותר מג"פ בע"ש, דאם רוכב על סוס או נוסע בעגלה - אז יכול ליסע הרבה יותר. [עי' ב"ח (או"ח סי' רס"ט, ד"ה אין), והובאו דבריו להלכה במ"א ובא"ר ובמ"ב ובכ"פ החיים (שם, סק"א), ובערוה"ש (שם, ס"ג). ועיי"ש בשרע הרב (ס"ג) שכתב, דמותר ליסע בעגלה - לפי אורך הזמן דשיעור מהלך ג"פ ברגל, וכ"כ בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' נ"ח), ובער"ג (סוכה מ"ד, ב'), עיי"ש]. וא"כ כש"כ בנ"ד - דתליא גם ב"טירחא" וכן"ל, הרי נוח יותר ליסע בעגלה מלילך רגלי, ועכ"פ ודאי דבשיעור זמן מהלך זה ברגל - יוכל לכופו ליסע במכונית למק"א, והבן]. והנה, איתא בפסחים (צ"ג, ב'), דמהלך אדם בינוני ביום א' - הוא עשר פרסאות, והיינו כ"ב שעות, [עי' תה"ד (סי' קכ"ג, וקס"ז), ובש"ך (י"ד סי' ס"ט, סק"ה), ועי' פ"ת (י"ד סי' שעה, סק"ד), עיי"ש]. ונמצינו, דשיעור מהלך ג' פרסאות תליא בב' השיטות שבשרע (או"ח סי' תנ"ט, ס"ב), [עיי"ש במג"א (סק"ד), ובחק יעקב (סק"י), ובשרע הרב (שם, ס"י), דלדיעה הא' - הוא; ג' שעות ול"ו מינוט, ולדיעה הב' - הוא; ד' שעות ומ"ח מינוט], ומאחר דלהלכה הכריע בשרע הרב (שם) כדיעה הב' - אף לענין שיעור חימוץ החמורה עיי"ש, א"כ כש"כ בהנוגע לנ"ד, וז"פ.

ועכ"פ זה מיהא ודאי מסתברא, דנסיעה בשיעור "מרחק" - מה שהרבה בנ"א עורכים אותה - פעמיים בכל יום, (בכל בוקר בדרכם למקום מלאכתם - ואח"כ בערב בחזרתם לביתם), [ועי' בשו"ת חרי (סי' ט"ו), דהליכה וחזרה אינם מצטרפין], ודאי דאכתי נכלל בהגדר ד"אינו רחוק יותר מדאי". ולפי"ז, כיון שישנם הרבה בנ"א - שנוסעים בכ"י למלאכתם - בנסיעה ששוהה למשך שעה ומחצה, א"כ מסתברא דשיעור כזה - מה דהו"ל פחות הרבה משיעור ג"פ (וכנ"ל) - ודאי דאכתי נכלל בגדר זה. ואפילו אם נימא, דלכתחילה אין לו להתנבע הכח - לבחור בבי"ד שבמרחק כזה, מ"מ עכ"פ בהנוגע להוצאת "סירוב" - (וכש"כ בהנוגע ל"היתר ערכאות") - ודאי מסתברא; דאין לנו הכח להוציאה נגדו בכה"ג - ע"פ שיטת הפוסקים הנ"ל; דיש חילוק בין כח בחירתו בבי"ד דלכתחלה - ולבין כח בחירתו שבדיעבד (כלפי למשווייהו לסרבן) - דבזה נחתין דרגות, וכן"ל (אות י"ט), עיי"ש. ובפרט ככשנצרך לכ"ז - גם מה דחזינן; שהתומים והנתה"מ (והכנה"ג) - לא הזכירו בדבריהם כלל - הך גדר ד"כל שאינו רחוק יותר מדאי", רק כתבו בסתמא; דכל שרוצה להתדיין בבי"ד שב"עיר אחרת" - "ציית דינא" מקרי ול"ה "סרבן", וכן"ל (אותיות ט"ז וי"ז), ודאי מסתברא; דעכ"פ כשבחור להתדיין במרחק כזה - מה שהרבה בנ"א נוסעים פעמיים בכל יום - ואכתי נכלל בהגדר של "אינו רחוק יותר מדאי" דג"פ מש"כ הרשד"ם, ודאי דשוב אין בכוחינו לדנו כ"סרבן" בכה"ג.

ענף ג: סיכום היוצא להלכה מכל המקובץ

(א). [א]. יש לנו י"ז מגדולי הפוסקים שמיניהם אנו שותין, הסוברים דגם בשני בתי דינין שב"עיר אחת - יש לו להתנבע משפט הבכורה בבחירת הבי"ד - והתובע הולך אחר הנתבע גם בזה, ואלו הן: (א) המהרשד"ם, מה שלדעתו ס"ל כן גם: (ב) הסמ"ג, (ג) ורבינו ירוחם, (ד) והרא"ש, (ה) הבעל התרומות, (ו) המהר"ם, (ז) והתה"ד. וכן ס"ל להלכה: (ח) להמהריב"ל, (ט) הרמ"א, (י) הכנה"ג, (יא) הפרח מטה אהרן, (יב) העדות ביעקב, (יג) החקקי לב, (יד) הבני משה, (טו) המגן גבורים, [וכן יוצא גם משמעות דברי (טז) הגר"א, וכ"כ (יז) הנתה"מ. [וכן הסיק כת"ר בעצמו בשו"ת מאזני צדק (ח"ב, חומ"ס ס"א א')].

[ב]. ואף יותר מזה כתבו אחד עשר מהנך פוסקים - בפירוש; דה"ה כשהנתבע רוצה להתדיין אצל ב"ד שהוא קטן מהבי"ד שהתובע רוצה בה, דג"כ יד הנתבע על העליונה, ואלו הם: (א) המהרשד"ם, והעמ"ס כן גם בדעת: (ב) הסמ"ג, (ג) ורבינו ירוחם, (ד) והמהר"ם. וכ"כ בפירוש: (ה) המהריב"ל, (ו) הבני משה, (ז) הכנה"ג (ח) העדות ביעקב, (ט) הנתה"מ, (י) המגן גבורים, (יא) והפרח מטה אהרן.

[ג]. ולא עוד, אלא ששלשה מהנך פוסקים - ס"ל; דלא רק שהנתבע יכול לבחור אף בבי"ד קטן - שמבחירת התובע, אלא דאף יכול לבחור בבי"ד קטן - שהם ב"עיר אחרת שמחוץ לעירו" - כל עוד שאינו "רחוק יותר מדאי", [ראה לעיל (אות כ') הגדר בזה], ואלו הם: (א) המהרשד"ם (ס' ז'), שציין עלה הש"ך (ס' י"ד, סק"ג), [הועתק לעיל (אות ה') עיי"ש (בד"ה אלא)], שהעמ"ס כן בדעתם של (ב) הסמ"ג, (ג) והמהר"ם, עיי"ש. וממילא פשוט, דהנתבע יכול לומר "קים לי" כהנך, וכנ"ל (אותיות ז' ו"א) ממהריב"ל והנתה"מ, וז"פ.

[ד]. וכש"כ בהנוגע שלא יהא נקרא "סרבן", דבזה כבר יש לצרף לשיטת פוסקים הנ"ל (שבאות ג') - גם שיטות: (ד) המהרי"ק, (ה) והתומת ישרים, (ו) התומים, (ז) והנתה"מ, וכנ"ל (אותיות י"ג - כ'), עיי"ש].

ומעתה פשוט, דאפילו אם ננקוט - דלשיטת הסמ"ג והרא"ש והנמק"י; יד התובע על העליונה בבחירת הבי"ד שמעיר אחד, מ"מ בודאי דאנן אכתי ניזל בכה"ג בטר רובא ובתראי דכל הנך פוסקים - הנותנים כח הבחירה להתבע, ובפרט כשהן גם רוב מנין ובנין. [ולא עוד, אלא דאף יותר מזה יש לומר, דיש כח ביד הנתבע לכפות לבי"ד קטן - אפילו כשהן בעיר אחרת, כל שאינו רחוק יותר מדאי, דכיון דיש לנו ג' פוסקים הסוברין כן, שוב יכול הנתבע - שהוא "מוחזק" - לומר "קים לי" כמיעוטא (וכידוע דגם שני פוסקים סגי לקי"ל וכש"כ ג'), דהרי כל עצמו של ביסוס מנהג זה הוא מיוסד על קי"ל - וכמש"כ המהריב"ל והנתה"מ וכנ"ל (אותיות ז' ו"א). ועכ"פ זה ודאי מיהא מסתברא, דכלפי שלא יהא נקרא "סרבן" - ודאי דמהני לו הקי"ל אף בכה"ג, ובפרט כשבזה כבר יש לנו גם צירוף ד' פוסקים נוספים - שלא הזכירו כלל התנאי; ד"שלא יהא רחוק יותר מדאי", וכנ"ל (ד"ה וכש"כ), עיי"ש.

[כב]. ובהיות כן - תמוה מאוד, דאיך יש בכוחנו כהיום - לשלול מן הנתבע את זכותו לבחירת הבי"ד - מה שיש לו בין ע"פ ה"מנהג" ובין ע"פ ה"הלכה" המיוסד על דעת רוב מנין ובנין של כל הפוסקים הנ"ל, אתמהא. [דהרי הדבר מובן פשוט, דבמה שאנו כופין אותו - ע"פ ה"תקנה" החדשה - שיתן להתובע הבחירה מג' בתי דינים, בזמן שלפי כל הפוסקים הנ"ל יש לו הכח והזכות לבחור רק באחד, דבזה שללנו ממנו את זכותו במוחלט, (דהרי כל הטעמים שכתבו הפוסקים ע"ז, וכגון; משום שהוא "מוחזק" ומאן דכאיב ליה וכו', או - מדאין לנו כהיום כח הכפיה, או - משום דיש לו "קים לי", כולם מתבטלים בשנכפיהו ליתן להתובע הבחירה מג' בתי דינים), וז"פ].

ואם כן הוא - אף בהנוגע לעצם זכותו של הנתבע - בכח "בחירת הבי"ד" דלכתחילה, א"כ כש"כ וק"ו שאין בכוחנו להוציא עליו "סירוב" - רק משום שעבר על ה"תקנה" החדשה, בו בזמן שעומד על זכותו הברור - שיש לו על זה, בין מצד ה"הלכה" - וכמפורש יוצא בדברי כל הפוסקים הנ"ל, ובין מצד ה"מנהג" - של זה יותר מחמשים שנה. דהכי עד כדי כך גדול כוחנו כהיום, שתקנה זו תוכל לדחות כל האסורים החמורים הנ"ל, אתמהא.

למה לא ניחוש שבנתינת "סירוב" או "היתר ערכאות" בכה"ג, שמשפילים בזה את כבוד הבתי דינים עד לעפר, דבזה נותנים יד לפריצי עמינו להתל בנו ולומר, שהרווחת ממנום חביב על הדיינים יותר מכבוד שמים, דאיך נהייתה הדבר דבשום ענין אינם מנצלים כהיום להקים הדת על תלה בכח, ולא נשמע בימינו שיבוז הרבנים בריבים שום אדם העובר על איזה איסור, [ואף לא בהנוגע להכשלת רבים, וכגון להוציא איסור ושמטא על חנות המוכר ספרי כפירה, או בגדי פריצות לנשים], ורק בענין זה קמו ונתעודדו לנצל לטובתם את החרב ד"חרם" ו"סירוב" שבידם - נגד ה"הלכה" המפורשת, ונגד ה"מנהג" המקובל זה יותר מחמשים שנה, ועד כדי להתיר האיסור החמור ד"חילול השם" שיש בהליכה לערכאות - מה שמרעשים עליה כל כך, ואכמ"ל וז"פ.

אשר על כן אמרתי בדעתי, שטרם שאציע הדברים לפני זקני וגדולי דורנו שליט"א, הרי ראוי מן היושר והנימוס, שאציע מקודם הדברים לפני כת"ר - שהוא ממחזיקי תקנה זו - ולשמוע מקודם מה שיש בפיו, אולי יעמידני בקרן אורה - בהוכחת קיום התקנה מן ההלכה והמנהג. ע"כ הנני מבקשו בכל לשון של בקשה, שאל ימנע מלהשיבני דבר ולהודיעני מה שבלבבו בענין זה. והגם דהרבה יותר ממש"כ כאן, יש לאלקי מילין בדיחוי תקנה זו, גם מכח כמה טעמי אחרינא מהלכתא, אבל בכדי שלא להכביד על כת"ר מנעתי מזה.

כ"ד הכו"ח בכבוד הראוי, עש"ק במדבר, מ"ז למבני"י, ב' סיון, שנת תשס"א, פה מאנסי ניו יארק.

אברהם יצחק וסאן גאטליטא

בס"ד, יום א' לס' חוקת, ג' תמוז תשס"א לפ"ק, מאנסי ניו יארק

שוכט"ס להרה"ג מוה"ר מנחם זכריה זילבער שליט"א, ראב"ד התאחדות הרבנים.

אחדשה"ט, הנה מעת ששלחתי לכ"ת מכתב, זה כחודש ימים, (בהוכחת בירור זכותו של הנתבע לבחירת הבי"ד בין מן ה"הלכה ובין מן ה"מנהג", מה שנשלל ממנו ע"י ה"תקנה" החדשה לחייבו ליתן להתובע הברירה מג' בתי דינים). מני אז ניתוסף לי ביאור הדברים בכמה וכמה יסודות בהנוגע לענין זה והמסתעף, וכגון אם יש בכח בע"ד לכופף הוצאות מיותרות על צד השני, וכן אם יש בכוחם לכופף על צד השני, וכן אם יש בכוחם כהיום לכופף זא"ז על "בוררות", כי בידעי קאמינא ששאלות הללו עולים על הפרק ונוגעים להלכה ולמעשה יום יום - כשיש חילוקי דיעות בין הבעלי דינים באיזה בי"ד להתדיין, ועכשיו ביותר לרגל ה"תקנה" החדשה, ע"כ אמרתי שהזמן גרמא לברר גם שאלות אלו כחדא מחתא, (וסיפחתי הוספות אלו בפרקים ב' וג').

והיות שלא קיבלתי עדיין שום תשובה מכ"ת, ע"כ הנני שולח לו רצו"פ ה"מכתב שאלה" (עם ההוספות הנ"ל) מה שהנני שולח בקרוב אי"ה לכמה רבנים, (בצירוף מכתבו של הגה"צ מקאשוי שליט"א שהגיע בינתיים ליד).

והנני מבקשו עוה"פ בכל לשון של בקשה, שיודיעני חו"ד על כל האמור, ואם יש לו להשיב על דברי, נא

אל ימנע הטוב.

אוריאל מנחם זילבער שליט"א

כ"ד הכו"ח בכבוד הראוי, יום הנ"ל

אגב, אמרתי להעלות על הכתב מה שהגיע לאזנינו שמץ מני תלונתו של ח"א על דברינו בבירור שיטת הרמ"א בכח הנתבע לבחירת הבי"ד (אות א' במכתבני), באמרו; דהלא הרמ"א בהגהותיו בשו"ע (סי' י"ד, ס"א) - שכתב דהתובע הולך אחר הנתבע - מיירי בשני עירות, וכן דברי הרמ"א בתשובותיו (סי' ק"ד) - הלא מיירי ב"בוררות", וא"כ מהיכ"ת דאף מכמה בתי דינים שמעיר אחת - ג"כ ידו של הנתבע על העליונה בבחירת הבי"ד, עכת"ד.

הנה לא אדע מבטן מי יצאו דברים אלו - ואם הגיעו בכלל לאזני כ"ת, אבל תמה אני אם "סתם מקשן" הזה עיין בדברינו בכלל - ואפילו רק מקופיא בעלמא, דהלא נשמרתי מכ"ז (שם) - וכתבתי דברים ברורים בזה. ואחזור עוה"פ בקיצור, אי"ה דהרמ"א בהגהותיו מיירי משני עירות, אבל סו"ס זיל בתר טעמא, דלפי ה"טעם" מש"כ עלה הגר"א דמאן דכאיב וכו' - [וכן גם ליתר כל הטעמים שכתבו הפוסקים ע"ז; משום דהנתבע הו"ל "מוחזק" - ויש לו "קים לי", ומדאין לנו כהיום כח הכפיה וכו'] - הרי אין שום מקום כלל לחלק בין עיר אחת לשתי עירות, [אלא דהרמ"א לא דיבר בפירוש מכה"ג, כיון דד"ז לא היה בנמצא כ"כ בעריהם שיהיו כמה בתי דינים בעיר אחת, מה שרק בארצות הספרדיים היה ד"ז חזון נפרץ - וכדמוכח מכל ספרי שו"ת שלהם שהעתיקנו (אותיות ב' - י"ב)].

ומה שטען, דהרמ"א בתשובותיו מיירי מ"בוררות" דוקא - אינו מובן כלל, ותמה אני אם טענה זו יצא מפי מאן דגמיר וסביר, דכי מי מכחיש ד"ז, אבל הלא דברי הרמ"א ברור מללו בזה"ל; "דיד הנתבע כוחו עדיף בזה, שיותר יכול הוא לדחות התובע, ממה שידחה התובע את הנתבע, ומה ראינו לדחוק הנתבע יותר מן התובע, אדרבה המוציא מחבירו עליו הראיה", עכ"ל. ומעתה, אם חזינו דהרמ"א ס"ל דגדול כחו של הנתבע לדחות אף את ה"נכבד" של התובע (מן הטענה שהוא קרוב להנכבד שלו, ולא אמרינן להיפך; שהתובע ידחה בשביל זה את הנכבד של הנתבע), א"כ כש"כ וק"ו שגדול כחו של הנתבע לדחות את ה"שליש" או הבי"ד (הרגיל, שלא בזבל"א) שרוצה התובע - מכל הני נימוקים וטעמים גופייהו מש"כ הרמ"א כלפי דחיית ה"נכבד", וד"ז ברור בהכרח גמור לכל הולך ישר.

אבל ליתר שאת, יש להוכיח כצדקת דברינו - מדברי הנתה"מ (סי' י"ד, שהועתק באות י"ג) - דמדבריו יוצא ברור שהבין בפשיטות בשיטת הרמ"א; שאין שום חילוק לענין זה בין בי"ד רגיל ולבוררות - וכדברינו, דהרי כשהביא דין זה מתשובת הרמ"א דיד הנתבע על העליונה - שינה את טעמו ב"חידושים" ממש"כ ב"ביאורים", דבביאורים נקט בלשונו "בית דין", ובחידושים נקט בלשונו "בורר" עיי"ש, ובתירווייהו כתב דיד הנתבע על העליונה לדחות הבי"ד או הנכבד של התובע. הרי לנו, שכ"כ הו" פשיטא ליה להנתה"מ בשיטת הרמ"א - שאין שום סברא לחלק ביניהם - וכהבנת דברינו בשיטתו, עד שלא דקדק כלל לנקוט בלשונו בורות דוקא - וכנידון דמיירי הרמ"א, אלא שהחליף את לשונו מ"בי"ד" ל"בורר" - דפעם נקט "בי"ד" ופעם "בורר" - מאחר שאין שום חילוק ביניהם לענין זה, וזפ"ב.

ובכלל אין מובן לי כל עצם טענה הנ"ל, דהרי אפילו אי הו"י יהיבנא ליה כטעות דבריו, דמדבריו הרמ"א אין ראיה על כוחו של הנתבע לבחירת הבי"ד שמעיר אחת, מ"מ האם אין די לנו להשען על יתר כל הפוסקים (ט"ז במספר) שאכן כתבו כן בפירוש. דהגע עצמך, הרי אפילו אם לא היה בנמצא רק שני פוסקים הסוברים כן - לעומת רוב פוסקים החולקים, ג"כ היה גובר יד הנתבע בזה מכח טענת "קים לי" וכמש"כ המהריב"ל (הועתק לשונו, אות ז'), וכש"כ כשיש לנו כ"כ הרבה פוסקים הסוברים כן, ולעומת זה אין לנו אף פוסק אחד שיאמר להיפך, מאין לנו הכח לכופו להתדיין בבי"ד שאינו מרוצה בה, ותל"מ.

הנ"ל

AVRUHOM SH. Y. GESTETNER

17 MOSIER COURT
MONSEY .N .Y 10952
(845) 425 9708

אברהם שמואל יהודה געשמעטנער

מח"ס: מחזה איש (חי' בד"ח שו"ע, ב"ח). תורת
אמך (דיני נשים בת"ח, ג"ח). נחלת איש
(דיני הסגת גבול). מנחת איש (ערה"ת ואגדה).

בס"ד

שוכמ"ס להרהגה"צ המפורסם מוה"ר _____ שליט"א, _____.

אחרי דרך מבוא השלום כיאות וכראוי לערכו הרם, הנני בזה בשאלה: היות שהרכבה בעלי דינים פונים אלי (בהמלצת רבנים ואדמו"רים שליט"א) - להתייעץ עמי (שלא עמל"פ) בבירור זכותם שע"פ הדין ב"אופן ההתדיינות". ע"כ הנני רוצה לדעת באיזה דרך ישכון אור האמת - להלכה ולמעשה, לתיקון הדת - ולחזוקת בתי דינים כשרים, ולהצלת ממון ישראל מבזבזו שלא לצורך, ולמניעת האיסור והחשש - דהליכה ל"ערכאות". ואציע השתלשלות הדברים בקיצור:

הנה, זה יותר מחמשים שנה מעת ששאירת הפליטה מאחבי התיישבו פה עיר ניו יארק לאחר החורבן באיראפע, ובמשך שנים הללו - נתייסדו כאן כמה בתי דינים בכל איזורי העיר, [מה שאף אחת מהן אינה ביד קבוע - במובן של כח עירוני או קהלי - כמו שהיה בימי קדם בערי איראפע במקומות פזורים]. אבל דא עקא: שה"י"קרות" דההתדיינות הולכת ומתגברת, עד שמחיר ההתדיינות עולה כהיום (בערך) לשש מאות דולר לכל שעה (לשני הצדדים ביחד, כולל מחיר ה"מוענים"), וב"בוררות" - קרוב לאלף דולר לשעה, והנענו למצב: שד"ת פשוט עולה להבעיד כהיום בין עשרת אלפים - ולעשרים אלף דולר, וב"בוררות" ליותר מכפליים של מחיר זה, [ישנם כמה מקרים - שכבר עלה ההתדיינות להבעיד ליותר מרבע מליון דולר, וכמה מהם עוד לא נגמרו], וזהו מלבד העגמת נפש שע"י הקטמות ומריבות, בצירוף "ביטול הזמן" ו"ביטול מלאכה" - הכרוך בזה. [וכבר צעקו ע"ז גדולי הרבנים בתקופתנו, ע"י שו"ת באר משה (ח"ד, סי' קמ"א, ומ"ה נסקדמה. וסי' ק"ע), ושו"ת אבן ישראל (ח"א, סי' ז'), וקובץ שערי הלכות (גליון כ"ד), עיי"ש]. ודין גרמא: שרבים הלכו ל"ערכאות" ר"ל.

אמנם, פתח אחת - אכתי נשאר להם להבעלי דינים - איך להנצל מלהסתבך בהוצאות המוגזמות של ההתדיינות, והוא שיתדינו באותה ביד"צ המיוחדת - שנתייסדה זה הרבה שנים, (ע"פ המלצתם של גדולי הרבנים, וט"ו רבנים מובהקים יושבים שם כל היום בקביעות עה"ת ועל כסאות למשפט), שקבעו להם שלשה תקנות מועילות מאוד לטובת אחבי - בכדי שיוכלו להתדיין בצדק וביושר - ומבלי שיוכרחו להסתבך בהוצאות מוגזמות, ואלו הן: (א), שמחיר הד"ת יהיה בסך קצוב וקבוע. (וזאת אומרת: שלא יתלה לפי "אורך הזמן", כדי שלא יהיה להם נגיעה להאריך את הד"ת). (ב), שאף המחיר הקבוע - תהיה בסך נמוך מאוד השוה לכל נפש. (רק ק"ן דולר לכל הד"ת כולה). (ג), שלא להרשות בבי"ד הנך "מוענים" מקצועיים וה"יקרים" [המדובר רק מג' או ד' אנשים - שהשתלמו בכח "סרסורתם" על מהלך המשפטים - והמלמדים לבעיד באיזה מענות של "שקר" שיינצחו, וכדלקמן (פרק ג')]. ובמשך שנים הללו - מאז הווסדה ביד"צ זה ועד עתה, קנו להם "שם טוב" - וזכו שרבים המחוס עליהם. ודין גרמא, שיום יום מתרבים מספר הבעיד - הבוחרים להתדיין בבי"ד זה, ו"נתבעים" רבים - משיבים על ה"הזמנה" שמשאר בתי דינים: שרוצים להתדיין דוקא אצל ביד"ד זה.

והנה, דבר זה היה נהוג ומקובל אצל כל הבתי דינים כאן - זה יותר מחמשים שנה - כדבר הפשוט: דכשהיה חילוקי דיעות בין הבעיד (ששניהם דרים פה) - אצל איזה ביד"ד שיתדינו, דיד ה"נתבע" על העליונה בבחירה זו. זאת אומרת: שכל "נתבע" שקיבל "הזמנה" מאיזה ביד"ד שיהיה, היה בידו להשיב: שהוא רוצה להתדיין דוקא אצל ביד"ד פלוני ופלוני. והנהגה זו יסודתה בהררי קודש על סמך י"ז מגדולי הפוסקים, בעוד שלא נמצא אף אחד מן הפוסקים האחרונים - שפסקו להיפך: להעניק כח בחירת הבי"ד להתובע, וכדיבואר להלן (פרק א'), עיי"ש]. ובמובן, שהמדובר: כשאני רוצין - [או כשאין אפשרות] להתדיין בזבל"א - רק בבי"ד רגיל, [דבענין זבל"א נדון לקמן (פ"ב, עק"ז). עיי"ש].

ברם, לאחרונה אירע כ"פ, שכשהנתבע בחר להתדיין אצל אותה ביד"ד שבחיסוך הוצאות - השיבו לו הכי"ד המזמינים: שמאחר שהתובע אינו מרוצה להתדיין שם - חייב להציע ביד"ד המרוצה לשני הצדדים, (מה שזאת אומרת: המרוצה להתובע...). ואם לאו - אז יוצאו עליו "כתב סירוב". ולאחרונה נתועדו כמה בתי דינים יחדיו באסיפה, ותיקנו "תקנה" (מתוקן וחדשה - והוא: שכל "נתבע" - שאינו מרוצה להתדיין באותה ביד"ד ששלחו לו ה"הזמנה" (בבחירת התובע) - ומצביע על ביד"ד אחר, אם התובע אינו מרוצה להתדיין שם, חייב הנתבע להציע לו - הברירה לעוד ב' בתי דינים אחרים. ואם הוא מתעקש להצביע רק על ביד"ד אחד - שהתובע אינו מרוצה בה, אז ידונו אותו כ"סרבן" - ויוציאו עליו כתב "סירוב", וגם יתנו "היתר" להתובע - להגיש נגדו את תביעתו ב"ערכאות" של עכו"ם, ע"כ.

[א"ה: את ה"תקנה" הנ"ל - נימקו: שהוא בכדי להציל את התובעים - שאינם מרוצים בהבי"ד שבחר הנתבע - שלא ילך ל"ערכאות". ואינו מובן, דא"כ מאי הועילו בתקנתם, דהכי בכדי ש"לא ילך לערכאות" - לכן "מתירים לו לילך לערכאות"... ועד שיאכלנו ב"איסור" יאכלנו ב"היתר", אתמהא. ויש לציין: שיש תח"י צילומים מכמה "התראות

לסירוב ו"כתבי סירוב" והתירי ערכאות" - שכבר יצאו מכמה בתי דינים - על הסמך של ה"תקנה" חדשה הזו, על נתבעים - שרצו להתדיין דוקא אצל ביד"צ הנ"ל - שבחיסוך הוצאות ובמניעת הנך "טוענים".

ועכ"פ, הפועל יוצא דלמעשה שמ"תקנה" הזה - המקפח את הנתבעים מזכות בחירת הבי"ד - שיש להם לפי המנהג זה יותר מנ' שנה - הוא: שנסתם מהם פתח האפשרות: להתדיין בחיסוך הוצאות מוגזמות ועגמ"נ וביטול זמן.

ומעתה, השאלה הפשוטה הנשאלת - היא: אם יש כח ביד בע"ד לכוף על צד השני "הוצאות" מיותרות? ברם, בכדי לפתור ד"ז - יש לברר מקודם איך הדין: בנוגע דליכא בי"ד המרוצה לשני הצדדים (ואינם רוצים, או דל"ש בזבל"א) - מי מן הבע"ד - עדיפא כוחו בבחירת הבי"ד בכלל - אף כשאינו מרבה עליו בהוצאות. וגם צריכין לברר: אם יש כח ביד בע"ד לכוף על הצד השני - להתדיין באופן פסול. וגם, דמהו הגדר של "סרבן" בנתבע. אי לזאת, יש לחלק את שאלתינו - לשלשה שאלות כלליות - מה שבכ"א מהם יש בהם פרטים המסתעפים ממנה, ואלו הם:

[א]. השאלה הראשונה - והעיקרית: שני בע"ד (הדרים בעיר אחת) - שאינם מסכימים על בי"ד אחד.

למי מהן יש לו "כח הבחירה" - על השני לכופו להתדיין אצל הבי"ד שבחר הוא, התובע או הנתבע. [שאלה זו נוגע אף כשכל הבתי דינים הנידונים - עולים במחיר אחד, וכולם מרשים (או אינם מרשים) הנך "טוענים" אצלם]. והמסתעף מזה הוא: דמהו הגדר של "סרבן" בנתבע.

[ב]. השאלה השנייה: אם יש כח לבע"ד אחד (בין להתובע ובין להנתבע, מבלי להפלות למי שיש לו "כח

הבחירה" מבתי דינים שווים, כבשאלה הקודמת) - לכוף על הצד שכנגדו "הוצאות" מיותרות. [שאלה זו כולל: אם יש ביכולתם לכוף זע"ז "בוררות" - (העולה כאן כהיום לכאלף דולר לשעה וכנ"ל), או אצל בי"ד שמחיר ההתדיינות עולה עכ"פ ביוקר יותר - מן הבי"ד שהוא רוצה בה, או אצל בי"ד שמרשים אצלם הנך "טוענים" - מה שזה מאריך וממשיך ו"מייקר" מאוד את כל מהלך המשפט].

[ג]. השאלה השלישית: אם יש כח לבע"ד לכוף על הצד שכנגדו: להתדיין אצל בי"ד שמרשים - או

שממאנים - דריסת הרגל להנך "טוענים מקצועיים", או לא. [ולאו דוקא מכח טעם ה"יירות" שגורמים, אלא שכ"א מהם טוען שרק באופן זה - אם בחיוב או בשלילי - יוכלו להתדיין ביושר ובצדק]. והמסתעף מזה: אם יש כח ביד בע"ד לכוף על צד השני - להתדיין באופן הפסול מדינא.

וזהו תוכן השאלות, והנני מבקש מן הדר"ג שליט"א - להודיענו את דעתו בזה במוקדם האפשרי - כי תשובתו זקוקה ורחופה מאוד להלכה ולמעשה. ובחדא מחתא, הריני מרהיב בפשי - לדון ולהציע לפני כהר"ג, מה שהעלתה מצודתי בבואור הנך ג' שאלות לפענ"ד. וכמובן ואצ"ל, דכל דברינו (כולל הלשונות החלטיים והבטוחיים שפלטת קולמסינו), אינם רק בדרך אפשר - וכתלמיד הדין לפני רבותיו בקרקע - ומראה פנים לדבריו. וזה החלי בעזהש"ת:

פרק ראשון

בשיש כמה בתי דינים בעיר, מי מבעלי הדינים - יש לו "כח הבחירה" אצל איזה בי"ד להתדיין

ענף א: ביסוס כח הנתבע לבחירת הבי"ד שמעיר אחת - ע"פ דברי רבותינו הפוסקים

הנה, אף שהיה מן הראוי לירד לעומקה של הסוגיא בריש פ' ז"ב, ובשיטת הראשונים שם. אמנם בכדי למעט הטירחה על הדר"ג, אמרתי לבוא מיד לדברי רבותינו הפוסקים, כיון שלהלכה ולמעשה בלא"ה - שרק דבריהם ומסקנתם מכריע, ע"כ אסתגר כעת בהעתק קטעים מלשונותם - בצירוף הערות וביאורים קצרים בדבריהם בעזהש"ת:

(א). ידועים דברי הרמ"א (ח"מ סי' י"ד, ס"א), שה"תובע הולך אחר הנתבע. עיי"ש. והנה, הגם דהתם מיירי בנוגע שהבע"ד דרים בשני עירות - ולענין שהתובע צריך לילך לעירו של הנתבע - להתדיין אצל הבי"ד דשם. אמנם, לפי"מ שציין ע"ז בבואור הגר"א (סס קק"ח), לדברי הגמרא (נ"ק מ"ז, נ"ז) דמאן דכאיב ליה אזיל לבי אסיא, עיי"ש. הרי כוונתו פשוט, דכשיש לנו ספק; דמי ייגרר אחר מי, התובע אחר הנתבע - או להיפך, אז אמרינן; דכיון דהתובע הוא מי שכואב לו, והוא הוא המבקש מזור ותרופה למכתו - במה שרוצה להוציא את שלו מתח"י הנתבע, א"כ עליו להגרר ולילך אחר הנתבע, כמו שהחולה רודף אחר הרופא - לבקש ממנו תרופה למכתו. וביתר ביאור, דמאחר שהנתבע הוא "מוחזק" בעצמו. [ראה לקמן (לומות ז' ו"ג), שהמחזיק והנתח"מ השתמשו בסברא זו כלפי בחירת הבי"ד, עיי"ש], והתובע רוצה ל"הוציא" ממנו, א"כ עליו להגרר ולבוא אחריו, כמו דקימ"ל בעלמא; ד"המוציא מחבירו - עליו להביא ראיה", וכי היכי דידו של ה"מוחזק" על העליונה מן ה"מוציא" - כלפי שייזקק להביא ראיה לדבריו, כמו"כ ה"נ וה"ה - דגם כלפי בחירת מקום ההתדיינות - על התובע להגרר ולילך אחר הנתבע, וז"פ.

וא"כ, מהך טעמא גופא, יש להעניק להנתבע את כח הבחירה - גם מכמה בתי דינים שבעיר אחת, [שהמדובר מזה הוא להלן שם בשו"ע (ס"ג), אלא שלא מצא הרמ"א צורך לחזור ולכתוב ד"ז עוה"פ. וראה לקמן (לומות ז"ד), עיי"ש]. דאין

לחלק ולומר: דחוקא לענין ה"הליכה" לעירו של הנתבע - הוא דאמרינן כן - לפי דברי הגמרא הנ"ל; דמאן דכאיב ליה "אזיל" וכו', אבל לא לענין כח הנתבע לעצם "בחירת" הבי"ד - שבעיר אחת. דהרי כל עצמו של ד"ז מבוסס על הכלל ד"המוציא מחבירו" וכו' וכנ"ל. וכי היכי דמטעם זה חייב התובע לכתת רגליו לעירו של הנתבע - וכנ"ל מהגר"א, כמו"כ ה"נ לענין שיהא נגזר אחר הנתבע - בבחירת הבי"ד שבאותה העיר עצמה, דמ"ש לענין זה - שני עירות מעיר אחת, סו"ס הנתבע שהוא ה"מוחזק" - לעולם ידו על העליונה מן התובע - שהוא "המוציא", וז"פ.

ובאמת, דככל המבואר לעיל - להעמים בכוונת לשון הרמ"א בהגהותיו הנ"ל - ע"פ דברי הגר"א, כן כתב הרמ"א בעצמו להדיא בשו"ת שלו (סי' ק"ד), וז"ל:

"ונראה, דאם תלוקים בדבר, וכל אחד רואה לדמות דין חבירו, נראה דיד הנתבע על העליונה, והתובע נר"ד לברור לו דין אחר כדי שיוציא את שלו, דמאן דכאיב ליה כאיבא חזל לני אפי"ל... דיד "הנתבע" כמו עדיף בזה, שיותר הוא יכול לדמות התובע, ממה שידחה התובע את הנתבע וכו', ומה ראינו לדחוק הנתבע יותר מן התובע, אדרבה המוליא מחבירו עליו הראיה", עכ"ל.

חרי לנו, דלא רק שהרמ"א בעצמו כתב שם בפירושו; דגם בהנוגע לבחירה שמשני דיינים (וה"ה בתי דינין) שבעיר אחת - ג"כ יד הנתבע על העליונה, אלא שהוא בעצמו ביסס זאת - ע"פ הנימוקים: ד"מאן דכאיב ליה" וכו' - ו"המוציא מחבירו עליו הראיה" - מה שרמז עליהם הגר"א מרעת עצמו על דבריו שבהגהתו, וכנ"ל. וא"כ חזינן ברור, דהך טעמא דמאן דכאיב וכו' שייכא גם כלפי כח הנתבע - בבחירת הבי"ד שבעיר אחת, וכנ"ל. [ויש לציין, דדברי הרמ"א הללו שבתשובותיו, הובאו להלכה בנתח"מ (סי' י"ד, חיושים סק"ז), והועתק לקמן (אות י"ג), וראה מש"כ לקמן (אות י"ד), עיי"ש].

וליתר שאת, נעתיק גם מלשונות שאר הפוסקים, שהעניקו להנתבע כח בחירת הבי"ד - אף מבתי דינים שבעיר אחת:

ב. כתב בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד, סי' ר"כ), וז"ל:

"סוף דבר, אני רואה כ"ת מכחיש המוחש בכל הדברים, עד שכתבת שהדין ברור, שהנתבע יש לו לילך אחר התובע, והמנהג הברור בכל קהילות הקודש... לילך התובע אחר הנתבע, ומהר"ר קולון כתב, שמי הוא שיטעה לומר כך, יע"ש בתשובותיו, גם כתבתי מהר"ר בעל תר"ה כתב שכן הוא הדין, שאין להוליא הנתבע מבית דינו אפי"ל גדול יותר ממנו... וכופף אני ראשי למנהג ישראל... ואחזק מעט במנהג מיוסד על דין היוצא מפי גאון עולם ונהגו כן", עכ"ל.

ג. ובן כתב הרשד"ם גם בחאה"ע (סי' כ"ז), וז"ל:

"שהרי נמנעו (הקל). כל היכא דליית דינא, יכול לומר צפני בית דין פלוני צענא למיזל, ואפילו הוא ב"ד קטן, וכמש"כ הסמ"ג והביאו הטור ז"ל", עכ"ל.

ד. ובן כתב הרשד"ם גם בחחו"מ (סי' ז'), וז"ל:

"ועל מה שכתב מעב"ד וז"ל, נר"ד לחקור ולהבין דברי ספר המלכות במאי דקאמר יכול וכו', וכיון דכ"א יכול לדמות ולומר לא אדון צפני זה וכו', ודאי שהנתבע לא יתפייס באותו הדין, וא"כ לקחה מדת הדין, שזה הנתבע לא יפירע לעולם [עכ"ל]. האמת והאמונה שאיני יכול לירד לסוף דעתיה דמר, דמה תמיה היא זאת, ומה לקוי הדין יש כאן, כיון שמעב"ד סובר שהנתבע ילך אחר הנתבע לדעת קאת, כמו שהוא האמת וכן המנהג, מה המונע. וכן דעת סמ"ג כשיש שני ת"ח בעיר אחת, שכיון שניהם רואים לדון כאן צעיר, יכול כל אחד מהם לומר, לא אדון צפני זה אלא צפני זה, ולסוף ילך התובע אחר הנתבע, ואם לא ירצה, איהו דאפסיד אנפשיה". [א"ה: כוונתו פשוט, דכיון דמאן דכאיב ליה וכו' והמוציא מחבירו וכו', ממילא אם התובע רוצה להוציא את שלו מתח"י הנתבע, ע"כ שיוכרח להגדר אחר בחירת הנתבע, (וכנ"ל אות ה') מדברי הרמ"א והגר"א], וראה לקמן (אות ח'), שכן פי בכוונת דברי הרשד"ם הללו גם בשו"ת פרח מטה אהרן, עיי"ש וז"פ. וממשיך]:

"וכן היה נ"ל ראיה מכאן למנהג שאלוניקי יע"א, שהתובע הולך אחר הנתבע, כמו שכתבתי על מעשה שאירע פה שאלוניקי על קרוב א' מה"ר משה כהן, שרצו קאת מחכמי העיר הזאת לכופו שידון צפניהם, ואמרתו שאחר שהנתבע רוצה להיות ציית דינא, לא אפשר למכפיהם, שלא שידון לפני הדין שהוא רוצה, וכמו שפסק המנהג שאלוניקי שהתובע הולך אחר הנתבע וכו', עכ"ל. [א"ה: עיי"ש דרשון כתב, ד"ל דמלשון הסמ"ג אין הכרח לזה, מאחר דיש לפרש לשונו גם באופן אחר, אבל עכ"פ מעיד שכן המנהג שהתובע הולך אחר הנתבע. אולם שם (סי' ז') [הועתק לשונו כאן (אות ה')], האריך ותפס בברור שאמנם כן הוא דעת הסמ"ג. עיי"ש].

ה. ובן כתב הרשד"ם (שם, סי' ז'), וציין לה הש"ך (סי' י"ד, סק"ג), וז"ל:

"להיות יקרה מקרה כמה פעמים בין שני בעלי דינין, זה אומר נלך לפני פלוני דיין זה אומר לא אלה [אלא] נלך לפני פלוני דיין, זה פוסל את זה, וזה פוסל את זה, וקול המון מרגלל בפומביה, זה בורר לו אחד זה בורר לו אחד כו', עוד יש מתחכמים לומר עבד לזה לאיש מלוה, וא"כ המלוה [כלומר התובע] יכול לכופ ללוה לדון לפני הדין אשר יבחר המלוה דוקא, ולא הלוה, אלא כל התובע כופה לנתבע וכו'. עד שמבלי עיון מטילים מוס במנהג העיר הזאת שאלוניקי עיר ואם בישראל, אשר נהגו צימי קדם ימי גאון עולם לנתת כח ציד הנתבע נגד התובע, ולומר לא אדון אלא צפני מרביץ חורה מבית הכנסת שלי, אפילו יש מומחה גדול יותר ממנו וכו', הדין דין אמת כמו שנהגו קדמונינו הקדושים אשר בארץ המה".

"ולחזק זה, אביא מה שמלאתי ראיתי בכתבי מהר"ר ישראל בעל תרומת הדשן [פסקים וכתבים] (סי' ס"ה), וז"ל, כשיקשו קהלת הקודש דאולומא ובראשם מהר"ר ברוך יצ"ו דינא קאמרי, דכיון דיש להם צי"ד נסמך צעירם אולם שקבלו עליהם, אינו דת ודין כל עיקר לכופ שום אדם מן הקהלה להוליאו מבית דינם למקום אחר. ואפ"ל היה צי"ד אחר שמוחזק להם לצ"ד חשוב יותר גדול מבית דינם וכו', שאין חילוק בין שיהיו הצ' בעלי דינים מקהל אחד, בין שלא יהיו אלא זה מקהל אחד זה מקהל אחר, וכו'. ויארך הענין לכתבו ולסדר כל החילוקים [מתו שיש לו להנתבע כח בחירת הבי"ד, ומתי להתובע], אמנם כבר כתב מהר"ק ז"ל (שורש י"ז) [3]. שצומנינו זה נתמעטו הלצנות ונשתכחה תורה, ואין לכופ לבית ועד ואף לא לצי"ד הגדול במקום שיש במקומם יודעי תורה, ונפטר כשיש הולאה בדבר, וכל זה לפי שצומנינו לית בית ועד שיתבייש בעצ"ד מהם, וכשי"כ דלית צי"ד הגדול וכו', ולכן אין להאריך".

"אלא להודיע, כשיקרה מקרה כשי' הכ"ד בעיר הזאת... ואחד מצעלי דינים אומר בפני פלוני אני רוצה לעמוד, והשני אומר לא, אלא בפני פלוני, היכן הדין נוטה, יכול התובע לכופ את הנתבע או לא... נראה שלפני כן סמ"ג ומהר"ם ז"ל הסכים רבינו ירוחם ז"ל (משפטים, נתיב א', חלק י"ג), שכתב וכו'. שמעיק מיהת דלדעת אלו הגדולים יכול הנתבע לומר לתובע, לא אדון בפני זה אלא בפני זה, ואפילו שזה שרואה הוא הקטן מהאחר, כשהם ב' ת"ח בעיר אחת. ולי נראה, דלפי שיטת מהר"ם ז"ל וסמ"ג ז"ל, דאפי' שהקטן חזק לעיר, כל עוד שאינו רחוק יותר מדאי, יכול לומר הלוה [הנתבע] למלוה, איני רוצה לדון בפני פלוני הגדול אפי' שהוא בעיר, אלא בפני פלוני הקטן ואפי' שהוא חזק לעיר, כיון שהם סמוכים, וכש"כ וק"ו כשהם בעיר אחת".

"[ובזה] נתקדשה דעתי ונתיישבה מחשבותי שלמדתי (נפ"י) [זכות], שמנהג קדמונים אשר נהגו בעיר הזאת שאלוניקי שהיו זה אנשים קדושים גאונים עולם אנשי השם, שנהגו שהנתבע כופה ומציאו לפני כ"ד שהוא רוצה, וח"ו לומר שנהגו כן שלא כהלכה, אלא ודאי שמכו על הפוסקים הנזכרים, סמ"ג ומהר"ם ורבינו ירוחם, ונוסף עליהם מהר"ר ישראל בע"ת הדשן, שאין ספק שדעתו להסכים לסגרת מהר"ם וכו'. שבב"ל ספק, כשיש ב' ת"ח בעיר אחת, והבע"ד האחד רוצה לדון אפילו בפני הקטן מהם, אין התובע יכול לכופ לנתבע, כיון שאינו מטריח עליו הנתבע לילך חזק לעיר ואינו דוחה מעליו דין תורה וכו', ראו קדמונינו להחזיק במנהגם הטוב [א"ה: אפילו שיש חולקים לדינא] מפני השלום, שגדול השלום, וזה שאם יבא התובע ויאמר זה שאני רוצה הוא הגדול, או שזה לת"ח שאתה הנתבע רוצה, יאמר הנתבע אין אמת כדברך, מאן מוכח בענותו, כל אחד מתנשא ואומר אני אני ואפסי עוד גדול ממני, וירבו המחלוקות והקטנות, לכן ראו להשקיט הריב אחר שהנתבע לית דין תורה, ואינו מטריח לתובע לילך חזק לעיר, שהדין בזה עם הנתבע, וכש"כ וק"ו לע"ד בזמננו שרוב הדינים אינם אלא ע"פ הספרים, שנמצא שאין הקטן הדין אלא הגדולים, וכו'. [א"ה: מש"כ בביתוס כח הנתבע, דזהו מפני ה"שלום", ולכאורה מדיכתי תיתי לתת מטעם זה את כח הבחירה להנתבע - יותר מלהתובע. אמנם כוונתו פשוט, דכיון דהנתבע הו"ל "מוחזק", (ובב"ל (א"ה) מדברי הרמ"א והגר"א, ולעיל (א"ה) מדברי רבינו הרשד"ם עצמו, עיי"ש), א"כ הרי יכול לומר "קים לי", ובמש"כ המהריב"ל (ראה לקמן (א"ה)), והפמ"א (ראה לקמן (א"ה)), והנתיב"ם (ראה לקמן (א"ה)), עיי"ש וז"פ ותל"מ].

"והיה לי להאריך יותר בטענה, דבזמננו קרוב צעירי שמאחר שהנתבע רוצה להיות לית דינא ע"פ התורה, אין חולק שאין כח ציד אדם בעולם לכופו לומר תעמוד בפני זה, וכן נראה כהדין מדברי הרא"ש בפסקיו וכו', אלא דכ"ע מודי שיעמוד הנתבע לפני מי שירצה בהיותו יודע ומומחה דב"ת כפי הזמן, אבל לא ראיתי להאריך בזה אחר שאינו מן הלורך, כיון שיש לנו עמודי עולם סוברים שיש לדון כפי רצון הנתבע כיון ששני הדיינים בעיר אחת, וגם מנהג העיר מסכים לזה, כך ראוי להורות. [ובן כתב בס' התרומות (שער ג', חלק ח', פ"ז), וז"ל, בתוס' הנרפטים, אם האחד סרבן ואינו רוצה לעמוד דין, יכול יחיד מומחה או שלשה ידידות לכופו עד שיתרצה לדון עם חבירו לנ"ד, ואם לא יתרצה יכפוהו בשוטים או בחרס סתם או בשמאל לדון בפניהם אם אין בעיר אלא הם, ואם יש בעיר אחרים, יכפוהו לדון ולגזור מי שרואה מהם, ע"כ נתברר כדעת דעתנו, עכ"ל. [א"ה: יש לתמוה, דאמאי הוצרך הרשד"ם להביא ראיות מסוף דברי בעה"ת הללו דמיירי מנתבע שהוא "מסרב", באופן שאין הראיה רק מדיוקא: דמדחזינן דכייפינן לנתבע המסרב לעמוד לדין, שיברר אצל מי שרוצה לדון אצלו, א"כ מסתברא דה"ה דגם בתחילה כן הוא שידו על העליונה בבחירת הדיין, בו בזמן שכתב כן בהדיא לפניו (שם) - בהנוגה לבחירת בי"ד של ג' - ולא רק בבחירת דיין ובמסרב דוקא ובכ"ל. דהנהגה ז"ל שם, "אם שלחו בי"ד שלוחים שיבא לפניהם לדון עם בעל דינו, ומרד על מצוותם, אם הדיינים אינם מומחים, כלומר שלא המוחם רבים עליהם, יכול הוא לומר, אין רצוני לבא לפניהם, אך אלף לפני אחרים שהן בעיר הזאת ואדון לפניהם, שהם דיינים מומחים כמותכם או יותר מכם", וכו', עכ"ל וצ"ע. ואולי הי"ט שהעתיק מהרשד"ם דוקא סוף דבריו, משום דמתחלת דבריו הנ"ל משמע דלכתחלה אינו יכול לכופ רק על בי"ד שזה ולא על קטן, משא"כ לבסוף - בהנוגה למשווייהו לסרבן - כתב בסתמא: דכייפינן ליה לברור בי"ד שרוצה, דמשמע דאפילו בקטן - וכדעת המהרשד"ם שלפנ"ו, (וכדעתם של הכנה"ג והנתיב"ם, דאין זה דוקא בדעיבד - בהנוגה שלא למשווייהו לסרבן, אלא דאפילו לכתחלה יכול לברור בי"ד קטן שמבחרת התובע, וכדלקמן (אמיתות י"א י"ג), עיי"ש), ומשו"ה העתיק מסוף דבריו, וז"פ].

ו. [ובן כתב הרשד"ם (ס', י"ב), [וציין גם לזה הש"ך (ס', י"ד, סק"ג)], וז"ל:

"מעיד אני עלי שמים וארץ, נודע ומפורסם זה בשערי אלוניקי, שכל חכם מקהל אחד יהיה מי שיהיה וכו', אין חכם נכנס בגדול חכם אחר, אפילו שיהיה האחד אדיר שבאדירים כרצן גמליאל, ויהיה הכ' קטן שבקטנים, וכמו שראיתי כ"ז ימי מרנא ורננא הרב הגדול מוהר"ר יוסף טייטלבוים ז"ל, שעם כל חכמתו וגדולתו לא היה נכנס בגדול קטן שבקטנים, ומי הוא זה ואיזה הוא שימלאנו לבו בדור הזה לכופ לשום אדם אשר לא מקהלתו לדון לפניו. והרי כתב מהרי"ק ז"ל, ועוד בר מן דין ובר מן דין לא ידעתי איזה בית יקרא בית הועד בזמננו, שהרי כתב המרדכי בסוף פרק זה בורר ז"ל, וכתב בספר אור"ו וכו', הרי שכתב דלית לן בית הועד, ואפי' שכתב הרמב"ם כו', עד ומשמע שאף בזמן הרמב"ם היו מקומות ראויין שיכופ המלוה [הנתבע] את הלוה [הנתבע] ללכת עס לדון כו', עד שהרי ידוע מידי דור ודור העולם הולך ומתמעט והתורה משתכחת לרוב הנרות והגליות, ומתמעטים הלכדות וכו', מ"מ בזמן הר"ר יחזק [האור"ו] שהיה אחר הרמב"ם אפשר שנתמעטו הלכדות ורבו הנרות, עד כי לא היה בזמנו מקום ראוי להקרא בית הועד, והרי הדברים ק"ו, ומה אם בזמן אור"ו נתמעטו שאין מקום ראוי להקרא בית הועד, אנו כחמורים ולא כחמורים אור"ו, על אחת כמה וכמה".

"ואם תאמר, תינה שאין בית הועד לשנוכל לכופ לילך חזק לעיר, אבל כשהיה בעיר אחד, נוכל לומר שהגדול שבעיר יכול לכופ ולדון אותם, לא היא, דאף זה אני אומר, שאין יחיד עתה שיכול לכופ לאדם שלא קיבלו לדין לדון בע"כ... מכל זה משמע דאפילו יחיד מומחה הצליח נמצא בזמננו, אינו יכול לכופ אלא כשאין רוצה לדון עם בעל דינו, או שאומר הלוה [הנתבע] שאינו רוצה לדון עמו בעירו, אז דן אותו היחיד מומחה בעל כרחו, אבל אם רוצה לדון לא כל כמיניה לא ליחיד ולא לג' לכופ לדון לפניו, (הכ"ל) [כנ"ל] פשוט, עכ"ל.

ו. [ובן כתב גם בשו"ת מהר"י בן לב (ח"ג, ס' י"ז), וז"ל:

"מנהג קצוב הוא בכל המקומות שיש קהילות מרובות, שהתובע הולך אחר הנתבע וכו', ובנ"ד היה אפשר לומר שאין אנו צריכין למנהג, אלא שכן הדין הגמור יהיה מחוייב התובע להיות דון בנ"ד של הנתבע, משום דיראה דבנידון דידן איכא פלוגתא וכו' אי כפיין לתובע לידון בפני הני"ד של הנתבע, וכיון דכן הוא, מצי הנתבע לממר "קים לי" כהני, וכש"כ שאין אנו צריכין לזה, שכבר כתבנו שהמנהג הוא קצוב שהתובע הולך אחר הנתבע בפני הני"ד שלו, עכ"ל.

ח. [ובן כתב גם בשו"ת פרח מטה אהרן (להגאון ר' אהרן פרחיא זצ"ל, גרפס באמסטערדאם שנת תס"ג, וציין עלה בשו"ת ברכת חיים שיובא לקמן (א"ה י"ד)], (ח"ג, ס' פ"ג), וז"ל:

יזעל מש"כ בשאלה, שהתובע אינו רואה ללכת אחר הנתבע - להתדיין לפני חכם קהלו, לזה אין לזרז להאריך... ויהיו דברי אלה בקיבור, כי כבר נודע שנתפשט מנהג זה בכל מקומותינו, לכוף לתובע שילך אחר הנתבע - לפני חכם קהלו, אפילו [אם] הכי"ד קטן מהכי"ד שרואה הנתבע, וכמו שהאריכו רבנותא בתראי, והעידו על זה המנהג, הרב הגדול מהרי"ל (נח"צ, ס' י"ז) [הועתק לעיל (אות ז')], והרב מהרש"ד (נח"צ, ס' י"ז) [הועתק לעיל (אות ז')], ועשו כמכות ע"פ הדין הגמור... וכן איכא רבנותא אחרינא דס"ל הכי. ובז"ל דהדנר שנוי במחלוקת, מצי למימר הנתבע "קיס ליי" כסמ"ג ומהר"ם דס"ל דמצי למימר לא אדון אלא בפני קטן - ולא בפני הגדול. ובזה יתיישבו דברי מהרש"ד שכתב בס' הכ"ל, ראהו וקמך למנהג מדברי סמ"ג ומהר"ם יע"ש. והם לא אמרו אלא [ד]יכול אחד מבני דינים לומר לא אדון כו', ומשמע בין תובע בין נתבע, אלא שכיון שהנתבע הוא "מוחק" בתביעתו, מצי למימר "קיס ליי" - ואין מציאין מידו, וזהו הסמך שיש למנהג... בל"ל העולה, שהדין כו' וזהו להתדיין לפני חכם קהלו של נתבע, עכ"ל.

(ט). ובן כתב גם בשו"ת בני משה [להגאון מהר"ם משה שלטון זצ"ל, גרפס קושטנדינא תע"ב לפ"ק], (ס' נ"א), וז"ל:

"שאלה: ראובן ושמעון הדריס בעיר אחת, [ראובן הוא הנתבע, ושמעון התובע, כמבואר שם בהמעשה באריכות], ושלח הדיין [של קהלת שמעון] שליח לראובן והזמין לדיון, והשיב ראובן לשליח, אם יש לשום אדם תביעה עלי, תלוי יש לאלקים שופטים בארץ, יש דיון בקהילתי, מי צעל משפטי נעמדה יחד בפניו כאשר הוא הדין שהתובע הולך אחר כי"ד של הנתבע, ושנה ושיש הדיין להזמין, ובכל פעם השיב ראובן כשתחלה, וכאשר ראה הדיין שהזמין לדיון פעמים ושלש ולא בלא, כתב פתקא דלא ליית דינא על ראובן, ונתן ביד שמעון וכו', ועתה יורנו מורנו אם יש לראובן דין דלא ליית דינא מאחר שהוא הנתבע ורואה להתדיין בכי"ד של קהילתו כדיון וכתקוני מתא, ומה לו להשיג על שליח של כי"ד אחר, ולאיך גיסא אם יש לכתוב על שמעון דלא ליית דינא".

"תשובה: מילתא דפשיטא היא, דאין לראובן דין לא ליית דינא, כיון שרואה להתדיין בכי"ד של קהילתו, שהרי כתב מהרי"ל (ח"צ, ס' י"ז), שמהנהג בכל המקומות שיש קהילות מרובות, שהתובע הולך אחר הנתבע, דק הסכימו והיו כקבלתו עליהם, ולא עוד אלא שמדין הגמרא יהיה מחוייב להיות נדון בכי"ד [של] הנתבע, דכיון דאיכא פלוגתא דרבנותא, אי כפיין לתובע לידון בכי"ד הנתבע, או לא, מצי הנתבע לומר קיס לי כהי דאמרי דכפיין לתובע לילך בכי"ד של הנתבע וכו'. באופן שכי"ד, כיון שהוא טוען שרואה לידון בכי"ד של קהילתו, ודאי ליית דינא הוא, והתובע שלא ראה להתדיין בכי"ד של הנתבע, אינו הוא דלא ליית דינא, כיון שיש כי"ד בקהילתו ידעי דינא, או אי נהיגי אפילו בדלא ידעי, ודברים אלו הם דברים פשוטים, עכ"ל.

(י). ובן פסק גם בשו"ת מגן גבורים [להגאון ר' דניאל אישטורושה זצ"ל, גרפס שאלונקי שנת תקי"ד], (סוס"י כ"ג), דהנתבע יש לו כח הבחירה שמכמה בתי דינים שבעירו - ואף לבי"ד קטן מאותו שרוצה בה התובע, [כן הביא וציין בשו"ת ברכת חיים דלקמן (אות י"ד) בשמו, אבל אין הספר תח"י - ונבצר מאתנו להעתיק את לשונו].

(יא). ובן כתב גם בכנה"ג (חור"מ ס' י"ד, הגה"ט סוף אות כ"א), וז"ל:

"נהגו שהתובע הולך אחר הנתבע אפילו לבי"ד קטן מהכי"ד שרואה התובע וכו', ומאחר שנהגו כן כשהם בשני עירות, ראוי להנהיג המנהג אפילו בעיר אחת בשתי בתי דינים, שלא לחלוק במנהג, עכ"ל. ואם (הג"ה, אות ו') כתב וז"ל: "ומכאן ראה למנהגינו, שהתובע הולך אחר הנתבע, למקום שלב הנתבע חפץ", עכ"ל. [א"ה:] משי"כ בסוף לשונו "למקום" שלב הנתבע חפץ - דמשמע: אף מחוץ לעירו, באמת היה מקום לפרש, דכוונתו "לאותו בי"ד" שלב הנתבע חפץ. אולם בדברי המהרש"ד (ס' י"ז), שהועתק לעיל (אות ה') - אכן מבואר כן (גד"ה אלא); שביד הנתבע לכופו לילך אף לבי"ד שמחוץ לעירו - "כל שאינו רחוק יותר מדא", עיי"ש. וראה מש"כ עוד מזה לקמן (אות ט"ז וי"ח), עיי"ש].

(יב). ובקובץ הפוסקים (ס' י"ד, ס"א) הביא משו"ת עדות ביעקב (ס' מ"א), בזה"ל:

"ראובן ושמעון אחים, נתבעים לדיון עם לוי, וראובן הלך לדיון ויאל חייב דינו, ועתה טוען שמעון שרואו להחזיק עלמו שהתובע הולך אחר הנתבע, ולאו כל כמיניה של ראובן להדין בפני כי"ד שלא מדעתו, ורואו של שמעון להתדיין בפני כי"ד אשר כלנבו". [ואחר אשר האריך וכו' העלה]:

"כבר נתפשט המנהג בכל המקומות, דהתובע הולך אחר הנתבע מפני תקנת הנתבע, ואפילו היכא דהכי"ד שמצד הנתבע הוא צריך מיניה דכי"ד שניקש התובע, וכמש"כ מהרש"ד בתשו' וכו'. וא"כ מאחר דנהגין הכי, מנהג מצד הלכה, ואפילו היכא שיהיו צריכים מומחים שהרבים המחוס עליהם לכללות העיר, אפ"ה יש לו יכולת לנתבע לכוף את התובע להלך אף לאותם המחמשים שלא המחוס רבים עליהם וכו', וכיון שעכ"פ הוא ליית דינא עפ"י ד"ת, אין חולק שאין ביד אדם שצוולס לכופו לומר תעמוד בפני זה, עכ"ל. [א"ה:] הגם שבקוה"פ (ס"ט), הביא אח"כ בשם שו"ת חקקי לב (ס' י"ג), שחולק על העדות ביעקב הנ"ל, וס"ל דהיכא דאיכא בי"ד קבוע בעיר, אז אי"י הנתבע לומר שאינו רוצה לדון בפניהם רק בדיינים אחרים, עיי"ש. אולם, מלבד מה דשאני נידון דהתם - דמיירי לאחר שכבר נפסק הדין. גם בלא"ה - אין נפק"מ בזה לדיון, לפי מה שפסק בשו"ת אגרות משה (חור"מ, ס' י"ז); דבעיר ניו יארק - אין להם לשום בי"ד הדין של "בית דין קבוע לרבים", עיי"ש. ונמצאנו דאפילו אם לו היו חולקים בדבר, אכתי יכול הנתבע לומר "קיס ליי", וכמש"כ המהריב"ל [ראה לעיל (אות ז')] והפריח מטה אהרן [ראה לעיל (אות ח')] והנהג"מ [ראה לקמן (אות י"ג)], עיי"ש. ובש"כ בהנוגע לדונו כ"מסרב" - או ליתן "היתר ערכאות", ובדלקמן (ענף ז'), עיי"ש וד"ב].

(יג). ובן כתב להלכה גם בנתה"מ (ס' י"ד, גיאוריס קק"ג), וז"ל:

"בין המלוה [הנתבע] ובין הלוה [הנתבע] יכולים לעכב עד שיתפשו יחד על כי"ד אחד, ואם א"א להתפטר וכו' - אז הנתבע כמו גדול, כיון שא"א לכפותו כשאומר לבי"ד זה אני רואה וכו', כיון שלדיעה הראשונה יכול [הנתבע] תמיד לדחותו - והנתבע "מוחק", יכול הנתבע לומר "קיס ליי", וממילא יכול לדחותו תמיד, אפילו מגדול לקטן כשהן בעיר אחת, וכו' עכ"ל. וב"כ להלכה גם בחידושים (ש"ס, פק"ח) וז"ל, "ואם אינם רוצין לישיב יחד - הנתבע כמו גדול לדחות להתובע - לדון לפני מי שהוא רואה. וכן אם שני הבוררים של התובע והנתבע פסולים ביחד - נדחה הנזכר של התובע, רמ"א בתשובה (ס' קיד)", [הועתק לעיל (אות ח')]. וראה לקמן (אות י"ט) עוד בזה מדברי המהר"ם (נפ"י, כ"ז), עיי"ש].

(יד). ובן כתב גם בשו"ת ברכת חיים [להגאון מאלמשמאדט זצ"ל], (ס' י"ג), שכן פסקו גם בשו"ת מגן גבורים (סוס"י כ"ג), ובשו"ת פריח מטה אהרן (ח"צ, ס' פ"ג) [שהועתק לשונו לעיל (אות ח')], שהנתבע יש לו כח הבחירה אף מבתי דינים שבעיר אחת. עיי"ש. ושם (ס' י"ג, אות י"א) כתב, דזהו כל עיקר חידושו של המהרש"ד, דאף לבי"ד קטן יכול הנתבע

לכופ את התובע. שהוא מפני השלום, שאם יאמר התובע, זה שאני רוצה בה הוא הגדול, יאמר הנתבע אין האמת כדברך, וירבו המחלוקת, וז"ל הבר"ח שם; דהרי לא תקנו במנהג, אלא לשלא יוכל [הנתבע] למעון, שרוצה לדון לפני ב"ד שהוא גדול מאידך ב"ד שבאותה העיר, וע"י המנהג חשבינן לכל הבתי דינין כאילו הן שווין, עכ"ל.

[א"ה: הגם דשם (ס' י"ג, אות ח') - הסתפק הבר"ח: אם גם בני אשכנז - שהולכים אחר הרמ"א - נקטו למנהג שהתובע הולך אחר הנתבע - אף בב' בתי דינין בעיר אחת, וכתב לד"ק שם מדיוקא; דמדלא כתב כן הרמ"א - גם בס"ג כלפי דינא דהסמ"ג בב' בתי דינים בעיר אחת; דהמנהג הוא דהתובע הולך אחר הנתבע, משמע לכאורה דלא נהגינן כן במדינתנו, עיי"ש שנשאר כחוכך בדבר - ולא הסיק דבר ברור בזה. ברם, יש לתמוה על הגאון הגדול הזה, דעם כל גודל ורוחב בקיאותו, שענין פקוחות כיונים על אפיקי ספרי הפוסקים - וציין שם לכמה מאות מראי מקומות - עד שמבטל הרעיון ממש, אפ"ה אשתמיתיה לפי שעה במחכת"ה - דברי הרמ"א שבתשובותיו (ס' ק"ד) [שהעתקנו לעיל (אות א')], ששם מבואר להדיא בדברי רבינו הרמ"א, דגם בשני בתי דינים שבעיר אחת - ג"כ יד הנתבע על העליונה, מן המעם דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ומאן דכאיב ליה וכו'.] [דהגם דהתם מיירי ב"בוררות" - שהנתבע כוחו גדול לדחות הבורר של התובע, עיי"ש. מ"מ ודאי דה"ה: דגם משני "בתי דינים" שבעיר אחת - ג"כ יכול הנתבע לדחות ה"ב"ד של התובע, וכמו שהבין מדבריו בפשיטות - הנתה"מ, וכדחזינן ממה דב"ביאורים" - נקט "בתי דינים" - וב"חידושים" נקט ב"בוררים", (הועתק לשונו לעיל (אות י"ג), עיי"ש), משום דלענין זה אין שום נפק"מ ביניהם, וז"פ]. ועכ"פ זה מיהא ברור, שבעל ברה"ח לא ראה את דברי הרמ"א הללו שבתשובותיו - מדלא ציין עלה כלל. ואין שום ספק בדבר, שאילו היה רואה דברי הרמ"א המפורשים הללו, בודאי של"ה מסתפק להעמיס בשיטתו להיפך, רק על סמך קלוש דדיוקא רחוקה גרידא.

ואין מזה שום ענין להמבוכה שהובא בשד"ח (כללי הפוסקים ס' י"ד, אות ז'), דאם יש סתירה מתשובותיו של הרמ"א להנהותיו - דבחר איזה מהם אזלינן, [מה דגם בזה הו"ל רוב דיעות הפוסקים המובאים שם; דאזלינן בכה"ג בחר תשובותיו - כיון שנכתבו להלכה - בשעה שהיה "נוגע למעשה"], עיי"ש. דהרי ב"ד לא צרכינן לנחות לזה - דהרי באמת דאין כאן שום סתירה כלל. וממילא ברור דאם חזינן בתשובותיו דלא כהוציא מ"משמעות דיוק לשונו" שבהנהותיו, דודאי דבכה"ג כו"ע מודי דאזלינן בחר דבריו - מש"כ בתשובותיו להלכה ולמעשה, ולא בחר דיוקא קלילא שמלשונו שבהנהותיו.

וב"ז לא נצרכה, אלא לדבריו ולמקומו ושעתו של הברכת חיים, דמכיון של"ה ד"ז בנמצא בימיו כ"כ: שיהיו הרבה בתי דינים בעיר אחת, וממילא לא היה ידוע לו איך שהוא המנהג בזה, וע"כ הסתפק לומר שאולי במקומותינו שנגררין אחר הרמ"א, ל"ה המנהג שהתובע הולך אחר הנתבע בכה"ג, וזהו מה שהביאו להוציא כן מדיוקו הנ"ל, (וגם זאת לא כתב להלכה ולמעשה, רק בדרך אגב, כי בידון דהתם מיירי בנוגא שהבע"ד היו דרים בשני עירות), עיי"ש. משא"כ לדין בעיר ניו יארק, שאכן יש בה כמה בתי דינים, וכבר נתפשט המנהג זה יותר מחמשים שנה, שהנתבע ידו על העליונה בבחירת ה"ב"ד, הרי אין לנו שום ספק איך שהוא המנהג, דהרי יש לנו מנהג כנ"ל - מה שבלי ספק שהנהג כך ע"י גדולי דורנו זצ"ל שמדור העבר, ובדאי שהם ביססוהו ע"פ כל דברי הפוסקים הנ"ל - ובפרט על דברי הרמ"א והנתה"מ, מה שבודאי דאף אנן מבני יוצאי אשכנז - מיגרר גררינן אבתריהו, ותל"מ ופ"ב].

ענף ב: ביאור הספק - המסתעף מן השאלה הראשונה: דמהו הגדר של "סרבן" בנתבע

(מז). והנה, כל מה שכתבנו והעתקנו עד כאן, הוא רק בהנוגע כלפי עצם כח הנתבע ד"לכתחילה" ב"בחירת ה"ב"ד" - אף מכמה בתי דינין שבעיר אחת, להוכיח דהתקנה החדשה; המגביל את כחו בבחירת ה"ב"ד - הוא בניגוד להלכה והמנהג וכו'. אולם בהנוגע ל"בריעבד" - כלפי להוציא כתב "סירוב" נגד נתבע שעמד על זכותו - מה שיש לו ע"פ כל דברי הפוסקים הנ"ל, [י"ז במספר, וכדלקמן (אות י"ג) עיי"ש]. ובש"כ ובפרט, בהנוגע להשלב שלאח"ז; לנתינת "היתר" להתובע שיוכל לתובעו ב"ערכאות" בעקבות "תקנה" החדשה הזו, וכו'. [רי"ט זניינו]. לכאורה הו"ל דבר המובן במכש"כ וק"ו; שאין בכוחנו לעשות כן בשו"א. וכן מפורש יוצא מדברי בעה"ת הנ"ל (סוף אות ה'), דלא מקרי "סרבן" כל עוד שהוא מוכן להתדיין אצל איזה ב"ד בישראל. וכמש"כ להלכה גם בשו"ת בשו"ת בני משה (הג"ל אות ט'), ופ"ב.

(מז). ואדרבה, עוד הרבה יותר מזה יש דברים בגו - בהנוגע להוצאת "סירוב" ו"היתר ערכאות", דבזה - אפילו אם הנתבע רוצה להתדיין אצל ב"ד קטן (שמבחירת התובע) - ולכמה פוסקים; אף כשהוא מ"חוץ לעירו". ג"כ אין בכוחנו להוציא נגדו כתב "סירוב" ו"היתר לערכאות" - וכמפורש בדברי הפוסקים, ונעתיק לשונותם בזה:

(יז). כתב בכנה"ג (חומ"ס ס' כ"ו, הגה"ט אות כ"ו), וז"ל:

"ומי שלא רצה לידון בעיר התובע, כל שהוא מפויס לידון בפני ז"ד יפה, ל"ת דינא מקרי, תומת ישרים (ס' ק"א). והרשד"ם ז"ל (בנאה"ע, ס' כ"ז) כתב, דאפילו להתדיין בפני ז"ד קטן מהראשון, ל"ת דינא מקרי, וכ"כ מהרי"ק ז"ל (בשורש א'), וע"י (בשורש ק"ד), וע"י צמח"ס טראני (ח"א, ס' רפ"ו), ובמש"כ בס"ד נטור זה (ס' כ"ח, הגה"ט אות פ"ט), עכ"ל. ושם כתב (הכנה"ג) בזה"ל: "שולחין לנתבע שינא, לא נא מקבלין העדות שלא בפניו. כ"כ, ודוקא שלא רצה לנא מפני שהוא פושע, אבל אם הוא משיב לז"ד ששלחו לו, שיש לו ב"ד גדול מהס' שהוא מומן לשמוע העדות, אינו פושע, ואין ב"ד יכולין לקבל העדות אלא בפניו, הר"ס מטראני ז"ל (ח"א, ס' רפ"ו). ויראה פשוט, דאף בעל תומת ישרים ז"ל (ס' ק"א) שכתב דמי שלא רצה לדון בעיר התובע, כל שהוא מפויס לדון

בפני בי"ד יפה, מקרי ליית דינא, כ"ש הכא דאין ראוי לקבל עדות שלא בפניו כל זמן שהוא אומר שיש לו בי"ד גדול מהם שהוא מזומן לשמוע העדיות, ולא דוקא בי"ד גדול מהם, אלא כל שהוא שופ לבי"ד האחר, אין מקבלין עדות שלא בפניו, כמו שנראה מדברי תומת ישרים נסי' הנזכר לענין ליית דינא, ולדברי הרשד"ם (חא"ש סי' כ"ז) שכתב, דאפילו רוצה להתדיין בפני בי"ד קטן מהראשון, ליית דינא מקרי, כש"כ הכא דאפילו רוצה שישמעו העדיות בי"ד קטן מהראשון, אין מקבלין עדות שלא בפניו. ונראה לי דעכשיו שנהגו שהתובע הולך אחר הנתבע, והלך התובע לקבל הנתבע, ושלחו צעד הנתבע ולא רצה לנא, ואמר שמומן הוא לילך לבי"ד גדול הימנו, [אין] מקבלין עדות שלא בפניו וכו', עכ"ל. [א"ה: ראה מש"כ לקמן (אות י"ח, אות כ', סוד"ס והנה), עיי"ש].

יח). וזה לשון התומים (אורים שס, סקי"ג):

"ואם רוצה [הנתבע] לליית דין רק לפני בי"ד אחר, אפילו דזוטא מיניה, או לפני בי"ד צעיר אחרת, ליית דינא מקרי, ולא דייניק ליה דדין אלס, כה"ג נסס מתגרים רניס", עכ"ל. [א"ה: מש"כ התומים בשם הכנה"ג, ש"כ"כ בשם מחברים רבים, לכאורה לפי הגרפס כנ"ל (אות י"ז) - אינו מבורר בדבריהם דיש להנתבע כח הבחירה אף לבי"ד שמחוץ לעירו, וע"כ מוכח כמו שהנהגו שם בסוף לשונו, ודו"ק. או, דכוונתו לדברי הכנה"ג (נסי' י"ז) שהועתק לעיל (אות י"א)], דשם כתב בסיום לשונו: ומכאן ראינו למנהגינו - שהתובע הולך אחר הנתבע למקום שלב הנתבע הפך, עכ"ל, דמשמע שיכול להוציא אף לעיר אחרת, ונראה מש"כ שם במוסגר]. ועכ"פ איך שיהיה, הרי מהרשד"ם (סי' י"ז) אכן כתב כן בפירוש, [ראה לעיל (אות ה', ד"ס א"ה)]. (וראה מש"כ לקמן (אות כ'), ודו"ק).

יט). וב"ב להדיא גם בנתה"מ, (סס, מידוסיס סקי"ג) - כלשונו של האורים הנ"ל, וז"ל:

"ואם רוצה [הנתבע] לליית דין רק לפני בי"ד אחר, אפילו דזוטא מיניה, או לפני בי"ד צעיר אחרת, ליית דינא מקרי, ולא דייניק ליה דדין אלס", עכ"ל.

ב). [וראיתי בדברי גאונים (כלל כ"ג, אות י"ט), שכתב וז"ל, נתבע שאינו רוצה לידון בעירו רק בבי"ד של עיר אחרת, אם דינו כמסרב ונותנים להתובע רשות בבי"ד [לערכאות], ע"י בתומים (סוסי' י"ד) [סוסי' כ"ז], שהביא משם כנה"ג (נסי' כ"ז), הנה"ט אות כ"ז], שלא הוי מסרב, וע"י בשו"ת רמ"ן (חומ"ס סי' ה'), שתמה על התומים (ולא) [שלא] העתיק יפה דברי הכנה"ג שהביא זאת בשם מהרי"ק ומהרשד"ם ומבי"ט, וכמהרי"ק מבואר דמירי בב' בתי דינים בעיר אחת, אז הנתבע יכול לומר שרוצה לדון דוקא בפני בי"ד זה אף שהוא קטן מבי"ד האחר, כדעת הסמ"ג והמרדכי שהובא בטור (סי' ל"ד) [י"ד], אבל אם מוען נלך לבי"ד שבעיר אחרת, ודאי מקרי מסרב, וכתב שאין בידו מהרשד"ם ומבי"ט לעיין בהם. ואני עיינתי בהם, ואין שם משמעות שיוכל הנתבע לומר לילך לעיר אחרת, אולם בכנה"ג (סי' כ"ח, נהג"ט אות פ"ט), הביא בשם התומת ישרים ומבואר כן, אולם אח"ז לא פסק כן הכנה"ג יעו"ש, עכ"ל הד"ג.

והנה, ספר שו"ת רמ"ן אינו תח"י לע"י במש"כ, אולם יש להעיר כמה נקודות: (א), דמה שתמה על התומים, שלא העתיק יפה דברי הכנה"ג כ', הרי גם הנתה"מ העתיק כן בשם הכנה"ג, אות באות ממש באותו לשון שהעתיק התומים, [הועתק לשונו לעיל (אות י"ט)]. ומעתה, הכי חשוד הנתה"מ שיעתיק מן התומים - מש"כ בשם הכנה"ג - ככתבו וכלשונו כמעשה קוף בעלמא, מבלי שיבדוק מקורם אם נכונים דבריו. (ב), גם מש"כ הד"ג ע"ז, שעיין במהרשד"ם, ולא מצא שם שום משמעות - שיוכל הנתבע לומר שילך לעיר אחרת. הנה, אמת הדבר שכפי הציון שציין עלה בכנה"ג שם; לחלק אה"ע (סי' כ"ז) [שהועתק לשונו לעיל (אות ג')], לא נמצא כן, אבל בחלק חומ"ס (סי' ז'), [שהועתק לשונו לעיל (אות ה')], יעו"ש שם (ד"ס א"ה)] - אכן כתב שם כן בפירוש, וז"פ. (ג), וכן מה שסיים בד"ג, דאח"ז לא פסק כן הכנה"ג (נסי' כ"ח), לכאורה הדבר פשוט שיש שם חיסור תיבה, דבמקום "מקבלין" - צ"ל: "אין מקבלין", [וכדנהגתי לעיל (סוף אות י"ז) בלשונו, וראה עוד מש"כ בזה לעיל (אות י"ח)], ותל"מ].

כא). והנה, בכשנדרקדק היטב בשיטתם של התומים והנתה"מ, נזכר לדעת - דשניהם מתבכאים בסגנון אחד; לשנות את שיטתם ולנחות ולהקל עכ"פ בחד דרנא - בהנוגע למשווייהו ל"סרבן" - מבהנוגע לכח בחירתו בבי"ד לכתחילה. דהרי הנתה"מ ס"ל, דמה שהנתבע יש לו כח הבחירה אף לבי"ד קטן - דזהו רק דוקא כששניהם הם עכ"פ בעיר אחת, וכנ"ל (אות י"ג). ואילו כלפי דלא למשווייהו כסרבן - ס"ל; דאפילו כשבוחר בבי"ד קטן שבעיר אחרת - ג"כ ל"ה סרבן וכנ"ל (אות י"ט). הרי דנחית עכ"פ בחד דרנא בהנוגע למשווייהו ל"סרבן - מבהנוגע לכח בחירתו בבי"ד לכתחילה. ואילו התומים - שפסק (אורים סי' י"ג, סקי"ז), דמה שיר הנתבע על העליונה לבחירת הבי"ד - הוא רק דוקא בכששניהן שווין - ודוקא כשהן בעיר אחת. איהו גופיה פסק (אורים סי' כ"ז, סקי"ג) - בהנוגע למשווייהו ל"סרבן; דאפי' כשבוחר בבי"ד זוטא ושבעיר אחרת - ג"כ "ציית דינא" מקרי, וכנ"ל (אות י"ח). הרי דאיהו נחית כבר בתי דרני בהנוגע שלא למשווייהו כסרבן - מבהנוגע לכח בחירתו דלכתחילה, ולכאורה טעמא בעי דמ"ש.

ועכצ"ל, דחזינו מזה יסוד מוסד וברור; ד"לא ציית דינא" לא מקרי - רק מי שאינו רוצה להתדיין בשום בי"ד בישראל כלל. אבל כל עוד שהנתבע מסכים להתדיין אצל איזה בי"ד שיהיה - אפילו אם לו יהא שבחירתו הוא שלא כדינא, [ונכונן; שרוצה להתדיין בעיר אחרת - לשיטתו של הנתה"מ, או; בבי"ד קטן שבעיר אחרת - לשיטתו של התומים, מה שאין לו הכח לזה לשיטתם - ע"פ דינא, וכנ"ל], מ"מ סבירא להו לתרווייהו; דשוב לא מקרי בכה"ג "סרבן" ו"לא ציית דינא". והטעם בזה - הוא פשוט וברור, דמאחר שעכ"פ - אכן מוכן ומזומן הוא - להתדיין מיהא אצל איזה בי"ד בישראל, א"כ אפילו אם נניח: ש"להלכה" אין לו הכח ל"בחירה" זו, מ"מ לכל היותר - עבר בבחירתו הזה על ה"הלכה", אבל איך נוכל לתאריהו כימסרב לדין" - בו בזמן שהוא עומד וצווח: שהוא מוכן להתדיין אצל בי"ד בישראל, וז"פ.

אמנם, מלבד זה - יש עוד בזה משום מעמא רבא, והוא: דמכין דבענין של הוצאת סירוב - הרי פשוט; דבגונא שזה אינו מגיע להבע"ד ע"פ ההלכה - אז יש בהוצאתה משום לתא דהעונות החמורים; ד"הלבנת פנים" וד"הוצאת שם רע". **ובפרט** בגונא, שכתוצאה מזה - אנו מתירין לצד האחר - לתובעו ב"ערכאות" של עכו"ם, א"כ עוד יש בה - גם משום לתא דהעון המר של "חילול השם", וכמובן. **וא"כ** נמצינו, דבענין זה של "הוצאת סירוב" - אין בה סוג ד"ממוצע" כלל, רק דממנ"פ - או: שהוא "חייב" גמור להוציאה על בע"ד - כשזה מגיע לו ע"פ דינא, ונאז אסור למנוע מזה, דהרי על כה"ג נאמר לא תגורו מפני איש]. **אז**, שהוא "איסור" גמור וחמור להוציאה נגדו - כשזה אין מגיע לו, דהרי אז יש בזה משום לתא דכל העונות החמורים הנ"ל.

וא"כ כל עוד שיש צד "ספק" בדבר - אם הסירוב מגיע לו בבירור, בודאי דבכה"ג - יש לנקוט בהכלל: דשוא"ת עדיף, בכדי שלא להכשל בפח כל הנך עונות החמורים - שעליהם אמחז"ל (לכות ג, י"א. סוטה י', ז'. סנהדרין ל"ט, א'. וס' ק"ז, א'. וז"מ י"ח, ז'. וס' נ"ט, א'. ערכין ט"ו, א') - ובפוסקים (רמב"ם דעות ו', ח'. ומונל ומזיק ג', ז'. עושר, אורח חיים, א'. וחומ"ת ת"כ, ל"ח נרמ"א. וס', ל"ט); דאין לו חלק לעוה"ב - ושיורד לגיהנם ואינו עולה - ושאיין לו כפרה עולמית, עיי"ש. והיי"ט דכל הפוסקים הנ"ל, ש"הקילו" בתרי דרגות - או לכה"פ בחד, בהגונע להוצאת סירוב - מבהגונע לכח בחירתו דלכתחילה, משום ד"קולא" זה, באמת שיש בה משום "חומרא" מצד האחר - בהגונע לכל האיסורים הנ"ל; ד"הלבנת פנים" ו"הוצאת שם רע" - בצירוף "חילול השם" (כשגם מתירין לערכאות), וכנ"ל וכזו"ב.

כב). **ואנב** גררא, בענין הגדר והשיעור: דעיר אחרת - "כל שאינו רחוק יותר מדאי" - שהזכיר המהרש"ם, נראה לעיל (אות ה', ד"ה אלא), עיי"ש שהזכיר השיעור ד"ג" פרסאות", והוא ע"פ דברי התוס' (סנהדרין כ"ג, א', ד"ה כנון) - על דברי הגמ' שם: ד"מי קמטרחנא לך" - שהזכירו השיעור ד"יותר מג' פרסאות". ונע"ע תוס' (מו"ק כ"א, ז', ד"ה מקום קרוי), ושול"ת הרשב"א (ח"א, סי' אלף ה', ומ"ג, סי' תמ"ב. וזמיונות, סי' מ"ז), ובב"י (חומ"ת סי' י"ד, ד"ה ומ"ש ולדוני), עיי"ש]. **ופשוט**, דעיקר הנרצה בזה - הוא: שלא להטיל "סירחא" ו"ביטול זמן" יותר מדאי - על הבע"ד השני. **וא"כ** בימינו אלה, שהרחוקים נעשו קרובים - מחמת אפשרות הנסיעה במכונית במהירות הבזק - ובנחיות גדול, ודאי דנשתנה ונתרבה השיעור על ג' פרסאות, ותליא בעיקרה - לפי אורך ה"זמן" ששוהה לילך שיעור כזה ברגל. **[וכדמצינו** בפוסקים לגבי איסור הילוך יותר מג"פ בע"ש, דאם רוכב על סוס או נוסע בעגלה - אז יכול ליסע הרבה יותר. נע"י ב"ח (אורח סי' רס"ט, ד"ה א"ן), והובאו דבריו להלכה במ"א ובא"ר ובמ"ב ובכ"פ החיים (ס', סק"א), ובשרו"ש (ס', ס"ג). ועיי"ש בשו"ע הרב (ס"ג) שכתב, דמותר ליסע בעגלה - לפי אורך הזמן דשיעור מהלך ג"פ ברגל, וכ"כ בשול"ת בנין ציון החדשות (סי' נ"ח), ובער"ג (סוכה מ"ד, ז'), עיי"ש]. **וא"כ** כש"כ בג"ד - דתליא גם ב"סירחא" וכנ"ל, הרי בודאי שנחו הרבה יותר ליסע בעגלה - מלילך רגלי, ועכ"פ ודאי דבשיעור זמן מהלך זה ברגל - יוכל לכופו ליסע במכונית למק"א, והבין. והנה, איתא בפסחים (ל"ג, ז'), דמהלך אדם בינוני ביום א' - הוא עשר פרסאות, והיינו ב"ב שעות, נע"י תה"ד (סי' קכ"ג, וקס"ז), ובש"ך (יו"ד סי' ס"ט, סק"כ), וע"י פ"ת (יו"ד סי' שצ"ה, סק"ד). **ונמצינו**, דשיעור מהלך ג' פרסאות תליא בב' השימות שבשו"ע (אורח סי' תנ"ט, ס"ג), עיי"ש במג"א (סק"ד), ובחק יעקב (סק"י). **וע"י** בשו"ע הרב (ס', ס"י) דאיתא, דלדיעה הא' - הוא: ג' שעות ול"ו מינוט, ולדיעה הב' - הוא: ד' שעות ומ"ח מינוט, ולהלכה הכריע כדיעה הב' - אף לענין שיעור חימוץ החמורה עיי"ש, וא"כ כש"כ בהגונע לנ"ד, וז"פ.

ועכ"פ זה מיהא ודאי מסתברא, דנסיעה בשיעור "מרחק" - מה שהרבה בנ"א עורכים אותה "פעמיים" בכל יום, בכל בוקר בדרכם למלאכתם - ובערב בחזרתם לביתם, נע"י בשול"ת חו"י (סי' ט"ז), דהליכה וחזרה אינם מצטרפין, ודאי דאכתי נכלל בהגדר ד"אינו רחוק יותר מדאי". ולפי"ז, כיון שישנם הרבה בנ"א - שנוסעים בכ"י למלאכתם - בנסיעה ששוהה למשך שעה ומחצה, א"כ מסתברא דשיעור כזה - מה דהו"ל פחות הרבה (שליש) מן השיעור ד"ג" פרסאות" - ודאי דאכתי נכלל בגדר זה. דהרי אפילו כלפי השיעור דג"פ - אף אם נאמר, דלכתחילה אין לו להנתבע הכח - לבחור בב"ד שבמרחק זה, מ"מ עכ"פ בהגונע ל"סירוב" - (וכש"כ בהגונע ל"היתר ערכאות") - ודאי מסתברא: דאין לנו הכח להוציאה נגדו - ע"פ שיטת הפוסקים הנ"ל; דיש חילוק בין כח בחירתו בב"ד דלכתחלה - ולבין כח בחירתו שבדיעבד (כלפי למשווייהו לסרבן) - דבזה נחתנין דרגות, וכנ"ל (אות כ"א), עיי"ש. **ובפרט** בכשנצרך לכ"י - גם מה דחזינו; שהתומים והנתה"מ (והכנה"ג) - לא הזכירו בדבריהם כלל - הך גדר ד"כל שאינו רחוק יותר מדאי", רק כתבו בסתמא: דכל שרוצה להתדיין בב"ד שב"עיר אחרת" - "ציית דינא" מקרי ול"ה "סרבן", וכנ"ל (אמיתות ט"ז וי"ז). **וא"כ** כש"כ וק"ו: דעכ"פ במרחק כזה - מה שהרבה בנ"א נוסעים פעמיים בכל יום - ואינה רק חלק שלישי מן שיעור הגדר ד"אינו רחוק יותר מדאי" (דג' פרסאות) מש"כ הרשד"ם. דבודאי דלזה יש לו הכח לבחור אף לכתחילה. ואצ"ל דזה מיהא ודאי פשוט וברור: דאין בכוחנו לדנו ככה"ג כ"סרבן" בשו"א, נוכש"כ כשכ"ד זה מדיינים בזול ובלי ה"טוענים-סרסורים", וכדלקמן (סוף פ"ג), וז"פ.

סיכום היוצא מכל המקובץ בפרק זה - בהגונע לשאלה הא':

כג). **[א]**. יש לנו י"ז מגדולי הפוסקים שמימיהם אנו שותין, הסוברים דגם בשני בתי דינין שבעיר אחת - וליכא בי"ד המרוצה לשני הצדדים, (ול"ש זבל"א), אז יש לו להנתבע משפט הבכורה בבחירת הבי"ד - והתובע הולך

אחר הנתבע גם בזה, ואלו הן: (א) המהרשד"ם, מה שלדעתו ס"ל כן גם; (ב) הסמ"ג, (ג) ורבינו ירוחם, (ד) והרא"ש, (ה) הבעל התרומות, (ו) המהר"ם, (ז) והתה"ד, וכן ס"ל להלכה: (ח) להמריב"ל, (ט) הרמ"א, (י) הכנה"ג, (יא) הפרח מטה אהרן, (יב) העדות ביעקב, (יג) החקקי לב, (יד) הבני משה, (טו) המגן גבורים, [וכן יוצא גם משמעות דברי (טז) הגר"א], וכ"כ (יז) הנתה"מ, [וכן הסיק גם בשו"ת מאזני צדק (ח"ג, ח"מ סוס"א א'), עיי"ש].

ובמעם הדבר, למה התובע הולך אחר הנתבע גם בשני בתי דינים שבטעור אחת. הנה, מלבד הטעם הפשוט - מש"כ הכנה"ג: דזהו מחמת "לא פלוג" - לבין שני עיירות ולעיר אחת, וכנ"ל (אות י"א). הרי כתבו הרשד"ם, המהריב"ל, הרמ"א [והגר"א], הפרח מטה אהרן, והנתה"מ - דזהו משום; דמאחר דהנתבע מיחשב כ"מוחזק" נגד תביעת התובע - ממילא על התובע להגדר ולילך אצל הבי"ד שבחר הנתבע, וכנ"ל (אותיות; א', ד', ז', ח', י"ג), עיי"ש, [וראה לקמן (ס"ג, ד"ה ומעמ) המשך הדברים, עיי"ש].

[ב]. ואף יותר מזה כתבו אחד עשר מהנך פוסקים - בפירושו: דה"ה כשהנתבע רוצה להתדיין אצל בי"ד שהוא קטן מהבי"ד שהתובע רוצה בה, דג"כ יד הנתבע על העליונה, ואלו הם: (א) המהרשד"ם, והעמים כן גם בדעת: (ב) הסמ"ג, (ג) ורבינו ירוחם, (ד) והמהר"ם, וכ"כ בפירושו: (ה) המהריב"ל, (ו) הבני משה, (ז) הכנה"ג (ח) העדות ביעקב, (ט) הנתה"מ, (י) המגן גבורים, (יא) והפרח מטה אהרן.

והנה, המהריב"ל, הבני משה, הפרח מטה אהרן, והנתה"מ - כתבו בטעם הדבר - שיש לו הכח לבחור אף בבי"ד קטן, משום; דמאחר שהנתבע הוא "מוחזק" - א"כ יכול הוא לומר ד"קים ליה" כאותן הפוסקים דס"ל - שיכול לבחור אף בבי"ד קטן, עיי"ש. א"כ, כש"כ אנחנו כהיום - שכבר יש לנו רוב מגין ובגין של הפוסקים הסוברים כן - (י"א במספר וכנ"ל) - ובודאי דהכי נקטינן להלכה, שוב אין אנו זקוקים להעניק זכות זה להנתבע - רק מכח "קים ליה", מה דל"א כן בעלמא - רק כשאנו רוצים לנקוט כ"מיעוט הפוסקים" וכידוע, משא"כ בג"ד - הרי יש לנו "רוב הפוסקים" דס"ל כן, וז"פ.

[ג]. ולא עוד, אלא ששלשה מהנך פוסקים - ס"ל: דלא רק שהנתבע יכול לבחור אף בבי"ד קטן - שמבחירת התובע, אלא דאף יכול לבחור בבי"ד קטן - שהם בעיר אחרת שמחוץ לעירו - כל עוד שאינו "רחוק יותר מדאי". [ראה לעיל (אות כ"ז) הגדר בזה], ואלו הם: (א) המהרשד"ם (ס' ז'), שציין עלה הש"ך (ס' י"ד, סק"ג), [הועתק לעיל (אות ה'), עיי"ש (נד"ה אלף)], שהעמים כן בדעתם של (ב) הסמ"ג, (ג) והמהר"ם, עיי"ש.

וממילא פשוט, דהנתבע יכול לומר "קים ליה" כהנך, דהרי לכמה פוסקים ס"ל: דאף כתרי פוסקים יכולים לומר "קים ליה", [ע"י בשו"ת מהריב"ל (סימניס; ע"ה, פ"ה, פ"ו, פ"ז), ובשו"ת מהרשד"ם (לכ"ע, ס' קפ"א), עיי"ש], וא"כ כש"כ בג"ד דיש לנו ג' פוסקים - ודאי דיכול לומר "קים ליה" כהנך, [ע"י שו"ת מהר"ם גלאנטי (ס' כ'), עיי"ש], דהלא חזינן שהמהריב"ל, הבני משה, הפרח מטה אהרן, והנתה"מ - כבר השתמשו בנימוק זה ד"קים ליה" - בהנוגע לנ"ד, עיי"ש וז"פ.

ומעתה, לפי כל האימורין הניתנין לעיל - ניחזי אנו דמלבד שני הטעמים שהבאנו לעיל (ס"א, ד"ה ונטעם) מן הפוסקים - למה דיפה כח הנתבע מן התובע בבחירת הבי"ד - גם מבתי דינים שבטעור אחת, עיי"ש. הרי באמת - דבר מן דין ודין, כבר כתבו המהרי"ק והרשד"ם והמהריב"ל בשם האו"י - להטעים; דזהו גם משום דאין לנו כהיום "כח הכפייה" - לכופ את הנתבע להתדיין דוקא אצל איזה בי"ד מסוים, [משא"כ כלפי ה"תובע", לא נקרא זה "כפייה" - מה שמוכרח להתדיין אצל הבי"ד שבחר הנתבע, דהרי הוא בא ל"הוציא" - ואין אנו כופין אותו לזה, משא"כ הנתבע וכדלקמן]. וא"כ, הלא הדברים ק"ו; ומה הרשד"ם שכתב (נמו"מ, ס' י"ז) [הועתק לעיל (אות ו')]; דאם בימי האו"י - שהיה רחוק מזמנו של הרמב"ם רק בכחמשים שנה לאחריו - כבר כתב שנאבדה מאתנו כח הכפייה, דכש"כ בימיו - דלאחר כמה מאות שנים שלאח"ז, ודאי דאנו כחמורים - ולא כחמורו של האו"י, עכ"ד. א"כ כש"כ אנו - יתמי דיתמי דיתמי, מה נענה אבתריה דמהרשד"ם - לאחר שכבר חלפו ועברו כמה מאות שנים - גם מזמנו. הרי בודאי שנוכל להמליץ עלינו; שאנו כחמורים - ולא כחמורו של הרשד"ם - שכבר כתב במכש"כ; שאין לו כח הכפייה, וכש"כ וק"ו - דלא כחמורו של האו"י - שהיה כמה מאות שנים לפניו - ועכ"ז כתב דכבר נאבדה בימיו כח הכפייה, וק"ו ב"ב של ק"ו; דלא כחמורו של הרמב"ם - שהיה לו כח הכפייה. ומעתה איך יעלה על הדעת; שאכן יש לנו כהיום הכח - לכופ את הנתבע להתדיין אצל בי"ד שאינו מרוצה בה, בו בזמן - שכבר נתקבל אצלנו פה - ה"מנהג" הישן הנ"ל שמכמה מאות שנים - זה יותר מנ' שנה; שהנתבע יש לו כח בחירת הבי"ד - מה שיש לזה בסיס חזק גם ע"פ ה"הלכה" הברורה, וכנ"ל (אותיות; א' - ג').

[ד]. ואם כך הוא - אף בהנוגע לכח בחירתו דלכתחילה של הנתבע, א"כ כש"כ וק"ו - בהנוגע לבחירתו שבידעבד - לענין שלא יהא נקרא עכ"פ "סרבן", דבזה כבר יש לצרף לשיטת הפוסקים הנ"ל (שנאות ג') - גם שיטות: (ד) המהרי"ק, (ה) והתומת ישרים, (ו) התומים, (ז) והנתה"מ - דעל אף שלא הזכירו כלל התנאי ד"שלא יהא רחוק מדאי" - עכ"ז כתבו בפירושו: דלא מקרי "סרבן" - רק הוי "ציית דינא", וכנ"ל (אותיות י"ג - כ'), עיי"ש, וא"כ בודאי דעכ"פ אין בכוחנו לדון כ"סרבן" - כשבחר בבי"ד שבטעור אחת - שבתוך שיעור נסיעה דשעה ומחצה, וכנ"ל (אות כ"ז), וז"פ.

ובחיות כן - לכאורה הדבר פשוט כביעותא בכוחא. דאין בכוחינו לתקן "תקנות" חדשות - לשלול מן הנתבע את זכותו לבחירת הבי"ד - אף אם לו היה זאת רק מכח ה"מנהג", דהרי גדול כח ה"מנהג" בזה מאוד - וכמש"כ מהרשד"ם [לעיל (אות ה'), ד"ה לטיות, וד"ה [ונזכר]. ולאות ו', ד"ה מעיד], והמהריב"ל [לעיל (אות ז')], והפמ"ץ [לעיל (אות ח')], והבני משה [לעיל (אות ט')], והמגן גבורים [לעיל (אות י')], והעדות ביעקב [לעיל (אות י"ב)], והכנהג [לעיל (אות י"א)], עיי"ש. וכש"כ כשיש לו כח זה - גם ע"פ ה"הלכה" ברורה - המיוסד על הטעמים: ד"מוחזק" ו"קים ל"י - ומדאין לנו כהיום "כח הכפיה" - וכמש"כ רוב מנין ובנין של הפוסקים הנ"ל (סעיפים א' - ד'). דהרי הדבר מובן, דבמה שנכוף אותו - להתדיין אצל בי"ד "המרוצה לשני הצדדים" [כלומר להתובע], או - ע"פ ה"תקנה" החדשה: שיתן להתובע הברירה מב' בתי דינים נוספים - בו בזמן שע"פ כל הפוסקים הנ"ל - יש לו הזכות לבחור רק באחד, דבזה שללנו ממנו את זכותו במוחלט. דהל"א כל הטעמים הנ"ל שכתבו הפוסקים ע"ז - כולם מתבטלים - בשנכפייהו להתדיין בפני בי"ד - דלפי בחירת התובע (אצל א' מב' הנוספים "שהוכרח" להציע לו ע"פ ה"תקנה" החדשה) - בעוד שהוא אינו מרוצה כלל לדון בפניהם, וז"פ.

ואם כך הוא - אף בהנוגע לעצם זכותו של הנתבע - בכח "בחירת הבי"ד" דלכתחילה. א"כ כש"כ וק"ו שאין בכוחנו להוציא עליו "סירוב" - רק משום שממאן ליתן להתובע הברירה לג' בתי דינים - ע"פ ה"תקנה" החדשה, בו בזמן שעומד על זכותו הברור - שיש לו על "כח בחירת הבי"ד" - להצביע רק על אחד, בין מצד ה"הלכה" - וכמפורש יוצא בדברי כל הפוסקים הנ"ל - ע"פ כל הטעמים המבוארים לעיל (לוחות א' - ג'), ובין מצד ה"מנהג" - של זה יותר מחמשים שנה. ואצל - דק"ו ב"ב של ק"ו: שאין בכוחנו ליתן "היתר ערכאות" להתובע - רק משום שהנתבע ממאן מליתן לו הברירה מג' בתי דינים - שע"פ ה"תקנה" החדשה. דהכי עד כדי כך גדול כוחנו כהיום, שנוכל לתקן "תקנה" - מה דלא רק: שהוא בניגוד לכל דברי הפוסקים כולם, אלא שגם בכוחה להתיר כל האסורים החמורים: ד"הלבנת פנים" וד"הוצאת שם רע" וד"חילול השם" - כולם כאחד, אתמהה. ועתה נפן בס"ד - לכירור יתר השאלות המוצגים בריש דברינו.

פרק שני

ביאור השאלה השניה: אם בע"ד אחד יכול לבקש על בע"ד השני להתדיין באופן ד"ריבוי הוצאות"

והנה, כל מש"כ עד כאן בפרק הראשון: בביסוס כח הנתבע לבחירת הבי"ד - אף מכמה בתי דינים שבעיר אחת, כ"ז הוא אף כשבתי דינים הנדונים - מתנהלים "באופן" שזה - וגם "מחיר" ההתדיינות שזה אצלם. ולא נגענו עדיין כלל - דאיך יהיה הדין: כשיש חילוק בין הבתי דינים הנדונים - ב"הוצאות" ההתדיינות - או ב"אופן" ההתדיינות, וזהו מה שנדון עליהם בפרקים הבאים. ומקורם נדון כאן בפרק זה השני - בכשיש חילוק בין הבתי דינים ב"הוצאות" ההתדיינות, [ולקמן (נפ"ג) נדון - בכשיש חילוק ביניהם ב"אופן" ההתדיינות]. ונראה מאי דקמן בעזה"ש:

ענף א: אם יש בכח בעל דין - לבקש "הוצאות" על הצד השני

א. הנה, בנוגה דה"נתבע" - הוא אותו הבע"ד הרוצה להתדיין אצל בי"ד - שיחסכו לו ב"הוצאות" ההתדיינות - והתובע רוצה בבי"ד שביוקר, בודאי דלית דין צריך בושש: דבכוחו לבקש את התובע להתדיין אצלם. דהרי כבר מבואר לעיל (נפ"א), דגם בלא"ה - ואפילו כשמחיר שני הבתי דינים הם שווים - ג"כ יד הנתבע על העליונה ב"בחירת הבי"ד" - מבלי שיוכרח ליתן ע"ז שום טעם. ולא עוד, אלא שאף בכוחו לבחור בבי"ד קטן - מאותו בי"ד שרוצה התובע - מבלי שיוכרח ליתן ע"ז שום אמתלא וטעם, [ראה לעיל (פ"א, אות כ"ג, ס"ג) עיי"ש]. וא"כ כש"כ וק"ו - בנוגה שמצביע על איזה בי"ד - בצירוף מילתא בטעמא: שעושה כן - בכדי שיוחסך לו על ידם מן "ריבוי הוצאות", בודאי דאצל שבכוחו לעשות כן - וידו על העליונה בבחירה זו. דהל"א כל עצמו של דין זה - שה"נתבע" ידו על העליונה בעצם "בחירת הבי"ד" - היא בעיקרה: משום דהנתבע יש לו הדין ד"מוחזק" ובנ"ל (פ"א, אות כ"ג, ס"א, ד"ה ונטעם) עיי"ש.

ומעתה, אם כחו של ה"נתבע" גדול בעצם "בחירת הבי"ד" - אף כשמחיר של שני הבתי דינים הם שווה - מן הטעם: דהו"ל "מוחזק", כש"כ דכחו מתחזק עוד יותר - מטעם זה גופא (דהו"ל "מוחזק") - גם כלפי שלא יוכל התובע לכופו "להוציא" ריבוי ד"הוצאות ממש" על עצם ההתדיינות גופא, דאמו משום שהוא "מוחזק" בכפילא - וגם מנמק את בחירתו במילתא בטעמא - יגרע כוחו, אתמהה. [ועי' ברמ"א (ח"מ י"ד, א') שכתב, דבע"ד אינו יכול לבקש על צד השני שום הוצאה יתירה - ואפילו בכדי להציע הדו"ד לפני חכם יותר גדול, עיי"ש. וכ"כ גם בשו"ת מהרשד"ם (ח"מ, סי' ז') - שהעתיק לעיל (פ"א, אות ה'), עיי"ש (סוד"ה ולחזק) שכתב בזה"ל: "ובפרט כשיש הוצאה בדבר" עיי"ש. וב"כ גם בשבילי דוד (ח"מ סי' י"ד, אות א'), ושו"ת ברכת חיים (סי' כ"ג, אות י'), ובשו"ת מאזניים למשפט (סי' י"ד, לוחות ז' וג') עיי"ש]. ואף כלפי הדין המבואר ברמ"א (סי' י"ג, ס"א): דהנתבע יכול לבקש על זבל"ב - שיהיו ה' דיינים, שכתב עלה הסמ"ע (ס"ט, סק"ט), דכ"ש דהנתבע יש בכוחו לבקש על הנתבע מירחא והוצאה, עיי"ש. כבר כתב בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"ג, סי' ז', ד"ה ולף), דכ"ז הוא רק להוצאה מועטת - אבל לא להוצאות מרובות, עיי"ש. וא"כ כש"כ בהנוגע לנ"ד, שהחילוק ב"הוצאות" שבין הבי"ד הזול להיקר - הוא כשלישים וארבעים פעמים ככחו, בודאי שא"א לבקש "הוצאה" גדולה כזו על שום בע"ד, וז"פ.

ב). אמנם - בגוונא דלהיפך, כשהנתבע רוצה להתדיין אצל ב"ד שביוקר - וה"תובע" הוא הבוחר בב"ד שבזול, יל"ע דמי מהם ירו על העליונה ב"כח הבחירה" בכה"ג. דבמושכל ראשון היה מקום לומר; דמה שהתובע רוצה בב"ד שבזול אינו משנה כלום - ולעולם יד ה"נתבע" על העליונה בכח בחירת הב"ד, וכמבואר לעיל (פ"א). דמאי תאמר; דשאני בכה"ג, דמסתברא למימר דה"נתבע" נחשב ה"מוציא" - דהרי רוצה להכריח את התובע להוצאות מיותרות - וממילא הדין נותן; שיד התובע תהיה על העליונה בבחירת הב"ד שבזול. מ"מ הלא לאידך גיסא; בהנוגע לעצם ה"תביעה" - מה שהתובע רוצה להוציא מתח"י הנתבע - אכתי הו"ל ה"תובע" ה"מוציא", וא"כ הסברא נותן להיפך; שיד הנתבע תהיה על העליונה בבחירת הב"ד. וביון דסו"ס - שניהם הו"ל "מוחזקים" מצד האחד - ו"מוציאים" מצד השני, ונמצינו דשניהם הם "מוחזקים" ו"מוציאים", א"כ מסתברא; שתחזור הדין לסני - ויקוב הדין את ההר - כפי מה דקימ"ל בעלמא; דה"נתבע" ירו על העליונה וכן"ל (פ"א), דכיון דעכ"פ מצד אחד - אכתי הו"ל הנתבע ה"מוחזק" - למה ישתנה הדין מבעלמא.

ברם, הרי י"ל גם לאידך גיסא - וכן הסברא הישרה נוטה ומכרעת; דבגוונא שה"נתבע" רוצה לכופ "ריבוי הוצאות" על התובע בבחירתו - אז הרי הוא מיחשב כ"מוציא" - עכ"פ בהנוגע לעצם "בחירת הב"ד", יותר מן התובע - שבין כך ובין כך (בין במקום שביוקר ובין במקום שבזול) - הוא רוצה להוציא רק את "תביעתו". וביתר ביאור, דמאחר שה"נתבע" רוצה לכופ - ע"י עצם "בחירת הב"ד" שביוקר כשלעצמה; הוצאת ממון ממש על התובע - מה דלאו כל כמיניה להטילה עליו וכן"ל (א"כ הו"ל "מוציא" ממש. משא"כ ה"נתבע" - הגם דאיה"נ; שגם הוא מיחשב כ"מוציא" - במה שרוצה להוציא את תביעתו מן תח"י הנתבע, מ"מ אין ד"ז תלוי ב"בבחירתו" שבב"ד זו (שבזול) דוקא - דהרי כן הוא אצל כל ב"ד שתהיה; (שהוא בא להוציא את תביעתו), וא"כ למה ייחשב בשביל זה כה"מוציא" - בהנוגע כלפי עצם "בחירת הב"ד" - מה דאינה רק "חידוש" שחידשו הפוסקים וכן"ל (פ"א). וא"כ מסתברא - דבהנוגע מי שהוא ה"מוציא" - כלפי עצם ה"בחירת הב"ד", דבזה גוברת הענין של "מוחזק" ד"הוצאת ממון" ממש - כשהוא תוצאה ישרה מן עצם "בחירת הב"ד" (שביוקר), על ענינא ד"מוחזק" - דכלפי "הוצאת התביעה" נירדא - מה דבלא"ה כן הוא בכל ב"ד שתהיה (בין במקום היוקר ובין במקום הזול). וממילא מסתברא דבכה"ג - תחזור הדין לסני - כפי עיקרא דדינא דגמרא; דהתובע - שהוא ה"מוחזק" הגובר - תהיה ירו על העליונה בהנוגע כלפי בחירת הב"ד שבזול, והבן.

אולם, אף אם ננקוט לדינא כמסקנתנו הנ"ל; דבכה"ג גדול כח ה"מוחזק" של התובע - במה שהוא רוצה להתדיין אצל ב"ד שבזול - והנתבע חייב לילך אחריו בזה וכן"ל (ד"ה נרס). מ"מ כ"ז הוא רק בהנוגע - שהב"ד (המזמינים) יודיעוהו ד"ז; שהוא חייב להתדיין במקום שבזול - כפי רצונו של התובע - משום שלדינא אינו יכול לכופ עליו הוצאות מיותרות. אבל, אם הנתבע יתעקש עכ"ז - להתדיין דוקא במקום שביוקר - לא נוכל לתאריהו כ"מסרב לדין" בשביל זה, כהיום - שאין כוחנו יפה בענין ה"כפייה" לדון - וכמש"כ הפוסקים וכן"ל (פ"א, א"כ כ"ג ס"ג, ד"ה ומעתה). ובפרט, לפי המבואר לעיל (ס"ט, א"כ כ"א, וס"ט, א"כ כ"ג, ס"ד), דאפילו היכא דבחירת ה"נתבע" - הוא שלא כדינא, מ"מ אכתי לא מקרי "סרבן" בשביל זה, דכל עוד שהוא מסכים להתדיין עכ"פ באיזה ב"ד בישראל (במקום היוקר) - "סרבן" מיהא ל"ה - רק "ציית דינא" מקרי, עיי"ש. וא"כ הרי נמצינו, דלמעשה - אם הנתבע יתעקש להתדיין במקום שביוקר - בלא"ה ע"כ דסו"ס יוכרח התובע לילך אחריו להתדיין עמו שם.

וביתר ביאור, דעל אף דאיה"נ; דהנתבע הו"ל ה"מוציא" היותר חזק - בהנוגע ל"בחירת הב"ד" שביוקר וכן"ל (ד"ה נרס), מ"מ סו"ס בהנוגע לעצם ה"תביעה" - שהוא השלב הראשון והמוקדם (מן השלב ד"בחירת הב"ד") - הו"ל ה"תובע" המוציא, שהוא מי שרודף אחר הנתבע - להוציא את תביעתו מתח"י, וא"כ סו"ס - אם הנתבע מתעקש - שלא כהלכתא; להתדיין דוקא במקום שביוקר - ע"כ שיוכרח התובע לילך אחריו, נוכעין הסברא מש"כ המהרשד"ם, ראה לעיל (פ"א, א"כ כ"א, ד"ה ועל), עיי"ש. ובפרט כשאין לנו כח הכפייה כהיום - וגם לא נוכל לדונו כ"סרבן" משום זה וכן"ל. [אבל אכתי יכול התובע למאן עכ"פ; שלא להתדיין עם הנך "טוענים-סרסורים", וכדיבואר לקמן (פ"ג), עיי"ש], ותל"מ.

ענף ב: אם יש כח ביד בעל דין כהיום, לכופ ובל"א על הצד השני

ג). ובל"א מש"כ עד כאן (נענף א') - הוא רק בהנוגע כששניהם רוצים להתדיין עכ"פ אצל ב"ד רגיל - אלא שיש ביניהם חילוקי דיעות; דאצל "איזה" ב"ד שיתדיינו - במקום היוקר או הזול, וכן"ל. משא"כ בגוונא - כשאחד מהם רוצה להתדיין בזב"א (הנקרא "בוררות"), הרי ידוע מה שכבר צעקו גדולי הרבנים; דלפי האופן המצב ד"בוררות" דכהיום, [שהתדרדר והגיע לשלב איום ונורא, ב"ייקרות" מוגם (בערך אלף דולר לשעה! - לשני הצדדים ביחד), ובאיבוד ו"גזילת הזמן" (באיחורים, שתיית קאווע, הכנות, מנחה ומעריב, ופמפוטו דברים שלא מן הענין)]; דכל ההתדיינות שבאופן זה - הוא "פסול" בתכלית. [ראה דברי הגה"צ מדעברעצין זצ"ל, בספרו שו"ת באר משה (ח"ד, ס' קמ"ח, וס"ה נהקדמה, וס' ק"ע), ובשו"ת אבן ישראל (ח"א, ס' י') - מש"כ בזה, עיי"ש]. וממילא פשוט, דלאו כל כמיניה של שום בע"ד (מבלי להפלות בין תובע לנתבע) להכריח על הצד שכנגד - להתדיין באופן כזה, מאחר שהוא כרוך עם כמה פיסולים - ע"פ פסק דינם של גדולי הדור - שבעבר ובהווה. וליתר שאת, נפרט חמשה טעמים ל"פסול" ה"בוררות" כהיום, ואלו הם:

(ד). ראשית, מן המעם הפשוט הנ"ל (ענף א', אות א'); דלפי המצב בימינו, דההתדיינות באופן זה - עולה "בייקרות" גדול ומוגזם מאוד וכנ"ל (אות ג'), מהיכ"ת שיש בכח בע"ד אחד - לכוף הוצאה גדולה ויתירה שכזה על צד השני - בו בזמן שהוא עומד וצוח; שאינו מרוצה להתדיין בהוצאה גדולה כזו, והלא קימ"ל בכח"ת ד"המוציא מחבירו עליו הראיה". [נראה לעיל (אות א'), שביססנו ד"ז מדברי הרמ"א והרשד"ם ויש"פ, עיי"ש]. ודבר פשוט הוא, דכל הנידון הנמצא בשו"ע (חומ"ס י"ד) ובפוסקים; דבאיזה "אופן" שיש לבע"ד הכח - לכוף זבל"א על צד השני, ו"מי" מהם - שיש לו כח זה, דכ"ז מיירי כשאין חילוק ב"מחיר" עצם ההתדיינות - לבין בי"ד קבוע ולזבל"א - וכמו שהיתה בימי קדם, משא"כ בימינו - שההתדיינות ב"בוררות" עולה כפל כפליים על ההתדיינות בבי"ד קבוע, ודאי דאין כח ביד שום בע"ד - לכוף הוצאות גדולות ומיותרות על הצד שכנגד - ובפרט "תובע" על ה"נתבע" וכנ"ל. [ויש לציין, דכמה ממחברי זמנינו; שבדרך דיונם בענין כח הכפיה לזבל"א - דמי גובר בזה ובהמסתעף, לא נגעו כלל לדון ע"ז - מכח החילוק הגדול שבה"הוצאה" שיש בההתדיינות לזבל"א - ואם יש בכח הבע"ד לכופו על צד השני, מה דל"ה שייך בזמנם של הפוסקים שדנו בזה, וד"ב].

(ה). ושנית, דהרי ידוע מה שכבר קרא תגר בשו"ת פנמ"א (ח"ז, סי' קנ"ט), [ומובא בפ"ת (חומ"ס, סי' י"ג, סק"ג), עיי"ש], על מה שהבע"ד מסדרין את מענותיהם לפני הבוררים מרם הד"ת - מה דהו"ל נגד ההלכה הברורה. [וכהיום, הבוררים מגלים הכל אף לה"שליש" - עוד מרם הד"ת], עיי"ש שצווק ע"ז ככרוכיא. וכל ה"היתר" - מה שסומכין עליה, הוא רק עפמשי"כ בערוה"ש (ס"ז) - להמליץ ע"ז; דמכיון דכבר הונהג כן - הו"ל כאילו הבע"ד "קיבלו עליהם" להתדיין לפני פסולים, ד"קבלה" ע"ז מהני - וכמבואר בטושו"ע (חומ"ס, סי' כ"ג) דקבלת דיינים פסולים מהני, עיי"ש. ומעתה, תינח כששניהם מסכימים להתדיין באופן זה - שפיר יש לסמוך על "היתר" זה; דהוי כאילו קיבלו עליהם להתדיין באופן פסול, אבל כשאחד מהן ממאן בזה בכל התוקף, ואומר בפירוש שאינו רוצה להתדיין באופן זה, בודאי דאין בכוחו לכופו בשו"א; שיקבל עליו פסולים - ולהכריחו להתדיין באופן פסול, וזו"ב.

(ו). ושלישית, דעוד אמינא לצרף להנ"ל; מה שלדאבוננו ולחרפתנו - הו"ל ההתדיינות שבאופן זה - בדרך איבוד ו"גזילת הזמן", וכנ"ל (אות ג'), מה שהדבר ברור - שהבע"ד אינם מוחלין ע"ז בשום אופן; שממונם היקר (דכאלף דולר לשעה) יתבזבז ויושחת באופן קל כזה - אלא שיראים למחות ע"ז. וא"כ יש לדון לכאורה; אם אין להם להדיינים הללו הדין ד"רשע דחמס" - מה שפוסל אותם מלדון - וכמבואר בטושו"ע (חומ"ס, סי' ז', ס"י), עיי"ש. ולא מיבעיא - לפמשי"כ בערוה"ש (ס"ז, ס"א) - בשם שו"ת שבו"י (ח"א, סי' קל"ז) - להסתפק; אם אפילו "קבלה" מהני ע"ז, עיי"ש, הרי חזינן דייתכן דגם קבלה ל"מ. אמנם, אפילו אם נניח - דקבלה שפיר מהני בזה - וכמו בשאר פסולים, מ"מ זה מיהא ברור עכ"פ, דא"א לכוף על בע"ד שיקבל עליו להתדיין באופן פסול, בו בזמן שהוא עומד וצוח שאינו מרוצה בכך, וכנ"ל (אות ה'), וזו"ב.

(ז). ורביעית, דבפרט לפמשי"כ הנה"צ ר' ישראל יעקב פישער שליט"א בספרו שו"ת אבן ישראל (ח"מ, סי' ז') להלכה ולמעשה, ד"ברורות" - כפי הנהוג היום; שנוטלין יותר מ"שכר בטילה" המותר ע"פ הדין - ד"דינים בטילה" וגם אין להם השם ד"דיין" כלל. ולא עוד - אלא דגם פסק בפירוש; שאין חייבין לציית לפסק דינים - ואין להתחשב כלל ב"כתב סירוב" שלהם - כי הוא במל' ומבוטל כחרס הנשבר, עיי"ש. [ופשוט, דדבריו נאמרו אף בנוזא - שקבלהו עליהם, דהלא מיירי התם מבע"ד המסרב מלקיים הפס"ד - על אף שחתם על שט"ב - וגם עשה "קנין קבלה" וכנהוג. והמעם דלא מהני ע"ז שום "קבלה" - הוא, דמכיון דחז"ל "קנסו" אותם - וגזרו אומר; ש"דיניהם בטלים" - משו"ה ל"מ ע"ז שום קבלה - מדהו"ל כמתנה עמש"כ בתורה, עיי"ש וזו"ב. וממילא נמצינו לפי"ז, דאף אם חתמו גם על "ארכיטרעישן" - ואינו רוצה לקיים הפסק, לכל היותר יש להאשימו; שאינו עומד כדיבורו - מה שהתחייב וקיבל על עצמו שיקיים הפסק, אבל "מסרב לדין" ודאי דל"ה - דמאחר שאין כאן "כח ביד" - אין כאן לא "דין" ולא "דיין" כלל, והבן]. וא"כ לפי"ז אתיא - דכש"כ ואצ"ל; דבע"ד אחד אינו יכול לכוף "בוררות" על צד השני, דמאחר דדיניהם בטלים - ואין חייבין לציית להפסק כלל - א"כ איך אפשר להכריחו; שעוד יוציא ע"ז הוצאות מוגזמות - ולהניח את מעותיו היקרים כ"כ על קרן הצבי - בעוד שהוא עומד וצוח שאינו מרוצה להתדיין באופן זה, וזו"ב.

(ח). וחמישית, דבר מן כל דין - יש לצרף עוד מש"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ז, סי' ק"ט), דאין בע"ד יכול לכוף זבל"א על השני - מבלי שידונו מקודם בבי"ד [כמובן; שע"פ בחירת הנתבע - וכמבואר לעיל באריכות (צ"ל)] - ע"ז גופא; אם המצב דורש באמת זבל"א - או לא, עיי"ש. [ועי' לקמן (פ"ג, אות ד', סוד"ה ומעמ), פסלנות נוסף שב"בוררות"].

(ט). אשר על כן, לכאורה הדבר פשוט וברור - מכח כל הנך טעמי אלימתא; שצד הממאן להתדיין ב"בוררות" - יש לו אילן גדול לסמוך עליהם, ושום בע"ד - אינו יכול לכוף "בוררות" על הצד שכנגדו כהיום. ויותר מזה נמצינו, דכלפי "בוררות" - עדיפא הרבה כח הממאן - מכלפי "בי"ד שביוקר" גרידא הנ"ל (ענף א'), עד שאף ידו של ה"תובע" על העליונה במיאון זה - ועד כדי למשווייהו לה"נתבע" המתעקש להתדיין דוקא באופן זה כ"סרבן". ונבאר דברינו:

דנקוט האי כללא בידך; דכל היכא - שמיאנו של הבע"ד מלהתדיין באיזה בי"ד - הוא משום הנימוק ד"פסלנות" - בודאי דאין שום כח שבעולם להכריחו להתדיין כן, דפשוט דמענת מיאון בבי"ד - המבוסס על הנימוק ד"פסלנות"

- יש לה משנה תוקף וחזק הרבה יותר, ממענת מיאון בבי"ד המבוסס רק על הנימוק ד"חיסוך ממון" - מה שאין לנו כח הכפיה בזה כהיום - למשווייהו להנתבע כ"סרבן", וכנ"ל (סוף ענף א') עיי"ש, משא"כ במענה המבוסס על "פסלנות" - הרי ד"ז ודאי מיהא ברור עכ"פ; דכל בע"ד שאינו מוכן להתדיין - רק באופן ה"פסול" לדינא - אינו יכול להקרא כ"ציית דינא" כלל - אלא דהו"ל "סרבן" גמור, וז"פ. וממילא, כיון דנגד "בוררות" - כולוהו מענות איתגהו בה; בין מענת "חיסוך ממון" וכנ"ל (אות ד') - ובין מענת "פסלנות" וכנ"ל (אותיות ה' - ז'), בודאי דאין בכוחנו לכופ על שום בע"ד להתדיין באופן זה.

וא"כ, הגם דלעיל (אות ז', ד"ס מולס) הסקנו; דעל אף אם נניח - דכוחו של ה"תובע" יפה "לדינא" - למאן בבי"ד שביוקר, מ"מ אין בכוחנו למשווייהו להנתבע כ"סרבן" בשביל זה - כל עוד שהוא מוכן להתדיין עכ"פ אצל בי"ד שביוקר, עיי"ש. ברם - בהנוגע כלפי "בוררות" - הדבר שונה לגמרי, דמאחר שההתדיינות שבאופן זה - מהול עם כ"כ "פסלנות" שע"פ הדין הברור וכנ"ל (אותיות ה' - ז'), א"כ בכה"ג - בודאי שאין בכח שום בע"ד - ואל לא לה"נתבע"; לבחור ולכופ על צד השני - להתדיין באופן הפסול לדינא במוחלט - נגד הסכמתו. וממילא נמצינו לפי"ז; דאף "נתבע" המתעקש - שרוצה ב"בוררות" דוקא - ואינו מוכן להתדיין באופן אחר, בודאי דאם התובע ממאן מלהתדיין כן - מכח כל הנך "פסלנות", אז יש בכח הבי"ד לדון את הנתבע כ"מסרב לדין" - ולהוציא עליו "כתב סירוב", וזפ"ב.

פרק שלישי

ענף א. ביאור השאלה השלישית: אם בכח בע"ד - לכופ על צד השני; להתדיין עם ה"מוענים המקצועיים"

(א). ובל"מ ש"כ עד כאן (נפ"א ונ'), הוא רק בהנוגע לבחירת ה"בתי דינים" או ה"דיינים" - כשיש חילוקי דיעות בין הבעלי דינים; אצל מי מהם להתדיין, וכנ"ל. ועתה נפן לדון, דאין הדין - כשיש חילוקי דיעות ביניהם; אם להתדיין עם הנך "מוענים המקצועיים" - או לא, וכ"א מהם מוען; שרק באופן שהוא רוצה (אם ב"חיוב" או ב"שלילי") - יוכל להתדיין בצדק וביושר - ושבדרך האחר יקופח זכותו. [וכבר הזכרנו (נר"ט ונר"ט), שנתייסד בי"ד מיוחד - שאחת מן ה"תקנות" מה שהנהיגו אצלם - הוא; שמניחים לכל ה"מוענים" לבוא לפניהם - (וגם כמה מ"לומדי הכולל" מוכנים לשמש כ"מוענים" בעד מחיר השווה לכל נפש) - זולת אותם ג' או ד' "מוענים המקצועיים" בלבד - אינם מרשים לבא בבי"ד זה. וכבר אירע כ"פ, שכשהנתבע השיב לבי"ד המזמינים - שרוצה להתדיין אצל בי"ד זה - הם משיבים לו; דלאו כל כמיניה לכופ את התובע להתדיין - במקום שאין מניחין להנך "מוענים" לבא - ולקפח את התובע מזכותו הזה, ועד כדי כך; שאף מאיימין על הנתבע ב"סירוב" בשביל זה]. ומעתה יש לדון, דמי מהם צודק וגובר על השני בזה.

הנה, בכשנתבונן בדבר - נראה דיש ל"תקנה" זו; שלא להרשות בבי"ד הנך "מוענים המקצועיים" - ארבעה טעמים יסודיים - מה ש"כ"א מהם בפע"צ דיה להעניק "זכות הבחירה" להבע"ד הממאן בהם, ואלו הם: (א), בכדי לחסוך מן הבע"ד ה"הוצאות" המיותרות - מה שהמוענים הללו נוטלין בשכרם. (ב), בכדי למנוע בלבוש דעתם של הדיינים - ע"י המענות של "שקר" שהללו מייצרים. (ג), בכדי למנוע קלקול ועיוות הדין - שע"י פסול ד"נגיעה" להדיינים - המתייצר ע"י עצם נוכחותם. (ד), שא"א לכופ בע"ד; שיסבול ה"הצעות" וה"גידופים" שהם משמיעים עליו. ונבארם אחת לאחת:

(ב). ראשית, מחמת ה"יקרות". דמאחר שהמוענים הללו נוטלין בשכרן ממון הרבה, (בין מאה וחמשים ולמאתיים דולר לכל שעה), והדבר מובן ומקובל אצל הבעלי דינים; דאם אחד מהם שוכר לעצמו "מוען מקצועי" כזה - מיד מרגיש עצמו הצד השני כמוכרח לשכור גם הוא אחד מהם. וא"כ פשוט, דשייך בזה כל מש"כ לעיל (פרק ז', ענף א') בכיסוס זכותו של כל בע"ד - למאן בבתי דינים שביוקר - או ב"בוררות" [לטעם הראשון (ס, ענף ז', אות ד')]; משום דאין בכח שום בע"ד - לכופ הוצאות יתירות על צד השני - אפילו על עצם ההתדיינות (כלומר, שכר הדיינים עצמם), עיי"ש, וממילא דכש"כ שמטעם זה - אין ביד בע"ד לכופ "הוצאות צדדיים" (דשכר המוענים) על הצד השני, וז"פ ואכמ"ל.

(ג). ושנית, מחמת המענות של "שקר" - שמלמדין להבע"ד. דהנה במשנה (לכות א', ח') - תנן; "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים", ופי' הרע"ב וז"ל; "כאותן אנשים שעורכין ומסדרין מענות בעלי הדין לפני הדיינים" וכו', עיי"ש. ועי' בתיו"ט, שיש אוסרים ללמד לבע"ד - מה שיטעון ליכותו - אף במענות צודקים ואמיתיים, ועכ"פ "אדם חשוב" לא יעשה אף זאת, עיי"ש. ועי' בפ"ת (מ"מ ס' י"ז, סקט'), שהביא מן הבר"י; דלדעת רש"י, ר"י, ריטב"א, ר"ן, והב"ח - אתיא; דאף שאר כל אדם (שאינו חשוב) לא יטעון (אף אמת) רק לקרוביו, עיי"ש.

ובל זה הוא - אף ללמד להבע"ד מענות "צודקים ואמיתיים" וכנ"ל. אבל ללמדו איזהו מענות של "שקר" שיועילו לו - ודאי הוא איסור גמור לכל הדיעות, וכמש"כ בתיו"ט (ס) בשם המדרש שמואל, שכתב בשם מתתיהו היצדרי - וז"ל, "לא סלקא דעתך שיטעון לבעל דין דברי און ומרמה, "שאלה הם רשעים גמורים", אלא אפילו דברי אמת", עכ"ל. וב"כ (ס) בשם הר"ר יונה - וז"ל, לא דבר כאן במלמד מענות של שקר לחבירו - "כי אדם כזה רשע גמור ועבירה גדולה היא זו", עכ"ל. וכבר אמרו חז"ל בגמרא (שנת ק"ט, א') - עה"פ (שע"ט נ"ט, ג'); שפתותיכם דברו שקר; "אלו עורכי הדיינים", [פירש"י, שמלמדין את בעלי הדין לטעון [שקר], עכ"ל], ע"כ עיי"ש. וע"ע בשו"ת הרמב"ם (סי' עס"ה) - שכתב על המלמד

בקיצור, כל הצלחתם של ה"דיינים" - בין כהוה ובין בעתיד - תלויה ב"השבעת רצונם" ו"במצאית חז"ן בעיניהם של ה"מוענים-סרסורים" הללו. [ומעשים בכל יום: שהדיינים (וה"בוררים") - אינם מתביישים לבקש מן הבע"ד: שיודיע ל"מוען" פלוני - ש"הוא" ייעץ לו ללכתו למוען, וכמסמח לתמוו הוא מסביר לו: שזהו משום שהוא זקוק ל"מוכנתו ב"קיעם" אחר... או שזהו "פריעת חוב" על ששלח לו בע"ד אחר...]. ובחיות כן - הרי מובן, דעל אף מיטב כוונתם

הרצויה - של הבתי דינים והדיינים - (ראמו ברשיעי עסקינן ח"ו), מ"מ א"א שהשרשרת של כל ה"גורמים" הללו - לא ימילו עליהם לחץ כל ישוער; שימו את הדין - לטובת אותו הבע"ד המזוין עם "טוען-סרסור" - שכבר נהנו ממנו בעבר וגם רוצים להנות מהם להבא. והלא קימ"ל במוש"ע (ח"מ ס' ז', ס"ז); ד"כ דבר שיש לדיין צד הנאה - אינו יכול לדון עצ"ו. ועי' בערוה"ש (ס"ט, ס"ח), דמורשה שמרוויח ממנה שיזכה בעל דינו, פוסל בו "קירבת" הדיינים. וכ"פ בשו"ת מהרש"ם (ח"ג, ס' כ"ג). והרי כל הצלחתם של "טוענים" הללו תלויה במה שבע"ד יזכה, שזה נותן להם ש"ט כמומחים במקצועם.

ומעתה, הכי ביסוס ה"פרנסה" דבר קטן הוא - כ"כ: שלא נחשב להם כ"צד הנאה" כלל - עד שיוכלו לרמות את עצמם שאינם מושפעים מלחץ הגדול הזה. נוכי למה מחפשים עליהם כ"כ - עד כדי לאיים על נתבע שאינו רוצה להתדיין עמם - ב"סירוב" וכנ"ל (ל"א א') - אם לא מחמת "נגיעה" זו. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א, ס' תשל"ד) - שכתב וז"ל: ונראה פשוט, כשם שדיין יר"ש - כשבא לפניו שני בע"ד - אינו מראה הכרה לאחד מהם, גם ל"טוען רבני" - לעולם לא יתנהל הדיין עמו בידדות, שאז ירגנו עליו שמכיר פנים במשפט, "והדיין יתרחק גם מטוען רבני - ולא יקבל על עצמו משפט - כשמרגיש במיוחד קירבה מיוחדת לו ועלול להטעותו", עכ"ל. ומה נענה אבתריה דדבריו הללו - לפי המצב פה כהיום; דלא רק שהם נפגשים זע"ז יום יום, אלא דכל פרנסתם תלויה בידם - בעמיה של כל שרשרת ה"גורמים" הנ"ל, ה"י. [ויש להדגיש, דב"בוררות" - עוד גדלה פי כמה החורבא מהנך "טוענים" - כשמשמשים כ"בוררים", דאז הו"ל ה"שליש" נכנע ומשועבד כליל - לאותו ה"בורר" שמביא לו יותר פרנסה (בעת שמשמשים כ"טוענים"), והבן].

ודבר ברור הוא, דלולא סמיית עיניהם של הדיינים מן "נגיעה" הזו - לא היה מועיל להם להבע"ד - כל ה"טענות" של "שקר" מה שלימדם ה"טוענים" הללו. ועי' בערוה"ש (ח"מ ס' ז', ס"ט) - שכתב וז"ל, "דקים להו לחכמים שהזכות והחובה מבצבץ באדם [אפילו] בלא כוונת רשע, אלא שמתוך אהבה - הלב נוטה לזכותו", עכ"ל, עיי"ש. וממילא פשוט, ד"טוענים" הללו - אף טרם שפותחין את פיהם ב"טענותיהם השקריים", הרי עצם נוכחותם שם - כבר מטיל לחץ כל ישוער על הדיינים (כמו שרואין מעשים בכל יום) - שיעלימו את עיניהם ושיבגדו בתפקודם העיקרי - שהיא: לחתור ולחטט אחר האמת - ולגלות את הרמאי ברמאותו, וכדקימ"ל במוש"ע (ח"מ ס' ט"ז, ס"ג וד'); דב"דין מרומה" - חייבין הדיינים לעשות "חקירה ודרישה" כמו בדיני נפשות, עיי"ש. וכן קימ"ל בשו"ע (ח"מ ס' פ"ה, ס"ח); ד"אם נראה להדיינים שהטענה "מרומה", [כלומר שהתובע טוען איזה טענת שקר - מה שהנתבע יכפרנו - כדי שתתייצר עליו "חוב שבועה" מרומה], אין להשביעו, עכ"ל, [נראה לעיל (ל"א א') ד"ה ויש, פסקא "והטוען"], עיי"ש]. ועי' בכה"ק (ס' ח', סק"ג), שכתב על חיובם הגדול הזה - ד"לברר את האמת" - בזה"ל: ע"ז צריך הדיין להיות אחוז "חרב פחד" - שלא יטה המשפט ב"דין מרומה" - רק לברר "אמיתיות המאורע" כפי "גופא דעובדא", עכ"ל. וע"ע בשו"ת הרא"ש (כלל ע"א, ר"ט ס"א), עיי"ש. וכמובן, שהתוצאה מן התעלמות הזו: שלא לחתור אחר אמיתות מציאות המאורע - הוא "עיוות הדין".

ה). ורביעית, דבר מן כל דין ודין - עוד יש בה טעם חזק - ביפוי כח הבע"ד למאן בהם - ע"פ הירדע; שכמה מהנך "טוענים מקצועיים" הם אנשי אלימי - המבלבלים את הבע"ד שכנגד - בצעקות וחירופין וגידופין אשר תצילנה אזני כל שומע. וא"כ שוב שייך בזה - מש"כ בכה"ק (ס' קכ"ג, סט"ז) - וז"ל: "שם בהנה (בעל מריבה), מורשה שאומר אונאה בדיבור, יש [לצד האחר] לומר: שאינו רוצה לדון עמו, וירשה מי שאינו מונה [מלשון אונאה] ולא מזלזל, וכתוב יש בוטה" וגו', עכ"ל עיי"ש. ומעתה, אם כתב כך אף כלפי "מורשה" - שיפה כוחו הרבה יותר מ"טוען" - דהרי הוא עומד כ"שליח" גמור "במקום" הבע"ד עצמו, כש"כ שיש לומר כן כלפי "טוען" גרידא. [ובאמת, דדברי הכה"ק הנ"ל - משמש לנו כחדא מחתא כ"מקור" מוסמך - על כוחו של הבע"ד למאן בטוענים הללו - גם מטעם ה"שקרים" שהם מלמדים להבע"ד, וכנ"ל (ל"א א'), או - מטעם: ה"נגיעה" שמתייצר על ידם להדיינים, וכנ"ל (ל"א א'). דאם חזינן דבכוחו של הבע"ד למאן אף ב"מורשה" - רק משום איזה "אי נוחיות" בעלמא, כש"כ שיוכל למאן ב"טוען" - מכח טענת "פסלנות" גמור הנגרם על ידיהם במהלך כל המשפט, וז"פ ואכמ"ל].

ו). היוצא לנו מכל הנך טעמי, דבגתנית דריסת הרגל לאותם "טוענים-סרסורים" המקצועיים אצל הבי"ד, נפתח עיי"ז פתח גדול לעקם את כל הישרה במהלך המשפט, בין ע"י הבלבול המוחות - שמעצם ה"שקרים" שמייצרים, ובין (ובעיקר) ע"י ה"נגיעה" שמתייצר על ידם להדיינים - במה שהשתלמו על פרנסתם, מה שתוצאותיה הוא "עיוות הדין". וממילא פשוט, דכל בע"ד יש לו הכח למאן מלהתדיין עמם, ולא עוד, אלא שעל כל בי"ד - הרוצים לדון ביישרות ובצדק - מוטל עליהם חוב קדוש לגרשם כלה מעל פניהם מעצמם - כדי שלא יסתבכו על ידם ב"עיוות הדין" ח"ו. [ואצ"ל, כשהבע"ד ממאן בהם גם מן המעם: שאינו רוצה (ושא"א לחייבו) - להסתבך בהוצאות מיותרות, וכנ"ל (ל"א א') וז"ב].

ולענין, אם שני הבע"ד - כוחם שווה; למאן בהנך "טוענים", או דלה"נתבע" - כוחו יותר גדול בזה. לכאורה הדבר פשוט, דלפמש"כ לעיל (פ"ג, ל"א ט') - כלפי "בוררות" - כלפי היכא דהמאן של הבע"ד מלהתדיין באיזה אופן - הוא מבוסס על הטענה ד"פסלנות" - אז כוחו גדול כ"כ; דאף מיאנו של ה"תובע" להתדיין באופן זה - יש בכוחה למשווייה ל"הנתבע" (שאינו מוכן להתדיין בלעדו) - למיחיהו "מסרב לדין". כיון שאינו מוכן להתדיין אצל בי"ד - רק

באופן ה"פסול" מדינא, עיי"ש. ולפי"ז נמצינו, דה"ה דגם לענין המיאון בהנך "טוענים-סרסורים", מכיון דלטעמים ב' וג' - יש בהם משום טענת "פסלנות" המהרם כל היישרות שבמהלך המשפט, וא"כ יש לו גם לה"נתובע" הכח למאן בהם - ועד כדי למשווייה לה"נתבע" המתעקש להתדיין רק עמהם - כ"מסרב לדין", וז"פ.

ואצ"ל להיפך; ש"הנתובע" אינו יכול לכוף את הנתבע להתדיין דוקא עמהם. ובש"כ וק"ו: דח"ו לאיים על נתבע - הממאן מלהתדיין אצל ב"ד שמוניחים אותם לבא לשם - ב"סירוב". דהרי לענין זה: דלא למשווייהו לה"נתבע" כ"סרבן" משום שאינו רוצה להתדיין עמהם - לא בעינן כל הנך טעמי ד"פסלנות" שהם גורמים, דהרי כבר מבואר לעיל (פ"א); דגם בלי שיצמח ה"נתבע" ליתן שום טעם על רצונו להתדיין באיזה ב"ד - ג"כ ידו על העליונה בבחירת הבי"ד שמעיר אחת, עיי"ש. ומאחר דדין זה; דהנתבע כוחו גדול בבחירת הבי"ד שמעיר אחת - נובע מן הדין דקימ"ל ברמ"א (מ"מ ס' י"ד, ס"א); דהנתובע הולך אחר הנתבע - בשני עיירות, וכנ"ל (ס"א אות כ"ג, ס"א, ד"ה ונעטס), דהיינו שאם הנתובע דר בכאן - והנתבע במק"א, צריך הנתובע ליסע ולהתדיין עמו שם. ומעתה הגע עצמך, אם יטעון הנתובע: שה"טוען" שלו אין לו "פאספארט" ליסע לשם, האם יוכל להכריח משום זה את הנתבע - שיבא להתדיין בכאן, בודאי לא, דהלא יאמרו לו: קח לך "טוען" אחר, וכמו"כ גם בנ"ד, בודאי דאינו יכול להכריח את הנתבע לילך לב"ד אחר - רק בשביל שאינם מרשים לג' או ד' טוענים לבא לשם, וז"פ. וכאמור, דכ"ז הוא אפילו מבלי כל הנך טעמי ד"פסלנות" שיש בהתדיינות עמהם, דמ"מ יכול כל נתבע למאן מלהתדיין באיזה מקום - אף מבלי שום נתינת טעם, וכש"כ וק"ו - כשמטעים את בחירתו שלא להתדיין עמהם; מכח כל הנך פסלנות - ודאי דהדין עמו במכש"כ, ואצ"ל: דח"ו למשווייהו ל"סרבן" בשביל זה, וזו"ב ותל"מ.

קיצור ותמצית מן הדינים היוצאים - מן האמור בכל הפרקים - בהנוגע לפתרון הג' שאלות שבריש דברינו:

בהנוגע לפתרון השאלה הא': דמי מהבע"ד - יש לו ה"כח הבחירה" מבין בתי דינים שבעיר אחת - הנתובע או הנתבע?:

(א), כששני הבתי דינים - הם שווין במעלה ונב"מחיר" וב"אופן" ההתדיינות, אז יש לנו י"ז פוסקים המעניקים זכות "כח הבחירה" לה"נתבע", (ולא נמצא אף פוסק אחרון יחידאה - שיעניק זכות זה להתובע). [ראה לעיל (פ"א, אות כ"ג, ס"א)].

(ב), כשהבי"ד שהנתבע רוצה בה - הוא קטן מן הבי"ד שהנתובע רוצה בה, אז אכתי יש לנו רוב מנין ובנין מן הפוסקים (י"א במספר) - שעכ"ז מעניקים את "כח הבחירה" לה"נתבע". [ראה לעיל (ס"א, ס"ג)].

(ג), כשהבי"ד שהנתבע רוצה בה - לא רק שהוא קטן מן הבי"ד שתובע רוצה בה - אלא דגם הוא מ"חויף לעירור" של הנתבע, אז אכתי יש לנו ג' פוסקים דס"ל: דכל שאינו "רחוק יותר מדאי" (ג' פרסאות - שהוא לדעת השו"ע הרב; דרך השוהה - ד' שעות ומ"ח מינוט) - עדיין מעניקים לה"נתבע" את "כח הבחירה" אף לזה, וממילא פשוט, דיכול הנתבע לומר "קים לי" כהנך - וכמו שהשתמשו בנימוק זה; המהריב"ל, הפרמ"א, הבני משה, והנתיב"מ. [ראה לעיל (ס"א, ס"ג)].

(ד), אף הסוברים - שאין להנתבע זכות הבחירה (בדינים ב' וג') - מ"מ הם מודים (ויש ז' פוסקים דס"ל); דכל עוד שהוא מוכן להתדיין אצל איזה ב"ד בישראל - "ציית דינא" מקרי ולא הוי "סרבן". [ראה (ס"א, ס"ג)]. [ובל"ב ב"ד שנותנים "סירוב" על בע"ד - שלא כדין, נכשלים ב"הלבנת פנים" והוצאת שם רע" - שעליהם אמחו"ל; שאין לו כפרה עולמית - וא"ל חלק לעוה"ב. ואם נותנים "היתר לערכאות" שלא כדין, הם נכשלים ומכשילים בעון ד"חילול השם". (פ"א, עק"א)].

וזאת אומרת בקיצור; דלעולם יד ה"נתבע" על העליונה בבחירת הבי"ד - ואפילו אם היא "קמנה" מן הבי"ד שרוצה הנתובע, ואפילו אם היא "מחויף לעירור", וכש"כ כשהיא עדיין בתוך שיעור נסיעה - דכדי שעה ומחצה, ראה לעיל (פ"א, אות כ"ג). ועכ"פ זה מיהא ודאי כו"ע מודי להלכה - דאף בכה"ג; "ציית דינא" מקרי - ול"ה "סרבן".

ובהנוגע לפתרון השאלה השניה: אם יש בכוחו של בע"ד לכוף "הוצאות" מיותרות על הבע"ד השני?:

(א), אם הנתובע רוצה בבי"ד שביוקר - והנתבע רוצה בבי"ד שבזול, בודאי דבשו"א - אין בכוחו של הנתובע להכריח על הנתבע להתדיין בבי"ד שהוא רוצה בה - ואף כשאינו ביוקר יותר, וכנ"ל (נפתרון שלט"ה). ובש"כ וק"ו - שאין יכול להכריח עליו ב"ד דב"הוצאות יתירות". וק"ו ב"ב של ק"ו, שאין בכוחו לדון את הנתבע כ"סרבן" - בשביל שממאן בבי"ד שביוקר - בשום פנים ואופן. [ראה לעיל (פ"א, אות א')].

(ב), אם הנתבע רוצה בבי"ד שביוקר - והנתובע רוצה בבי"ד שבזול, אז "לדינא" בודאי דיד הנתובע על העליונה בבחירה זו - ועל הבי"ד המזמינים להודיע להנתבע; שחייב לילך אחר הנתובע אצל הבי"ד שבזול. אבל אם הנתבע ממאן בזה - אין בכוחו לדון כ"סרבן" בשביל זה, (רק כשהנתובע ממאן מלהתדיין במקום היוקר - גם ממעם שממאן בהנך "טוענים" שגורמים כמה "פסלנות", וכדלקמן בפתרון שאלה הג'). [ראה לעיל (פ"א, אות ז'), עיי"ש].

(ג), שום בע"ד - (תובע ונתבע) - אי"י לכוף "בוררות" על הצד השני כהיום. ואף "נתבע" - המתעקש עצמו ל"בוררות" דוקא - ורוצה להכריח זאת על הנתובע (ואינו מוכן להתדיין אחרת), יש לדנו כ"מסרב לדין". [ראה (פ"א, עק"א)].

ובהנוגע לפתרון השאלה השלישית: אם יש בכוחו של בע"ד לכופ הצד השני להתדיין - עם הנך "מוענים-סרסורים"?:

(א), שום בע"ד - אין בכוחו לכופ על הצד השני - להתדיין דוקא עם הנך "מוענים" המקצועיים - המשמשים גם כ"סרסורים" בין הבע"ד ולהבתי דינים. ואף "נתבע" המתעקש לזה - יש לדונו כ"מסרב לדין". [ראה (פ"ג), עיי"ש].

כלל העולה בקיצור נמרץ: דבכל גונוי גדול כוחו של ה"נתבע" בבחירת הבי"ד - (ואף לבי"ד קטן שמעיר אחרת) - ואף אם בוחר (שלא כדינא) בבי"ד שביוקר (עכ"פ לא נוכל למשווייהו כ"סרבן" בשביל זה), זולת כשבוחר להתדיין באופן ה"פסול" לדינא - (וכגון ב"בוררות" או עם הנך "מוענים-סרסורים") - נגד הסכמת ה"תובע", אז יש לדונו כ"סרבן".

ומעתה - לאור כל האימורין הניתנין לעיל, נתנה ראש ונשיבה - לפתרון עיקר שאלתינו הנוגע למעשה: בבע"ד דין - שבחר להתדיין דוקא אצל אותה בי"ד המיוחד - שקבעו להם הנך "תקנות" הטובות ומועילות הנ"ל (ריש דנינו); שמדיינים במחיר נמוך וקצוב לכל הדת - ובשליטת הנך "מוענים-סרסורים", [מה שיש בזה - בין משום "חיסוך הוצאות מיותרות" - ובין משום ניהול כל מהלך המשפט ב"יישרות ובצדק"], אם יש בכוחנו להכריחו - ב"איום" וב"סירוב" ו"בהיתר לערכאות": להתדיין אצל בי"ד שביוקר - עם הנך "מוענים-סרסורים" - כרצון הצד שכנגדו?

(א), לא מיבעיא - בגוונא: שה"נתבע" הוא מי שבחר להתדיין אצל בי"ד זה, דבודאי אין בכוחנו לשלול ממנו את זכותו שיש לו לזה - בין ע"פ ה"הלכה" ובין ע"פ ה"מנהג". [וכנ"ל (פ"א, אות כ"ג), ע"י שנחייב אותו (ע"פ ה"תקנה" החדשה) - ליתן להתובע משפט הבחירה מב' בתי דינים נוספים - שאין להם המעלות דהנך תקנות. דהרי אם חזינו, שיש לו לה"נתבע" הזכות הבלעדי ל"בחירת הבי"ד" - אף מבתי דין ששווין ב"מחירים" וב"אופן" דיונם - ואף כשאותה הבי"ד הוא "קטן" מן הבי"ד שהתובע רוצה בה - ואף כשהיא בעיר אחרת. וכ"ו הוא - אף; כש"בחירתו" הוא רק מכח "רצון" בעלמא - מבלי שיתן ע"ז שום אמתלא ונימוק הגיוני. וכנ"ל (ס).] א"כ כש"כ וק"ו; דבגוונא שה"נתבע" בוחר בבי"ד - שיש להם המעלות; ד"בזול" ודמבלי הנך "מוענים-סרסורים" בבית דינם, בודאי דנכפל ונתחזק ונתגדל כוחו עוד הרבה יותר - ב"בחירתו" ה"ז - [אף כשהם מחוץ לעירו במרחק של נסיעה של שעה וחצי, דעכ"ז יחסכו להם זמן רב כשלא יתדיינו בבי"ד שביוקר - שאף שהיא בקירוב מקום - הם רגילים להמשיך ולהאריך זמן הדיונים], וכנ"ל (פ"ג וג'). ואצ"ל; - דפשיטא: דאין בכוחנו לדון את ה"נתבע" כ"מסרב לדין" - רק משום שעומד על זכותיו - מה שיש לו ע"פ ה"הלכה" וה"מנהג", וכנ"ל (פ"א, אות כ"ג, ס"ג), מה שיש בזה משום לתא דהעוונות החמורים; ד"הלכנת פנים" ו"הוצאת שם רע", שעליהם אמחול; שאין להם חלק לעוה"ב - ושאיין להם כפרה עולמית. וק"ו - וב"ב של ק"ו; דאין שום היתר - ליתן משום זה לה"תובע" "היתר לערכאות", מה שיש בזה משום "חילול השם" והרמת יד בתורת מרע"ה, וד"ב.

[ואין שום ספק בדבר, שבנתינת "סירוב" או "היתר ערכאות" נגד נתבע - רק משום שבחר להתדיין אצל אותה בי"ד המיוחד, מה שיש לו ע"ז הזכות המלא - ע"פ ה"הלכה" הברורה - וגם ע"פ ה"מנהג" הוותיק של זה יותר מחמשים שנה. שמשפילים בזה את כבוד הבתי דינים עד לעפר. דבזה נותנים חרב ביד המתפרצים בעם להתל בנו - ולתמוה ולשאול: דאיך נהייתה הדבר - שינצלו דינים את כלי זינם ד"חרם" ו"סירוב" שבידם - נגד ה"הלכה" המפורשת - ונגד ה"מנהג" המקובל, ועד כדי להתיר האיסור החמור ד"חילול השם" שיש בהליכה לערכאות - מה שהם עצמם מרעישים עליה כל כך. למה יאמרו; דאין זאת רק משום שהרווחת ממנו חביב עליהם יותר מכבוד שמם - ועד כדי כך; שיותר נחא להם שיתדיינו ב"ערכאות" (ח"ו) - משיתדינו אצל הבי"ד המדיינים בזול, וכדי בזיון וקצף].

(ב), ובגוונא שה"תובע" - הוא מי שבחר להתדיין אצל בי"ד מיוחד הזה, וה"נתבע" ממאן בזה - ורוצה דוקא בבי"ד שביוקר - ועם הנך "מוענים-סרסורים", על הבי"ד להודיע לו; שאין לו זכות ע"פ הדין - להמיל על התובע "הוצאות מיותרות", וחייב להתדיין במקום הזול. [אמנם אם מתעקש לזה אין בכוחנו לדונו כ"מסרב"]. [ראה (פ"ג), ענף א', אות ז'].]

(ג), וכי' כשמיאנו של התובע בזה - הוא רק מכח טענת "חיסוך ממון", אבל אם מיאנו מבוסס גם מחמת ה"פסלנות" - הנגרם ע"י הנך "מוענים-סרסורים", אז בודאי דיש בכוחו של התובע - להתנות; שבאותה בי"ד שביוקר (שהנתבע מתעקש שלא כדן להתדיין רק אצלם) - לא יורשו עכ"פ הנך "מוענים-סרסורים". ואם הנתבע מתעקש להתדיין (בבי"ד שביוקר) דוקא עם הנך "מוענים-סרסורים" - אז יש לדונו כ"מסרב לדין". [ראה (פ"ג), ענף ז', אות ט', ופ"ג אות ו', ד"ה ולענין].]

זהו מה שהעלתה מצודתי בעזה"שית - בפשיטת פתרון השאלות המוצגים בריש דבריני כפענ"ד. וטרם השער אסגור - אחזור להצהיר עוה"פ; דכל מש"כ בביאור ובפשיטת השאלות הנ"ל להלכה - אינו רק ב"דרך אפשר" וכתלמיד הדן לפני רבותיו בקרקע, וכמובן שדעתינו בטיילה - נגד דעתו והכרעתו של הדר"ג שליט"א, שע"כ אמרתי להציע הדברים לפניו - בכדי לשמוע את חו"ד בזה. אשר על כן, הנני מבקשו בכל לשון של בקשה, שאל ישלכינו מר אחר גו לבלתי השיבני, וא"ל ימנע נא מלהודיעני במקדם האפשרי מה שבלבבו בענין זה, או עכ"פ אם מסכים לדברינו להלכה.

כ"ד הכו"ח בתורה למפרע ובכבוד הראוי ומחוי קידה. יום א' לס' חוקת, ג' תמוז תשס"א לפ"ק, מאנסי ניו יארק

אברהם (רבי) אברהם אברהם

RABBI RAFAEL BLUM

100 KASHO DRIVE

REDFORD HILLS, N.Y. 10507

(914) 666-5626

רפאל בלום

ראב"ד דק"ק קאשוי י"א

בעדפארד הילס, ניו יארק י"א

ב"ה

יום א' לס' ושמרתם את משמרת הקודש, כ"ו סיון תשס"א לפ"ק.

הנה בדבר אשר נשאלנו, אם יאות לתקן תקנה חדשה, שכל נתבע שאינו מרוצה להתדיין בהבי"ד שבחר התובע, צריך להציע להתובע הברירה משלשה בתי דינים. ואם אינו מסכים להציע רק בי"ד אחד, כדין המוסכם בגדולי הפוסקים וכך נהגו בכל הדורות, אז ידונו אותו כסרבן ויוציאו עליו כתב סירוב, וגם יתנו נגדו היתר להתובע להגיש את תביעתו בערכאות של עכו"ם, ע"כ.

הנה הדבר פשוט מאד לכל באי שער הוראה, שאין לנו הכח לתקן תקנות חדשות ע"י עקירת הלכות מפורשות שבפוסקים, ואפילו אם יכוונו לתועלת, ע"י רמ"א (חו"מ סי' י"ד, ס"א), ובביאור הגר"א (שם, סק"ח), ובנתה"מ (שם, ביאורים סק"ג, וחדושים סק"ב), ובשו"ת הרמ"א (סי' ק"ד). ופשיטא דאסור לאיים בהוצאת סירוב, וכש"כ להוציא בפועל כתב סירוב על נתבע, משום שאינו רוצה לקבל עליו תקנה חדשה. ויש בהוצאת סירוב כזה משום לתא דעוונות החמורים של הלבנת פנים והוצאת שם רע, שעל זה אמרו חז"ל דאין לו חלק לעוה"ב, ויורד לגיהנם ואינו עולה, ואין לו כפרה עולמית.

ועאכ"כ דחלילה לשום בי"ד מישראל ליתן היתר ערכאות להתובע, משום שהנתבע ממאן מליתן לו הברירה מג' בתי דינים. דיש בזה משום חילול השם, והרמת יד בתורת מרע"ה, וגם משפילים בזה כבוד הבתי דינים בישראל למאד, וכל חומר איסור הליכה לערכאות להתובע בכה"ג בתוקפו עומדת.

ואני רואה כאן עקירת והריסת הדת וקלקול גדול לדורות באופן מבהיל, כשיהיו דיני השו"ע והפוסקים כחומר ביד היוצר ביד כל בי"ד להוסיף או לגרוע ממנו לפי ראות עיניהם, ולהשתמש בשבט מושלים להשתרר על הציבור בזרוע, לשלול מהם את זכותם שע"פ ההלכה והמנהג, ע"י בגמ' שבת (קל"ט, א'). ומה אנו ומה כוחינו שנוכל להתחכם ולתקן תקנות חדשות נגד ההלכה והמנהג, ובדור יתום זה הלואי שנוכל להעמיד הדת על תלה שיתקיימו הדינים שבשו"ע, וכל כוחינו בגלותינו שלא לזוז זיז כלשהו משו"ע וגדולי הפוסקים ולחזק מנהגים הישנים, וזהו עיקר חובת הבתי דינים ויושבי על מדין.

ובזכות חיזוק וקיום המשפטים כתיקונה, נזכה לכל מיני ישועות והשפעות טובות, ויקויים בנו ייעוד הנביא ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, במהרה דידן, אמן.

כ"ו סיון תשס"א

RABBI MENDEL SILBER

626 Wythe Pl. #10D

Brooklyn, NY 1211

387-5323

מנחם זכרי' זילבער**אב"ד פריימאן****וראב"ד דהתאחדות הרבנים****מח"ס שו"ת מאזני צדק**

ב"ה

שו"ר אל כבוד הרה"ג

מוה"ר אברהם שמואל יודא געשטעטנער שליט"א

אב"י בעיר מאנסי

מכתבו בדבר ברירת ב"ד, כשהתובע והנתבע אין יכולים להשתוות באיזה ב"ד להתדיין קבלתי, ורוצה לדחות מה שנקבע באסיפת רוב מנין ורוב בנין של הבתי דין היושבים כסאות למשפט במדינתנו, ולא השבתי על אתר מחמת הטרדה, ואח"ז קבלתי עוד מכתב שעדיין לא הספיק הזמן לקרותו, וכותב כל מש"כ בביאור ובפשיטת השאלות הנ"ל להלכה אינו רק בדרך אפשר וכתלמיד הדן לפני רבותיו בקרקע, וכמובן שדעתינו בטילה נגד דעתו והכרעתו של הדר"ג שליט"א, ואני מבקש בכל לשון של בקשה להשיבנו, על כן עתה באתי להשיבו בקיצור, ומה' הטוב אשאל תעזורני שלא אכשל.

(א) כדי לברר הדין אם יש ביד הנתבע לבחור הב"ד להתדיין בה, צריכים לברר בתחלה המציאות על מה אנו דנין. אין אנו דנין כשהנתבע משיב לב"ד המזמינים, שרוצה להתדיין בפני ב"ד שבקהלתו או בפני ב"ד אחר הקבוע בעירו (שהרי כמ"ע הביא מאגרות משה שאין ב"ד קבוע בעירנו), רק כשהנתבע משיב שרוצה להתדיין לפני ב"ד של יחידים הדנים בדיני ממונות. כי הבתי דינים פה בערי ניו יארק ושאר מקומות בארצות הברית הם באחד מג' סוגים, (א) איחוד או איגוד של רבנים שקבעו ב"ד לדון בין אדם לחבירו (עד לפני בערך ט"ו שנה לא הי' במדינתנו מי שיתקרא בשם ב"ד אלא ב"ד כזה), (ב) כולל אברכים ויש שם מנהל ב"ד שאם יש מי שרוצים להתדיין אצלם הוא מוכן לקבוע שלשה מהבני תורה לומדי הכולל שידונו להם דין תורה, (ג) רבנים או בני תורה יחידים שעושים כנ"ל, שכשיש אנשים שמוכנים להתדיין אצלו הוא מביא עוד שני אנשים לישיב עמו והם דנים ביניהם. ומבלי להכנס עכשיו בדיון אם אופן הראשון יש לו דין ב"ד קבוע או לא (להקהלות שרבניהם קבעו אותו ב"ד, ויבואר להלן), השני סוגים אחרים בודאי שאין לו דין ב"ד קבוע, רק יחידים קבעו להם לסדר ב"ד למי שירצה להתדיין אצלם (ופשוט שאותן יחידים אין להם הכח לקבוע ב"ד בעיר).

גם אין הדיון ומשא ומתן כשהתובע בוחר לעצמו ב"ד של יחידים שאינו קבוע והנתבע משיב שאינו רוצה דוקא בהם אלא בב"ד אחר שאינו קבוע. הדיון אינו אלא כשהתובע אינו בוחר ב"ד להתדיין דוקא בפניו, אלא מסכים להתדיין בזבל"א וזבל"א או בפני ב"ד המזמינים ואולי לפני עוד בתי דין שבעיר, והנתבע אינו רוצה אלא דוקא בב"ד אחד בסוגים הנ"ל שאין להם דין ב"ד קבוע. ומקודם אבאר מה שנלע"ד לדינא, ואח"ז הטעם להתקנה הנ"ל, ומנהג של הבתי דין פה, שמע"כ כתב מזה.

(ב) בשו"ע חו"מ (סי' ג' ס"א) איתא, אין בית דין פחות משלשה, וכל שלשה נקראים בית דין אפילו הדיוטות והם דנים את האדם בעל כרחו אם הנתבע מסרב לירד לדין או שאינו רוצה לדון עם התובע בעירו, אבל אם רוצה לדון עמו בעירו אלא שאינו חפץ בשלשה שבירר התובע, אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. הגה כדקלמן סימן י"ג, ונ"ל דווקא בדיינים שאינם קבועים אבל אם דיינים קבועים בעיר לא יוכל לומר לא אדון לפניהם אלא בזה בורר וכן נוהגין בעירנו. מבואר דאם שלשה בני אדם בין מומחים בין הדיוטות מזמינים את האדם לדין ואין הנתבע רוצה להתדיין בפניהם אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. והרמ"א הוסיף כדלקמן סי' י"ג ושם איתא, אחד מבעלי דינים שאמר איש פלוני ידון לי ואמר בעל דינו פלוני ידון לי הרי אלו שני דיינים שכבר זה אחד וזה אחד בוררים להם

דיין שלישי ושלשתם דנים אותם שמתוך כך יצא הדין לאמתו, ועיי"ש בסמ"ע (סק"א) ובין לפירוש הכ"מ בין לפירוש הסמ"ע פשוט שיש לכל אחד מהבעלי דין הזכות להתדיין בזבל"א וזבל"א, ואין להתנבע הזכות לומר אדון לפני שלשה אחרים המרוצים לי. וגם דברי הרמ"א הם עד"ז דאם דיינים קבועים בעיר אין ביד הנתבע לומר שרוצה בזבל"א, אבל לומר שיתדיין בפני ג' שבחר הוא אינו יכול לומר אפילו אין ב"ד קבוע בעיר.

ג) והדבר מפורש יותר ברא"ש פ"ק דסנהדרין (סי' ב') אחר שכתב דיחיד מומחה דן את האדם בע"כ, והא דתנן לקמן (דף כ"ג) זה בורר לו א' וזה בורר לו א' דמשמע מדעתו אין בע"כ לא, היינו כשאומר לא אדון בפניכם אלא בפני ב"ד אחר כו', ע"כ. ועיי' בתוס' שם (ה' ע"א ד"ה דן), הביאם הב"י (ריש סי' ג') והוא מקור דברי השו"ע הג"ל. מבואר מדבריהם דאף אם הנתבע משיב שרוצה בב"ד אחר אין לו אלא הזכות לבחור בב"ד של זבל"א וזבל"א לא לקבוע ב"ד שרוצה הוא. וצ"ל דהרא"ש מיירי שאין ב"ד קבוע בעיר וע"כ אין התובע כופה הנתבע להתדיין בפני הב"ד שבחר וגם הנתבע אינו יכול לומר שרוצה להתדיין בפני ב"ד שבחר הוא, וצריך הב"ד להיות מדעת שניהם ויתדינו בזבל"א, ולא אישתמיט שום פוסק לומר דהנתבע יש לו הזכות לבחור באיזה שלשה אנשים שירצה שידונו אותו.

ד) וכל עיקר דברי כמ"ע הוא להוכיח דיד הנתבע על העליונה בבחירת ב"ד להתדיין לפניהם, ואפילו אם מתדיינים בזבל"א וזבל"א יד הנתבע על העליונה. והביא המון תשובות מגדולי הפוסקים רובם מעדת הספרדים לסייע לדבריו דיד הנתבע על העליונה, אבל כל זה אין ענינו להמציאות של בחירת ב"ד במקומינו שעל זה רוצה לדון. דבכל המקומות שציין עליהם לא מצאתי אף אחד מהפוסקים שיאמר שהנתבע יש לו הזכות לבחור בשלשה אנשים שהוא רוצה שהם ידונו אותו, והתובע לא יהי' לו הזכות לבחור אף אחד מהב"ד.

שכל הפוסקים שהביא לא דנו אלא בא' מג' אופנים, א) התובע הזמין את הנתבע לב"ד שבעירו או של קהלתו והנתבע משיב שרוצה להתדיין בב"ד שבעירו או של קהלתו, (ב) שני בתי דינים קבועים בעיר והתובע רוצה להתדיין באחד מהם והנתבע רוצה בהב"ד האחר, ולפעמים הב"ד שהנתבע בוחר הוא ב"ד קטן מב"ד שהתובע בחר, ג) ב"ד המזמינים רצו לכופ' את הנתבע להתדיין דוקא בפניהם, והנתבע משיב שאינו רוצה בהם אלא בב"ד אחר. אבל באופן שהנתבע אינו משיב שרוצה להתדיין בב"ד שבקהלתו, ואינו משיב שרוצה להתדיין בב"ד אחר הקבוע בעיר, וב"ד המזמינים אינם רוצים לכופ' את הנתבע להתדיין דוקא בפניהם, אלא שהנתבע ילך לב"ד המרוצה לשני הצדדים או בזבל"א, לית דין ולית דיין שיאמר שהנתבע יש לו הזכות לבחור בג' אנשים שהוא רוצה בהם והם ידונו אותו והתובע לא יהי' לו שום זכות לבחור אף אחד מהב"ד.

ה) והיסוד שכל דברי התשובות שהביא בנוי עליה הוא דאין ליתן כח להתובע יותר מלהנתבע, ועל כן יש להנתבע הזכות, א) להתדיין בב"ד שבעירו ושבקהלתו, והתובע אינו יכול לכופו להתדיין לפני ב"ד שבעירו ושבקהלתו, (ב) וכן בשני בתי דינים בעיר אחת שמזה מיירי הנתיבות (סי' י"ד סק"ג) לענין שני בתי דינים בעיר אחת וז"ל, פ"י בין המלוה בין הלווה יכולים לעכב עד שיתפשרו יחד על ב"ד אחד, ואם אי אפשר להתפשר ישבו שניהם יחד והוי כעין זבל"א, ואם שני הב"ד אינם רוצים לשבת יחד אזי הנתבע כחו גדול כיון שאי אפשר לכפותו כשאמר לב"ד זה אני רוצה, ע"כ. וכן הביא שם דברי תשו' הרמ"א לענין בוררים שכורר של התובע קרוב לבורר של הנתבע דכחו של הנתבע גדול, והכוונה דכיון שאי אפשר לפסול בורר של הנתבע ובע"כ צריך אחד לידחות מפני חבירו, הנתבע כחו גדול שלא יתדיין רק באופן זה והתובע הוא דכאיב לי' כאיבא ומאן דכאיב לי' כאיבא אזיל לבי אסיא, ג) וכן אם התובע בוחר בב"ד של שלשה והם רוצים לדון את הנתבע בעל כרחו ושלא ליתן לו זכות ברירה אחרת שפיר יכול לומר אני רוצה בשלשה אחרים, שאין לשלשה שבחר התובע יותר כח מהשלשה שבחר בהם הנתבע. אבל כשאין התובע רוצה דוקא באיזה שלשה אנשים כודאי אין להנתבע הזכות לבחור בשלשה שירצה הוא, והדרינן לדין של זבל"א וזבל"א. ואין רצוני לפרט

אחת לאחת כל המראי מקומות שציין עליהם אבל בעצמו יראה שכן הוא, וכבר הארכתי בנושא זה בספרי ח"ב חחו"מ (סי' א').

(1) וכיון שכן, הדין נותן שאם הנתבע אומר שאינו רוצה להתדיין אלא בפני שלשה שבחר הוא יש ביד השלשה שהזמינוהו לדונו כמסרב, דכבר הבאתי דברי השו"ע (סי' ג') וכל שלשה נקראים בית דין אפילו הדיוטות והם דנים את האדם בעל כרחו אם הנתבע מסרב לירד לדין או שאינו רוצה לדון עם התובע בעירו, אבל אם רוצה לדון עמו בעירו אלא שאינו חפץ בשלשה שכירי התובע או זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד, ע"כ. מבואר ששלשה דנין את האדם בעל כרחו אם לא שרוצה להתדיין בפני זבל"א וזבל"א, ואם אינו רוצה בכך ואינו בא לפנייהם הוא סרבן. ובב"י שם אחר שהביא דברי התוס' והרא"ש הנ"ל (אות ב') כתב, וז"ל ספר התרומות בשער ג' (ח"ח סימן ו'), בתוספות הצרפתים אם האחד סרבן ואינו רוצה לעמוד בדין יכול יחיד מומחה או שלשה הדיוטות לכופו עד שיתרצה לדון עם חבירו בבית דין, ואם לא יתרצה יכפוהו בשוטים או בחרס סתם או בשמתא לדון עמהם בפניהם אם אין בעיר אלא הם, ואם יש בעיר אחרים יכפוהו לדון ולברור מי שירצה מהם עכ"ל. מה שהביא מתוס' הצרפתים הכוונה לדברי התוס' הנ"ל (אות ב') דאם הנתבע רוצה להתדיין בפני אחרים או זבל"א וזבל"א אין דנין אותו בע"כ, ועל כן כתב ולברור מי שירצה מהם דהיינו דיין אחד מאותן שיש בעיר, ואם אינו רוצה בכך יכפוהו, ופירש בעה"ת דהכפי' הוא בשוטים או בחרס סתם או בשמתא.

(2) והתומים (סי' כ"ו אורים סקי"ג) כתב, ואם רוצה לציית דין רק לפני ב"ד אחר אפילו דזוטרא מיני' או לפני ב"ד בעיר אחרת ציית דינא מיקרי ולא דיינין לי' בדין אלם, וציין ע"ז כנה"ג בשם מחברים רבים. והנתיבות (סי' כ"ו אורים סקי"ג) העתיק דברי התומים כלשונו. וכמ"ע האריך דהתומים והנתיבות דעתם דאפילו באופן דאין להנתבע הזכות לבחור בב"ד זה, כמו ב"ד שבעיר אחרת מ"מ אין לקרותו אינו ציית דינא, ורצה ללמוד מדבריהם דה"ה בנ"ד אף אם אין הזכות להנתבע לבחור בב"ד אחד מ"מ אין לדונו כאינו ציית דינא, וממילא שאין ליתן להתובע רשות לילך לעכורם או לדונו כמסרב.

ודבריו אינם נכונים, דבכנה"ג (סי' כ"ו בהטור אות כ"ו) כתב, ומי שלא רצה לדון בעיר התובע כל שהוא מפויס לידון בפני ב"ד יפה ציית דינא מקרי תומות ישרים (סי' קצ"א), והרשד"ם חאה"ע"ז (סי' כ"ז) כתב דאפילו להתדיין בפני ב"ד קטן מהראשון ציית דינא מקרי, וכ"כ מהרי"ק ז"ל (שורש א') ועיין (שורש קנ"ד) ועיין מהר"ם טראני ח"א (סי' רפ"ו) ובמ"ש (סי' כ"ח) בהגהת הטור (אות פ"ט). בכל אותן ספרים מיירי באופן שהנתבע יש לו הזכות אף לכתחלה להתדיין במקום שרוצה להתדיין, דמהרי"ק ומבי"ט ומהרשד"ם מיירי בב' בתי דין בעיר אחת, ותומת ישרים מיירי כשהתובעים רוצים לכוף את הנתבע לבא לעירם, אבל כשאין להנתבע הזכות להתדיין על דרך שרוצה ורוצה לכוף את התובע למה שאין לו הזכות לזה על פי הדין בודאי יש לו דין אינו ציית דינא.

(ח) ואין רמז בדברי כנה"ג להחידוש הזה דאף אם הנתבע רוצה להתדיין בעיר אחרת שאין לו זכות לזה אין לו דין אין ציית דינא, שעיקר דברי הכנה"ג הם דברי התומת ישרים (סי' קצ"א) ושם נשאל בתובעים שרצו להכריח נתבע להתדיין בעירם והנתבע לא בא ונתנו לו רשות לילך בעש"ג, והוא השיב שאי אפשר להם להכריח את הנתבע להתדיין בעירם אלא לב"ד יפה הסמוך יותר, ומי שהורה לבני אותה העיר לידון בעש"ג מפני שלא רצה הנתבע לידון בעירם נבלה עשה, דלא מקרי דלא ציית דינא מפני שלא רצה לידון בעירם כל עוד שהוא מפויס לידון בפני ב"ד יפה, עכ"ל. ומה שכתב דלא מקרי אינו ציית דינא היינו משום שהנתבע עשה מה שרשאי לעשות לכתחלה.

וכבר תמה בתשו' רמ"ץ חחו"מ (סי' ה') על התומים וכתב שמהרי"ק מיירי בב' בתי דינים בעיר אחת ומסתמא גם התומת ישרים ומהרשד"ם ומבי"ט מיירי בזה, אלא שכתב שאין לו התומת ישרים והרשד"ם והמבי"ט, ובדברי גאונים (כלל כ"ג אות י"ט) כתב שנכון שהמהרשד"ם והמבי"ט מיירי בעיר אחת, אבל בתומת ישרים שהביא הכנה"ג (סי' כ"ח אות פ"ט) כתב כן, אולם הכנה"ג לא פסק כן. ודבריו תמוהים שהעתיקתי דברי התומת ישרים והוא מיירי שהתובעים רוצים להכריח את הנתבע שיבא אצלם, לא בהיפוך שהנתבע רוצה לילך לעיר אחרת שאין לו הזכות להתדיין שם, ולא ראיתי

מקום שיכולים לטעות בזה בדברי הכנה"ג...ועכ"פ הצדק עם הרמ"ץ ודברי גאונים לדינא דנתבע שמשיב שרוצה להתדיין בעיר אחרת דינו כאלם ואינו ציית דינא.

(ט) ולדעתי נראה דגם כוונת התומים הוא כדברי הכנה"ג, ומ"ש לפני ב"ד בעיר אחרת היינו בעיר אחרת של התובע כדין של התומת ישרים. דקאי על דברי הרמ"א (סי' כ"ו ס"ד) שכתב, אבל אם הלוח אלם מותר למכרו לעובדי כוכבים. וע"ז כתב ואם רוצה לציית דין רק לפני ב"ד אחר אפילו דזוטרא מיני' או לפני ב"ד בעיר אחרת ציית דינא מיקרי ולא דיינין לי' בדין אלם, ורוצה לומר דלא תימא דכיון שיש להתובע טרחא להעמידו לדין בפני ב"ד שרוצה יש לדונו כאלם ומותר למכור השטר לעכו"ם, ולכן הביא דברי הכנה"ג ובתחלה כתב הציור של המהרשד"ם בשני בתי דין בעיר אחת ושל הנתבע זוטרא, ואח"כ הביא דינו של התומת ישרים שהנתבע אינו רוצה להתדיין בעיר התובע. או מיירי התומים באופן שיש לו הזכות להתדיין בעיר אחרת כגון שרוצה בב"ד הגדול מהב"ד שבעירו והוא בתוך ג' פרסה כמ"ש התומים (סי' י"ד סק"ב), ובנתיבות נראה יותר לפרש כאופן א' שכתבתי.

(י) ומה שכתב הכנה"ג (סי' כ"ח אות פ"ט) ונראה לי דעכשיו שנהגו שהתובע הולך אחר הנתבע והלך התובע לקהל הנתבע ושלחו בעד הנתבע ולא רצה לבא ואמר שמזומן הוא לילך לב"ד גדול הימנו מקבלין עדות שלא בפניו. וכתב כמ"ע להגיה אין מקבלין עדות שלא בפניו. לא ידעתי האין שלח יד להגי' ולמחוק בספר שלא כדת, הלא הדבר פשוט דמכיון שיש ב"ד קבוע בעיר או בקהלת הנתבע הוא מוכרח להתדיין לפניהם, כמו שאי אפשר להנתבע לומר שרוצה בב"ד גדול מהב"ד הקבוע בעיר של התובע והנתבע. ואם אמר כן מקרי אינו ציית דינא, ונותנים רשות לילך לעש"ג, ומקבלין עדות שלא בפניו. ועיין מ"ש בשאלה כזו בספרי ח"ב חחו"מ (סי' ב').

והוא הדין והוא הטעם דאם הנתבע משיב לשלשה המזמינים אותו לד"ת שרוצה דוקא בשלשה אנשים שבתר הוא דרשאים לכופו להתדיין כדין, וכבר הבאתי דברי סה"ת דהיינו דמשמתין אותו, ורשאים לתת לו רשות להתדיין בעש"ג כמבואר מדברי הכנה"ג הנ"ל.

(יא) ודין זה מפורש יוצא מדברי הרמ"א (סי' י"ג ס"א) לענין ברירת שליש דשני הבוררים בוררים להם שליש, ואם אינם יכולים להשוות עצמם לברור להם שליש מנהיגי העיר יתנו להם ג', ואם אין מנהיגים בעיר ילך התובע לפני ג' ויכופו הנתבע לדון לפניהם, וכן אם הנתבע מערים לברור דין שאינו הגון כדי לשבת אצל דין הגון, כופין אותו לדון לפני ג' כמו שנתבאר לעיל סי' ג', או שיברור דין הגון. הרי דאף באופן שאין יכולים להשוות ביניהם מי יהי' השליש אין יד הנתבע על העליונה, ואם אי אפשר ליתן להם שליש חוזר הדבר לג' שבירר התובע שיכופו הנתבע לדון לפניהם כמו שמבואר בסי' ג'. הרי שאין ליתן הזכות להנתבע לברור שני דיינים בשום אופן, והאין יעלה על הדעת שיהי' לו הזכות לברור שלש דיינים.

(יב) וכבר כתב כדברים הנ"ל הגה"ק מהר"ש מבאבוב זצ"ל בתשו' ונדפס במכתב גלוי מלחמת מצוה (כ"ז ע"ב), ואעתיק קצת מלשונו, מ"ש מחמת שהספרדים נתבעים, דמבואר בתשו' רמ"א דבענין ברירת השליש יד הנתבע על העליונה, אינו מבין דבריו בתשו' רמ"א הי' המעשה כי הבורר של התובע פסול למורשה של הנתבע, דאם הבוררים קרובים או פסולים ביחד כל אחד יכול לפסול הדיין של חברו ואם חלוקים בדבר יד הנתבע על עליונה, אבל בכרירות השליש אם נאמר דיד הנתבע על עליונה הלא יברור הנתבע תמיד שנים והתובע רק אחד, וממ"נ אם יסכים התובע עליו הרי טוב, ואם לאו יד הנתבע על עליונה והיא היפוך משמעות הגמ', וכתב ע"ז אם נאמר דבכרירת השליש יד הנתבע על עליונה הלא הנתבע יאמר תמיד שרוצה ברירת השליש עפ"י דעת הבע"ד, והוא יברור תיכף שנים א' לבורר וא' לשליש ולא יהי' עינוי הדין רק עוות הדין, והביא גם דברי הרמ"א הנ"ל, עכ"ל בקיצור. (ג) ולענין הבתי דין פה באופנים המבוארים לעיל (אות א'), בודאי דההזמנות ששולחים יש להם תוקף דלא גרע מהדין המבואר בשו"ע (סי' ג') הנ"ל, דכל שלשה נקראים בית דין אפילו הדיוטות והם דנים את האדם בעל כרחו אם הנתבע מסרב לירד לדין, וא"כ אם שולחים ההזמנות על דעת שלשה דיינים יש תוקף לההזמנה. אבל פשוט שאין להנתבע הזכות לומר שיתדיין רק בפני ב"ד אחד מהבתי דין שבעיר אם התובע אינו רוצה באותו ב"ד, דאינו אלא כאומר שרוצה להתדיין בפני שלשה אנשים

שאחד יבחר אותם, ואפילו אם בוחר בעצמו בשלשה אנשים או שלשה חברי הכולל אין לו הזכות לומר שדוקא הם ידונו אותו, וזה גרוע מנתבע שרוצה להתדיין בב"ד שבעיר אחרת שעכ"פ נתמנו להיות בב"ד בעירם. ועל כן כשהב"ד המזמינים רואים שאין הנתבע רוצה להתדיין כדין של תורה יכולים לכופו לכך בכל אופן וכו"ל.

יד) ואחזור לראשונות מה ראו הבתי דין לתקן התקנה שעל הנתבע להשיב שבחר באחד מג' בתי דין ולא מספיק להשיב שרוצה בב"ד אחד שיבחר הוא. כבר כתבתי דעל פי הדין אין זכות להנתבע להשיב שרוצה בא' מג' בתי דין כאלו, דגם התובע יש לו הזכות לבחור בדיין אחד מהב"ד, וא"כ אף אם הנתבע יסכים להתדיין בא' מג' בתי דין כאלו אין לו הזכות לזה, אבל מכיון שהוצאות הב"ד של בוורות עולה הרבה ולפעמים יכופ התובע את הנתבע להוציא ממון הרבה, בפרט בדיני תורה על סכומים קטנים קשה לכופ הנתבע להתדיין בבוורות, מטעם זה ועוד טעמים שקשה לכופ הנתבע להתדיין בבוורות כמ"פ. על כן אדרכה לטובת הנתבע, ראו ראשי הבתי דין לקבוע שאם הנתבע נותן להתובע הזכות לבחור באחד משלשה בתי הדין אין לדנו כמסרב לעמוד לדין.

ואף שעל פי הדין אין כח לשלשה שהם הב"ד המזמינים לכופ את התובע להתדיין בפני שלשה אנשים, אפילו אם יש לו ברירה לבחור בא' מג' בתי דין, מ"מ אם הוא באופן שהנתבע רוצה בד"ת רק מחמת טעם הגון אינו רוצה בזבל"א לא יכופו הב"ד המזמינים את הנתבע בכפי' להתדיין דוקא בזבל"א, שקשה לכופ את הנתבע שרוצה בתום לב בד"ת לפני כ"ד, אבל הדבר תלוי בדעת כ"ד המזמינים אם רואים שהנתבע בוחר בג' שאינם הגונים או שאינם ראויים לדון דין זה לא יתנו להנתבע הזכות לדחות את התובע מזכותו לברור בוור לצדו.

טו) ומלבד שאין להנתבע הזכות לבחור בב"ד אחד שרוצה להתדיין בה על פי הדין, יש בזה תקנה גדולה, דלאחרונה זה כמה שנים שיחידים נקטו דרך לעשות בב"ד, הן יחידים שמדפיסים ניירות ורושמים בראשו (לעטטע"ר הע"ד) בב"ד פלוני, הן כוללים שמפרסמים שיש בב"ד בשם כך וכך, והכל מתנהל על ידי יחיד או יחידים, ובהרבה מקרים משיב הנתבע שרוצה להתדיין דוקא בפני כ"ד פלוני, זאת אומרת שרוצה שאותו המנהל של הב"ד ידון לו בעצמו או שיבחר לו שלשה אנשים לדנו, והתובע אינו רוצה בו או בהם משום שאין לו אימון בהם הן מצד שהם אנשים זרים אצלו שאינו יודע טיבם, הן מחמת שיש מהם אנשים שאינם הגונים, או מחמת שחושב שאינם בקיאים בהלכה או בטיב משא ומתן, או מחמת טעמים אחרים נכונים, והוא מצדו מסכים להתדיין בפני כ"ד אחר או בזבל"א וזבל"א, והתובעים צועקים ואינם נענים שהנתבע בוחר באחד ומי ישיבנו. והרבה פעמים נגרם מזה שהתובע בוחר שלא לילך לד"ת שהחליט בדעתו שאין לו סיכוי לזכות בדין אצל מי שבחר הנתבע ואינו רוצה לאבד זמן וממון להתדיין שם, ובהרבה מקרים בוחר לו התובע לילך לעש"ג מלילך להתדיין לפני אותן שאין לו אימון בהם, ולקתה מדת הדין. ומקרים כאלו ידועים היטב לראשי ומנהלי הבתי דין ורואים בזה עוות הדין גדול, [בפרט שיש בתי דין שנעשה מיחידים ע"ד הנ"ל שכמעט הכל מודים שאינם הגונים, ומאן מפס לחלק בין בתי הדין]. ודנו הראשי בתי הדין בכובד ראש והחליטו, שאין ליתן להנתבע הזכות לבחור רק בב"ד אחד בשום אופן. ואם כל הבתי דין יסכימו לתקנה זו ולדון את הנתבע שמתעקש דוקא להתדיין באחד שבחר הוא שיש לו דין מסרב וינתן רשות להתובע לתובעו בערכאות לא יתעקש הנתבע שלא כדין, ויצילו הרבה מהתובעים מלילך לעש"ג.

ויש לתמוה על אותן בב"ד שאדרכה מסייעים לנתבע שרוצה להתדיין בפניהם, ועושים כמה טעדיקי שהתובע יהי' מוכרח להתדיין דוקא בפניהם נגד רצונו, ואעפ"י שהתובע מסכים לילך לכל בב"ד אחר שבעיר או בזבל"א וזבל"א, ומלבד הטעמים שאין להנתבע זכות על זה כנ"ל, איתא בזוה"ק (ח"ג ר"ה ע"ב) דבנות צלפחד לא רצו לשאול דין ממש שחשבו שהוא שונא לאביהם, מיד אתפרש משה מן דינא הה"ד ויקרב משה את משפטן לפני ה' (אמר משה לא אתחזי לי דינא דא), ענותנותא דמשה אקריב את משפטן לפני ה', דיינין אחרנין ארזא דא לא נטלי דאע"ג דכנופיא סגי עליהון, אינון דייני אקרין עזי פנים, לית בהו מענותנותא דמשה כלל. הביאו המשכנות יעקב והובא בפתחי תשובה (סי' ז')

סקי"ז), ופשוט דה"ה אם התובע אינו רוצה להתדיין בפני הב"ד מטעם אחר לא מחמת שחושדם ששונא להם.

טז) ועתה בדבר המנהג, כתב כמ"ע שזה חמשים שנה שהמנהג בעירנו שהנתבע יש לו הזכות לבחור בב"ד שרוצה, וזה אינו צודק. דבעירנו מעולם לא נקבע ב"ד מטעם הקהלות, אלא שאצל איגודי וחבורת רבנים הי' ב"ד, אבל לא מינו להם דיינים קבועים אלא שאם בעלי דינים רצו בד"ת הי' המנהג בהלשכה מזמין שלשה רבנים לדון להם, ורוב הדיני תורה הי' בזבל"א וזבל"א גם לאחר שנקבע ב"ד בהתאחדות הרבנים, כן הי' המנהג מקדמת דנא. ובערך לפני חמשים שנה כשכאו פליטי המלחמה מאיראפע לדור פה, ונתייסד התאחדות הרבנים מרבני אונגארן ופולין (גאליציא), נקבע גם בהתאחדות הרבנים בית דין לדון בין אדם לחבירו על דרך הנ"ל, ולפני יותר מעשרים שנה נקבע ב"ד בהתאחדות הרבנים על ידי הרבנים הגאונים הצדיקים חברי ההתאחדות ומהם הרבנים מהקהלות הגדולות בויליאמסבורג כמו סאטמאר, פאפא, וויען, ועוד הרבה רבנים משאר שכונות, ומינו חמש רבנים שהם יהיו חברי הב"ד, (והגאון האדיר בעל שבט הלוי שליט"א כתב אז בתשובה אלי ונדפס בספרו ח"ה סי' רי"ב דב"ד של התאחדות הרבנים נראה דנקרא קבוע לגבי קהלות האגודים באותו התאחדות). עד שבערך לפני עשרה שנים התחילו כוללים ויחידים לייסד להם בתי דין.

ובכל הזמן עד כלפני ו' ז' שנה כמעט שלא הי' שאלה כזו, דעד שנתייסדו הבתי דין של יחידים לא הי' הרבה בתי דין בעיר כמו היום. והרבנים שישבו בב"ד של התאחדות היו הגאונים הצדיקים (א מקאפיש ב) מטשאקאווא ג) מניפעסט ד) מטארטיקאווא ה) מטאקאי ועוד, ושום אחד מהם לא קרא עצמו בשם ב"ד, כמו ב"ד קאפיש או ב"ד טשאקאווא או כיו"ב משמות שבפסוקים או בתלמוד, וכן הכוללים של סאטמאר ושאר כוללים לא עשו ב"ד, ולא הי' מי שהשיב שרוצה לילך בב"ד קאפיש או ב"ד טשאקאווא או ב"ד סאטמאר וכיו"ב. ולא הי' אלא בתי דין של א) התאחדות הרבנים, ב) אגודת הרבנים, ג) הסתדרות הרבנים, ד) איגוד הרבנים, ואולי עוד כיו"ב. וכמעט שלא הי' מי שהשיב להתאחדות הרבנים שרוצה בב"ד אחר, (ויש תח"י מכתב בכת"י כ"ק הגה"צ מפאפא זצ"ל שכתב ללשכת האתאחה"ר על מי שהשיב שרוצה להתדיין בב"ד אחד שזה "חוצפה יתירה"). ולא ניתן הזכות להנתבע לבחור בב"ד אחד, בפרט במקרה שהתובע רצה בזבל"א לא הי' שום ב"ד שינצל הזדמנות זה ויאמר שאין להתובע זכות אלא להתדיין בפני בית דינים משום שהנתבע בחר בהם, והרבה פעמים עד היום שנתבע משיב שרוצה להתדיין דוקא בהתאחדות הרבנים ואם התובע לא רצה בכך לא כפוהו להתדיין בהתאחה"ר, וכן הוא עד היום כמעט בכל בתי דין בעירנו. אשר על כן מעולם לא הי' המנהג כמ"ש אלא אדרבה הי' בהיפוך, וכעת באסיפות הבתי דין נתחזק המנהג שמקדמת דנא.

יז) העולה מדברינו, א) אין ביד נתבע לבחור ג' להתדיין דוקא בפניהם, רק בב"ד קבוע או זבל"א וזבל"א, ב) כל ב"ד יש לו הכח להזמין לדין שיתדיינו בפניהם או שהנתבע יתדיין בב"ד קבוע או בזבל"א וזבל"א, ואם הנתבע אינו משיב שיתדיין בב"ד על פי הדין יש לו דין ככל מסרב לדין אעפ"י שאומר שיתדיין בפני ג' אנשים, ג) הבתי דין שדייניהם לא נתקבלו משום קהלה שהם יהיו הדיינים לבני קהלתם אינם דיינים קבועים בעיר, ומי שמשיב שאין רצונו להתדיין רק בפני ב"ד כזה נגד רצון התובע, יש לב"ד המזמינים להכריחו בכל טצדקי לילך לד"ת כמו שמחוייב על פי דיני התורה, ד) מכיון שרוב ראשי בתי הדין היושבים כסאות למשפט בעירנו ראו לנכון שלפעמים קשה להכריח את הנתבע להתדיין בב"ד של זבל"א, קבעו שינתן הזכות להנתבע לבחור בשלשה בתי דין היושבים בקביעות לדון בדינים שבין אדם לחבירו, והתובע יוכל לבחור באחד מהם.

וראוי הי' להאריך ולפלפל בדברי כמ"ע בענין הזכות של התובע והנתבע במקומות שיש שני בתי דין או במאופן שאחד מהצדדים רוצה בזבל"א, אבל כפי מה שכתבתי אין זה נוגע לנ"ד, ומאפס פנאי קצרתי וכתבתי רק הנראה לעניות דעתי בנ"ד בעזהשי"ת.

והנני בזה דורש שלומו וטובתו בידידות

ה' לסדר ראשי המטות לבני ישראל כ"ח תמוז תשס"א

א/ח נחמן משה זצ"ל

AVRUHOM SH. Y. GESTETNER

17 MOSIER COURT
MONSEY N. Y. 10952
(845) 425 9708

אברהם שמואל יהודה געשמעמנער

מח"ס: מחזה איש (חי' בד"ח שו"ע, ב"ח). תורת
אמך (דיני נשים בת"ת, ג"ח). נחלת איש
(דיני הסגת גבול). מנחת איש (ע"ה"ת ואגדה).

בס"ד

שוכמ"ם לכבוד הרה"ג מוהר"ר מנחם זכריה זילבער שליט"א, אבדק"ק פריימאן, וראב"ד התאחדות הרבנים, ומח"ס שו"ת מאזני צדק.

נתכבדתי בייקרת מכתבו, בו ממשכן עצמו להגין על ה"תקנה" שרצה לתקן ביחד עם עוד "חבורת" כמה בתי דין - [שנתקשרו יחדיו בשם "איחוד בתי דין חרידים"], והיינו: דבנונא שאין התובע והנתבע מסכימים על ב"ד אחד, [שהמנהג המקובל עד הנה היה - (כשזבל"א לא בא בחשבון); שיד הנתבע על העליונה בבחירת הבי"ד], צריך הנתבע ליתן להתובע הברירה מנ" בתי דין, [והמציאות הוכיח, שג"ז דוקא רק; אם עכ"פ אחד מן הג' - הוא מאותן בתי דין שהם בתוך קשר ה"איחוד" הנ"ל - שתיקנו תקנה זו, וכדלקמן (הערה קיד)], אבל אם הנתבע אינו מוכן להתדיין רק אצל ב"ד אחד - (שאינו בתוך ה"איחוד" ומדיינים בזול), אז יוצאו עליו כתב סירוב, ויתנו היתר להתובע לתובעו בערכאות של עכו"ם, ע"כ.

ואנכי בעניי, הוכחתי לו במכתבי; דיחוי תקנה זו מכח כמה וכמה צדדין וצירי צדדין, בין מן ההלכה הברורה, ובין מן המנהג. ובעיקר, מאחר שיש לנו י"ט מגדולי הפוסקים [ראה לקמן (הערה י"ג)] - שכל בית ישראל נשען עליהם - שפסקו בפירוש, דכשיש כמה בתי דין בעיר (הנתבע) - ויש חילוקי דיעות בין התובע והנתבע - אצל איזה מהן להתדיין; דיד הנתבע על העליונה בזה, בעוד שלא נמצא אף פוסק אחרון יחידאה שיחלוק ע"ז. והפוסקים כתבו ע"ז כמה טעמים: ראשית, מחמת "לא פלוג" בין עיר אחת ולשני עירות, (כנה"ג). ושנית, משום דהנתבע נחשב כ"מוחזק" בעצמו - נגד התובע שרוצה ל"הוציא" את תביעתו ממנו, וה"מוחזק" לעולם כוחו גדול מן ה"מוציא" - ויכול לומר "קים לי", (מהריב"ל, הרמ"א, פרח מסה אהרן, בני משה, אהלי יעקב, נה"מ, ועוד). ושלישית - כעין הנ"ל, דכיון דהנתבע כאיב ליה - במה שרוצה להוציא מן הנתבע את בולעו, א"כ שייך למימר בזה: ד"מאן דכאיב ליה אויז"ל לבי אסיא", וממילא עליו להגרר אחר בחירת הנתבע, (הרמ"א, והגר"א). ורביעית, מחמת ה"מנהג", שכן נהגו מכבר שהנתבע יש לו כח הבחירה אצל איזה ב"ד להתדיין, (מהריב"ל, הרש"ם, פרמ"א, בני משה, עדות ביעקב, ועוד). ועתה, לאחר ששלחתי את מכתבי לגדולי דורנו - מפה ומא"י ומאיראפע, וכבר קיבלתי כמה תשובות מגדולי המשיבים - שהצד השווה שבדבריהם הוא; שכולם כאחד עונים - בדיחוי המוחלט של תקנה הנ"ל מן ההלכה הברורה, שוב כיבדני הדר"ג במכתבו בדברי סניגורין בקיום ובחיזוק התקנה.

והריני בזה להשיב על דבריו כי ה' הטובה עלי. והאומנם שדרך המקובל אצל המתפללים במלחמתה של תורה הוא; שהמשיג משיב על דברי המושג - על סדר דבריו בציון מ"מ אל הפסקא שבדבריו - על מוצא מקום שדבריו מוסבין, אמנם היות שמדי עברי בדבריו, נתקלתי בכל כך הרבה הנחות ומשפטים - מה שבמחכ"ת הם "תמוהים" מאוד - ואף "סתירות" גלויות מיניה וביה לענ"ד, ולכל היותר טוב; לשונות מעורפלים ומנומגמים דמשתמעי לתרין אנפין - המבלבלים את הקורא להסב את דעתו מן הקוטב אשר עליה תסובב עיקר הנידון, עד שלא מצאתי בדבריו אף פסקא אחת - שיכולים לעבור עליו בשתיקה. אשר ע"כ אמרתי, שטרם אעשה תמצית וסיכום כללי - מן הדיחויים שיש על דבריו, ומן הטענות היסודיים שתמכתי את יתירותי עליהם במכתבי - שהתעלם עצמו מהם כליל ולא השיב עליהם מאומה. מקודם אעתיק את דבריו כלשונו ממש, ואכניס את הערותי בין בתרי דבריו בתווך - על אתר, כדי שיוכן היטב להקורא - על מה שדברינו מוסבין. וזה החלי בעזהש"ת.

העתק לשונו (באותיות מרובעות כזה), בצירוף הערותי בין בתרי דבריו [בתוך סוגריים מרובעות (נאותיות רש"י כזה)]:

להגדיל את הצע"ד; שלא ילכו להתדיין אללס - מכיון שמתחרים עמהם, וכש"כ אלל אותם בתי דין שמדיינים במחיר זול - המקלקל את פרינסתם. וממילא פשוט, דאפילו אם יתאספו אלף כמותם - ואף עם כוונה טובה בלחמם; להכניס בענין זה איזה "תיקון", מ"מ לאו כל כמיניהו - ואף מכושר הדבר; ש"הס" יהיו המתקנים "תקנה" כזאת - מה ש"טובת עלמם" בולט ויכיר זה כ"כ. דהרי הכריח התיכון של "תקנה" זו - המצריח זה מן הקלה אל הקלה באופן בולט - היא ה"קשר" שעשו ציניהם; דאם "תובע" רואה להתדיין אלל ב"ד אחד שזמן ה"חצורה" - המדיינים צורך, והנתבע רואה להתדיין אלל ב"ד שמוחו לה"חצורה" - המדיינים בזול, אז יעמדו כולם על המשמר ב"כח מאוחד"; לשלול מן הנתבע את "כח הצמירה" שיש לו לזה. ולתקן "תקנה" כזה - אף אם לו

שו"ר אל כבוד הרה"ג מוה"ר אברהם שמואל יודא געשמעמנער שליט"א אב"י בעיר מאנסי
מכתבו בדבר ברירת ב"ד, כשהתובע והנתבע אין יכולים להשתוות באיזה ב"ד להתדיין קבלתי, ורוצה לדחות מה שנקבע באסיפת רוב מגין ובגין של הבתי דין היושבים כסאות למשפט במדינתנו, [הערה (ח') - אי"ה: מה שמדגיש; ש"רוב" בתי הדין הסכימו על ה"תקנה" - וכאלו שזה סותם הפתח מלערער עליה. הנה הדבר פשוט ומוכן; דלאור ה"ייקרות" הגדול השורר כהיום ב"מחיר" ההתדיינות - ולפיכך ה"הרווחה" הגדולה הטמונה בחיקה, ה"ל כל הבתי דין "נוגעים בדבר"; שלא יתוספו ולא יתרכזו בתי דין אחרים (חדשים), [ראה לקמן (הערה קמ') ועכ"פ -

[הערה (ה') - איה: ראה לקמן (הערה קל"ז, אות ב, ד"ה ובר) דמבואר, דאף לפי דעת השב"ל - דס"ל; דאכן נמאליס צתי דין קבועים גס כהיום, דלשיטתו יש כמעט לכל הבתי דינים הדין של "ציד קבוע". וא"כ ממנ"פ - כל הסוגים עומדים עכ"פ דברגא אחת - צין להאגר"מ וצין להשכ"ל, דלהאגר"מ כולם "אינם קבועים", ולהשכ"ל כמעט כולם הם "קבועים". וראה לקמן (הערה ט') וש"נ]. רק כשהנתבע משיב שרוצה להתדיין לפני ב"ד של יחידים [הערה (ו') - איה: ראה מש"כ לקמן (הערה ח')] הדנים בדיני ממונות.

כי הבתי דינים פה בערי ניו יארק ושאר מקומות בארצות הברית הם באחד מג' סוגים: (א) איחוד או איגוד של רבנים שקבעו ב"ד לדון בין אדם לחבירו, (ועד לפי בערך ט"ו שנה לא היה במדינתנו מי שיתקרא בשם ב"ד אלא ב"ד כזה). (ב) כולל אברכים ויש שם מנהל ב"ד שאם יש מי שרוצים להתדיין אצלם הוא מוכן לקבוע שלשה מהבני תורה לומדי הכולל שידונו להם ד"ת. (ג) רבנים או בני תורה יחידים שעושים כנ"ל, שכשיש אנשים שמוכנים להתדיין אצלו, הוא מביא עוד שני אנשים לישב עמו והם דנים ביניהם. ומבלי להכנס עכשיו בדיון אם אופן הראשון יש לו דין ב"ד קבוע או לא (לקהלות שרביניהם קבעו אותו ב"ד, ויבואר להלן), השני סוגים אחרים בודאי שאין לו דין ב"ד קבוע, [הערה (ז') - איה: הנחה זו אינו מובן, דאם מודה - דאינו דבר ברור; דסוג הא' - אכן הו"ל "קבוע", [וראה מש"כ בזה לקמן (הערה קל"ז, אות א); דלדעת רוב פוסקים - הו"ל "אינו קבוע", עיי"ש], א"כ מה זו טענה "להלכה"; דסוגים ב' וג' - "בדוא"ל שאינם קבועים", דהזכר פשוט - דמאחר דקימ"ל ד"המוליד מחבירו - עליו להביא ראייה", א"כ אם רואה לשלול מן הנתבע [שיש לו דין "מוחזק" וכדלקמן (הערה ל"א, ומ')] - את "כח בחירת הצי"ד" מה שזיכו לו הפוסקים, (ע"י שיעניק שום עדיפות לבתי דין דסוג הא' - על הבתי דין דסוגים ב' וג'), בדוא"ל אף די - רק הטענה העלוב; דסוגים ב' וג' "בדוא"ל שאינם קבועים" - בלבד, רק שמוטל עליו - להביא ראייה ברורה להיפך; דסוג הא' - אכן "בדוא"ל הו"ל קבוע", וכל עוד שאינו עושה זאת - בדוא"ל שאין בכוחו לקפח את הבע"ד מזכותיו - רק מן הטענה; שהם "בדוא"ל אינם קבועים", ו"פ. ולקמן (הערה קל"ז, אותיות ד' - ו') הוכחתי - דכל השק"ט בזה; אם סוג הא' נחשב כ"קבוע" - אין לה שום שייכות לביסוס ה"תקנה" שראה לתקן, עיי"ש], רק יחידים קבעו להם לסדר ב"ד למי שירצה להתדיין אצלם, [הערה (ח') - איה: מה שמתאר את שני סוגים האחרונים כ"יחידים" - ולא צ"ח שום מקור "להלכתא" ע"ז; לחלק בסמינא חריפא - צין סוג הא' ולצין סוגים ב' וג' - אינו מובן, דמאי נפק"מ יש "להלכה" אם קבוצת הרבנים - קוראים עצמם בשם; "איחוד" או "איגוד", או שהם עוסקים ביחד כל היום בתורה"ק בלוחות - תחת מסגרת של "כולל", או שהם מתאספים רק כשיש להם ד"ת (בדיוק כמו בסוג הא'). ס"ס הגד השזה שכולם הוא; שהם קבוצת רבנים - שהסכימו להיות מוכנים לדון צין אדל"ת, ואף אחת מהן - לא נקבעה; לא מטובי העיר - ולא מטובי הקהל, וכולם אינם מקבלים את הספקתם; לא מן קופת ה"עיר" - ואף לא מן קופת "הקהל", וכי שמואל ד"איחוד" או "איגוד" קגרים - לימן להם איזה יתרון כלשהו על ה"סוגים דב' וג' "להלכה", אתמהא. וראה מש"כ לקמן (הערה ל"א, אות ב, וקל"ז, אותיות ד' - ו'). ואדרבה, אם נצא לדון ולחלק דברגת ה"חשיבות" שבין ציד אחד לחבירו - שמ"ג סוגים ה"כל שייך, אז הסברא הישרה מצי"ב לומר - דדוקא הסוג השני; דצ"ד שתחת מסגרת "כולל" - הוא היותר חשוב מכולם, מכיון שהרבנים יושבים ועוסקים בתורה"ק בלוחות ובקביעות במשך כל שעות היום, ואינם באים שם רק

היתה בזה; משום "טובה" ו"יושר" לעלם הענין דהתדיינות - ואף אם לא היתה מנגד לה"הלכה" כלל, היתה שייך רק לוקי גדולי הדור שליט"א - מאותם שלא התפרנסו מעסק זה כלל - שאין להם שום "ענינה" בזה, וכמובן - רק לאחר ששמעו את כל הטענות והמיומקים משני הצדדים; צין לחיוב וצין לשלילת התקנה. אמנם, היות ש"תקנה" זו, [מלבד מה - שאין בה משום תיקון כלל ל"יושר" ול"דק" - וכדלקמן (הערה: קל"א, קל"ב, קל"ג, קל"ד, קל"ה, קל"ו, קל"ז)], אכן מנגד את ה"הלכה" הברורה - וכדלקמן (הערה: כ"ח, מ"ה, מ"ז, כ"ה, ע"ה, פ"ה, פ"ז, קל"א, קל"ב, קל"ג)], בדוא"ל שאין בכוחו כהיום - ואפילו למי שגבוה ארזים גבוה; לתקן "תקנה" לקפח את הנתבע - מזכותיו ש"פ"ה ה"הלכה" בשו"א, וכש"כ להתיר; האיסור החמור ד"הלכנת פנים" וד"הולאת שם רע" - ע"י "סירוב" שלא קדין, וק"ו צ"ב של ק"ו - להתיר העון החמור ד"חילול השם" ו"הרמת יד בתורת מרע"ה" - שעי" הליכה ל"ערכאות" שלא קדין, (וכמש"כ הגה"ל מקאשוי שליט"א בה"כרו"ה" שהול"א, וכבר אחז"ל (ר"ה כ"ה, צ); אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים - ק"ו קטנים לגדולים). וראה מש"כ לקמן (הערה קל"ז-י"ז)]. ולא השבתי על אחר מחמת הטרדה, ואח"ז קבלתי עוד מכתב שעדיין לא הספיק הזמן לקרותו, [וכותב כל מש"כ בביאור ובפשיטת השאלות הנ"ל להלכה אינו רק בדרך אפשר וכתלמיד הדין לפני רבותיו בקרקע, וכמובן שדעתנו בטילה נגד דעתו והכרעתו של הדר"ג שליט"א], [הערה (צ') - איה: קטע זה (מן "וכותב" עד "שליט"א" - שסימנתי צה"קף סוגריים מרובעים), העתיק מן המכתב השני (שעם ההוספות) - מה שהפניתי וכתבתי לוקי גדולי דורינו - לאחר שלא קיבלתי ממנו תשובה, (ושלחתי לו העתק מזה - כנדי שלא יחשדוני; כאילו שהנני רואה להעלים ממנו ההוספות מש"כ סס). אצל מכתב הראשון שהפניתי לו אישית - לא נמלא קטע זה, ולא הגבתי בעדי מלהשיב על דבריו - כדרכה של תורה]. ואני מבקש בכל לשון של בקשה להשיבני, על כן עתה באתי להשיבו בקיצור, ומה הטוב אשאל תעורני שלא אכשל.

א). כדי לברר הדין אם יש ביד הנתבע לבחור הב"ד להתדיין בה, צריכים לברר בתחלה המציאות על מה אנו דנין. אין אנו דנין כשהנתבע משיב לב"ד המזמינים, שרוצה להתדיין בפני ב"ד שבקהלתו, [הערה (ג') - איה: ראה לקמן (הערה ל"א), שאין שום נפק"מ; אם הצי"ד שהנתבע רואה בהם - הוא מ"קהילתו" או לא. וכש"כ וצפרט - בגוונא; כשגם הצי"ד שהנתבע צחר בהם - אינם הצי"ד של קהילתו]. או בפני ב"ד אחר הקבוע בעירו, [הערה (ד') - איה: לשון זה ד"אחר" דמשמעני לתרין אנפין - מטעם את הקורא שיחשוב; כאילו שהמזכיר הוא בגוונא - כשהצי"ד המזמינים (שהנתבע צחר בהם) - אכן הו"ל צי"ד "קבוע", צו צומן שאפילו אי הוי יחינא ליה למר כסברתו דלקמן (אות ט"ו); שהצי"ד של סוג הא' הו"ל צי"ד קבוע, [מה שעי" גופא יכול הנתבע - שהוא "מוחזק" - לומר; ד"קיס ליה" (ברוב הפוסקים) - כהאגר"מ ודעימיה - דס"ל דהו"ל "אינו קבוע", וכדלקמן (הערה קל"ז, אות ב)]. מ"מ הלא גם לדעתו מיהא פשוט; דכל שאר הבתי דין שבתוך ה"תבורה" - שהסכימו אתו עמו על ה"תקנה" - בדוא"ל דליה צי"ד קבועים, דהרי כולם הם מסוגים ב' וג' - מה שמכנה אותם לקמן (פ"ה כ"י); כ"יחידים". וא"כ הרי אף לדעתו - הו"ל הנידון ברובא דרובא של הנקרים; כשהסיבה - צין התובע וצין הנתבע - רואים צי"ד ש"אינם קבוע", הלא הם מחולקים; דאלל "איזה" מן ה"אינם קבועים" להתדיין, וא"כ לישא ד"אחר" - דמשמע מיהא; כאילו שהנידון הוא בגוונא - שהתובע אכן רואה צי"ד קבוע - הוא תמוה. וראה לקמן (הערה ט') וש"נ]. (שהרי כמ"ע הביא מאגרות משה שאין ב"ד קבוע בעירנו),

כשיש להם להרוויח מ"דן תורה", בדודאי שזה מעניק להם חשיבות ויתרון על הסוגים דא' וג', וראה מש"כ לקמן (הצרות; קד, אות ה'; קב"א, ד"ה גס. וקל"ח).
ופשוט שאותן יחידים אין להם הכח לקבוע ב"ד בעיר, [הערה (פ') - א"ה: לא זיין שום מקור לה"פשיטות" הזה, דאי משום שרביהם של כמה קהלות עודדו והסכימו על ייסוד הב"ד של סוג הא' - זה כבר נותן לה העדיפות של "ב"ד קבוע", הלא גם הבתי דין שמשי סוגים האחרונים - ג"כ נתייסדו בעידודם ובהמלצתם של זקי גדולי דורינו שליט"א. והיחזק מתמיה - הוא; דהלא אף לדעתו - זה מיהא ברור; דהבתי דין של סוגים ב' וג' - בדודאי הו"ל "אינם קבועים" - וכמש"כ בעלמנו כאן, וא"כ הרי אף לדבריו ממנינו; דכל הבתי דין שבה"חבורה" - שהסכימו איתו עמו על ה"תקנה" (שכולם הם משני סוגים האחרונים) - בדודאי ש"אינם קבועים", וכנ"ל (הערה ד'; ד"ה מ"ט), וא"כ מאי אולמייהו וכמה יפה כוחם - של הב"ד המזמניים; שיוכלו להכריח את הנתבע - להתדיין דוקא אלל אחד מן הבתי דין (שאינם קבועים) שבה"חבורה" - בעוד שכולם עומדים ב"דגרא" אחת גם לדעתו אתמהא, וראה לקמן (הצרות; מ"ט, ס"ז, י"ז, קד, ק"ח, קב"א, וקל"ח, אות ו').]
גם אין הדיון ומשא ומתן, כשהנתבע בוחר לעצמו ב"ד של יחידים שאינו קבוע, והנתבע משיב שאינו רוצה דוקא בהם, אלא בב"ד אחר שאינו קבוע, [הערה (י') - א"ה: לשון זה דמשמע לתרין אנפין - מטעם ומתמה, דהרי "זהו" אכן בדיוק הידיון שלנו; שהנתבע רוצה בב"ד שאינו קבוע זה - והנתבע רוצה בב"ד שאינו קבוע אחרת, וכנ"ל (הצרות; ד', ד"ה ו"א, וט', ד"ה והיות), וא"כ רוצה להדגיש; שהנתבע מסכים ל"כמה" בתי דין שאינם קבועים - בעוד שהנתבע אינו מסכים רק ל"אחת" מהם (מה שהנתבע ממאן בזה) - וכדמסיים אחר, הרי פשיטא דזה אינו מעלה ומוריד כלום, וכדלקמן (הערה י"ג)]. הדיון אינו אלא כשהנתבע אינו בוחר ב"ד להתדיין דוקא בפניו, אלא מסכים להתדיין בזב"ל"א וזב"ל"א, [הערה (י"א) - א"ה: א"ה]. מה שמדגיש וטוען וחוזר וטוען - בכל המשך דבריו; שהנתבע "מסכים" להתדיין בזב"ל"א - ושיש לו הזכות לזה, כ"ז מטעם ומכלל את דעת הקורא - שידמה בעיניו; כאילו שלפי ההנהגה הישנה - שיד הנתבע על העליונה בבחירת הב"ד - היו שוללין ומקפחין ממנו זכות זה, (מה שיש להלכתא לכל בע"ד - ולא רק לתובע - אלא גם לנתבע), וכאילו שעב"פ ע"פ ה"תקנה" שרצה לתקן - אכן מעניקים לו זכות זה - מה שז"ל וכדלקמן (ד"ה והיות), ומכ"ז מתייאר ההנהגה המוטעת - כאילו שזהו כל הידיון שלנו; א"כ לשלול מן הבע"ד הזכות ל"זב"ל"א - או להעניקה להם. זו בזמן שהדגשתי פעמיים ברבים מכתבי (במש"א, ד"ה והא, ד"ה ומעלה); דכל הידיון שלנו; דיד מי מהם גובר בבחירת הב"ד - התובע או הנתבע, הוא רק צוונא ד"לא שייך" זב"ל"א, אי משום ששניהם אינם רואים בזה, [כמו שהוא ברור פעמים, מחמת ה"ינקרות" הגדול ששורה בזה, מה שבעלמנו מודה לקמן (אות י"ד); דא"ל לכופה עליהם מה"י"ט], או משום דלפי האופן שנהוגה כהיום עם כמה מיני פסלות - א"ל לכופה בשו"א על ה"ה הממאן, [וכמו שפסקו גדולי דורנו שליט"א - שהבאתי דבריהם במכתבי (פ"ב, ע"ב, ז'), וע"ע בשו"ת שבת ה"ה (ח"י, ס' י"ג, וז"ח, ס' י' ו"ט), מה שהביא על קדקד ה"צוררות"]. [ב]. ובהיות כן, מה שטוען חוזר ושוב - בכל המשך דבריו; דהנתבע "מסכים" לזב"ל"א - ושיש לו הזכות לזה - הם תמוהים. דממנ"כ - במאי עסקינן, א"כ בזב"ל"א שצאופן ה"פסול" - אז הרי התלווה על קיפוח זכות זה מן הבע"ד דייס (מה שצאמת היא; בין מן התובע ובין מן הנתבע וכנ"ל) - א"ל לה שום שייכות ועגיעה כ"ש לה"תקנה" - לא בשלילתה ולא בחיובה, רק על ה"בתי דין" (שהנהיגו את כל ה"צוררות" צאופן הפסול) - שהם הם ה"מקפחים" האמיתיים את זכותם הזה

של הבע"ד דייס. וממילא פשוט, דכלפי זב"ל"א שצאופן ה"פסול" - הו"ה הדיון שלנו; אפילו א"כ הנתבע מתעקש שרוצה דוקא בזה - מאחר דאינו יכול לכופה על הנתבע, [דהרי פשוט דכל הזכות לזב"ל"א ש"פ השו"ע - הוא דוקא לזב"ל"א שצאופן הכשר - ולא שצאופן הפסול]. וא"כ דשום בע"ד - ולא רק התובע - א"ל לכופה על ל"ה השני, דגם הנתבע א"ל לכופה על התובע, וכמבואר היטב במכתבי (ס"ט). ואילו צאופן ה"כשר", בדודאי דיש לו לכל בע"ד (ולאו דוקא לתובע) - הזכות, לומר שרוצה בזב"ל"א דוקא, וכמפורש במוסר"ע (חור"מ ס' ג, ס"א), שזיין לה בעלמנו לקמן (אות ז'). וא"כ, דכלפי אופן הכשר - בדודאי דכל הדיון שלנו - הוא רק צוונא; כששניהם "אינם רואים" בזה - מחמת א"ה טעם שיהיה. [ג]. ובאמת, דכן לריבין לאוקמי גם כל דברי הפוסקים - שהעניקו את כח בחירת הב"ד להנתבע - שהבאתי במכתבי (פ"א); דג"כ מיירי צוונא ד"לא שייך" זב"ל"א, דאל"כ א"כ נתנו כח בחירת הב"ד להנתבע - זו בזמן שהנתבע יש לו הזכות לומר שרוצה בזב"ל"א, וכי הם לא ידעו מזה; שיש לו להנתבע זכות זה. וכן תקשי - על דברי המחבר (ס' י"ד, ס"ג), דכ"כ מצ"ע ד יכול לומר לא אדון בפני"ו וכו', דלמה לא כתב; דככה"ג - כשאין יכולין להשוות עצמם - לריבין להתדיין בזב"ל"א. אלא ודאי עכ"ל, דגם הם מיירי צאופן שזה "לא שייך" - מא"ה טעם שיהיה, ח"פ. ואדע, דמחזיק דעל אף דל"ש זב"ל"א - עכ"ל לא באו משום כך להמסקנא; דהנתבע לריבין ליתן להנתבע את כח הבחירה מ"בתי דין" - (כדוגמא ה"תקנה" שרצה לתקן), רק פסקו - להיפך; דככה"ג יש לו להנתבע לו "כח הבחירה" - להצביע על ב"ד אחד שהוא מסכים להתדיין אללם, מזה גופא נדחה כל הבסיס - דטענת הזכות לזב"ל"א - שעליה רוצה לחזק תיקון ה"תקנה", חפ"כ. ושור"ד דאף מפורש יואל כדבריו אלו - בדברי הרש"ד"ס (חור"מ ס' ז'), [שזיין לה הש"ך (ס' י"ד, ס"ג), שהעתיקתי לשונו במכתבי (פ"א, אות ה')], שכתב בפירושו; דמה שהנתבע יש לו כח בחירת הב"ד - זהו גם כלפי שלא להתדיין בזב"ל"א עיי"ש בר"ש לשונו - שדחה דברי האומרים; דככה"ג - כשא"כ מסכימים על ב"ד אחד - אז יש להם להתדיין בזב"ל"א. [ושור"ד שכן כתב בפירושו גם הערו"ש (ס' י"ד, ס"ג); דזין זה הוא כשלא שייך זב"ל"א עיי"ש]. ולא עוד, אלא שמשלוטו שם - משמע קל"ה, שא"כ "שללו" זכות זה מן הבע"ד - מא"ה טעם שיהיה, עיי"ש. ועב"פ א"כ שיהיה - ד"ז מיהא פשוט; דכל ידיון דין הוא רק צוונא ד"לא שייך" זב"ל"א - וממילא אינו מובן טענתו הזה כלל. [ד]. והיחזק מתמיה - הוא; דהרי גם לפי ה"תקנה" שרצה לתקן - אינו מעניק להם הזכות דזב"ל"א כלל, וכל מה שפעל התקנה - הוא רק; שמחליף ומעביר זכות בחירת הב"ד מן הנתבע - שיש לו זכות זה (כש"ל"א שייך" זב"ל"א) ע"פ כל הפוסקים - ומעניקה להתובע, וכדלקמן (הצרות; כ"ז, ד"ה ונפטר, וק"ח, ד"ה ולא). וא"כ, הרי כל הענין ד"זב"ל"א" - דקארי לה בכל משך דבריו חוזר ושוב - תמוהים מאוד. או בפני ב"ד המזמניים, ואולי עוד לפני בתי דין שבעיר, והנתבע אינו רוצה אלא דוקא בב"ד אחר בסוגים הנ"ל שאין להם דין ב"ד קבוע, [הערה (י"ב) - א"ה: א"ה]. מה שמדגיש בכל המשך דבריו חוזר ושוב - דמיירי צוונא; שהנתבע מסכים להתדיין אלל "הרבה" בתי דין שאינם קבועים - ואינו ממאן מלהתדיין רק אלל "אחד" מהם - (באותה שהנתבע בחר בזה), ואילו הנתבע אינו מסכים להתדיין - רק דוקא אלל "אחד" מהם - (שהנתבע אינו מרואה בזה), אינו מובן כלל. דמאן נפק"מ יש "להלכה" - צמה שהנתבע מסכים להרבה מהם - והנתבע אינו מסכים רק אלל אחד מהם, סו"ס עיקר הקוטב - מה שכל הבע"א והדיון שלנו סובב עליה - הוא מכח העובדא; דא"כ כאן ב"ד המרואה לשניהם - מה דככה"ג הרי ע"כ שלכסוף יגבר יד אחד מהם על השני - [צוונא ד"לא שייך" זב"ל"א, וכנ"ל (הערה י"א)], דהרי "זהו" מה שמציא אותו לכל עיקר שאלתינו; דככה"ג [כשא"כ מסכימים על ב"ד אחד - ול"ש זב"ל"א] - דיד "מי"

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו שב"מכתב ג"
 וכשלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

שאמר איש פלוני ידון לי, ואמר בעל דינו פלוני ידון לי, הרי אלו שני דיינים שביירו זה אחד וזה אחד, בוררים להם דין שלישי, ושלשתם דנים אותם, שמתוך כך יצא הדין לאמיתו, ועיי"ש בסמ"ע (סק"א), ובין לפירוש הכ"מ בין לפירוש הסמ"ע פשוט, שיש לכל אחד מהבעלי דין הזכות להתדיין בזבל"א וזבל"א, ואין להנתבע הזכות לומר ארון לפני שלשה אחרים המרוצים לי. [הערה (ט"ז) - א"ה: הלא כבר מצואר לעיל (הערה י"א), דכל הנידון שלנו הוא דוקא בגוונא ד"לא שייך" זבל"א], וגם דברי הרמ"א הם עד"ז, דאם [יש] דיינים קבועים בעיר אין ביד הנתבע לומר שרוצה בזבל"א, אבל לומר שיתדיין בפני ג' שבחר הוא אינו יכול לומר אפילו אין ביי"ד קבוע בעיר, [הערה (י"ז) - א"ה: דבריו תמוהים מאוד, דא"כ יכול לקבוע בפשיטות - להיפך מדברי י"ט פוסקים מובהקים שכל בית ישראל נשען עליהם] שהעתיק את לשונם במכתבי (פ"א) - ולהתעלם עלמנו ממה שפסקו להלכה ולמעשה להיפך מדבריו; דא"כ יש לו להנתבע הזכות דכח בחירת ביי"ד של ג' - בדליכא ביי"ד קבוע בעיר, (או אף כשיש - אלא שהנתבע לא בחר בהם, וגם "לא שייך" זבל"א), כעוד שלא נמלא אף פוסק אחרון יחידה שחלוק עליהם בזה. וראה לקמן (הערה כ"א)].

ג. והדבר מפורש יותר ברא"ש פ"ק דסנהדרין (ס"ב), אחר שכתב דיחיד מומחה דן את האדם בע"כ, והא דתנן (דף כ"ג) זה בורר לו א' וזה בורר לו א', דמשמע מדעתו אין בע"כ לא, היינו כשאומר לא אדון בפניכם אלא בפני ביי"ד אחר כו', ע"כ. [הערה (י"ח) - א"ה: גם כאן מתעלם עלמנו, ממה שמדברי הרא"ש הללו - מציא הרש"ד (ח"ט ס"ו ז') [שליין לה הש"ד (ס"ו י"ד, סק"א), והעתיק את לשונם במכתבי (פ"א, אות ה', ד"ה ויהי) - ראה להיפך; דדוקא כשאנו רואה להתדיין אלא שום ביי"ד בישראל - אז יש לכופו, לא כן - כשמוסכים להתדיין ע"כ בציור ביי"ד שיהיה, וכנ"ל (הערה י"א), דז"ל (ס"ט); מאחר שהנתבע רואה להיות צי"ת דינא ע"פ התורה, אין חולק שאין כח ביד אדם צעול לכופו לומר תעמוד בפני זה, וכן מראה להדיא מדברי הרא"ש בפסקיו"ו וכו', אלא דכ"ע מודי שיעמוד הנתבע לפני מי שידלג, ע"כ הברור - המורים להיפך הגמור והמוחלט מדבריו]. ועיין בתוס' שם (ה' ע"א ד"ה דן), הביאם הב"י (ריש ס"ג), והוא מקור דברי השו"ע הנ"ל.

מבואר מדבריהם דאף אם הנתבע משיב שרוצה בב"ד אחר, אין לו אלא הזכות לבחור בב"ד של זבל"א וזבל"א, [הערה (י"ט) - א"ה: הלא כבר מצואר לעיל (הערה י"א), שכל הנידון שלנו הוא רק בגוונא ד"לא שייך" זבל"א]. לא לקבוע ביי"ד שרוצה הוא, [הערה (כ) - א"ה: כבר מצואר לעיל (הערה י"א), שדבריו בזה - הם היפך פסק דינם של כל הפוסקים; שא"כ העניקו כה"ג להנתבע - את זכות כח "בחירת ביי"ד".] וצ"ל דהרא"ש מייירי שאין ביי"ד קבוע בעיר, וע"כ אין התובע כופה הנתבע להתדיין בפני הב"ד שבחר, [הערה (כ"א) - א"ה: לשון זה דמשמע לתת אפ"ן - מטעם ומצב, דהרי אפילו אם אין ביי"ד קבוע בעיר, כל שהנתבע לא בחר בהם - בודאי שאין לו שום ייפוי כח כ"ש בחירת ביי"ד שכן ה"א"ים קבועים" - על הנתבע, אדרבה - הנתבע ידו על העליונה בחירת ביי"ד כה"ג, וכנ"ל (הערה י"א).] וראה לקמן (הערה ק"א, אות ו'). וגם הנתבע אינו יכול לומר שרוצה להתדיין בפני ביי"ד שבחר הוא, [הערה (כ"ב) - א"ה: ז"ל, דבדאי אין לו הכח להע"פ פסק דינם של כל הפוסקים, וכנ"ל (הערה י"א)]. וצריך הב"ד להיות מדעת שניהם, [הערה (כ"ג) - א"ה: לשון זה

מהם גובר להלכה "בחירת ביי"ד", וא"כ מאי נפק"מ - צמה; שהנתבע מסכים ל"הרצה" בתי דין שאינם קבועים - והנתבע אינו מסכים רק ל"אחד" מהם, סו"ס מכיון שאותו ה"אחד" שהנתבע מסכים לה - אין הנתבע מסכים לה - הרי עיקר הדיון הוא משום; דליכא ביי"ד המרובה לשימם. דהרי מזה כל הנידון בדברי כל הפוסקים - כשהעניקו את כח "בחירת ביי"ד" להנתבע - אם לא זאת; שאינם יכולים להשתנות על ביי"ד אחד, וא"כ לא מיירו התם - אף בגוונא; שהנתבע מסכים ל"הרצה" בתי דין - והנתבע אינו מסכים רק לאחד מהם, אמתמה. [ב]. וצ"ל הוא מלכד מה דבאמת - דכל הטענה; שהנתבע אינו מסכים רק ל"אחד" - הוא כמייית עינים בלכד, דהלא אפילו בגוונא שגם הנתבע מסכים ל"הרצה" מהם - אלא שהנתבע רואה רק ב"א" שכן "הרצה אחרים" - ג"כ מודה צעלמו לקמן (אות י"ד, ד"ה ואף), דאף ע"פ ה"תקנה" החדשה; שא"כ להל"ע ג' בתי דין, ג"כ אי" להל"ע רק מ"חצורת" אות בתי דין - המאזשים מן הנתבע - או הצי"ד המזמינים. וא"כ הרי זאת אומרת - וכן הוכיחה המציאות בתוך זמן הקצר שצילמו את ה"תקנה" החדשה - (ערס שנתבטלה ע"י זקני גדולי דורנו); דאפילו אם גם הנתבע הסכים ל"הרצה" בתי דין (שמחוק ל"חצורת" שמדיינים בזול) - ג"כ לא הועיל לו זאת מאומה - כל עוד שאינו מליע ע"פ אחד מ"חצורות" שמדיינים ביוקר, וכמצואר שם (הערה ק"ד), וא"כ סו"ס הרי נמלינו - דגם לפי התקנה שרצה לתקן - אח"כ, דאף אם גם הנתבע מסכים לבתי דין "הרצה" - מ"מ כופין אותו להתדיין דוקא אלא ביי"ד שמ"חצורת" (המזמינים ביוקר) - שלא הסכים עליהם כלל, וא"כ הרי כל הטענה; שהנתבע מסכים ל"הרצה" בתי דין וכו' - אינו משמש רק לבלבל דעת הקורא, ותל"מ]. ומקודם אבאר מה שנלענ"ד לדינא, ואח"ז הטעם להתקנה הנ"ל, ומנהג של הבתי דין פה, שמע"כ כתב מזה.

ב. בשו"ע חו"מ (ס"ג ס"א) איתא, אין בית דין פחות משלשה, וכל שלשה נקראים בית דין אפילו הדייטות והם דנים את האדם בעל כרחו, [הערה (י"ג) - א"ה: הדבר פשוט, דכל כח הכפייה הזה - הוא רק בגוונא; שהנתבע אינו רואה להתדיין אלא שום ביי"ד בישראל, לא כן כשמוסכים להתדיין אלא איזה ביי"ד (ול"א שייך" זבל"א), אז לית דין ולית דין שיאמר; שיש להם הכח - לכופו אותו להתדיין אלא ביי"ד שאינו מרובה בהם, רק אדרבה - כה"ג; יש לו להנתבע "כח הבחירה" הנמלא - להתדיין דוקא במקום שהוא רואה, וכמ"ש י"ז פוסקים מובהקים - שהעתיק את לשונם במכתבי (פ"א).] [ומאז שכתבתי מכתבי - נתעוררתי; שנתוסף להקד י"ז פוסקים שהבאתי שם - יש ללרף עוד שני דעות - ה"ה; הערו"ש (ס"ו י"ד, ס"ז), ושו"ת משנת יעקב (ח"א ס"ו ס"ז) - שג"כ כתבו כן, וע"כ מכלל ולהבא נכתוב ככ"פ י"ט פוסקים]. ולא נמלא אף חולק יחידה ע"ז]. אם הנתבע מסרב לירד לדין או שאינו רוצה לרדן עם התובע בעירו, אבל אם רוצה לרדן עמו בעירו אלא שאינו חפץ בשלשה שבייר התובע, אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד, [הערה (י"ד) - א"ה: הלא כבר מצואר לעיל (הערה י"א), דכל הנידון שלנו הוא רק כש"לא שייך" זבל"א]. הגה, כדלקמן סימן י"ג, ונ"ל דוקא בדיינים שאינם קבועים, אבל אם דיינים קבועים בעיר, לא יוכל לומר לא אדון לפניהם אלא בזה בורר, וכן נוהגין בעירנו.

מבואר דאם שלשה בני אדם בין מומחים בין הדייטות מזמינים את האדם לדין, ואין הנתבע רוצה להתדיין בפניהם, אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. [הערה (ט"ז) - א"ה: הלא כבר מצואר לעיל (הערה י"א), דכל הנידון שלנו הוא רק כש"לא שייך" זבל"א]. והרמ"א הוסיף כדלקמן סי' י"ג, ושם איתא, אחד מבעלי דינים

"אשכנזי" (זולת כהונתו למחלוקת בהלכה בין הב"י להרמ"א בלבד, דבזה אנו נגררין אחר הרמ"א - והספרדים אחר הב"י, וכידוע), ותלמי. לסייע לדבריו דיד הנתבע על העליונה, אבל כל זה אין ענינו להמציאות של בחירת ב"ד במקומינו שעל זה רוצה לדון. דבכל המקומות שציינ עליהם לא מצאתי אף אחד מהפוסקים שיאמר שהנתבע יש לו הזכות לבחור בשלושה אנשים שהוא רוצה שהם ידונו אותו, [הערה (כ"ח) - א"ה: דברים הללו הם תמוהים ומרפסין איגרא, ולא ידעתי איך שאפשר להתכתם ולומר - שלא מלא בדריהם המפורשים של כל הכך פוסקים - שהענתקי את לשונם במכתבי (פ"א), שאכן העניקו כח בחירת הב"ד להנתבע - כשיש כמה בתי דין בעירו, אמתמה. וצאמת, דאף הרבה יותר מזה - יולא ממשמעות (חלק מן) הפוסקים שהבאתי, והוא; דאף כהונתו שהנתבע אינו רואה להתדיין - רק דוקא אלל "דיין יחיד" - דג"כ יש לו "כח הבחירה" לזה, [ראה שו"ת מארש"ד (ח"צ ס' ב') - שהענתקי במכתבי (פ"א, אות ד'), וכן שם (פ"י ו' ו"ב) - שצ"ן לה הש"ך (פ"י י"ד סק"ג), והענתקי לשונו (סס, אחיות ד' ו') וכן בשו"ת פמ"ט (ח"ב ס' פ"ג) - שהענתקי לשונו (סס, אות ח'), ושו"ת בני משה (פ"י ר"א) - שהענתקי (סס, אות ט'), שכולם מיידי שהנתבע צחר להתדיין אלל "דיין יחיד" - וכמובאר בלשונם בפירוש, ועכ"ז כתבו; דאכן יש לו להנתבע כח הבחירה אף לזה, עיי"ש]. וא"כ כש"כ כשבוחר ב"ד שלם של ג' - בודאי דיש לו כח הבחירה לזה - וכדמפורש יולא בלשונם שהבאתי. והתובע לא יהי לו הזכות לבחור אף אחד מהב"ד. [הערה (כ"ט) - א"ה: כבר מובאר לעיל (הערה י"א), שאכן פסקו כן כל הפוסקים - כהונתו דל"ש זב"ל (וכנ"ד), ותלמי].

שכל הפוסקים שהביא, לא דנו אלא בא' מ' אופנים: א)
התובע הזמין את הנתבע לב"ד שבעירו או של קהילתו, והנתבע משיב שרוצה להתדיין בב"ד שבעירו, [הערה (ל') - א"ה: דבריו תמוהים, דהרי כל הי"ט פוסקים שהעניקו כח בחירת הב"ד להנתבע - שהבאתי במכתבי (פ"א), לא מלא ציניהם אף פוסק אחד - דמיידי משני עירות, דכולם מיידי להדיא מנ' (או יותר) בתי דין שבעיר אחת], או של קהילתו, [הערה (ל"א) - א"ה: אף], מה שהתאחד עמנו - על מה שחלק מן הכך פוסקים כותבים בחיבור העובדא; דהנתבע רואה להתדיין אלל ב"ד של "קהילתו", זו בזמן דליכא שום "צפים הלכתי" כלל - לחלק ולומר; דדוקא לב"ד של קהילתו יש לו להנתבע כח הבחירה - אינו מובן כלל. דהרי לפי הטעם - שכתבו כל הפוסקים על כח הבחירה של הנתבע; דהו משום שהוא "מוחזק" ויש לו "קיס ליי" ומאן דכאזי ליה" וכו' - ומשום יש בכוחו לומר; שרואה להתדיין דוקא אלל הב"ד שצחר וכנ"ל (במטא), בודאי דלפ"ז - אין שום סבא כלל לחלק בין אם ב"ד זה היא של "קהילתו" - או לא, וי"פ. וכ"ז הוא מלבד מה דבאמת, שברוב רובם של כל הכך י"ט פוסקים שהבאתי - לא מוזכר בדריהם שום רמז כ"ש כלל; דמיידי כהונתו שצחר בב"ד של "קהילתו" - וכאילו דרך ככה"ג יהיה להנתבע כח הבחירה - וכדלקמן (אות ב', ד"ה ולשונת). ואף מיעוטם - שאכן הזכירו זאת בריטת חיבור העובדא של השאלה, [כמו הפרי"ט - שכתב בלשון השאלה; "לפני חכם קהלו", וכן הבני משה - שכתב בלשון השאלה; שהנתבע טען "יש דיין בקהילתו"], מהיכ"ת שכתבו זאת "לעיוכזה" - וכאילו שבו יהיה תלוי כל יפיו כח הבחירה של הנתבע. צעד שם כתבו כן - רק בדרך "סיפור העובדא" - שהמעשה שהיה כן היה; שהנתבע צחר בב"ד של קהילתו. [ב], דאכן שום הגיון בדבר לומר - דנקטו בדוקא; שהב"ד הוא מקהלתו - משום שזה נתון לו איזה יפיו כח כ"ש לבחירתו בזה. ראשית - דסו"ס כשגם התובע רואה בב"ד של קהילתו

ד"מדעת שניהם" - מעורפל ומטעה, דהרי הדבר פשוט, דהתיאור ד"ב"ד מדעת שניהם" - כשא"ס מסכימים לב"ד אחד - ל"ש רק ב"ב"ל"א" וכמוכן, והלא כבר מלתי אמורה לעיל (הערה י"א), שכל הנידון שלנו הוא רק כהונתו ד"לא שייך" זב"ל"א. וככה"ג - הרי קצבו י"ט פוסקים; דאכן יד הנתבע על העליונה בקביעת הב"ד. וזה מלבד מה, דהלשון "ב"ד מדעת שניהם" שכתב - מטעה ומבלבל, כאילו שעי"ה ה"תקנה" שרואה לתקן שפיר אחי"א כן - שיתדיין בב"ד שמדעת שניהם, זו בזמן דבאמת - שגם לפי ה"תקנה"; שהנתבע לריך ליתן להתובע הבחירה מנ' בתי דין - ג"כ אין הב"ד "מדעת שניהם", ועכ"פ בודאי לא מדעת הנתבע - שרואה רק באתח - וכופין אותו להליע ג', ומלא שהתובע יכול לבחור באתח מן השנים - שהנתבע ל"ה מרואה בזה כלל. וראה לקמן (הערה ל"ג), ובפרט לפי הודאות דלקמן (אות י"ד, ד"ה ואף); שכופין "ומגביל" אותו; להליע עכ"פ ב"ד אחד שאינו מסכים עליהם כלל - (שבודאי שהתובע יצחר בזה), וא"כ הרי נמלינו למעשה - דכל הפועל יולא שמן התקנה - הוא רק; דבמקום שהב"ד יהיה ע"פ דעת הנתבע - וכפי שפסקו לדינא כל גדולי הפוסקים - תהיה ע"פ דעת התובע, וכי ב"ד כזו; ש"כפורה" עליו בע"כ - תוכל להקרא "תקנה" - לב"ד ש"מדעת שניהם", אמתמה. וראה מש"כ לקמן (הערה ק"א, ק"ד, וק"ל). ויתדיינו בזב"ל"א [הערה (כ"ד) - א"ה: כבר מובאר לעיל (הערה י"א), דכל הנידון שלנו הוא רק כהונתו ד"לא שייך" זב"ל"א]. ולא אישתייט שום פוסק לומר דהנתבע יש לו הזכות לבחור באיזה שלשה אנשים שירצה שידונו אותו, [הערה (כ"ה) - א"ה: תמוה מאוד - איך שיכול להתעלם עמנו מכל דברי הפוסקים שהבאתי במכתבי (פ"א) - שאכן העניקו זכות זה להנתבע, [דכל החילוקים שרואה ליייר ולהעמיס בין כ"ד ולנידון דידהו (לקמן אחיות ד' ו') - נסתריין מחמתם, וכדיבורא להלן (סס, הערה ל' - י"ג)], וא"כ הרי בודאי - דאשתמטו ואשתמטו רבים מגדולי הפוסקים לומר כן, ואדרבה - יש לקבוע בוודאות להיפך; דלא אשתמט שום פוסק ואף לא יחידא ממש - לומר להיפך (וכנ"ד) - דאין להנתבע כח זה].

ד). וכל עיקר דברי כמ"ע הוא להוכיח דיד הנתבע על העליונה בבחירת ב"ד להתדיין לפניהם, ואפילו אם מתדיינים בזב"ל"א וזב"ל"א יד הנתבע על העליונה, [הערה (כ"ז) - א"ה: ר"ל לבחירת ה"שליש", ראה לקמן (הערה פ"ח, ג', י"א, וק"מ)]. והביא המון חשובות מגדולי הפוסקים, רובם מעדת הספרדים, [הערה (כ"ז) - א"ה: מה שמדגיש; שרובן מן הפוסקים הללו הם מעדת הספרדים" - וכאילו שד"ר מחליט במאומה את כח דריהם אללנו יולא אשכח - אינו מובן ונכון כלל, דמאי בכך שם מעדת הספרדים", הלא רוב רובם של גדולי הראשונים - שמפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותין - היו מעדת הספרדים, (פרי"ף, ר"י מיגאש, הרמב"ם, הרמב"ן, ריב"ז יונה, הרא"ה, הרשב"א, ר"ן, ריטב"א, וריב"ז וכו' וכו'), שולח אור תורתם - היינו ממששים כעושים באפילה - והיתה התורה משתכחת מישראל ח"ו. והרי ידוע שהש"ך שהיה "אשכנזי" - מאיין פעמים אין מספר בספרו - לשו"ת מארש"ד (ולשאר ספרי פוסקים "ספרדים"), [וכמו כנ"ד גופא - שצ"ן ג"פ לדברי המארש"ד הללו]. וכבר כתבתי במכתבי (הפרטי שהפניתי אליו אישית - מה שסיפחתי למכתב ה' שלחתי לכל הרבנים); דקיבת הדבר - מה שרוב המדברים משאלה זו; דמי יש לו זכות כח הבחירה משני בתי דין שבעיר אחת - היו מגדולי הספרדים" - הוא משום שד"ר; שהיו כמה בתי דין בעיר אחת - לא היה נמלא כ"כ באלות אייראפע - רק באלות הספרדים, אבל פשיטא דתורה אחת לכולנו - מבלי הבדל מחילות הארצות. ומשום לא עלתה על דעת שום פוסק בישראל - לחלוק על איזה פס"ד של פוסק - רק משום שהיה "ספרדי" או

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו שב"מכתב ג" וכלשלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

אבל באופן שהנתבע אינו משיב שרוצה להתדיין בב"ד שבקהלתו, [הערה (ל"ד) - א"ה: כבר מובא לעיל (הערה ל"א), שאין שום נפק"מ כלום - לא "להלכה" ולא "מסבא"]; בין אם הבי"ד שהנתבע רוצה בה - הוא מ"קהלתו" - או לא], ואינו משיב שרוצה להתדיין בב"ד אחר הקבוע בעיר, [הערה (ל"ה) - א"ה: לשון זה דמשתמע לתרין אפסין - מטעה ומבלבל, דכבר מובא לעיל (הערה ד', ו"ז); דאם ליכא בי"ד קבוע בעיר, או אפי' בדאיכא - אלא שהנתבע לא נחר בהם - רק בבי"ד שאינו קבוע, אז יד הנתבע על העליונה בבחירת הבי"ד - שמצד הבתי דין ש"א"ים קבועים, וכדלקמן (הערה ק"ז, אות ו'), ו"פ], וב"ד המזמינים אינם רוצים לכוף את הנתבע להתדיין דוקא בפניהם, [הערה (ל"ז) - א"ה: רק שרואים להגבילו שיתדיין דוקא אצל בי"ד אחד שמן "המרוצה" - עד מיאוו המוחלט; שלא להתדיין בפניהם בשו"א, וכנ"ל (הערה א', ו"ז), ולקמן (הערה ק"א, ק"ד, וק"ל)], אלא שהנתבע ילך לר"ת בב"ד המרוצה לשני הצדדים, [הערה (ל"ז) - א"ה: לשון זה; ד"לכוף" לבי"ד "המרוצה לשני הצדדים" מטעם ומבלבל - ויש בה משום "סתירה" גלויה מיניה וזיה, דאיך אפשר "לכוף" על אדם; שיהיה "מרוצה" מן הבי"ד - מה שכופין אותו עליה, וגם מאידך גיסא - איך אפשר לתאר בי"ד - מה ש"כפו" אותו עליה; כבי"ד "המרוצה" לו. וכל עמס טענה זו (שיתדיינו בבי"ד "המרוצה לשני הצדדים") בכלל - מבלבל את דעת הקורא - שידמה בעיניו כאילו ש"זהו" המערה והנידון שלנו; שיתדיינו אצל בי"ד שכזה - וכאילו שלפי "התקנה" שרצה לתקן - אכן אחיז עכ"פ שיתדיינו אצל בי"ד "המרוצה לשני הצדדים", צדוד שצאמת; רוצה להכריח את הנתבע (ע"פ התקנה); שיתדיין אצל בי"ד שאינו מרוצה לו כלל, וכנ"ל (הערה ל"ז), וצדוד - שידוע היטב; שכל הנידון שלנו הוא רק בגוונא - דליכא בי"ד המרוצה לשני הצדדים, וכנ"ל (הערה כ"ג). דהלא אם אכן היה במנאל בי"ד שכזה "המרוצה לשניהם" - אי"כ מהו הבעי" (בי"ד) - וכן בכל דברי הפוסקים שדנו בזה, דכי מי מעכב עליהם מליך לאותה בי"ד המרוצה לשניהם - ושלוס על ישראל], או בובל"א, [הערה (ל"ח) - א"ה: כבר מובא לעיל (הערה י"א); דכל הנידון שלנו הוא רק בגוונא ד"לא שייך" וכל"א], לית דין ולית דיין שיאמר שהנתבע יש לו הזכות לבחור בג' אנשים שהוא רוצה בהם והם ידונו אותו, והנתבע לא יהי לו שום זכות לבחור אף אחד מהבי"ד, [הערה (ל"ט) - א"ה: צודאי דיש דין ויש דיין האומר כן, ולא רק דיין אחד, אלא דיינים מומחים ופוסקים רבים ומוכחים שכל בית ישראל נשען עליהם - האומרים כן, דהרי כן כתבו להלכתא י"ט פוסקים שהבאתי דבריהם במכתבי (פ"א), ולא נמאל אף חולק יחידאה עליהם, וכנ"ל (הערה כ"ח, וכ"ט), ותמיהני איך שמתכחש ומתעלם מכ"ז].

ה). והיסוד שכל דברי התשובות שהביא בנוי עליה, הוא, דאין כח להתובע יותר מלהנתבע, [הערה (מ') - א"ה: תמוה מאוד, איך שמשתמש חוזר ושוב; בלשונות מבלבלים ומטעים - מה שרואה להעמיס כזוונת הפוסקים - בו בזמן שהם כתבו מפורש להיפך מדבריו, דאיך כותב דכל היסוד שדברי הפוסקים - הוא רק; "דאיך כח להתובע יותר מלהנתבע", וכאילו שכן יולא עכ"פ מדבריהם; ד"כח שניהם (של הנתבע והנתבע) שווים", וכאילו שעכ"פ דע"פ התקנה שרצה לתקן - אחיז כן; דכח שניהם שווין, מה שג"ז אינו כלל, וכנ"ל (הערה ל"ז)]. כי בזמן שצאמת הם כתבו בפירוש; דיש לו להנתבע כח גדול וחזק הרבה יותר מלהנתבע. (הגם דלא "בעמס" - רק מן הטעם שהוא "מוחזק" וכו'), ומש"ה העניקו לו זכות "כח בחירת הבי"ד" - מה שזאת אומרת; דלמעשה - אכן כוחו גדול הרבה יותר - מן הנתבע, ושדיו על העליונה בזכותו הצלעית לבחירת הבי"ד - אף עד

(וכדמשמע מדבריהם) - מלי אולמא דהנתבע על הנתבע - אם לא זאת; משום דהר"ל "מוחזק" וכו' - מה דלענין זה טוב אין שום סברא כלל לחלק; בין אם הבתי דין הם מ"קהלתו" - או לא. ושנית - דאי"כ הול"ל; דאם הנתבע בוחר בבי"ד של קהלתו - והנתבע בוחר בסתם בי"ד - אז אכן גובר יד הנתבע [וראה לקמן (הערה ק"ז, אות ו')]. ושלשית - דפירוש כתב הרש"ם (חומ"ס סי' ז') - שאין עלה הש"ך (סי' י"ד, סק"ג) בשם התה"ד; שאין חילוק בין שיהיו הב' צד"ד מקהל אחד - בין שלא יהיו אלא זה מקהל אחד וזה מקהל אחר, עכ"ל עיי"ש. אע"כ דכל מה שנמאל בדבריהם; שהנתבע נחר בבי"ד של "קהלתו" - הוא רק בדרך "סיפור דברים" בעלמא - ולא משום שזה נותן לו איזה חוקק כ"ש להלכה. [ג]. וראיה ברורה לזה, דהרי חזיק דאף הרש"ם (חומ"ס סי' ז') - שאין הזכיר בלשון (סוד"ה ליהוה); "לפי מרבין תורה מבית הכנסת שלי", מ"מ טוב לאח"כ - כתב כ"פ בסתמא; "צפני פלוגי אי רוצה לעמוד", עיי"ש (ד"ה אלא), וכן שם (ד"ה ובה) מתקרה - שכתב בלשון; "שהנתבע כופה ומציאו לפי בי"ד שהוא רוצה", עיי"ש. הרי שהוא עצמו לא דקדק טוב - לחלק ולהדגיש; דדוקא לפי בי"ד של "קהלתו" יש לו זכות הבחירה, וע"כ דמש"כ כן בתחלת דבריו בתיאור העובדא - הוא רק כ"סיפור דברים" בעלמא. ולשמת זה, הרי רוב רובם של כל הכן פוסקים שמתיי - כתבו בפירוש; דהנתבע יש לו כח בחירת הבי"ד בסתמא, ולא הזכירו ולא הדגישו כלל (ואף לא פ"א) בכל המשך דבריהם; כאילו שזהו דוקא כשנחר בבי"ד של "קהלתו". דבשרית עדות ציעק (סי' מ"א) [שהערתקתי לשונו במכתבי (פ"א, אות י"ז)] - כתב; להתדיין בפני בי"ד "אשר כלבבו", וכן הכנה"ג (סי' י"ד, אה"ט סוף אות כ"א) [שהערתקתי לשונו במכתבי (ס"ט, אות י"א)] - ג"כ כתב בלשון בפירוש; במקום "שלב הנתבע חפך", עיי"ש. וכמוכן, דכל לשונות הסתמיים הללו - הר"ל משמעות מפורשת; דיש לו כח בחירת הבי"ד - בלי שום הצננה כלל - ואפילו כשא"נה הבי"ד של "קהלתו". וכן כתבו הרמ"א (סי' ק"ד) [שהערתקתי לשונו במכתבי (פ"א, אות א')], וגם הגה"מ (סי' י"ד, ביאורים סק"ג, וחדושים סק"ז) [שהערתקתי את לשונו במכתבי (ס"ט, אות י"א)] - לא הזכירו אף שימאל דרמו מזה; כאילו שהבי"ד שנחר בה הנתבע לריך להיות מ"קהלתו" דוקא - דלא חילוק בזה כלל, ותמיהה גדולה איך שמתעלם עצמו מכ"ז חוזר ושוב - בכל המשך דבריו, ותל"מ]. (ב) שני בתי דינים קבועים בעיר, והנתבע רוצה להתדיין באחד מהם, והנתבע רוצה בהבי"ד האחר, ולפעמים הבי"ד שהנתבע בוחר הוא ב"ד קטן מב"ד שהנתבע נחר, [הערה (ל"ז) - א"ה: על אף שד"ז אינו משנה כלום בהנוגע לבי"ד, דהרי בי"ד בל"א אייריין - כששניהם רוצין בבי"ד שאינו קבוע, וכנ"ל (הערה ד') ולקמן (הערה ק"ז, אות ו'), אבל לא ידעתי איך מנאל משמעות כ"ש - בנאחד מן כל י"ט הפוסקים שהבאתי, כאילו דהם מייירי מב' בתי דין "קבועים" בעיר אחת - בו בזמן שלא נמאל דבריהם אף שימאל ודברא דרמו כ"ש מזה כלל]. (ג) ב"ד המזמינים רצו לכוף את הנתבע להתדיין דוקא בפניהם, והנתבע משיב שאינו רוצה בהם אלא בב"ד אחר, [הערה (ל"ג) - א"ה: צודאי ש"זהו" הנידון בכל הכן פוסקים - וזהו בדיוק גם הנידון שלנו, דמה שמסיים עלה להלן (ב"ה א"ב) "חילוקים" שצדה מלבו - שאינם משנים כלום להלכתא [וכדיבואר לקמן (הערה ל"ד - י"ז)], הרי פשיטא דאין נכוחם של חילוקים קלושים שצאלה - שאין להם שום מקור ב"הלכה" ואף לא בסיס כ"ש ב"סברא" - להעלות או להוריד בזה כלום, ועכ"פ צודאי לא עד כדי כך; שנוכל רק על יסודות רעועות שצאלו - לקפח מן הנתבע את זכותו הנרור שע"פ כל הפוסקים, וכש"כ כשזה קשור בהתרת האיסורים החמורים; ד"הלבנת פנים" וד"הולאת שם רע" וד"חילול השם" - שלא כהלכה, וכדלקמן (הערה ק"ז-י"ז)].

הסכמתו של התובע. דהרי בנתיב (שמציא לקמן) - כתב בפירוש בלשון; דכשאינם יכולים לנצל לעמק השוה - אז "הנתבע כמו גדול", וכן הרמ"א (בשרת סי' קד', שמציא לקמן) - כתב בלשון צפירוש על כל כה"ג; ד"ד הנתבע על העליונה, וכן המהר"ל (ח"א סי' ז') [שהעתיקו לשונו במכתבי (פ"א אות ז')] - כתב בלשון; ד"הנתבע הולך אחר הנתבע - מפני שיוכל לומר "קיים לי", וכן כתב גם בשרת אהלי יעקב (קורקוס סי' י'), עיי"ש. והלא זהו כל עיקר טעמם ונימוקם - על מה שהעניקו להנתבע את זכות כח "בחירת הדין" - משום דלמעשה; אכן כמו עדיף וכ"ל. ובכלל תמוה מאוד, דאיך יוכל להתבטח לכ"ז בכל המשך דבריו - בהתעלמו כליל מלענות מאומה על נימוק החזק והיסודי הזה; שהנתבע אכן כמו עדיף מפני שהוא "מוחזק" - מש"כ הפוסקים מפורש היטב בדבריהם חזור ושוב כ"פ. ועל כן יש להנתבע הזכות: א) להתדיין בב"ד שבעירו, [הערה (מ"א) - א"ה: לשון זה תמוה ומבלבל, דהרי כבר מובאר לעיל (הערה ז'), שאין הנידון שלנו (ושל כל הפוסקים שהנחתו); מבע"ד שדריס בשני עירות - רק בעיר אחת דוקא, וימחול נא לציין לי אף אחד מכל הכך פוסקים - דמיירי מבע"ד הדריס בשני עירות]. ושבהקבלתו, [הערה (מ"ב) - א"ה: כבר מובאר לעיל (הערה י"א); דד"ז - אם הדין שמליע הנתבע הוא מ"קהלתו" - או לא, אינו מעלה או מוריד כלום בהנוגע לנ"ד - לא "להלכה" ולא "מפרכא"]. והתובע אינו יכול לכופו להתדיין לפני ב"ד שבעירו, [הערה (מ"ג) - א"ה: ראה לעיל (הערה י"א); ושבהקבלתו, [הערה (מ"ד) - א"ה: ראה לעיל (הערה מ"ז)]. (ב) וכן בשני בתי דינים בעיר אחת, שמזה מיירי הנתיבות (סי' י"ד סק"ג) לענין שני בתי דינים בעיר אחת, וז"ל, פי' בין המלוה בין הלוה יכולים לעכב עד שיחפשו יחד והיו כעין זבל"א, ואם שני אפשר להתפשר ישבו שניהם יחד והיו כעין זבל"א, ואם שני הדין אינם רוצים לשבת יחד, אזי הנתבע כמו גדול, כיון שאי אפשר לכפותו כשאמר לב"ד זה אני רוצה, ע"כ, [הערה (מ"ה) - א"ה: תמוה מאוד - איך שעצר בשתיקה על דברי הנתבע הללו - דפירוש מובאר בדבריו; דכל היכא ששני הבע"ד צאים בכח שוה - ואינם יכולים להשתוות על בחירת הדין - אז יד הנתבע גובר, וחזקין דלא האריך כלל; שהנתבע יחזור בדין של "קהלתו" או של "עירו" או "צ"קובע" - דוקא, וגם אין שום רמז בדבריו; כאילו שיעיל לה - מה שהתובע מליע "הרצה" בתי דין - להגביר כוחו במאומה. ולא עוד - אלא דמשמע מדבריו; שגם צל"א אינו יכול לתבוע. והרי כ"ז - הוא להיפך ממנו מכל דבריו, ותמיהני איך שמעתיק את דבריו המפורשים הללו של הנתבע"מ - ועוצר עליהם בשתיקה - תוך כדי להתעלם עלמנו; שיש בהם משום סתירה מפורשת לכל דבריו]. וכן הביא שם דברי תשרי הרמ"א לענין בוררים, שהבורר של התובע קרוב לבורר של הנתבע, דכחו של הנתבע גדול, והכוונה דכיון שאי אפשר לפסול בורר של הנתבע, [הערה (מ"ז) - א"ה: הלא כמו"כ אי"א לפסול - גם את הבורר של התובע, וראה בהערה שלאח"ז]. ובע"כ צריך אחד לידחות מפני חבירו, הנתבע כמו גדול שלא יתדיין רק באופן זה, והתובע הוא דכאיב ליה כאיבא, ומאן דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא, [הערה (מ"ז) - א"ה: תמוה מאוד ואינו מובן כלל - איך שעצר בשתיקה גם על דבריו המפורשים הללו של הרמ"א - שכתב בפירוש; דכשגמיהם (שמוסם שוה) - אינם יכולים להשתוות, (ענון שגמיהם רואים שהשי יקח לו צורר אחר - מה שאין לאחד מהם הכח הכפיה" ע"ז - יותר מן השני), מה ש"היה" כל הנידון שלנו - בגוונא שכה שניהם שוין - ואינם יכולים להשתוות, ובה"כ - הוא דחרן את משפטו; דיד הנתבע - (שהוא "מוחזק" ו"מאן דכאיב" וכו') - על העליונה, ומובאר היפך כל דבריו - ואיך

אבל כשאין התובע רוצה דוקא באיזה שלשה אנשים,

[הערה (כ) - א"ה: כבר מובאר לעיל (הערה י"ב אות א') דמה שהתובע - מסכים ל"הרצה" בתי דין שאינם קבועים, לעומת הנתבע - שאינו מסכים רק ל"אחד" מהם - אינו מעדיף את כחו במאומה, עיי"ש. ומאן יומר בכלל, דגבי עובדי דכל הכך פוסקים - לא היה התובע מסכים ליותר מדין אחד - ועכ"ז העניקו להנתבע את כח בחירת הדין. ואף אם לו היה כן, אכתי למה נתנו בשביל זה את כח הבחירה להנתבע, ולא תיקנו; שהנתבע חייב להליע יותר מדין אחד - ולא יגדל כמו של התובע ל"בחירת הדין" - כדוגמת ה"תקנה" שרצה לתקן, האם אין מכ"ז רחיה ברורה לדיחוי טענה זו - ולדיחוי כל עלם הרעיון של "תקנה" זו. ומה גם, שאף ע"פ ה"תקנה" - בלמדת דג"כ לא יועיל לו להנתבע; אף אם יליע "הרצה" בתי דין - כל עוד שעכ"פ "אחד" מהם אינו מן ה"חבורה", וכדלקמן (הערה קד').] בודאי אין להנתבע הזכות לבחור בשלשה שירצה הוא, [הערה (כ"א) - א"ה: בודאי ובודאי דאכן יש לו להנתבע זכות זה - וכמש"כ בפירוש להלכה כל הכך פוסקים שהבאתי במכתבי (פ"א) - וכמו שהודע בעלמנו לעיל (סוף פסקא שלפ"ז); דהיכא דדרגת שני הבתי דין הם שווין - אז גדול כוחו של הנתבע, וכ"ל (הערה מ"ט)]. והדרינן לדין זבל"א וזבל"א, [הערה (כ"ב) - א"ה: הלא כבר מובאר לעיל (הערה י"א) - דהק היטב; דכל הנידון שלנו הוא רק בגוונא ד"לא שייך" צל"א. וכ"ז

הוא בעוד, שאף לפי ה"תקנה" שרצה לתקן - ג"כ לא הדריק לזבל"א - וכנ"ל (ס, ד"ה והיותו), וא"כ טענת זבל"א דקארי לה לכאן - אמאי קארי לה, ומלכד זה יש לתמוה על דבריו, דאם הדבר פשוט כ"כ - דכנה"ג הדריק לזבל"א, א"כ למה לא הדרו כל הנך פוסקים שהבאתי - (דג"כ מיירי בכה"ג; שאינם יכולים להשתוות על צ"ד אחד) - לדין זבל"א]. ואין רצוני לפרט אחת לאחת כל המראי מקומות שציין עליהם, אבל בעצמו יראה שכן הוא, [הערה (כ"ג) - א"ה: מי יתן - והלאו שאכן היה רוצה לפרט אחת לאחת כל המראי מקומות, [שלא רק זאת עשיתי במכתבי; ש"ייתי עליהם] - אלא שאף הטורחתי עמלי ביגיעת בשר ורוח - "להעתיק את לשונם" בדקדוק עלום ורב], כי לא היה מפורש ואלא מדבריהם ברור כשמש לעין כל; להיפך הגמור והמוחלט שמכל דבריו - וכדקדק דבריו, כי כבר כתבתי לעיל (הערתו; ל' - ר"ב ועוד); דמכל דברי ה"ט פוסקים שהבאתי במכתבי (פ"א) - יולא ברור להיפך מכל ה"חילוקים" שרצה ל"לר. דהרי אף אחד מכל הנך פוסקים - לא מיירו מצד"ד הדריס בשני עיירות - וכנ"ל (הערתו; ל', ומ"א). וגם לא מיירו דוקא - כשהנתבע מליע צ"ד של "קהלתו" - וכנ"ל (הערה ל"א). ואף אחד מהם - לא הדרי בכה"ג לדין זבל"א, [והוא מלכד מה - דגם צלמנו לא הדר ע"פ ה"תקנה" שרצה לתקן לדין זבל"א - וכנ"ל (הערתו; י"א, וי"א)]. וזה מיהא פשיטא עכ"פ, דאפילו אם יש מקום לתביעת זבל"א, בודאי דזהו רק באופן הכשר - וכמבואר היטב בדבריו לעיל (הערה י"א, אות ב'), וא"כ הרי מבואר בדבריהם - להיפך הגמור והמוחלט שמכל דבריו, וראה קטעים מלשונותם לעיל (הערה מ') ולקמן (הערה ר"ה, אות ב'), וכבר הארכתי בנושא זה בספרי ח"ב חחור"מ (ס"א א').

ו). וכיון שכן, הדין נותן שאם הנתבע אומר שאינו רוצה להתדיין אלא בפני שלשה שבחר הוא, יש ביד השלשה שהזמינוהו לדונו במסרב, [הערה (כ"ד) - א"ה: במחכ"ז ז"ל, דאף אם לו היה בדבריו; של"ה ציד הנתבע כח בחירת הבי"ד - (מה שז"ל), ג"כ אכתי לא היינו יכולים לדונו כמסרב - רק משום שגבר שלא קדן - כל עוד שמוכן להתדיין אצל בי"ד בישראל, וכדלקמן (הערתו; ס"ד, ה', וע"ה, עיי"ש. ובש"כ וק"ו דלפי האמת - המפורש בכל הפוסקים; שאכן יש לו להנתבע בכה"ג כח בחירת הבי"ד אף "לכתחלה" - בודאי שאין מקום כלל לדונו כמסרב - כשעושה מה שמוחר לו לעשות לכתחלה, וז"פ], דכבר הבאתי דברי השו"ע (ס"ג) דכל שלשה נקראים ב"ד אפילו הדיוטות, והם דנים את האדם בעל כרחו, אם הנתבע מסרב לירד לדין או שאינו רוצה לדון עם התובע בעירו, [הערה (כ"ה) - א"ה: אף]. כבר הוכחתי לעיל (הערה י"א); דכל כח ה"כפיה" הזה - הוא רק כשאינו רוצה להתדיין אצל שום בי"ד בישראל, משא"כ כשמוכן להתדיין בפני איזה בי"ד - בודאי דלא נוכל לכופו להתדיין במק"א - רק משום שהתובע אינו מסכים להתדיין שם, דהרי "על זה" הוא שדנו בכל הפוסקים - וב"כ ה"א גונא"ל הוא שהעניקו להנתבע את זכות "כח בחירת הבי"ד" - להיפך מדבריו. ותמיהה אף שהתעלם עלמנו מכל לשונותם המפורשים של הפוסקים שהבאתי במכתבי (פ"א, ע"פ א'), שמפורש יולא שם היפך דבריו. [ב], אשר ע"כ - ההכרח יאלוצי להעתיק בכה"ג ע"ה"פ איזה קטעים מלשונותם; זה לשון הגאון ש"ד"ס (ח"ו, ס"י ר"ב) [הועתק במכתבי (ס, אות ב')], "שאין להוציא הנתבע מצית דינו - אפילו לבי"ד גדול יותר ממנו", ומיירי שם מצ' בתי דין בעיר אחת, עיי"ש. עוד כתב שם (הערתו; ס"י ב') [ול"ן לה הש"ך (ס"י י"ד, סק"ט), והועתק במכתבי (ס, אות ד')], וז"ל, "שלאחר שהנתבע רוצה להיות צ"ת דינא - לא אפשר למכפיה שלא דון לפני הדיין שהוא רוצה". עוד כתב (ס, ס"י ז'), [ול"ן עלה הש"ך (ס"י י"ד, סק"ט), והועתק במכתבי (ס, אות ה')], וז"ל, "נהגו לתת כח ציד הנתבע עד הנתבע, ולומר לא אדון אלא בפני מדין

ובב"י שם אחר שהביא דברי התוס' והרא"ש הנ"ל (אות ב) כתב, וז"ל ספר התרומות בשער ג' (ח"ח סימן ר'), בתוספות הצרפתים אם האחד סרבן ואינו רוצה לעמוד בדין, [הערה (ס')] - א"ה: מדכתב בלשוננו; "ואינו רוצה לעמוד בדין" - מבואר דמיירי דוקא בגונא - כשאנו רוצה לעמוד בדין כלל, וכדבריו הנ"ל (הערתו; י"ג, וי"א)]. יכול יחיד מומחה או שלשה הדיוטות לכופו עד שיתרצה לדון

סד). **אצל** לקושטא דמילתא; **זודאי** דיש לו "כח הבחירה" לזה אף "לכתחלה" - וכדבאחתי מי"ט פוסקים מובהקים, צעוד דליכא אף פוסק אחד שיחלוק על דבריהם. **וממילא** נמלנו, דנאמת אין זה נוגע ל"כ כלל - דמכיון להלכתא קימיל; דשיש לו זכות זה אף "לכתחלה", איכא אצל דכש"כ צדיעבד - לאחר שעשה מה שמותר לו לעשות לכתחלה - דודאי דליה "סרצן" בשביל זה, ולא כמשמעות דבריו; כאילו שכתבתי ד"ז צהנוגע ל"ד, **וממילא** שאין ליתן להתובע רשות לילך לעכ"ם או לדונו כמסרב.

ודבריו אינם נכונים, דבכנה"ג (סי' כ"ו, בהטור אות כ"ו) כתב, ומי שלא רצה לדון בעיר התובע כל שהוא מפוים לידון בפני ב"ד יפה ציית דינא מקרי, תומת ישרים (סי' קצ"א), והרשד"ם חאה"ע? (סי' כ"ו) כתב, דאפילו להתדיין בפני ב"ד קטן מהראשון ציית דינא מקרי, וכ"כ מהרי"ק ז"ל (שורש א') ועיין (שורש קנ"ד) ועיין מהר"ם טראני ח"א (סי' רפ"ו) ובמ"ש (סי' כ"ח) בהגהת הטור (אות פ"ט). בכל אותן ספרים מיירי באופן שהנתבע יש לו הזכות אף לכתחלה להתדיין במקום שרוצה להתדיין, [הערה (ס"ז) - איזה דבריו תמוהים, דהלא גם ב"ד - עשה הנתבע צחצחיתו - דבר שיש לו הזכות לזה לכתחלה, וכמובאר לעיל (הערה י"ב, אות ז') הדק היטב, אף דמפורש יולא בלשונות כל הפוסקים; דיש להנתבע כח בחירת הדין - מכמה בתי דין שבעיר אחת אף לכתחלה - מבלי שום הגבלה כלל (ואפילו לבי"ד קטן), עיי"ש. **דכל** ה"חוקימות" - מה שרצה להעמיס בדבריהם, וכן כל ה"חילוקים" הקלושים - מה שרצה לחלק בין ידון דידו ולדין, כולם נפרכים צהחלט מלשונות המפורשים של אותן הפוסקים עלמס, דהרי גם אינה מיירי אף, מכמה בתי דין בעיר אחת - וכנ"ל (הערה; ל, ומ"א). ב', כשאין הנתבע מליע יותר מבי"ד אחד - וכנ"ל (הערה; י"ב, מ"ה, ו'), [אז אפילו רק "דיין יחיד" - וכנ"ל (הערה כ"ח). ג', וגם כשאזתה ב"ד שהנתבע מליע - "אינה קבוע" - וכנ"ל (הערה; י"ב, ר"א, ל"ב, וליה), ד', וגם לא האריכו שאזתה ב"ד - תהיה מ"קלהתו" דוקא - וכנ"ל (הערה ל"א), ה', וגם הם אין כופין אותו צכה"ג על זכ"א - וכנ"ל (הערה; י"א, וי"ז) - וככל ה"חילוקים" שרצה לייצר. **ועב"ז** חזיק מפורש יולא בדבריהם - להיפך המוחלט מדבריו; שאכן העניקו זכות בחירת הדין להנתבע - גם צלי כל הכך "תנאים" שרצה לחדש, רק משום הטעם הפשוט; דהנתבע הו"ל "מוחזק" - ר"מאז דכא"צ וכו', (מה דעפ"י בלתי מוכן פשוט; דאין שום מקום לכל חילוקיו), וז"פ. **ואי** הרי כמור"מ ממש הוא גם ב"ד, וממילא צודאי פשוט - דע"פ כל דברי הפוסקים הכ"ל; גם אגתו דין - צוונא; שהנתבע יש לו זכות הבחירה להתדיין אצל ב"ד שרואה, ואיך יוכל להתעלם עלמו מכ"ז - ועד כדי לדונו עכ"ז כ"סרצן", וראה מש"כ לעיל (הערה ס"ה). **דמהרי"ק ומבי"ט** ומהרשד"ם מיירי בב' בתי דין בעיר אחת, [הערה (ס"ז) - איזה דבריו צוה נפלאו מאד, דמה זו טענה - הלא גם אגתו דין צדיק צ"כ ה"א צוונא"; כשיש כמה בתי דין בעיר אחת - דלא יש לו להנתבע זכות "כח בחירת הדין", וראה מש"כ לעיל (הערה; ל, ומ"א). **ואם** כוונתו; דהם מיירי דוקא צוונא - כש"כ הבתי דינים הם "קבועים", צודאי דז"א, דמהיכן לקח זאת - צעוד שאין שום רמז ורמיזה בדבריהם לזה כלל, ופשיטא דכל תנאי כי האי - הו"ל לפרושי ולא לסתום, וכנ"ל (הערה; ל"ב, ל"ה, ומ"ה). **ובכלל** אלו מוכן כל השק"ט צוה, דהרי אף אם נניח כצדקתו; דהם מיירי כששניהם קבועים, מ"מ מה זו טענה - לחלק בין ידון דידו ולדין, דמאי נפק"מ אם שניהם "קבועים" - או אינם קבועים", סו"ם ה"ד השוה והעיקרי שצ"כ - הוא; שדרגת שניהם הם שווים, ואיך חזיק דצכה"ג - יש לו להנתבע כח הבחירה מצניהם - ואיך ה"ה ל"ד

עם חבריו בבית דין, [הערה (ס"ח) - איזה גם מלשון הזה - שכתב; עד שיתרצה לדון עם חבריו צצית דין" - (סתם), ג"כ מובאר כדבריו הכ"ל (הערה ס) - דכל הכפיה הוא רק; על שסכים להתדיין עכ"פ אצל איזה ב"ד שיהיה. **ומעתה**, כש"כ כשמסכים לזה מעיקרא מדעתו ומרצונו; שצוחר מיד באיזה ב"ד שרואה להתדיין, צודאי דצכה"ג - לא רק דאין שום מקום ו"לורד"; לכופו שיתדיין צמק"א - אלא דגם "אין צכוחינו" לכופו לזה כלל, וז"פ, **ואם** לא יתרצה יכפוהו בשוטים או בחרם סתם או בשמתא לדון עמהם בפניהם, אם אין בעיר אלא הם, ואם יש בעיר אחרים יכפוהו לדון ולברור מי שירצה מהם עכ"ל. מה שהביא מתוס' הצרפתים הכוונה לדברי התוס' הנ"ל (אות ג'), דאם הנתבע רוצה להתדיין בפני אחרים, אז זכ"א וזכ"א אין דנין אותו בע"כ, ועל כן כתב ולברור מי שירצה מהם, דהיינו דיין אחד מאותן שיש בעיר, [הערה (ס"ט) - איזה ז"א, אלא דכוונת הצה"ח הוא צוונא ד"לא שייך" זכ"א - כמו שאר צה"פ דאיירי צכה"ג - וכנ"ל (הערה י"א, אות ג'), דלא צכח הנתבע לצחור; או צדיין יחיד" שרואה צו - או צדיין של ג' שרואה צהם - מבלי הוספת שום דין מאד הנוגע, וכמש"כ הרשד"ם צפירוש - צצחור דבריו, וכדלקמן (הערה ס"א), **ואם** אינו רוצה בכך יכפוהו, ופירש בעה"ת דהכפיה הוא בשוטים או בחרם סתם או בשמתא. [הערה (ס"ג) - איזה תמוה מאד, אף שמתעלם עלמו חזור ושבו מדברי המהרשד"ם (מ"מ, סי' ז') [שלין עלה הש"ך (סי' י"ד סק"ג), ושהערתקי את לשונו צמכתיו (אות ה', ד"ה ויהי)], דהלא ממקום שרואה להביא ראייה לדבריו - מדברי הצה"ח הללו, [מה שגם זאת לא עשה, דהרי כל לשונו של צה"ח מוכיחם היפך דבריו, וכנ"ל (הערה; ס' - ס"ב)], הרי משם גופא הביא המהרשד"ם ראייה להיפך ממש מדבריו - דאדרבא; כל שהנתבע מסכים להתדיין עכ"פ אצל איזה ב"ד - שוב אין צכוחנו לכופו להתדיין צמק"א, וכש"כ דא"ל לדונו כ"סרצן".

ז). והתומים (סי' כ"ו אורים סקי"ג) כתב, ואם רוצה לצייט דין רק לפני ב"ד אחר אפילו דזוטרא מיניה או לפני ב"ד בעיר אחרת, ציית דינא מקרי ולא דיינינן ליה בדין אלם, וציין ע"ז כנה"ג בשם מחברים רבים. והנתיבות (סי' כ"ו אורים סקי"ג) העתיק דברי התומים כלשונו. וכמ"ע האריך דהתומים והנתיבות דעתם דאפילו באופן דאין להנתבע הזכות לבחור בב"ד זה, כמו ב"ד שבעיר אחרת, מ"מ אין לקרותו אינו ציית דינא, [הערה (ס"ד) - איזה גם פה לא עשיתי מאומה ששם אותי לצור - כי לא חידשתי ד"ז מדעת עלמי כלל, רק הראיתי צמכתיו (פ"א, אות כ"א) בלצבע - על מראי מקומות צרורים - שמשם חזיקן; שחומים והנתיבות פסקו תרזויהו; דליה מסרב - אף צוונא שהם עלמס לא העניקו הזכות להתדיין קד עיי"ש, וראה מש"כ צוה עוד לקמן (הערה; ע"ה, וע"ז)], ורצה ללמוד מדבריהם דה"ה בנ"ד, אף אם אין הזכות להנתבע לבחור בב"ד אחר, מ"מ אין לדונו כאינו ציית דינא, [הערה (ס"ה) - איזה להצרת הדברים - וכדי להשתמר מן הטעות - הרינו לחזור ולהצהיר מה שכבר ציראתי היטב צמכתיו (פ"א, עקב צ); שצ"ז לא כתבתי - רק ליתר שאת ולרווחא דמילתא. **כלומר**, דאף אם היינו מתעלמים לרגע קט - מצחוחו ד"לכתחלה" של הנתבע; על בחירת הדין - שע"פ י"ט פוסקים מובהקים, ואף אם לו היה היצבא ליה כצדקתו; דאין להנתבע כח זכות הבחירה לזה, (מה שצאמת ז"א - צודאי דיש לו זכות זה), עכ"ז - עכ"פ א"א לדונו כ"סרצן" - רק משום שצוחר שלא דינא, דכל עוד שהוא מוכן להתדיין אצל איזה ב"ד צישראל - עכ"פ "ליית דינא" מקרי, וע"ז הבאתי ראיות צרורות - משיטות התומים והנתיבות וכנ"ל (הערה

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו ש"במכתב ג" כשלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי להגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

דמ"ש, וראה מש"כ לעיל (הערות; ד' ט', מ"ט), ולקמן (הערות; י"ז, ק"ח, קכ"א, וקל"ז, אות ו'). ותומת ישרים מיירי כשהתובעים רוצים לכוף את הנתבע לבא לעירם, [הערה (ס"ח) - א"ה: ראה מש"כ בזה לקמן (הערות ע"ג-ד)], אבל כשאין להנתבע הזכות להתדיין על דרך שרוצה, ורוצה לכוף את התובע למה שאין לו הזכות לזה ע"פ הדין, [הערה (ס"ט) - א"ה: תמוה מאוד, איך שמנית הנחות - כאלו שהיו פשוטים ומוסכמים, זו בזמן - שלא רק; שאינו כותב אף מלה אחת - לביסוס הנחותיו, אלא שמתעלם ענמו מה שכל דבריו נפרסין מדבריהם המפורשים של כל הפוסקים, דא"כ כותב בפשטות; שאין לו להנתבע הזכות לבחור בחיזה ב"ד שירצה, זו בזמן - שכל הפוסקים כולם י"ט במספר, שהעמקתי את לשונם במכתבי (פ"א) ולעיל (הערה י"ג)] - אכן הענינו לו זכות זה. וכ"ז הוא מלמד מה - שכבר ביארתי ברורות ברורות; דאפילו אם ל"ה לו זכות זה - אכתי א"א לדון כ"סרפן" בשביל זה, וכדלקמן (הערה ט). ומלמד כ"ז - יש להדגיש, דלישנא ד"כפיה" שמשמעה זה כלפי התובע - לא רק שאינו נכון ב"מליאות" - דהרי שום אדם אינו "כופה" אותו להתדיין כלל, וכמוכן. אלא שגם מנגדת לכל הנימוק ה"הלכתי" - מה שעליה בנו כל הפוסקים את יסודם - להגברת יד הנתבע ל"בחירת הבי"ד"; מכאן הסביר ד"מאן דכא"ז" וכו' ושהנתבע "מוחזק" וכו', וכדלקמן (הערה ק"ב, ותל"מ). בודאי יש לו דין אינו ציית דינא, [הערה (ע') - א"ה: במחכ"ת - בודאי ד"א, דהרי אף אם לו היה כדבריו; שאין לו זכות "בחירה" זו (מה שגז"א) - היה ג"כ ברור עכ"פ; דל"ה נעשה "סרפן" משום זה, וכמוכר לעיל (הערות; ס"ד-ה). וכש"כ לפי האמת; דאכן יש לו זכות בחירה זו גם "לכתחלה" ע"פ כל הפוסקים - בודאי א"א דלא נעשה ל"סרפן" - ע"י שעושה דבר שמוחר לו לעשות לכתחלה, וז"פ].

ח. ואין רמז בדבריו כנה"ג להחידוש הזה, דאף אם הנתבע רוצה להתדיין בעיר אחרת שאין לו זכות לזה, אין לו דין אין ציית דינא, [הערה (ע"א) - א"ה: מעולם לא העמקתי שיטה זו; דלא מקרי סרפן - אף כשאין לו הזכות להתדיין באופן שרואה - בדעת הכנה"ג, רק בדעת התומים והנתיבות - שהוכחתי במכתבי (פ"א, עק"ב, אות כ"א); דכן יולא ברור משיטתם, וכנ"ל (הערה ס"ד)]. ואם כוונתו, להשיג בזה על התומים והנתיבות; שד" - שיש להנתבע הזכות להתדיין אף מחוץ לעירו - לא מלא שום "רמז" לזה בדברי הכנה"ג - ובקושיית הרמ"ז שהביא לקמן (ד"ה ובר), הרינו לניין; דבאמת יש שם הרבה יותר מ"רמז" בעלמא לזה בדברי הכנה"ג, והוא מה שהראיתי בלצנע במכתבי (פ"א, עק"ב, אות י"ח) - על דברי הכנה"ג (ס"ד, י"ד, ה"ט, סוף אות כ"א) [שהעמקתי את לשונו שם (עק"ב, אות א', אות י"א)] - שכתב שם בזה"ל; "ומכאן ראה למנהיגו, שהתובע הולך אחר הנתבע "למקום" של הנתבע חפץ, עכ"ל, דמדכתב בלשונו "למקום" של הנתבע חפץ - משמע; דאף "מחוז לעירו", וראה מש"כ בזה לקמן (הערה ע"ה, אות ב' ד"ה ופ"ט)], שעיקר דברי הכנה"ג הם דברי התומת ישרים (ס"י קצ"א), [הערה (ע"ב) - א"ה: ז"א, דמלמד ה"תומת ישרים" - לין הכנה"ג גם לשאר פוסקים, ה"ה; המאסד"ס והמארי"ק והמב"ט, ע"י"ש], ושם נשאל בתובעים שרצו להכריח נתבע להתדיין בעירם, והנתבע לא בא, ונתנו לו רשות לילך בעש"ג, והוא השיב שאי אפשר להם להכריח את הנתבע להתדיין בעירם, אלא לב"ד יפה הסמוך יותר, ומי שהורה לבני אותה העיר לידון בעש"ג מפני שלא רצה הנתבע לידון בעירם, נבלה עשה, דלא מקרי לא ציית דינא מפני שלא רצה לידון בעירם, כל עוד שהוא מפויס לידון בפני ב"ד יפה, עכ"ל. ומה שכתב דלא מקרי אינו ציית דינא, היינו משום שהנתבע עשה

וכבר תמה בתשרי רמ"ץ חח"מ (ס"י ה') על התומים, וכתב שמהרי"ק מיירי ב' בתי דינים בעיר אחת, ומסתמא גם התומת ישרים ומהרשד"ם ומב"ט מיירי בזה, אלא שכתב שאין לו התומת ישרים והרשד"ם והמב"ט, ובדברי גאונים (כלל כ"ג, אות י"ט) כתב, שנכון שהמהרשד"ם והמב"ט מיירי בעיר אחת, אבל בתומת ישרים שהביא הכנה"ג (ס"י כ"ח אות פ"ט) כתב כן, אולם הכנה"ג לא פסק כן. ודבריו תמוהים, שהעמקתי דברי התומת ישרים, והוא מיירי שהתובעים רוצים להכריח את הנתבע שיבא אצלם, לא בהיפוך, שהנתבע רוצה לילך לעיר אחרת שאין לו הזכות להתדיין שם, ולא ראיתי מקום שיכולים לטעות בזה בדברי הכנה"ג, [הערה (ע"ד) - א"ה: גם מה ראה לאמיתת ההנחה שכתבתי לעיל (הערה ע"ג), דהתו"י חז"ל לפי דינא דגמ'; דהנתבע משועבד לילך לעירו של התובע, והוא לא ר"ה לילך שם - רק להתדיין בעיר אחרת, וא"כ הרי שפיר מובאר בדברי התו"י; דאף אם הנתבע רוצה לילך לעיר אחרת - מה שאין לו הזכות לזה - מ"מ אין לדון כסרפן, וממילא מיושב תמיכתו על הד" - שלא נאמר למשוויה כטעה בדבר משנה. ובר מן דין, לק"מ עיקר תמיכתו על הד" - דמדברי התו"י אין ראה - דיש לו להנתבע זכות בחירה ב"ד בעיר אחרת. דהמעין בתו"י יראה - שהנתבע השיב עכ"פ; שרואה להתדיין בב"ד יפה שבעיר אחרת - (שמחון לעירם בין של התובע ובין של הנתבע), ומדכתב זכות זה להנתבע - חז"ק עכ"פ; שהתו"י מוכח להנתבע הכח הבחירה - אף לב"ד שבעיר אחרת. ועכ"פ הצדק עם הרמ"ץ ודברי גאונים לדינא, דנתבע שמושיב שרוצה להתדיין בעיר אחרת דינו כאלם ואינו ציית דינא. [הערה (ע"ה) - א"ה: אף]. מה שחשף את זרועו -

(ט). ולדעתי נראה, דגם כוונת התומים הוא כדברי הכנה"ג, ומ"ש לפני ב"ד בעיר אחרת, היינו בעיר אחרת של התובע, כדין של התומת ישרים. דקאי על דברי הרמ"א (סי' כ"ו ס"ד) שכתב, אבל אם הלוה אלם, מותר למכרו לעובדי כוכבים. וע"ז כתב ואם רוצה לציית דין רק לפני ב"ד אחר אפילו דיוטרא מיניה, או לפני ב"ד בעיר אחרת, ציית דינא מקרי ולא דיינינן ליה בדין אלם, ורוצה לומר דלא תימא דכיון שיש להתובע טרחא להעמידו לדין בפני ב"ד שרוצה, יש לדונו כאלם, ומותר למכור השטר לעכו"ם, ולכן הביא דברי הכנה"ג, ובתחלה כתב הציור של המהרשד"ם בשני בתי דין בעיר אחת ושל הנתבע זוטרא, ואח"כ הביא דינו של התומת ישרים, שהנתבע אינו רוצה להתדיין בעיר התובע. [הערה (ע"ז) - א"ה: ז"ל, דכר מנא"ר לעיל (הערה ע"ד). דהת"י מיירי אף כשרואה להתדיין בעיר אחרת שמחזק לעיר התובע והנתבע, ושכ"כ מפורש יולא בדברי הרשד"ם; דאפילו בעיר אחרת של שניהם - ג"כ יש להתבע זכות הבחירה אף "לכתחלה", וכנ"ל (הערה ע"ה, אות ז' ד"ה ולפי"ו)]. או מיירי התומים באופן שיש לו הזכות להתדיין בעיר אחרת, כגון שרוצה בב"ד הגדול מהב"ד שבעירו והוא בתוך ג' פרסה, כמ"ש התומים (סי' י"ד סק"ב), [הערה (ע"ז) - א"ה: [דבריו תמוהים מאוד, דא"כ רואה לאוקמי דברי התומים - דמיירי דוקא צוונא, כשהנתבע רואה להתדיין - בצופן שיש לו הזכות לה, הלא בפירוש כתב בריש דבריו: דאם רואה להיות ציית דין לפני ב"ד אחר - אפילו "דיוטרא מיניה" וכו' - ציית דינא מקרי וכו', והרי לשיטת התומים; א"כ לו הזכות לבחור להתדיין אלא בב"ד דיוטרא מן הב"ד שצנחית התובע - אף כששניהם בעיר אחת (ודלא כשיטת המהרשד"ם) - וכמ"ש בפירוש צאזרים (סי' י"ג סק"ר)]. [שהבאתי את דבריו במכתבי (פ"א, אות כ"א, ד"ה והנה)]. וא"כ, הרי ע"כ - דעכ"פ רישא דדבריו הכל - מיירי צוונא שא"כ לו הזכות לה לשיטתו, ומדחזיק דעכ"פ - פסק; דעכ"פ "סרבן" מיהא ל"ה אף ככה"ג - רק ד"ציית דינא" מקרי, ע"כ מוכח ברור בדבריו; דס"ל - דאף כשצנחיתו הוא שלא כדינא - אכתי אינו נעשה בשביל זה ל"סרבן", ותמיהני דא"כ אפשר להתכחש ולהתעלם מראיה ברורה שכה. ומעשה - שזכר פשוט, דגם לשונו שצפיא דדבריו - מש"כ; "לפני ב"ד בעיר אחרת", מיירי אפילו בב"ד "קטן" מן אותה שבעירו - (דומיא ד"צ"ד זוטרא" מאי דסליק מינה בתוכ"ד) - או עכ"פ כשהו (וכפשטות משמעות לשונו), דעל אף דלשיטתו א"כ לו הזכות לבחירה כזה - מ"מ "סרבן" מיהא ל"ה וכנ"ל. ובאמת, דגם בלא הכרח הכל - ג"כ א"כ לעצמים "אוקימתא" רחוקה כ"כ כוונתו - דר"ל; לב"ד "הגדול" מן אותה שבעירו - בעד שא"כ שום רמז ורמזה מזה דדבריו, דכל "תנאי" לעיכובא כי האי - הו"ל לפרושי ולא לסתום, ומדלא כתב כן - הרי זה גופא משמש לנו כראיה היותר חזקה - שלא כיון לה כלל, ותל"מ. ובנתיבות נראה יותר לפרש כאופן א' שכתבתי, [הערה (ע"ח) - א"ה: בודאי דא"כ לך דוחק גדול מזה; לחלק כסבינא חריפא בין שיטת התומים ולהנחיות, כזו צומן שניהם כתבו את לשונם כשיווי מדוייקת - אות צאות ומלה במלה, ובפרט לפמש"כ לעיל (הערה ע"ז) - בודאי דכל הדוחק הזה; לא רק שהיא מיותרת - אלא שגם היא נפרכת מעממה, ותל"מ].

(י). ומה שכתב הכנה"ג (סי' כ"ח אות פ"ט), ונראה לי דעכשיו שנהגו שהתובע הולך אחר הנתבע, והלך התובע לקהל הנתבע, ושלחו בעד הנתבע ולא רצה לבא, ואמר שמזומן הוא לילך לב"ד גדול הימנו, מקבלין עדות שלא בפניו. וכתב כמ"ע להגיה אין מקבלין עדות שלא בפניו. לא ידעתי הא"כ שלח יד

להכריע; דההלכה כהרמ"ן והד"ג - ודלא כהתומים והנחיות, במחכ"ת א"ן זכוחו לה לענ"ד, דאי משום שהרמ"ן כתב - שלא מלא כן צנחיתו, והד"ג כתב - שלא מלא כן צנחיתו, הרי כבר כתבתי במכתבי (פ"א, אות כ'), שזה גרס לו - מחמת טעות הדפוס בכה"ג - צוויין המראה מקום לדברי הרשד"ם (נחא"ה, סי' כ"ח), אבל צאמת שא"כ נמלא כן צנחיתו, (נחח"מ, סי' י"ז) [שהעתקתי לשונו (שם, אות ה'; ד"ה אלא)] - שכתב שם מפורש יולא כזה"ל; "יכול הנתבע לומר לתובע - לא אדון בפני זה אלא בפני זה - ואפילו שזה שרואה הוא ה"קטן" מהאחר, ולי נראה; דאפילו כשהקטן "חזק לעיר" - כל עוד שאינו רחוק יותר מדאי - יכול לומר הלוה [הנתבע]; איני רואה לדון בפני פלוני הגדול - ואע"פ שהוא בעיר, אלא בפני פלוני הקטן - ואע"פ שהוא "חזק לעיר", עכ"ל. [וכן מה שכתב - שלא מלא כן צנחיתו, כבר כתבתי לעיל (הצעות ע"ד-ג), שא"כ יולא כן גם מדבריו, עיי"ש]. וממילא פשוט, דא"כ זכוחו להסיק מסקנות להלכה - נגד דבריהם המפורשים של גדולי ועמודי ההוראה; התומים והנחיות - שכל בית ישראל נשען עליהם - שא"כ פסקו להלכה; דל"ה "סרבן" - אף ככה"ג. דמלכד מה, דכיון דסו"ס עכ"פ נפק מן מפיימיהו - וקבעו כן כספריהם מה שכתבו להלכה ולמעשה; דל"ה סרבן ככה"ג, בודאי דכן נקטינן - אף אם ל"ה נמלא כן כהספריים שציטטו בשמם, דהרי כדא"ס הם עלמם - לסמוך עליהם כזה. [ב]. וא"ל, דזה מיהא ודאי ברור, דהנתבע שהוא "מוחזק" [לשיטת הנחיות, עלמם - שכתב כן, וכנ"ל (הערה מ')]. בודאי דיכול לומר ככה"ג; ד"ק"ס ל"ה כהתומים והנחיות - דס"ל דל"ה "סרבן" משום זה, וז"פ. ובפרט לפמש"כ לעיל (הערה ע"ה, ד"ה וחס), דכה"ג כתב כן (בס"י י"ד) גם מד"ע - ודאי דלהלכה נקטינן כדבריהם המפורשים, וז"פ ותל"מ. ולפי"ו נמא"ר, דלא מיעביא - לדעת הרשד"ם [והנה"ג והת"י]; שיש לו זכות זה (לבחור בב"ד שמחזק לעירו) אף לכתחלה - הרי בודאי דלא נעשה "סרבן" - ע"י מה שרואה לעשות דבר שיש לו הזכות לעשותה "לכתחלה". אלא דא"כ לשיטת התומים והנחיות - דפסקו בפירוש; שא"כ לו להתבע הזכות לה לכתחלה, מ"מ הרי הם עלמם פסקו בפירוש - דעכ"פ דיעבד; אם עשה כן - "סרבן" מיהא לא מקרי ע"י - רק דאכתי הו"ל "ציית דינא". ועכ"פ מוכח כדא"כ דבריו; דאף כשצנחיתו שלא כדינא - לא מקרי "סרבן", דכל עוד שמוכן עכ"פ להתדיין אלא אח"כ בב"ד בישראל - ציית דינא" מקרי. [ג]. ובאמת לעיל (הערה ס"ה) - בכתחלה כל השק"ט כזה; אם נתבע צנחיתו שלא כדינא (כגון לב"ד שמחזק לעירו לשיטת התומים והנחיות) - נעשה "סרבן" ע"י - או לא. צאמת דכ"ז אינו נוגע כלל לנ"ד; (כשהנתבע צנחיתו בב"ד אחד - שממנה צתי דין שבעירו), דהרי ככה"ג - כו"ע (ואף התומים והנחיות) מודים; דיש לו "כח הבחירה" לה (נגד הסכמת הנתבע) - אף "לכתחלה", וא"כ כש"כ וק"ו - ד"סרבן" מיהא ודאי דל"ה כזה לכו"ע. ולא כתבתי כ"ז - רק ליתר שאת ולרווחא דמילתא - להוכיח; דאפילו צוונא צנחיתו בב"ד - בצופן שא"כ לו הזכות לה לדינא, וכגון צנחיתו בב"ד זוטרא שבעיר אחרת - הרחוק הרבה יותר מג' פרסאות - דעכ"פ "סרבן" מיהא לא מקרי, משום דפשיטא - דא"כ זכוחו להכריע להלכה נגד פסקם המפורש של התומים והנחיות, ובפרט כשנוגע לקחם זכוחו של הנתבע שהוא "מוחזק" - ויכול לומר ד"ק"ל" כוונתיהו, וכש"כ דלא עד כדי כך; להחזיר בשביל זה האיסורים החמורים - ד"הלכנת פנים" וד"הולאת שם רע", וק"ו כ"ז של ק"ו - דלא עד כדי; להחזיר האיסור החמור ד"חילול השם" - שעי' היתר לע"ג. אלא כלאמור, דכנוגע לנ"ד; צ"ב צתי דין שבעיר אחת - לא לרכיך לכ"ז, כיון דככה"ג יש לו להתבע כח הבחירה לכו"ע - אף לכתחלה, וא"כ א"ל דעכ"פ לא נעשה "סרבן" ע"י שנושה מה שרשאי לו לעשות אף לכתחלה, וכ"ז פשוט וברור - ולא הולכתי לכותבה מחמת רוב פשטותם - רק משום שמתעלם עלמם מזה חזור ושוב, ותל"מ].

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו ש"במכתב ג" שכלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

אלל שום צ"ד ישראל, לא כן כשמוקן לזה - בודאי שיש לו כח הצחירה אלל אחיזה מהם להתדיין. ולא עוד, אלל דלעיל (הערה ס"ג) הוכחתי; שהמשהד"ס הביא ראיה מדברי סה"ת הללו; דכל עוד שמוקן להתדיין אלל אחיזה צ"ד ישראל - ח"ו לדון כ"סרין" - ולהיפך הגמור שממסקנתו בדבריו, ותמיהתי דאך שמתעלם עלמו מצי"ן, ורשאים לתת לו רשות להתדיין בעש"ג כמבואר מדברי הכנה"ג הנ"ל, [הערה (פ"ז) - א"ה: במחכ"ת - דבריו הללו מרפסין איגרא, דהרי אין שום זכר מזה בדברי הכנה"ג; דרשאים ליתן רשות אף לעש"ג כה"ג, דהרי אפילו חי הוי יחידנא ליה כסברתו (ד"ה ומה); שאין להביא בלשון הכנה"ג ואלא נפל שם טעות - ג"כ לא התיר לכל היותר - רק; לקבל עדות שלא בפניו, אלל "היתר לעש"ג" - שיש בה משום "הרמת יד בתורת משה" ומשום "חירוף וגידוף" ו"חילול השם" - מאן דכר שמייה. וממילא פשוט, דח"ו לומר כן; דהתובע מותר לילך להתדיין בעש"ג - רק משום שאינו רואה בהצ"ד שמנחירת הנתבע, דהעלה על הדעת; שמוטב שיתדיין בעש"ג - מאלל הצ"ד שצנחירת הנתבע, דבר שאף ר"צ מטעם" הבין שא"ל לומר כן וכנ"ל (הערה פ"ז), ולס זכו אפילו כשהצ"ד המזמנים שצחר בהם התובע - הם צ"ד הקבוע" שבעיר - שהנתבע עושה כזה שלא כדינא וכנ"ל (ס"ג), וכש"כ כשאינם צ"ד צ"ד קבוע - שאז יש לו להנתבע זכות המלא לבחירה זו - וכמבואר בדברי כה"פ וכנ"ל (הערה; ס"ד-ה'), בודאי דל"ה "קרבן" כלל, וכש"כ ואל"ל - דח"ו להתיר עש"ג כה"ג. וראה לקמן (הערה פ"ח, אות ז').

יא). ודין זה מפורש יוצא ברמ"א (סי' י"ג ס"א) לענין ברירת שלישי, דשני הבוררים בוררים להם שלישי, ואם אינם יכולים להשוות עצמם לבורר להם שלישי, מנהיגי העיר יתנו להם ג', ואם אין מנהיגים בעיר, ילך התובע לפני ג' ויכופו הנתבע לדון לפנייהם, וכן אם הנתבע מערים לבורר דיין שאינו הגון כדי לשבת אצל דיין הגון. הרי דאף באופן שאין יכולים להשוות ביניהם מי יהי השלישי אין יד הנתבע על העליונה. ואם אי אפשר ליתן להם שלישי חוזר הדבר לג' שבירר התובע, שיכופו הנתבע לדון לפנייהם כמו שמבואר בס"י ג', [הערה (פ"ח) - א"ה: הדבר ברור, דדין זה; שאם אינם יכולים להשוות עצמם על "שליש" - אז יכולין שלשה שלפי בחירת התובע - לכופף את הנתבע להתדיין בפניהם, לא נאמרה - רק דוקא בגוונא; כשהנתבע עושה כזה מיני טעקאות - להשתמש עלמו מלהתדיין כלל בד"ת, ובגון שהוא מערים לבחור צ"ד צ"ד (א"ו) צ"ד שלישי" - שהתובע "פוסל" אותו בטענה הגון ש"מהלכתא", לא כן - כשמליע דיינים כשרים - דלא בודאי שידו על העליונה; לדחות את הדיינים שהתובע מליע, ואצ"ל דברי: [א]. הנה, דברי הרמ"א הללו - שהעתיק מן הסוד - שמקורם מדברי הרא"ש (מהדירין פ"ג סוף סי' ז'), הם קשים להולמן - וצריך ביאור מכא כמה טעמים: ראשית, דמהיכ"ת דמשום שאינם יכולים להשתוות על "שליש" - משו"ה יוכל התובע לבחור כל הג' - במקום שהצבא נותנת להיפך; דיד הנתבע על העליונה - מכיון שהוא "מוחזק" - וכמש"כ כל הפוסקים וכדלקמן (ד"ה דהרי). שנית, דבכלל אינו מובן, דאפילו אם לא היה לו להנתבע הדין ד"מוחזק", ואפילו אם היינו אומרים; שיד התובע על העליונה - מאיזה טעם (שאינו מובן), מ"מ למה צריך לכופף על הנתבע כל הג' - לפי בחירת התובע - צעד שאינם יכולים להשתוות עצמם - רק על ה"שליש", וא"כ למה לא כפי שאלות הג' - יכופו עליו (או עליהם) רק "שליש". ושלשית, דעכ"פ למה לא ימא להיפך, שיכופו את ה"שליש" על התובע. [ב]. מכל הלין טעמי ברור, דכל דבריהם מש"כ - שכופין את הנתבע להתדיין לפני ג' שציר התובע - מיירי רק בצאופן; דמה שאינם יכולים להשוות עצמם על שלישי

להגי' ולמחוק בספר שלא כדת, [הערה (ע"ט) - א"ה: לא הגהתי בתוך הספר כלום, רק כתבתי במכתבי שכן נראה לכאורה צעילין; שזהו טעות דמוכח בספר כנה"ג - (שידוע לכל בצי שער ספר זה - שמליאם בטעויות רבים מחמת רוע הדפוס), דמאחר דלא מקרי סרבן צנחירתו צ"ד אחר - וכמבואר לעיל (הערה ע"ה), וכש"כ כשצחר צ"ד אחר ש"צנחירת העיר" - וש"גדולה" מן הצ"ד שמליע הנתבע - וכדכתב בלשון דהכי איירי, א"כ למה יקנסו אותו - לקבל עדות שלא בפניו כשצ"ד זה, בו צומן שתוכ"ד לפנ"ו - כתב הוא עצמו; דיש לו כח הצחירה אף לצ"ד "קטן" שמנחירת התובע, ותל"מ], הלא הדבר פשוט דמכיון שיש צ"ד קבוע בעיר [הערה (פ"ז) - א"ה: מהיכן שפט - דמיירי; שיש שם צ"ד קבוע - בו צומן שלא מוזכר בדבריהם שום רמז מזה, אדרבה מזהעניקו להנתבע זכות הצחירה לצ"ד אחר, מוכח דמיירי בדליכא שם צ"ד קבוע בעיר, וז"פ. וראה מש"כ לעיל (הערה ס"ז, ד"ה ואלס)], או בקהלת הנתבע, [הערה (פ"א) - א"ה: כבר מבואר לעיל (הערה ל"א); דאין שום נפק"מ אם הצ"ד שצחר זה הנתבע - הוא מ"קהלתו" או לא], הוא מוכרח להתדיין לפנייהם, כמו שאי אפשר להנתבע לומר שרוצה בב"ד גדול מהב"ד הקבוע בעיר של התובע והנתבע, ואם אמר כן מקרי אינו ציית דינא, ונותנים רשות לילך לעש"ג, [הערה (פ"ז) - א"ה: במחכ"ת - דבריו כזה תמוהים מאוד, דח"ו ליתן היתר ערכאות - אף במקום שהנתבע עושה צנחירתו שלא כדינא, דהעלה על הדעת; דמוטב שיתדיינו בעש"ג - ויתחלל שם שמים - משיתדיינו צ"ד של ישראל, אתמהה. ואח"כ מן הרבנים המשיכים - הראו מקום לשורת לא"ל (הט"ו, סי' נ"ז), שכתב; דבזמנינו - דכל כח הכפייה שלנו - הוא רק בנתינת רשות לעש"ג, בודאי דאין להשתמש בכח זה - בגוונא שהנתבע מסכים להתדיין עכ"פ אלל שום צ"ד ישראל - על אף שעושה כזה נגד "תקנתו", עיי"ש. וסיים עלה; אם ר"צ מטעם" הבין בפשטות ד"ו - תמה אני, אף לא הבינו הדיינים מחוג שלנו - שר"ו לתקן "תקנה" כזה - דבר פשוט כזה, וד"כ. וכ"ז הוא אפילו לסברתו; שעושה צנחירה זו שלא כדינא - דמ"מ אין להתיר עש"ג כשצ"ד זה, וכש"כ ואל"ל - דלפי האמת; שעושה כזה כדינא ד"לכתחלה" - וכנ"ל (הערה; ס"ה, וע"ה) דהכ"פ העניקו להנתבע הכח לבחור בצי"ד שיר"ה - (כל היכא שעכ"פ הצ"ד המזמנים אינם הצ"ד קבוע" שבעיר), וגם כתבו בפירוש; דעכ"פ "ליית דינא" מקרי, וכנ"ל (הערה; ע"ה, וע"ה), בודאי דח"ו להתיר האיסור החמור דעש"ג כה"ג, וראה מש"כ לקמן (הערה; פ"ז, וקב"ו). ומקבלין עדות שלא בפניו, [הערה (פ"ג) - א"ה: ראה מש"כ לעיל (הערה ע"ט)]. ועיין מ"ש בשאלה כזו בספרי ח"ב חחור"מ (סי' ב').

והוא הדין והוא הטעם, דאם הנתבע משיב לשלשה המזמנים אותו לד"ת, [הערה (פ"ד) - א"ה: תמוה, דלמה לא השווה את מדותיו, דלפי דבריו הנ"ל (ד"ה ומה) - שמוקם את דברי הכנה"ג, כשהם צ"ד קבוע" דוקא, [מה שכבר כתבתי שם (הערה ע"ט) דז"ל], א"כ למה שינה כאן טעמו ולשונו - לכתוב בפתחא; "לשלשה המזמנים אותו", דמשמע; דאף כשהמזמנים אינם צ"ד קבוע" - ג"כ אין בכוחו לומר שרואה להתדיין בפני אחרים, דאף לפי סברתו - מנין לו זאת, אתמהה]. שרוצה דוקא בשלשה אנשים שבחר הוא, דרשאים לכופו להתדיין כדן, [הערה (פ"ה) - א"ה: גם כאן סתם - ולא פירש; דמהו ה"כדן" שמרמז עליה, דהרי אם הצ"ד המזמנים - אינם צ"ד הקבוע" שבעיר, פשיטא דיש לו להנתבע כח זכות בחירת הצ"ד - ובודאי דעושה כזה "כדן" ע"פ דעת כל הפוסקים]. וכבר הבאתי דברי סה"ת דהיינו דמשמתין אותו, [הערה (פ"ז) - א"ה: ראה לעיל (הערה; ס"ז, ס"ה), דהוא דוקא בגוונא; שאינו רואה להתדיין

אינם כופין עליהם רק "שליש" בלבד - (לפי המצואר צג' הרא"ש והטור וכנ"ל, דהרי רק ע"ז רבו עליהם), והתובע שאינו רק "בעל דין" בעלמא - יוכל לכוף על זד השני כל השלשה - (מה שצנא"ה אינו נלמד רק "שליש" וכנ"ל). **אמנם** לפי הנ"ל, שנפלה טעות הדפוס - ובמקום "שלשה" ל"ל "שליש" - אי"ש מאוד, דא"ה"ג - שאין כופין עליהם רק "שליש" בלבד - דהרי רק ע"ז לא יכלו להשוות עלמם, (ומה דכופין אותו על התובע משום דמיירי בנתבע שהערים לבחור ב"פסולים" - כדאי להשתמש מלהתדיין כלל, וכנ"ל (אח"כ)), ומיושב הכל שפיר מאוד. **עד** אמניא - ביישוב קושא' ג' הנ"ל (אח"כ); דלמה אין כופין השליש על התובע, משום דהמעין בלשון הטור והרא"ש - יראה שכתבו בלשונם; ואם "הדיינים" אינם יכולים להשוות וכו', הרי דאזלו לפי השיטה; שאין לבעלי דין דיעה על בחירת השליש - רק להדיינים הנבחרים - וע"כ שפיר כופין אותו על ה"נבחר" של התובע, אבל א"ה"ג - דלפי השיטה; שאין יש להם להבדיל ע"מם דיעה ע"ז - ודאי דיד התובע שהוא "מוחזק" - על העליונה בזה. וראה לקמן (הערה ז"א, אח"כ ב'), ואכמ"ל. [ה]. **ועכ"ל** כהחילוק שכתבתי, דא"ל"כ - הרי יהיה סתירה מפורשת - מדברי הרמ"א הללו - על דבריו שכתבונתיו (פי' קד) [שליין ע"ה הש"ך (פי' י"ג, סק"ג), והעתקתי לשונו במכתבי (אח"כ)], שס' כתב בפירוש כל הקד ימוקים הנ"ל (ד"ה דהרי) - להגביר יד התובע על התובע; מכיון שהוא "מוחזק" ו"המוציא מחברו" וכו' ו"מאן דכאיז ליה", וא"כ מ"ש הבא - שיתפך פתאום הגלגל על התובע - עד כדי כך; שהתובע יוכל לכוף עליו כל הג' - או עכ"פ השליש. גם יפלא, דלמה לא לייין הרמ"א ד"ז - לקמן (פי' י"ד, סק"ג), כששניהם אומרים לא אדון בפניו וכו', (שהוא חידוש דינו של הסמ"ג - מה דהו"ל כל המקור לכל דברי הפוסקים - להגברת יד התובע בכה"ג); דיד התובע גובר - בק"ו מנ"ד שגובר על כל הג', עיי"ש. **א"ז** ע"כ מוכרח לומר [כעין מה דאמרין בעלמא (פסחים י"ט, ב'); "שכקיה לקרא דאיהו דחיק ומוקים אנפשיה"] - כמש"כ; דכאן מיירי מנתבע - הרואה להשתמש ע"מם מלהתדיין בדין כלל, אבל א"ה"ג - דכשמליע "שליש" (או ג' כשרים בגוונא ד"לא שייך" זנ"ל וכן) - ודאי דידו על העליונה בבחירתו, וא"ש. [ו]. **בס',** אף אם ימאן מלקבל את דבריו - ביישוב הסתירה שדדברי הרמ"א - מהגהותיו לתשובותיו, אכתי לא יועיל לו זאת; שיוכל להסיק מסקנות להלכה מדברי הרמ"א הללו שבהגהותיו - ע"ד דבריו שכתבונתיו. דהרי כבר הבאתי במכתבי (פי' אח"כ י"ד, ד"ה ואין) מדברי הש"ך (כללי הפוסקים סי' י"ד, אח"כ ז'), דרוב הפוסקים ס"ל בכה"ג; דדבריו שכתבונתיו הם עיקר - ליזל בתרה ע"ד דבריו שבהגהותיו, מכיון שכתבו להלכה - בשעה שהיה נוגע למעשה ממש, וכן כתב גם בשו"ת **משיב דבר** (ח"א, סי' כ"ד, מן ד"ה וע"ז) עיי"ש, וא"כ איך שיהיה - סו"ס דדברי הרמ"א בתשובותיו - הם עיקר להלכה; דכל שהתובע והנתבע באים בזה שזה - ואינם יכולים להשתוות על הדין (ו"לא שייך" זנ"ל) - אז יד התובע שהוא "מוחזק" על העליונה. **ועכ"פ** זה מיהא ודאי ברור, דהנתבע שהוא "מוחזק" - יכול לומר; ד"קיס ליה" ככל הקד פוסקים - המעניקים לו בכה"ג זכות הבחירה, וז"פ. וראה מש"כ לעיל (הערות; מ', מ"ה, ומ"ו). [ז]. **ובסוף** הקד עניינא - יש להדגיש, דזה מיהא ודאי ברור עכ"פ, דרשות לע"ג - מה שהתיר לעיל (סוף אח"כ י" - וסיים עלה בלשון (ב"ה הנומין); "ודין זה מפורש יולא ברמ"א" - וכאילו שכן יולא מדברי הרמ"א הללו, הרי באמת - שלא מוזכר בדברי הרמ"א הללו אף שמך כ"ש - מהיתר לע"ג כלל, דאף לאחר כל סברותיו שר"ה להעמיס בכוונתו - בודאי יוכרח להודות; דלכל היותר לא התיר שס - רק "כפיה" בלבד - ולא עש"ג ח"ו, וד"כ]. הרי שאין ליתן הזכות להנתבע לברור שני דיינים בשום אופן, והאיך יעלה על הדעת שיהיה לו הזכות לברור שלש דיינים, [הערה (פ"ט) - א"ה: מה יעשה - שאין פסקו כן י"ט מגדולי הפוסקים; שיש לו להנתבע זכות זה -

- הוא מכח איזה טענה חזקה ד"פסול" גמור ש"מהלכתא", וכגון כשהתובע "פוסל" את ה"שליש" שרואה הנתבע - מכח הטענה ד"עגירה" או ד"קרוכ" או ד"אובד" ו"שונא" וכו"ג - והנתבע ממאן עכ"ז מלהחליפו באתר. מה שר"ז מראה בעליל; שהוא רואה להשתמש ע"מם מלהתדיין כלל - ומשום כופין אותו להתדיין לפי שלשה שבבחירת התובע, מכיון שאין ברירה אחרת - מאחר שהוא אינו מליע דיינים כשרים כלל - ורואה לדחות התובע כליל - שלא יוכל להתדיין עמו. **דק** משמע מן המשך הלשון של הרמ"א (ס' - מש"כ חיקך ומיד לאח"כ); דאם הנתבע מערים לברור דין שאינו הגון וכו' - דמיירי מנתבע שרואה להשתמש ע"מם מלהתדיין כלל, (אלא שמקודם מיירי; כשמתעקש על "שליש" פסול - ואח"כ מיירי מ"בורר" פסול, עיי"ש). וע"כ, כיון דליכא ע"ה אחרת - ע"כ; שהשלשה שבחר התובע - יכופו אותו להתדיין בפניהם - כדאי להליל את העשוק מיד עשוק. **וק** מוכח ברור גם מלשון הערוכה"ש (ס', סק"ג), דלאחר שכתב "ילך התובע לפי ג' ויכפו את הנתבע לדון לפניהם" - הוסיף המלים; "כיון שאין ברירה אחרת", ולכאורה בפשטות תמוה; דלמה אין ברירה אחרת, למה לא בג' - שיכופו עליהם רק "שליש" - או שיכופו כל הג' על התובע וכנ"ל. **א"ז** עכ"ל; דמיירי מנתבע המשתמש ע"מם מלהתדיין כלל - וע"כ בחר לע"מם "בורר" ו"שליש" פסולים, ומשום שפיר "אין ברירה אחרת" - רק לכוף להתדיין בפני ג' שבבחירת התובע, דהרי הוא אינו רואה להליע אף דין "כשר" אחד (שישמש כה"בורר" שלו או כ"שליש") - וכש"כ דלא ג'. **אבל** א"ה"ג, דאם גם הנתבע מליע שלשה דיינים כשרים - בודאי דידו על העליונה בבחירתו - וכמש"כ כל הפוסקים שהבאתי במכתבי (פי'א). **ומינה**, דה"ה לענין בחירת השליש - אם מה שהתובע ממאן ב"שליש" שמליע הנתבע - הוא רק מכח איזה טענה של מה בכך - שאין לה שורש בהלכה כלל, בודאי דכה"ג יד התובע על העליונה - וגובר בבחירת השליש. [ג]. **דהרי** כלל גדול שמעיק מדברי המהרש"ם (ח"א, סי' ב') [שליין לה הש"ך (פי' י"ג, סק"ג), והעתקתי לשונו במכתבי (פי'א, אח"כ ז')], והמהרש"ל (ח"א, סי' ז'), [שהעתקתי לשונו ס' (אח"כ ז')]. והפערמ"א (ח"א, סי' פ"ג), [שליין לה הפת"ש (פי' י"ד, סק"ג), והעתקתי לשונו ס' (אח"כ ז')]. **ובגר"א** (פי' י"ד, סק"ח), והנתיב"מ (פי' י"ד, ביאורים סק"ג) ובחידושים ס', סק"ג), [שהעתקתי לשונו ס' (אח"כ ז')], ובשו"ת **אח"כ יעקב** (סו"ס י" - מה שכל רוחות העולם לא יזיחוהו - והוא; דכל היכא שיש חילוקי דיעות בין הבעלי דינים (שכוחם שזה) - בענין בחירת הדין או הדיינים, אז לעולם יד התובע שהוא "מוחזק" על העליונה - (כל עוד דליכא בבחירתו משום "פסול" להלכתא), כיון דמאן דכאיז ליה וכו', וכנ"ל (הערות; מ', מ"ה, ומ"ו), ואין שום הגיון וסברא שד"ז ישתנה - לענין ברירת ה"שליש", [וכן הוא המנהג כהיום; דיד התובע גובר בבחירת השליש - וכדלקמן (הערה קמ"ה)]. וראה לקמן (הערות; ז', וי"א). [ד]. **וילל** דמסתפינא הוי אמניא - ביישוב קושיות א' וב' הנ"ל (אח"כ ז'); דלמה לרכיין לכוף עליהם כל הג' - צעד שאינם מחולקים רק על ה"שליש", דהנה מש"כ בלשון הרמ"א; מנהיגי העיר יתנו להם "ג", הרי המעיין בלשון הרא"ש והטור - יראה שהם כתבו; מנהיגי העיר יתנו להם "שליש", הרי לנו - דא"ה"ג; שהמנהיגים אינם כופין עליהם כל הג' - רק ה"שליש" בלבד - מה שלא יכלו להשתוות עליו, וכמראה שטעות נפל בלשון הרמ"א, שהמדפיס שר"ה לקרר תיבת "שליש" - הדפיס במקומה "ג" - ולא הרגיש; שבה שינה את כל המובן מ"שליש" ל"שלשה". **ומעתה**, שוב מסתברא להוסיף לעד ולומר, דה"ה והוא הטעם - דגם כמה שכתב אח"כ בלשון של הטור והרמ"א; ואם אין מנהיגים בעיר ילך התובע לפי "ג" וכו' - מה דבאמת שבלשון הרא"ש נדפס לפי "שלשה", דג"כ נשתרצב טעות הדפוס בלשון הרא"ש - מ"שליש" ל"שלשה", ושם אח"כ בלשון של הטור והרמ"א - מ"שלשה" ל"ג" - שמשמעם שזה, אבל באמת ל"ל "שליש", דלכאורה - אין שום סברא בדבר; שהמנהיגים שכוחם יפה -

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו ש"במכתב ג" כשלאל קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

ועצ"פ למעשה - זה מיהא צור; דיד הנתבע גוצר צה"ג, דהגע עלמך - אס קימ"ל דהמוחזק יכול לומר "קיס ל"י - אף כמיטעא דהפוסקים גזר הרוב, כש"כ דנכ"ד ודאי דיכול הנתבע לומר; ד"קיס ל"י" כרוב גדולי הפוסקים הג"ל - גזר היחיד, (דהרי ידוע מכללי הפוסקים והסורא; דמה דקימ"ל ככתראה - זהו רק כשמיצא דברי קודמיו - וחולק עליהם מכח ראיות, לא כן כשאנו מזכירים - ולא ראה את דבריהם), וז"פ ותל"מ. וראה לקמן (הערה קמ"ה).

(יג). ולענין הבתי דין פה באופנים המבוארים לעיל (אות א'), בודאי דההזמנות ששולחים יש להם תוקף, דלא גרע מהדין המבואר בשו"ע (סי' ג') הנ"ל, דכל שלשה נקראים ב"ד אפילו הדיוטות, והם דנים את האדם בע"כ אם הנתבע מסרב לירד לדין, וא"כ אם שולחים ההזמנות על דעת שלשה דיינים יש תוקף לההזמנה, [הערה (ל"ז) - א"ה: אינו מוכן מה שרואה להגיש צה, דכי מי הטיל ספק בתוקף כוחם של כל ב"ד "לשלוח הזמנה" - על אף שאינם קבועים, כל מה שהוכחתי הוא רק - שאין כח בידם; לכופ נתבע - המוכן להתדיין בב"ד של ישראל; שחייב ליתן להתובע הצמירה מג' בתי דין, וכש"כ שאין צרכו לכופו; שאלה מן הדבריות - תהיה דוקא אלל בב"ד (שאינו קבוע) - שמתוך קבוצת "חבורה" מסויימת, וכדלקמן (הערה קד), ואדרכה בכווח של הנתבע - לנחור הב"ד בעלמו - וכמש"כ י"ט פוסקים שהבאתי במכתבי (פ"א). אבל פשוט שאין להנתבע הזכות לומר שיתדיין רק בפני ב"ד אחד מהבתי דין שבעיר, אם התובע אינו רוצה באותו ב"ד, [הערה (ל"ח) - א"ה: לא פירש כלל - דמנין לו הפשיטות הזה; לחלוק ולפסוק להיפך מי"ט פוסקים מובהקים - שכל בית ישראל נשען עליהם (שהעתיקתי לשונם במכתבי (פ"א)) - שאין נתנו כח בחירת הב"ד (שמכמה שעתקתי דין שבעיר אחת) להנתבע בעוד דליכא אף חולק יחידא עליהם. דאנו יאמר; דהם מיירי רק בגוונא שהתובע אכן מרואה מאותה ב"ד שצחר צה הנתבע, דא"כ - מהו האיבעיא ועל מהו כל הנידון, אמתה], דאינו אלא כאומר שרוצה להתדיין בפני שלשה אנשים שאחד יבחר אותם, [הערה (ל"ד) - א"ה: הלשון מעוממם ואינו מוכן, וראה לקמן (הערה קט), ד"ה וכן], ואפילו אם בוחר בעצמו בשלשה אנשים או שלשה חברי הכולל, אין לו הזכות לומר שדוקא הם ידונו אותו, [הערה (ל"ה) - א"ה: לא ביאר כלל - דמנין לו; שאין לו זכות זה, דאם יש להנתבע כח בחירת הב"ד - מכמה בתי דין שצדרגא שיה - וכמש"כ בעלמו לעיל (אות ה') עיי"ש (הערה מט), [וצאמת, דאף לב"ד "קטן" - יש לו כח הצמירה, וכדבבאתי במכתבי (פ"א, אות כז, ס"ג) מן הפוסקים], א"כ מאי נפק"מ; אס אומר כן על ג' אנשים - מב"ד (שאינו קבוע המדיינים ביוקר) שנתאחדו בתוך ה"חבורה" - שהם ידונו ביניהם (לפי ה"תקנה" שר"ה לתקן) - וכדלקמן (הערה קד), או שאומר כן - על ג' אנשים מב"ד (שאינו קבוע המדיינים בזול) - שאינם בתוך ה"חבורה", וראה מש"כ לעיל (הערה ח').] וזה גרוע מנתבע שרוצה להתדיין בב"ד שבעיר אחרת, שעכ"פ נתמנו להיות בב"ד בעירם, [הערה (ל"ז) - א"ה: לא ביסס את ההנחה הזה - עם שום מקור, דמאן יימר דמה שהרש"ד ודעימיה - שנתנו להנתבע כח הצמירה - אף לב"ד שבעיר אחרת, דזהו רק דוקא; כשהם בב"ד ה"קבוע" דשם - מה שלא מוזכר ד"ז בדבריהם כלל, דפשיטא דכל כי האי הו"ל לפרושי - ולא לפתוס, ומדלא התנו ופירשו כן - בודאי פשוט ומוכן מדבריהם להיפך. ומלכד זאת - גם בל"ה יש דבריו משום טשטוש הגבולים, דהרי אפילו אס נניח כדבריו; דהם מיירי דוקא כשהנתבע צחר בב"ד שנתמנו מן העיר - אכל לפי"ז בודאי דכמו"כ הוא גם לאידך גיסא - דגם התובע צחר בב"ד דצכה"ג שבעיר הנתבע

מטעמים הנ"ל (הערה פ"ח, אות ג'), ולא עוד, אלא שלכמה פוסקים - יש לו הזכות משויה - לנחור להתדיין אף אלל "דיין יחיד" שרואה, וכנ"ל (הערה כ"ח).

(יב). וכבר כתב כדברים הנ"ל הגה"ק מהר"ש מבאבוב זצ"ל בתשרי, ונדפס במכתב גלוי מלחמת מצוה (כ"ז ע"ב), ואעתיק קצת מלשונו, מ"ש מחמת שהספרדים נתבעים, דמבואר בתשרי רמ"א דבענין ברירת השליש יד הנתבע על העליונה, אינו מבין דבריו, בתשרי הרמ"א היה המעשה כי הבורר של התובע פסול למורשה של הנתבע, דאם הבוררים קרובים או פסולים ביחד, כל אחד יכול לפסול הדיין של חבריו, ואם חלוקים בדבר יד הנתבע על העליונה, אבל בברירת השליש אם נאמר דיד הנתבע על עליונה, הלא יברור הנתבע תמיד שנים והתובע רק אחד, וממ"נ אם יסכים התובע עליו הרי טוב, ואם לאו, יד הנתבע על עליונה, והיא היפך משמעות הגמ', [הערה (ל"ז) - א"ה: מש"כ שהוא היפך משמעות הגמרא - ולא פירש דבריו - לא הצנח, דהרי בודאי דע"פ דינא דגמרא - יש לו להתובע כח יותר מלהנתבע - מכח הסברא ד"עצד ליה לאיש מלוה", אכל כבר כתבו כל קדמוני הפוסקים, דלמעשה קימ"ל דהנתבע כמו גדול - מכל הכך טעמי; דהו"ל "מוחזק" וכו', וא"כ אינו מוכן כוונת ה"סתירה" - שממשעות דברי הגמ' - למה דנהגין למעשה ע"פ דברי שו"ת הרמ"א ודעימיה, וכנ"ל (הערה פ"ח, אות ג'), ול"ע], (וכתב ע"ז) אם נאמר דבברירת השליש יד הנתבע על עליונה, הלא הנתבע יאמר תמיד שרוצה ברירת השליש עפ"י דעת הבע"ד, והוא יברור תיכף שנים, אי לבורר וא' לשליש, ולא יהי עינוי הדין רק עיוות הדין, והביא גם דברי הרמ"א הנ"ל, עכ"ל"ק בקיצור, [הערה (ל"ח) - א"ה: א"ה: א"ה], ראה מש"כ לעיל (הערה פ"ח, אות ג') ו'ג' דברים צוררים צה צ"ד, ולענ"ד - אין שום ספק בדבר; דאלו היה הגר"ש רואה דברי המהרש"ד והמהר"ל והפמ"ל והגר"א והאח"ל יעקב והמהר"מ - אף שכולם ס"ל; דכל היכא ששניהם צחים צכח שיה - אז לשולס יד הנתבע גוצר צחירת הב"ד - מכח דהו"ל "מוחזק" וכו', בודאי ש"ה חולק עליהם - רק על סמך "משמעות" בעלמא דהיפך שמדברי הגמרא, וכנ"ל (הערה פ"ח, וצאמת, דכל השקט"ד שם - אינו מוכן כלל לפוס ריהטא - וכמראה דלריכיים להיות צקי צטיב גופא דעובדא דהתם היכי דהוי, דאלא מאי - אף יצא הדבר ליד סוף (ע"פ דעת הגר"ש ז"ל) - דליכא "שליש" המרואה לשניהם, (וצפרט כהיום - שאין לנו כח הכפיה - דאיירי מינה הרמ"א בהגהותיו), אס לא; שהתובע יוכרח להסכים בע"כ על צחירתו של הנתבע - דמאן דכאזי וכו', ואס לאו - איחור דאפסיד אנפשיה - וכמש"כ כה"פ הג"ל, דהרי ע"כ - שלכסוף יצביר כמו של אחד מהם על השני, ואטו ס"ל; דהתובע יצביר על הנתבע - מה דאין שום סברא לומר כן וכמש"כ הרמ"א, ול"ע. [צ], ולחומר הנושא, עכ"ל דגם התם מיירי בגוונא; שהנתבע צחר צ"שליש" - שיש עליו אחיה "פסול" להלכה, וכנ"ל (הערה פ"ח, אות ג') דבריו הרמ"א, או דמיירי, שהנתבע ראה - ע"י צחירתו צה"שליש", שהוא יפך צוכתו - כמו ה"עצר" שלו, דכן מוכח ממש"כ בלשונו; "הלא יברור הנתבע תמידותיך שנים" - ויהיה עיוות הדין, כלומר שיקחנו צמוכן שיהפך צוכתו - כמו הנצבר שלו. אכל בגוונא - שיש חילוקי דיעות ביניהם צתמא; דמי שיהיה ה"שליש" - וכ"ל רואה צאחר מכח טעמים הגיוניים צלכד - (ולא מכח אחיה "פסול" להלכתא), וכגון שצ"א מהם אומר; שפלומי שהוא מציע - יש לו שכל הישר יותר טוב מן האחר, (והם אינם מתקשרים עם השליש להודיע על צחירתו - רק הנצברים), צכה"ג בודאי דא"ה"י - דגם הגר"ש מודה; דיד הנתבע גוצר - מכח כל טעמים הנ"ל. [ג].

על כל הפוסקים - שהנצבע יש לו כח הנחירה ככה"ג (כש"ל שייך זכ"ל) כ"ל (הצד י"א) - צעד שלא הביא אף פוסק אחד לבסס את דבריו זה]. אלא ש"רחמו" עליו ועשו עמו "טובה" - ותיקנו עבורו לפנים משורה; שאל נותן להתנבע הצרירה מג' בתי דין - (שמתוך ה"חבורה" דוקא, שהוא אינו מסכים אף על אחד מהם) - דלא "ירחמו" עליו שלא לדנו כ"מסרב לדין". **דא"כ** - הרי זאת אומרת, צדמקום - לעשות כהלכה: (א), ליתן ככה"ג (כש"ל) אינו צא צדצון) להתנבע את כח בחירת הדין - כפי פסקם של י"ט פוסקים מובהקים - שכל בית ישראל נשען עליהם, [דהלא יש לנו "הלכות" ו"דינים" - מה לעשות צמצם צבורות אינו צא צדצון]. (ב), לתקן את המעוות שצבורות" - (שאל תהיה צמחיר נמוך כדינא ובי"שרות). (ג), לחייבם להתדיין ע"פ צבורות אף שהיא - צבחיית "יקוב הדין את ההר" (לדעתו שכן ההלכה). **פלוני**, צמקום לפסוק ולעשות כהלכה לפי המצב - כא' משלש אלה, "חסו עליו" - ועשו עמו כמה "טובות"; מקודם "קנסו" אותו בשלילת זכותיו הכל - מה שיש לו ע"פ ההלכה הצרירה, ואח"כ כבדי לחוק ד"ז - שוב תיקנו שלב שיהי ("לטובתו") - לכופו ע"י איוס "סירוב" (נגד הדין); שיתדיין דוקא אלא צ"ד שמתחברת ה"מתקנים" שמדיינים ציוקר - שממלא צדס, וכדלקמן (הצד ק"ד). ולא עוד, אלא שאל עומד על זכותו ש"פ דין; להתדיין דוקא אלא צ"ד שלפי בחירתו (שמתוך לה"חבורה" המדיינים צוול), אז מתירין להתנבע (נגד הדין); שילך להתדיין עמו צערכאות של עכ"ס. ואחרי כל זאת - עוד מחיימים לומר; שכל זאת - תיקנו "לטובתו", [וע"י צ"ק (ח); צ]; טעמא מאי אמור רבנן כו' - משום תקנתא דידי - אלא צדא תקנתא לא יחא לי, דאמר רבא; כל האומר אי אפשר צתקנת חכמים כגון זו - שומעין לו וכו']. וגם כבדי - למועז מן הליכה לעש"ג - וכדכתב לקמן (אות ט"ז, ד"ה והצד). [צ]. **צקטור**, מכיון שבבתי דין עושים שלא כדינא (צבורות) - שכתולאה מזה סובלים שיהיה צבוע (בשלילת זכותם לה), אשר על כן - צמקום לתקן המעוות - או להעניק להתנבע הזכותם שיש לו ע"פ ההלכה ככה"ג - צבחיית "יקוב הדין את ההר", מוספים תלמי על גבי תלמי - צעוולות חדשות; להחליף ולהעדיף יד התנבע על התנבע - ששוללים (דוקא) ממנו את כל זכותיו, ומכריחין אותו (נגד ההלכה) להתדיין אלא צ"ד שציוקר שממלא צדס - ע"י הגברת יד התנבע עליו - נגד ההלכה, וע"י שמחירין את דמו - לביישו ולצוואו צרדים נגד הדין, ואם ג"ל לא הועיל - שיהי עלמו לקפח את זכותיו, אז מתירין גם "הרמת יד צתורה מרע"ה" ומה"ש ד"היתר צערכאות" נגד ההלכה. [א]. **ומעשה**, הרי השאלה הפשוטה - נשאלת; דהכי צבציל שבבתי דין ממאנים מלעשות כהלכה המוטל עליהם (צבציל) - מה ששיי הצע"ד סובלים מזה צבוע - משו"ה צבר יש צבוע; לקפח את התנבע מכל זכותיו - ולהתיר כ"כ אקסורים החמורים - כ"הלבנת פנים" ו"הולאת שם רע" ו"עש"ג", מה ששום "תועלת" לא ילא מזה - לא "להלכתא" ולא "ליושר" - מלבד טובת עצמם; שלא יוכלו להתדיין צמקום הזול, והכי יש איזה הגיון כ"ש צמהלך זה. **דהכי** מוטב שיתדיינו צע"ג - משיתדיינו צ"ד של ישראל - דבר שאף "רצ מטעם" הדין; שא"ל לומר כן צש"א, וכ"ל (הצד פ"ב), וראה לעיל (הצד א'), ולקמן (הצד ק"ד)].

ואף שעל פי הדין אין כח לשלשה שהם הב"ד המזמינים לבחור את התנבע להתדיין בפני שלשה אנשים, אפילו אם יש לו ברירה לבחור בא' מג' בתי דין, [הצד (ק"צ) - א"ה: מה שמשתמש צלשון "כפיה" כלפי התנבע - אינו מונע, דהרי פשוט דתיאור זה - ל"ש רק כלפי התנבע; כש"ל התנבע "כופה" אותו להתדיין עמו - ע"י "הזמנה" או "סירוב" או "היתר לעש"ג", (כשזאת מולדק ע"פ הדין, וכגון שהוא "סרבן" נמור להלכתא), אכל צכל הנוגע כלפי ה"תנבע" - ל"ש לתארו כ"כפיה" ככל,

עלמו, ומדחזין דאף צכה"ג - העניקו כח הצרירה להתנבע. א"כ סו"ס מוכח עכ"פ; דכל ש"דרגת" שני הבתי דין שווין (להלכתא) - אז יד התנבע על העליונה. **וממילא** דה"ה ל"ד, דג"כ איירין מבתי דין שמת"דגא" שוה, דהרי אף לצבורה - צ"לור ג' סוגי צתי דין; עכ"פ סוגים צ' וג' הם שווין - דתרווייהו הם צגור "אינס קבועים" וכמש"כ צעלמו לעיל (אות א', סוד"ה י'), וא"כ מאי אולמיהו דלחות צבתוך ה"חבורה" - על אותן שמתוך לה"חבורה", וראה לעיל (הצרות; ד', ט', מ"ט, וס"ז), ולקמן (הצרות; ק"ח, ק"ח, וק"ל, אות ו'). **ועל כן כשהב"ד המזמינים רואים שאין התנבע רוצה להתדיין כדין של תורה, [הצד (ל"ז) - א"ה: תמינה, אף שאפשר לתאר - את מי שעשה כפסק דינס המפורש של י"ט פוסקים מובהקים - שכל בית ישראל נשען עליהם - כמי שעשה "נגד התורה", צו צומן - שלא נמלא אף פוסק יחידאה שיאמר להיפך וכדצריין]. יכולים לכופו לכך בכל אופן וכנ"ל, [הצד (ל"ח) - א"ה: אם כוונתו לרמו צלשון זה ד"צכל אופן"; אף לעש"ג, צבר מוצאר לעיל (הצרות; ע"ה, פ"ז ופ"ח), ולקמן (הצד ק"ח), דח"ו לומר כן, דבר שאף "רצ מטעם" הדין - שא"ל לומר; שמוטב שיתדיינו אלא עש"ג - משיתדיינו אלא צ"ד של ישראל, וכ"ל (הצד פ"ב), עיי"ש וד"ב].**

יד). ואחזור לראשונות, מה ראו הבתי דין לתקן התקנה שעל התנבע להשיב שבחר באחד מג' בתי דין, ולא מספיק להשיב שרוצה בב"ד אחד שיבחור הוא. כבר כתבתי דעל פי הדין אין זכות להתנבע להשיב שרוצה בא' מג' בתי דין כאלו, דגם התנבע יש לו הזכות לבחור בדיין אחד מהב"ד, [הצד (ל"ט) - א"ה: ז"ל, דהלא צבר מוצאר לעיל (הצד י"א), דכל הידון שלנו הוא רק צגוולא ד"לא שייך" זכ"ל, וכדחזין מכל אותן הפוסקים - שנתנו את הכח הצרירה להתנבע; דלא צשתמיט אף אחד מהם לכתוב - שהתנבע יש לו הזכות לצבור לו דיין אחד]. וא"כ אף אם התנבע יסכים להתדיין בא' מג' בתי דין כאלו אין לו הזכות לזה, אבל מכיון שהוצאות הב"ד של בורות עולה הרבה, ולפעמים יכוף התנבע את התנבע להוציא ממון הרבה, בפרט בדיני תורה על סכומים קטנים, קשה לכופ התנבע להתדיין בבורות, מטעם זה ועוד טעמים שקשה לכופ התנבע להתדיין בבורות כמ"פ, [הצד (ק) - א"ה: לפי מה שמאשר כאן את ההנחה - מש"כ צמחצ"י (פ"ב ע"פ צ'); שאין ציד התנבע לכופ על התנבע - ה"הולאות" המיוותרות של "צבורות", א"כ הרי הדין נותן - דמה"ה והוא הטעם; שלא יוכל לכופ עליו שום "הולאת מיוותרת" כלל - וכמו שהוכחתי שם (ע"פ א') - דמ"ש, וא"כ הרי זאת אומרת - (דאף לולא זכות "בחירת הדין" שהעניקו הפוסקים להתנבע - ג"כ פשוט); דכשהתנבע מזמינו לצ"ד המדיינים ציוקר - אז יש צכותו לומר שרואה להתדיין דוקא אלא צ"ד המדיינים צוול. **ומעשה**, אף יוכל להמליץ על ה"תקנה" - מה שכל תולאותיה הוא להיפך; למועז מן התנבע - שלא יוכל לצבור צ"ד המדיינים צוול, וכדלעיל (הצד א') ולקמן (הצרות; ק"ח, ק"ח, וק"ל), אלתמנה. וראה מש"כ לקמן (הצד ק"ח)]. על כן אדרבה לטובת התנבע, ראו ראשי הבתי דין לקבוע שאם התנבע נותן להתנבע הזכות לבחור באחד משלשה בתי דין, אין לדנו כמסרב לעמוד לדין. [הצד (ק"א) - א"ה: א]. צמחצ"י - דברים הללו מרפסין איגרא, דאך אפשר לומר; דמכיון שא"ל לכופ על צורות - (מה שיש לשניהם זכות שוה לה) - מאחר שעולה לסכום רב "נגד ההלכה", וכמו שפסק צש"ת הרא"ש (כלל י"ז, ס"ה), וע"ע צש"ת אכן ישראל (ח"ח, ס"ה), וגם נגד כל י"שרות והגיון]. א"כ צדין הוא; שהתנבע היה צריך להסכים - על אותה הצ"ד שצמחצ"י התנבע דוקא, [היפך פסק דינס

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו ש"במכתב ג" כשלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

דברי שום אדם אינו "כופה" אותו להתדיין עם הנחבע כלל - אלא שהוא "רואה" בזה, וכדלעיל (הערה ט"ט). ועכ"פ זה מיהא ברור, דבדאי יש כח ביד הנחבע - ע"פ ההלכה הברורה ופס"ד של י"ט פוסקים מובהקים; לנחור להתדיין - דוקא אלא אותו הצי"ד שרואה בהם, ואף כשאנו נותן להתנבע יותר מנרייה אחת - וכמבואר בכל הפוסקים]. מ"מ אם הוא באופן שהנחבע רוצה בד"ת, רק מחמת טעם הגון אינו רוצה בזבל"א, שקשה לכופף את הנחבע שרוצה בתום לב בד"ת לפני ב"ד, [הערה (ק"ג) - א"ה: ראה לעיל (הערה ק"א)]. אבל הדבר תלוי בדעת ב"ד המזמינים, אם רואים שהנחבע בוחר בג' שאינם הגונים או שאינם ראויים לדון דין זה, [הערה (ק"ד) - א"ה: ראה]. הנה, דבר גדול כתב כאן - כהוספת "סניף" לה"תקנה" - והיינו; להעניק הזכות לבתי דין המזמינים - שיהא זכוםם להפלות בין צי"ד לצי"ד - ולקבוע דחיזה מהם הם בגדר "אינם הגונים", [וראה לקמן (הערה ק"א)]. דבזה מוסיף "שלב" חדש בתקפה של "התקנה" שרואה לתקן - מה שממנה מתגלה טפח מן הנימוק האמיתי לתקון כל התקנה - שכבר רמזתי עליה לעיל (הערה ח'). והיינו, שכל התקנה; לחיוב "הלעת ג' בתי דין" - מה שכפו על הנחבע נגד ההלכה המפורשת וכנ"ל (הערה ק"א) - אינו משמש רק לכפות עניים, דהרי באמת שאף זאת - אינו מועיל לו; שלא ידונו אותו כ"סרבן", דהלא גם כשעשה כן - אכתי נשאר "מוגבל" בהצרכת "אישור" מן הצי"ד המזמינים (כלומר מן ה"תנועה"); דל"אזיה" ג' בתי דין שיכול להליע, מה שזאת אומרת למעשה; ש"פוסף" עליו להתדיין אלא צי"ד - שאינו מרואה בהם כלל. [ב]. והנסיק שמזמן הקצר - מעת שהתחילו לנעץ את ה"תקנה" למעשה (פרט שנתבטלה בהתפרסם ה"מכתב גלוי" מהגה"ל מקאשוי שליט"א) - כבר הוכיחה; שאם הג' בתי דין שהליע הנחבע - היו כולם מאותן שמדיינים בזול - (שמחוק לה"חבורה" של המדיינים ביוקר), [מה שיש לכל בע"ד הזכות המלא להלכה; לנחן בבתי דין היקרים - וכמו שביארתי במכתבי (פ"ב ע"פ ח'), וראה לעיל (הערה ק') ולקמן (הערה ק"א) עיי"ש]. אז השיבו לו הצי"ד המזמינים (שבתוך ה"חבורה" של המדיינים ביוקר) - שאין לו הזכות לנחור בהן - מן הנימוק העלוב; שהם (המדיינים בזול) "אינם בגדר צי"ד" כלל, [וזהו צעד שאף אי היה יבינא ליה כחלוקת הג' סוגים שכתב לעיל (אות ח'; ד"ה כ') - ג"כ אין להמדיינים ביוקר שום יתרון על אותם המדיינים בזול - שכולם הם מסוגים ב' וג'; דהרי לא קבע עדיין; "סוג ד" כפנ"ל - לאותם המדיינים בזול]. [ג]. ומעשה, אם כל הבסיס להצדקת ה"תקנה" - הוא רק מן הטענה; שיש להתנבע הזכות לזבל"א - ומש"ה הוא דהעניקו לו זכות בחירת הצי"ד, [מה שבלא"ה כבר דחינו טענה זו לעיל (הערה י"א); דהרי א"ה"י ככה"ג - כש"לא שייך" בורות - הוא שנתנו כל הקד פוסקים את זכות בחירת הצי"ד להנחבע, וזהו מלמד מה שהזכות לזבל"א - הוא שזה לב' הצדדים, וא"כ אין שום הגיון בדבר; להחליף משום זה את כח בחירת הצי"ד - מן הנחבע להנחבע - צעד ששניהם כא' נשללו מן זבל"א], א"כ מאי שייטא לכאן ההפלאה; שצ"ד שבתוך ה"חבורה" - ולבין צי"ד שמחוק לה"חבורה". ותמיהאי, דאם היה אומר כן - גם צגווא דליהפך; כשהנחבע שלח הזמנה - מצי"ד שמדיינים בזול (שמחוק לה"חבורה"), והנחבע השיב; שאינו מוכן להתדיין - רק צי"ד אחר (מן אותם המדיינים ביוקר שבתוך ה"חבורה"), האם גם ככה"ג היה שופט; דיש כח ביד צי"ד המזמינים לחייב את הנחבע - שיתן להתנבע עוד שני ברירות, ואם אמנם כן הוא, האם גם ככה"ג היה שופט; דאם השנים הנוספים שהליע - הם מאותם שמדיינים ביוקר (שבתוך ה"חבורה"), אז יש ביד הצי"ד המזמינים להשיב לו; שחייב להליע עכ"פ צי"ד אחד מן המדיינים בזול (שמחוק לה"חבורה") - מכיון שאותן המדיינים ביוקר (שבתוך ה"חבורה") - אינם בגדר "בית דין" כלל, [אז עכ"פ - מן הטעם

הפשוט; דאין זכוםם להעניק על הנחבע "הולאות מיותרות"], ואם לאו - א"כ אמתמה; דכי משא פנים יש בדבר, הלא גם כאן שייך ה"בסיס" לזה - מה שחידש; היות ששללו מן הנחבע הזכות לזבל"א, וא"כ מאי שנא. [ד]. וא"ל דכל עמם ההפלאה בין צי"ד לצי"ד - הוא נגד דברי כה"פ - שכתבו שאדריה; כל עיקר המנהג להגביר את יד הנחבע לבחירת הצי"ד - ואפילו לצי"ד "קטן" שכן הלעת הנחבע - הוא רק מן הטעם; דא"כ אין לדבר סוף - דכ"א מהם יאמר דהצי"ד שהליע הוא - הם גדולים מן הצי"ד שהליע הלא שכנגדו. ודברים ברורים העתקתי במכתבי (פ"א, אות י"ד) בשם הברכת חיים (סי' י"ב, אות י"א) - שכתב; דזהו כל עיקר חידושו של המהרש"ם - דהנחבע יכול לנחור להתדיין אף לצי"ד "קטן" - שזהו מפני השלום; שאם יאמר הנחבע - זה שאני רואה בה הוא ה"גדול", יאמר הנחבע - אין האמת כדברך - וירבו המחלוקות, וסיים עלה בזה"ל; "דהרי לא תקנו במנהג - אלא שלא יוכל [הנחבע] לטעון - שרואה לדון לפני צי"ד" - שהוא גדול מאדך צי"ד שנאותה העיר, דע"י המנהג - חשביק לכל הבתי דין כאילו הן שווין", עכ"ל. [ועבר ביארתי במכתבי (ש"ס, אות ה') כוונת המהרש"ם; דמאחר דסו"ס - ע"כ שאחד מהם יתגבר על השני, מש"ה תיקנו להגביר תיכף את יד הנחבע - מפני השלום (לחסוך המחלוקות) - משום שהוא "מוחזק", עיי"ש ש"כ בעלמו במק"א, ושכן פי' הפטמ"א את דבריו]. הרי לנו, דאדריה - זהו כל תועלת המנהג; בכדי שיהיו "כל הבתי דין שווין", מה שזו היפך כל ה"תולאה" הנ"ל של ה"תקנה"; להפלות בין (בית) דין (לבית) דין. [ה]. ובאמת, דאם אכן היה מקום להפלות בין צי"ד לצי"ד - וכדבריו, א"כ הרי ע"כ יודה - דיש עכ"פ מקום גדול לומר גם להיפך - דאדריה; אותן בתי דין המדיינים בזול - הם חשובים הרבה יותר מאותם המדיינים ביוקר - מאחר שאינם אלים להתעשר מזה, ובעיקר; מאחר שאינם נעשים כ"נוגעים בדבר" להוליא הפס"ד כפי טובת עצמם וד"ל, וראה לעיל (הערה ח'). ולקמן (הערה י"א; ק"א, וק"א). וא"כ, מאחר - דיש עכ"פ סברות לב' הצדדים; דחיזה צי"ד חשובים יותר - אותם המדיינים בזול - או המדיינים ביוקר, בודאי דשורת הדין נותן ככה"ג; דיד הנחבע שהוא "מוחזק" על העליונה, ולא להיפך; להגביר את יד הנחבע - וכדאחייא לפי ה"תקנה". ולא עוד, אלא דלאור "הפלאה" זו נמלינו - דגם טענתו דלקמן (אות ט"ז, סוד"ה והרבה); ד"מאן מפסי לחלק בין בתי הדין" - שעליה ראה לבסס הצדקת ה"תקנה", לא רק שנשארת תלויה באוויר - אלא דאדריה; עוד עושים "הפלאה" בולטת ומשוועת יותר, דהרי כשהנחבע והנחבע מחולקים דחיזה צי"ד חשוב יותר; שהנחבע מעדיף ה"י"קרים" - והנחבע מחשיב אות ה"זוליס", אכן עושים "הפלאה" בין צי"ד לצי"ד - ע"י "הוספה" זו שבהתקנה - שבידס לחרון המשפט ולומר; דהמדיינים בזול - אינם בגדר "צי"ד" כלל, והכי זהו הפתרון על טענת "מאן מפסי"; שהצי"ד המזמינים "המה" אכן יהיו המפסיים והמחלקים בין צי"ד לצי"ד - בכדי לפסול אותם המדיינים בזול, אמתמה. וראה לקמן (הערה ק"ב, אות ח'). [ו]. ועכ"פ, לאור ה"הפלאה" הזו יולא ברור - שפירושה האמיתי של "הגבלה" זו - הוא; ששללו מן הנחבע את כח בחירת הצי"ד - מה שיש לו ע"פ דעת כל הפוסקים, והעניקהו כליל להתנבע; שכל עוד שהנחבע אינו מליע עכ"פ צי"ד אחד (מן הג') שמחבורת ה"מדיינים ביוקר" - וכפי רצון הנחבע (שהרי שלח את ההזמנה מאלס) - אז ממשיכים לאיים עליו ב"סירוב" וב"היתר ערכאות". ומעשה, הרי שאלה גדולה הנוקבת ויורדת על לתהום - נשאלת, דהכי זאת בשם "תקנה" ל"ישר" או ל"הלכה" - תוכל להקרא, צעד ששללו מן הנחבע את כל זכותיו שע"פ ההלכה - והעניקהו כליל להתנבע, זו בזמן שה"תולאה" היולא מזה - מתבול עם הרעיון הפסול בתכלית; שמוטב שיתדיינו בערכאות - משידיינו אלא הבתי דין שמדיינים בזול, דבר שאף "רצ מטעם" הדין; שא"ל לומר כן בשו"א - וכנ"ל (הערה פ"ב, וד"ב), לא יתנו להנחבע הזכות לדחות את

תת כח - כל הכך נמוקים וטעמים נכונים - מה שמונה והולך על מילואו של
 לא התובע צדיק של צחית הנחבע - (מה שאין צדק שם פסוק "דפסול
 הלכתה"), דהאם נעלם ממנו - שמתבטא זה; יש לה "שני לדדים", דהרי גם לא
 הנחבע - יש לו צדוק אמת "טעמים נכונים" ממש מה שמונה כאן - על מה
 שאינו נותן אומון באמת צדי דין שבתוך ה"חצורה" המדיינים צדוק, [וראה
 לעיל (הערה קד, מן אות ה'), ולקמן (הערה קכ"א)]. ואי"ה הרי "זהו" כל עיקר
 הידון שלנו; כשיש לשיהם טענות ונימוקים נגדיים - על מה שממאנים
 מלהתדיין אלא הצי"ד שמצחית הלא שכנגד, ואי"ה ד"כ"י הא"י גוונא" - הוא
 שחרלו כל הפוסקים את משפטם - צדי להביא את הדבר ליד גמר [מפני
 השלום וכ"ל (הערה קד, אות ד', ד"ה ודברים)]; שהנחבע יש לו זכות הצחירה -
 מפני שהוא "מוחזק" וכו', ואי"ה "קוב הדין את ההר" - דבאיזה כח נוכל
 לקפחו מזה. וכו"ו הוא - מלמד ה"טעם הנכון" והחזק (מה שאין יש לה חזק
 גדול גם "להלכתה") - שיש לו לא הנחבע דוקא - על צחירתו צדי המדיינים
 בזו; שאינו רואה להסתפק ב"הואלות מיותרות" - ושאין כח ביד התובע לכופו
 ע"ז צדק - וכמבואר במכתבי (פ"ב) ולעיל (הערה ק'), והוא מצידו מסכים
 להתדיין בפני ב"ד אחר [הערה (ק"צ) - אי"ה: כבר מבואר לעיל
 (הערה י"ב אות א'), דמה שהתובע מסכים גם לבתי דין אחרים - אינו משנה
 להלכה כלום, עיי"ש. וזה מלמד מה דבאמת, דגם כשאף הנחבע מסכים
 להתדיין אלא צדי דין אחרים (שלא מתוך ה"חצורה") - ג"כ מונעים זאת בעדו
 וכ"ל (הערה קד, אותות; א' ו'). ואי"ה מה זו טענה; שהתובע מסכים גם לבתי
 דין אחרים, בעד שבאמת אף כשגם הנחבע מסכים לה - ג"כ מנצרים עליו
 את יד התובע - להיפך המוחלט מכל דברי הפוסקים; דיד הנחבע גובר - אף
 כשאינו מסכים רק לצי"ד "אחד" בלבד]. או בזבול"א וזבול"א, [הערה
 (ק"ג) - אי"ה: כבר מבואר לעיל (הערה י"א), דטענה זו אינו משנה כלום, כי
 כל הידון שלנו - הוא רק בגוונא "דלא שייך" זבול"א]. והתובעים צועקים
 ואינם נענים, [הערה (ק"ד) - אי"ה: כבר מבואר לעיל (הערה ק"א); שיש
 שני לדדים ל"מטבע" זו, וגם הנחבעים לועקים ואינם נענים - וכדלקמן (הערה
 ק"ט, וק"ט), וממילא פשוט, דבכה"ג - כשיש לשני הצדדים טענות נגדיים על
 עולות - עכ"ל ד"קוב הדין את ההר"; שהנחבע שהוא "מוחזק" יש לו כח
 צחירת הצי"ד - וכמש"כ כל הפוסקים - דבאיזה כח נוכל לקפחו מזה].
 שהנחבע בוחר באחד ומי ישיבנו, [הערה (קט"ז) - אי"ה: אינו
 מובן דמה זו טענה, הרי יש לו להנחבע זכות צחירת הצי"ד בכה"ג - ע"פ דעת
 י"ט פוסקים מובהקים - אף כשבוחר רק ב"אחד" מהם, וכ"ל (הערה ק"ט),
 ואי"ה הרי חזין - דלא חשו כל הכך פוסקים ע"ז כלל. וזה מלמד טענה הנ"ל
 (הערה קד, אות ב'); דבאמת דאפי' אם גם הנחבע מסכים לכמה בתי דין - לא
 מועיל לו זאת - כל עוד שאינו מסכים על צדי ש"חצורת" המדיינים צדוק].

והרבה פעמים נגרם מזה שהתובע בוחר שלא לילך לד"ת,

שהחליט בדעתו שאין לו סיכוי לזכות בדין אצל מי שבחר
 הנחבע, ואינו רוצה לאבד זמן וממון להתדיין שם, [הערה
 (קט"ז) - אי"ה: כבר מבואר לעיל (הערה ק"א); דמטבע זו - יש לה שני
 לדדים, ואי"ה הרי כמ"כ ממש - יש לשאול גם לאיך גיסא; דמה יעשה הנחבע
 - שגם לידו ישנם צדוק כל הכך טענות וחששות, וכי רק משום שאין לו
 הצחירה - כמו שיש להתובע; למאן מלהתדיין צדי"ד כלל (שהרי גנדו יכולים
 להשתמש עם האיום ד"סירוב") - משום כך כבר נוכל לקפחו מזכותיו שיש לו
 על "צחירת הצי"ד" - ע"פ כל הפוסקים, אמתמה. ועי' דא"ה"ג, מאחר
 דהדבר פשוט - דלעולם יר"ה מן הצדדים להתגבר על לז השני - בצחירת
 הצי"ד, ולעולם ימלא כל לז נימוקים וסברות לידו - על מה שממאן בצחירתו

התובע מזכותו לברור בורר לצדו, [הערה (ק"ה) - אי"ה: וכי מי
 מעבד עליו מלברור "בורר" לידו - כל עוד שזה נעשה ע"פ גדרי ההלכה בזה
 וכ"ל (הערה י"א) - אם לא הבתי דינים וכ"ל (הערה ק"א, אותות; ב' ו'). וכי בשביל
 כך כבר יכולים לקפח את הנחבע מזכותיו שיש לו להלכה - ובפרט כשזה קשור
 בהתרת איסורים תמורים; ד"הלכנת פנים" ו"התרת עש"ג" וכ"ל (הערה קד)].

טו). ומלבד שאין להנחבע הזכות לבחור ב"ד אחד שרוצה
 להתדיין בה על פי הדין, [הערה (ק"ז) - אי"ה: צודא שיש לו הזכות
 לה - ע"פ פסקם הבורר של י"ט מגדולי הפוסקים - בעד שלא נמלא אף חולק
 יחידה עליהם, וכ"ל (הערות פ"ח-ט)], יש בזה תקנה גדולה, [הערה
 (ק"ז) - אי"ה: במחכ"ת אין כאן שום "תקנה" כלל - לא בהנוגע ל"יושר
 ולדק" - וגם לא בהנוגע ל"הלכתה", וכדלעיל (הערות; ק"א, וק"ד), ולקמן (הערה
 ק"ט), אם לא זאת; להגביל את הבע"ד מלהתדיין אלא הבתי דין שמדיינים בזו,
 ותל"מ]. דלאחרונה זה כמה שנים שיחידים נקטו דרך לעשות
 ב"ד, הן יחידים שמדפיסים ניירות ורושמים בראשו (לעטטצ"ר
 הע"ד) ב"ד פלוני, הן כוללים שמפרסמים שיש ב"ד בשם כך
 וכך, והכל מתנהל על ידי יחיד או יחידים, [הערה (ק"ח) - אי"ה:
 דבריו תמימים, דאם כל הריעותא שבהם - הוא; משום שהם מסוג ב' או ג' -
 מה שמתארם לעיל (אות א', ד"ה כ') כ"יחידים" - לפי ה"חלוקה" שחידש שם, אי"ה
 אף יוכל להסביר את סניגורו על התקנה; להגביר בדוקא את ידם של אותן
 הבתי דין שבתוך ה"חצורה" - שהסכימו איתו עמו על ה"תקנה" - בעד שגם הם
 עלמם הם מאותם הסוגים שמכנה אותם כ"יחידים" וכ"ל (אות א', סוד"ה כ').
 ולא עוד, אלא שאם הלענת ה"ב"ד דין שמי"ה הנחבע - הוא ג"כ מאותה
 הסוג, אי"ה מה הועילו (חכמים) בתקנתם: להחליף צדי"ד של "יחידים" זה - עם
 צדי"ד של "יחידים" אחרת, אם סוכ"ם נשארים עם צדי"ד של "יחידים" - מה
 שלפי דברי עצמו; הרי "זהו" מה שמהוה כל עיקר ה"חצורה", [וראה לעיל
 (הערות; ד', ט', מ"ט, ס"ז, י"ז), ולקמן (הערות; ק"א, וק"ז), אם לא התועלת היחיד;
 שהחליפה מצי"ד שמדיינים בזו (שאין בתוך ה"חצורה") - על צדי"ד שמדיינים
 צדוק (שבתוך ה"חצורה"), מה ש"זהו" הנימוק והבסיס העיקרי לכל ה"תקנה"
 - וכ"ל (הערות; ק"א, וק"ד)]. ובהרבה מקרים משיב הנחבע שרוצה
 להתדיין דוקא בפני ב"ד פלוני, זאת אומרת שרוצה שאותו
 המנהל של הב"ד ידון לו בעצמו, או שיבחר לו שלשה אנשים
 לדונו, [הערה (ק"ט) - אי"ה: תלוותיו הללו אינם מובן כלל, דמהו
 הגריעותא כמה שהמנהל עלמו יהיה אחד מן הדיינים, הלא זהו דינו של הסמ"ג
 - שהביאו המחבר (פ"י י"ד, ס"ג) המהווה כל המקור לדברי הפוסקים שהבאתי
 במכתבי (פ"א); דכ"א יכול לומר - לא אדון בפני"ו אלא בפני"ז - ולבסוף יגבר
 הנחבע וכ"ל (הערות; מ', מ"ה, מ"ז, ופ"ח), הרי דיכול לילך בעצמו אל הת"ח
 ולבחור בו. וכן תלוותו השניה; שהמנהל הצי"ד קובע ה"הרכב" של הדיינים -
 ג"כ אינו מובן, דהלא זהו צדוק ממש - כמו בכל שאר הבתי דין - בלי שום
 חילוק כלל, דגם בבתי דין שמסוג הא' - ג"כ תלוי אופן ההרכב בדעת המנהל
 וכידוע, ואי"ה מ"ה. וראה מש"כ לקמן (הערה ק"א)]. והתובע אינו רוצה
 בו או בהם משום שאין לו אימון בהם, הן מצד שהם אנשים
 זרים אצלו שאינו יודע טיבם, [הערה (ק"י) - אי"ה: אינו מובן
 הגריעותא בזה, דהלא ע"פ הדין - בכה"ג; כשאין שום "הכריות" ביניהם - אז
 "אין לך דין" "לדיק" כמותו" - וכדאיפסקא הלכתא בשו"ע (חור"מ ס' ז', ס"ז),
 עיי"ש]. הן מחמת שיש מהם אנשים שאינם הגונים, או מחמת
 שחושב שאינם בקיאים בהלכה או בטיב משא ומתן, או מחמת
 טעמים אחרים נכונים, [הערה (ק"יא) - אי"ה: תמימי, דמה יוסיף

מרומה - ובהענין להתובע דין "מוחזק" - ע"י גילוי פנים צתורה שלא כהלכה בולטת ומשוועת. [ואמנם רק שני דוגמאות מני הרבה - וג"ר רק בקיור נמרץ: (א), הוליו חלק מצית שכר נמכר לאחר - עם כל המסמכים הדרושים ע"פ ד"מ, ויכח לחתנו של המוכר (שהיה דר שם בשכירות) - מן הטענה; שחמיו "הצטינו לו הבית צמחנה" (בעל פה) - צעוד שלי' לו שום "כתב" או שטר או עדים לאחר זאת - וצעוד שחמיו החי עמד וזוהו להכחיש זאת צפניו צ"ד, וצעוד שביטות הקדומים שצ"ד - טרם שהזדיין עצמו חתנו עם "טוען-קרו"ר" - לא טען אף שמן מטענה זו, רק זאת; שאינו יכול לשלם הוספת דמי השכירות - בלבד... (ע"י צו"ר משרת צמיץ (פי' לא), ואכמ"ל). (ב), ביטול מקח על בית ומגרש - ע"פ טענת התובע (הקונה); שהיה "מקח טעות" - היות שטעה צמדת המגרש וסבר שהוא יותר גדולה ממה שהוא צלמית - צעוד שכל על אחר צעלמו וגם ראה את ה"דיד", (ע"י צו"ר ש"ר) (חור"מ סי' רכ"ז, אכמ"ל). [ג], בקיור, יש "עיוות הדין" בולט - גם על חשבונו של הנתבע - כשמצדיקים עליו יד התובע בצחירת הצ"ד, וא"כ מה זו טענה - ללד התובע דוקא, ואי"כ - דחורבא זו; לאחר את האד שיש לו כח צחירת הצ"ד - אינה מגובלת ללד מקוים דוקא, אלא שהיא שיה ל"כ"א מן האדדים - לכשתהיה לה כח זה. ואי"כ, דכל עוד שיהיה "הרווחה" גדולה צחיקה של ההתדיינות - ותהא תלויה צריציו הדיונים - והממון יבא מיד הצע"ד (אם יש) ואף אם צעיקופין - דרך הליגור של יד ה"לשכה" שצאמנע - וצפרט כשהמחיר הוא לפי ה"שעות", לעולם ילא "עיוות הדין" - לטובת אותו האד שידו על העליונה בצחירת הצ"ד - מצלי להפלות אם זהו התובע - או הנתבע, וכמובן לכל צד דעת מן השכל"י - וכידוע לכל הצדיקים צזה מן ה"מליאות". וממילא פשוט, דאין שום "תיקון" כלל צה"תקנה" - דלהחליף ולהגביר את יד התובע - תחת הצגרת יד הנתבע שצ"פ כל הפוסקים, וזולת התועלת דל"טובת עצמם"; שלא יוכלו להתדיין אלא אותן צתי דין המדיינים צוול. [ואדרבה, כשהנתבע צוחר צצ"ד המדיינים צוול - יש צה עכ"פ משום הקטנת חורבא זו; דאישור יד הגובר צהצחירה - מאחר שהמדיינים צוול מאווד - אינם להוטים כ"כ אחר הכנסה קטנה שצזה]. [ד], וממילא אין שום עלה ותצונה - להכניס תיקון כ"ש - על ה"עיוותים" שמתאזק עליהם, רק צכשלא נרצה להתחכם על גדרי "שכר צטילה" - שנקבעה צו"ר ש"ר, סי' ט, וצ"ל רק צצמי אופנים צללד; או שיש לו צלמית מלאכה ידוע - שמתצטל ממנה - דאז משלמים לו רק את ה"פסידו" ממנה, או; שמתצטל עצמו ממלאכה כל היום - צכדי שיהא פנוי לדון, אצל אף לריך הספקתו לצו"ר מ"מס העיר" - מה שצ"א משלם - ולא רק ה"צעלי דינים", ושיקבל "סכום קצוב ושוה" לעולם - צין כשיש להם דין תורה - או לא, עיי"ש. וראה לקמן (הצ"ה ק"מ). וצכל סטיה כ"ש מזה, מוצנחים אחרתו - צין מן התורה"ק - וצין מן השכל הישר; שצ"י הרדיפה אחר ה"הרווחה" וע"י ה"התחרות" של הצתי דין צע"י - צודאי שלעולם ילא "עיוות הדין" - מה שצעלמו מתאזק עליה כ"כ. כי א"א להתחכם צו"ר על מש"כ צתורה"ק (וצדים ט"ו, יט); כי השוחד יעור" - ואפילו מי שצגובה ארזים גובה - וכמדקיים עלה צסיפיה דהך קרף; עיני "חכמים" - ויסקלף דצרי "צדיקים", כלומר אפילו אותן צרי"א - שהתורה"ק צעלמה מעידה עליהם; שהם "חכמים" ו"צדיקים". [ה], אמנם, ציני ציני - עד שנחזור לדין השו"ע הנ"ל (אות ד) - הרי הדבר פשוט; שמכיון שה"עוולות" הם לשני הצדדים צשוה - עכ"ד ד"קוב הדין את ההר"; דיד הנתבע גובר בצחירת הצ"ד - וכמש"כ כל הפוסקים. אצל לנסות לתקן "עוולה" אחת - ע"י הוספת "עוולות" רבות וחדשות; לשלול מן הנתבע את זכותו לצחירת הצ"ד" - מה שכל הפוסקים העניקו לו - צודאי שלא יכניס שום תיקון כלל, וזולת ה"תועלת" היחידית והצלעדי; ד"טובת עצמם" - הצולט מזה, וכנ"ל (הצ"ה; א, ק"א, וק"ד) ולקמן (הצ"ה ק"ל). וממילא פשיטא, שאין כח ציד

של ל"ד השני - ואין לצדד סוף, וע"כ חרצו כל הך פוסקים את משפטם - כמו שה"הלכה" וגם ה"שכל" מחייב צה"ג; ש"יקוב הדין את ההר" - שהנתבע שהוא "מוחזק" יגביר כחו לצחירת הצ"ד - דמאן דכאיב וכו', וכנ"ל (הצ"ה ק"ד, אות ד; ד"ה וצדים) - מצדרי המאשר"ם והצגרת חיים עיי"ש. וא"כ אין יוכל לקפח את הנתבע מן הזכות שהעניקו לו כה"פ - מאותה טעם גופא - על מה שחרצו הפוסקים את משפטם להיפך הגמור והמוחלט שמצדרי. ולא עוד, אלא דמא"ה תיקנו; דכח זכות צחירת הצ"ד של הנתבע - הוא אף לצ"ד קטן, משום דא"כ - לעולם יטענו כ"א; שהצ"ד שצחר הוא - הוא הגדול וכנ"ל (ס"א), ובהרבה מקרים צוחר לו התובע לילך לעצ"ג, [הצ"ה (ק"י) - א"ה: תמימי - דמה זו טענה, דהאם צכציל שהנתבע הזה הוא רשע - ומוקף "להרים את ידו צתורה מרע"ה" צשאל נפש, וצוחר לילך לעצ"ג - מה שיש צו משום האיסורים התמורים; ד"חירוף וגידוף" וד"חילול השם" ר"ל. האם משום כך - צמקום לעשות עמו כדינא; להדפו ולרדפו עד חרמה ולמונעו מזה - צהולאות "סירוב" גדול, חיל צחר אפכא; לשרת לו "היתר" חד וחלק מן המוק - כדי שיוכל לילך לשם צלי שום היסוס כ"ש כלל - ועד שיאכלנו צאסור וכו'. ולא עוד, אלא שששין צ"י - על חשבונו של הנתבע; לקפחו מזכותיו שיש לו ע"פ הלכה - וצ"הלצנת פניו" וצ"הולאת שם רע" עליו צצדים צ"סירוב" שלא כדינא. האם יש איזה הגיון כ"ש צ"מהלך" שצזה - והרי הצדים מרפסין איגרא. וכ"ז הוא מלצד מה, דהלא גם ללד הנתבע - שייך טענה זו; דצריכים להצילו מליך לעצ"ג - וכדלקמן (הצ"ה ק"ט), מליך להתדיין לפני אותן שאין לו אימון בהם, [הצ"ה (ק"י) - א"ה: צדיוק כפי טענת הנתבע - דלהיפך, וכנ"ל (הצ"ה ק"א) עיי"ש], ולקחה מדת הדין, [הצ"ה (ק"י) - א"ה: תמוה מאווד, אין שמתעלם עצמו - ממה שטענה זו צבר נפרך ועומד - מצדרי המפורשין של המאשר"ם (חור"מ, סי' צ), [שהעתקתי לשונו צמחצ"י (פ"א, שפ"א, אות ד; ד"ה ועל); שטענה זו ממש - היתה טענתו של השואל שם, אצל הוא דחה זאת צמוחלט - צהשיצו; דאין זה נחש צ"ליקוי מדת הדין" כלל, דכיון דהנתבע הוא מוחזק - הרי אם ירצה התובע להוציא את שלו מתח"י - עכ"כ שיוכרח לילך למקום שצחר הנתבע, וממילא אין לתאר זאת צ"ליקוי מדת הדין" כלל. דצ"ל שם; ועל מש"כ וא"כ לקחה מדת הדין, האמת והאמונה שאין יכול לידד לסוף דעתיה דמר, דמה תמיה היא זאת - ומה ליקוי הדין ש"כאן, כיון שהנתבע יך אחר הנתבע כמו שהוא האמת וכן המנהג - מה המונע, דלסוף יך התובע אחר הנתבע, ואם לא ירצה - איכו דאפסיד אנפשיה", עכ"ל, הרי לנו צצדים צרו"ם - דלהיפך הגמור שמצדרי]. ומקרים כאלו ידועים היטב לראשי ומנהלי הבתי דין, ורואים צזה עיוות הדין גדול, [הצ"ה (ק"י) - א"ה: [א], הפעם אודה על טענתו - שהיא אמת ויציב - האומנם שהיא רק "חלק", צדודאי הדבר צרו - שאם מצדיקים יד ה"נתבע" בצחירת הצ"ד - אז יוכל ללאת עי"י ה"עיוות הדין"; דהנחת העשוק ציד עושקו, [וכמו שצבאר היטב צקונטריסי שפוט השופטים (צמטא פ"א, אות צ)]. אצל הרי כאמור לעיל (הצ"ה ק"א); ש"מטבע" זו - יש לה שני צדדים, דכמו"כ ממש - יוכל ללאת "עיוות הדין" - כשמצדיקים יד ה"נתבע" בצחירת הצ"ד; דהצדקת כל "צביעה מרומה" ומגוחס. [ב], וידעני היטב מקרים רבים, אין שהוציאו הון רב מן הנתבע - שלא ציושר וגד ה"הלכה הצרורה. וצפרט לאחרונה, צזמן הקצר - מענת שהתחילו להנהיג את ה"תקנה" החדשה (שהחזיק את יד התובע בצחירת הצ"ד על הנתבע) - ועד שצשתקעה (ע"י הכרוח של הגה"ל מקאשוי שליט"א), צלו לפנינו כמה מקרים; אין שהנתבעים הצליחו להוציא הון רב (וצינים) מן נתבעים (צעלי עסק וצינים) - צצביעות צצניות על אדני תורה ויסודי צוהו, (דוגמת ה"קעיס"עם" המוגזמים - שצגשים צצברכאות גוד צעלי עסק הגדולים), וכ"ז עם ה"אמתלא" די"אור "חיוב צצועה"

תלמידי; להגביר את יד התובע - ולקפח את זכות הנתבע עד ההלכה, ע"י הוספת עולות נוספות; להחזיר את דמו - להלכין פניו בצדים "סירוב" שאינו מולדק להלכה, וצ"היתר" הרמת יד בתורת מרע"ה - וה"חילול השם" דע"ג עד ההלכה, והכל - בכדי לתקן את הצע"ה הישנה; להגביר יד הנתבע - מה שבהחליפה ע"פ ה"תקנה" להתובע לא הועיל כלום - זולת טובת עלמם].

ודנו הראשי בתי הדין בכבוד ראש, [הערה (קכ"ג) - א"ה: כבר מצאנו לעיל (הערה א') - דבר שכל צד דעת מנ"י; דכל הבתי דין הם "מועדים נדב"ר" להחליט - שאחרים (ובפרט אותם שמדיינים בזול המתחרים עממה) - לא יוכלו לדון, ושהחלטה כזו (אף אם לא היתה צניגוד "להלכה" ול"יושר, ג"כ ל"ה) - יאות רק; לזקני גדולי הדור - שאינם מתפרנסים מן ה"התדיינות" כלל]. והחליטו שאין ליתן להנתבע הזכות לבחור רק בב"ד אחד בשום אופן, [הערה (קכ"ד) - א"ה: היפך מסקנת י"ט פוסקים מובהקים שכל בית ישראל נשען עליהם - שאכן העניקו להנתבע כח בחירת הב"ד - מן הטעם; שהוא "מוחזק" וכו', ולא נמצא אף חולק יחידא (זהו). ואם כל הבתי דין יסכימו לתקנה זו, [הערה (קכ"ה) - א"ה: הלא אין כולם מסכימים, (ובפרט אותם הבתי דין שמדיינים בזול - שלא ילא להם שום הרווחה מ"תקנה" שכזו - למה יסכימו לה), וגם אין בכוחם להסכים; לקפח את הנתבע מזכותיו - ש"ש לו ע"פ דין, ובפרט כשהוא קשור בהתרת האיסורים החמורים; ד"הלכנת פנים" וד"הולאת שם רע" וד"חילול השם"]. ולדון את הנתבע שמתעקש דוקא להתדיין באחד שבחר הוא, שיש לו דין משרב [הערה (קכ"ז) - א"ה: לא הסביר כלל, דעל איזה בסיס יכולים להוציא כתב סירוב ולכנות בצדים אדם כשר מישראל - רק משום שעמד על זכותיו שע"פ הדין מה ש"ט פוסקים מובהקים מעניקים לו (מכח שהוא "מוחזק") - בעד שלא נמצא אף חולק יחידא עליהם. דהרי ד"ז פשוט, דכל "סירוב" שאינו מולדק לדינא - יש בו משום לתא דעוונות החמורים ד"הלכנת פנים" ו"הולאת שם רע", שעליהם אחז"ל; שאל חלק לעו"כ - ויורד לגיהנום ואינו עולה - ואין לו כפרה עולמית, ומי"ט לא נתנו הפוסקים בנקל כ"כ דין "סרבן" - אף לנע"ד שעושה שלא כדין - וכדווכחתי במכתבי (פ"א, אות כ"א). וראה לעיל (הערה: ס"ד, ע' - ע"ה). וא"כ תמוה מאוד, דבאיזה כח יוכל לקפחו מזכותיו - ש"ש לו ע"פ הלכה, דא"כ יאבד ממנו פתאום הדין של "מוחזק" וא"כ יתהפך לרגע ל"סרבן" - רק מכח "החלטת אסיפה" בלבד - בעד שכל הפוסקים כולם כתבו להיפך; ד"יית דינא מקרי" וכנ"ל (הערה ע"ה), וראה לקמן (הערה שלא"ה)]. וינתן רשות להתובע לתובעו בערכאות, [הערה (קכ"ז) - א"ה: במכתב - הדברים מרפסין איגרא, דהלא פשוט; דכל "היתר לערכאות" שאינו מולדק להלכה - יש בו משום לתא דעוונות החמורים של "חירוף וגידוף" ו"חילול השם" ו"הרמת יד בתורת משה רבינו ע"ה", וכידוע מן הפוסקים. ומעתה, הלא השאלה הגדולה - הטובת ויורדת עד לתהום - נשאלת: כשהמדובר מן חשש עוונות כה חמורים - (מלבד העיוות של קיפוח בע"ד מזכותיו שע"פ הלכה) - כ"הלכנת פנים" ו"הולאת שם רע" ו"חילול השם", א"כ יכולים אכן יתמי דיתמי - המלאים מ"עוונות" כרימון - (להגדיר הצע"ד מליך אלל הבתי דין שמדיינים בזול); להרהיב ולתקן "תקנה" כזאת - המהול עם כ"כ איסורים חמורים, ובפרט התרת עש"ג - מה שלא הביא אף "מקור" אחת לבסס זאת. דהלא אף אם לו הוי ישיבנא ליה ככל דבריו; שאכן יש כאן איזה מקום ל"כפייה" - ע"פ ה"יושר" ו"ההלכה" (מה שז"א, וכנ"ל), אכתי לכל היותר - היה מקום לכופו רק; בשוטים או בשמחה - אבל לא לעש"ג, וכנ"ל (הערה פ"ה), דבר שאף "ר"ב מטעם" הבין; שח"י לומר כזאת, וכנ"ל (הערה פ"ה), לא יתעקש הנתבע שלא כדין, [הערה (קכ"ח) - א"ה:

שום אדם לתקן "תקנה" כזאת - ובפרט כשהוא מהול גם ב"התרת" העוונות החמורים; ד"הלכנת פנים" וד"הולאת שם רע" וד"הרמת יד בתורת משה" וד"חילול השם" - וכמו שלעק ע"ז זקן הרבנים בדורינו הנה"ל מקאשוי שליט"א - צה"כרוז" שהוציא לאחרונה נגד זה, ותל"מ], בפרט שיש בתי דין שנעשה מיחידים ע"ד הנ"ל, שכמעט הכל מודים שאינם הגונים, [הערה (קכ"ח) - א"ה: דבריו תמוהים, דקחם ולא פירש ד"מ" המה ה"כמעט הכל" - אם לא; אותן הבתי דין - שהסכימו אחר עמו על ה"תקנה", כלומר בתי דין - שלפי חלוקת ה"סוגים" שחידש בעלמנו לעיל (אות א', סוד"ה כ"י) - הרי הם עלמם מן הסוגים דב' וג' - שמתארים כ"יחידים", וכנ"ל (הערה: י"ז, וקח"ה), וא"כ מה "הועילו" ב"תקנתן" - אם לא "טובת עלמם" בלבד; שלא יתוספו עליהם בתי דין אחרים (חדשים) וכנ"ל (הערה: א', וק"ד). גם אינו מובן הכוונה - בהתיאור ד"אינם הגונים" - מה שכותב; ש"כמעט הכל" העניקו לאותן בתי דין (שמסוג ב' וג') - המדיינים בזול, דכבר מצאנו לעיל (הערה: ח, וק"ד), דאדרבה ואדרבה - כל מי ש"ש לו מח בקדקדו (ומשקיף על הענינים עם "דעת תורה" - שהוא היפך "דעת צעה"צ") - מנ"י; דמקומם של דיינים בנמשך כל היום כולו הוא לישיב צ"צית המדרש" ולעסוק בתורה - כאלוהן שמסוג ב' וג' דוקא - שמתארים אותם כ"יחידים", ואם הם נחשבים כ"אינם הגונים" בעיני ה"מדיינים" - א"כ באיזה תיאור יתארו את אותם הירודים בנמשך רוב שעות היום - לכבוד הון מהביל דמה להתעשר מ"בוררות", ע"י טושרע (ח"מ ס"ח, פ"א) ובג"כ, ושו"ת הרא"ש (כל ס"ז, ס"י י'), ושו"ת מהרי"ק (ס"י ק"י), ושו"ת צמחן זאב (ס"י רנ"ד), ושו"ת חת"ס (ח"ו, ליקוטים ס"י נ"ט), ותל"מ], ומאן מפסי לחלק בין בתי הדין, [הערה (קכ"ז) - א"ה: תמימי, דא"כ יכול לבסס את ה"תקנה" - על הטענה ד"מאן מפסי לחלק בין בתי הדין" - צו בזמן שבעלמנו הודה לעיל (אות י"ד, ד"ה ואף); שגם לאחר התקנה - דהטלת חיוב נתינת ג' בתי דין על הנתבע, - ג"כ יש ציד הב"ד המזמינים "להגביל" בעדו - שלא יוכל להכביע על ג' בתי דין "שאינם הגונים", [וראה מש"כ שם (הערה ק"ד, מן אות ד')]. וא"כ הרי ס"ס נמא"ו דאדרבה - תולדותיה של ה"תקנה" הוא להיפך; שאכן "מפסיס" ו"מחלקים" בין ב"ד לב"ד, וא"כ א"כ רואה לבסס האדקת ה"תקנה" - על יסודה של טענה זו; ד"מאן מפסי לחלק" - צו בזמן ש"זהו" כל ה"תולאה" של ה"תקנה", דהכי יאמר - שאכן זהו הפתרון על שאלת "מאן מפסי"; שהב"ד המזמינים "המה" יהיו ה"מפסיס" וה"מחלקים" בין ב"ד לב"ד - שיוכלו לפסול את אותם המדיינים בזול, אתמהה. וראה לקמן (הערה ק"ב, אות א'). האם אין זאת סתירה גלויה מיניה וביה]. [3]. והיותה מתמיה שב"ד - הוא; דא"כ שעל שאלות שכבר טיפלו צו גדולי הפוסקים - מסיק מסקנות שהם להיפך הגמור ממש"כ הם במסקנתם - בפתרון אותם השאלות עלמם. דהרי על מדוכה "זו"; ד"מאן מפסי לחלק בין הבתי דין" - כבר ישנו גדולי הפוסקים כהרשד"ם והפרמ"א ועוד - שצאו משום כך למסקנא; שהוא להיפך הגמור שמדבריו. דא"כ - מכח טענה זו גופא; ד"מאן מפסי לחלק", כלומר בכדי לחסוך מחלוקת בין הצע"ד - שלא יאמר כ"א מהם; שהב"ד שלו הוא הגדול והחשוב יותר, ע"כ פסקו כל הפוסקים; ש"קוב הדין את הבר" - דהנתבע שהוא "מוחזק" יש לו כח הבחירה - ומאן דכאיב וכו', וכנ"ל (הערה ק"ד, אות ד', ד"ה חזרי) - שהבאתי דברים צריכים מן הרשד"ם ודעימיה והברכת חיים; דלאתר התקנה - כולם נחשבים ד"דרגא" שוה. ולא עוד, אלא שמהך טעמא גופא ד"מאן מפסי" - משרה פסקו י"א פוסקים מובהקים [שמנתיים במכתבי (פ"א, אות כ"א ס"ז)]; דהנתבע יכול לבחור אף בב"ד שהוא "קטן" שמחירת התובע - (מכח שהוא "מוחזק" וכו') - בכדי לחסוך מהם מחלוקת דאיזה ב"ד הוא ה"גדול", עיי"ש. ולא עלתה על דעתם - לנסות להתחכם לתקן בע"א זו - ע"י "תקנה" של "תלמי ע"ג

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו ש"במכתב ג" שכלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

תמימי, איך אפשר לתאר מי שמגלג את זכותו לבחירת הצי"ד - מה שכל הפוסקים מעניקים לו וכ"ל (הערה קצ"ז) - כמי שעושה "שלא כדין", ויצילו הרבה מהתובעים מליילך לעש"ג, [הערה (קצ"ט) - איזה: כבר מובא לעיל (הערה ק"ח), שנימוק זה נפרכת ועומדת מעלמה, דאדרבה עלם ה"תקנה" ש"ה לתקן - מכניס גישה של קרירות וקלות לכל הנוגע לענין החמור הזה - דהלא מתירין להתובע לילך לעש"ג לכתולה. ומלבד זה, הלא גם "למטבע" זו, דטענת "הלאה מעש"ג" - יש לה שני צדדים, דגם את הנתבעים - המרגישים את עלמם מקופחים מזכויותיהם ש"פ ההלכה; לבחירת הצי"ד - ג"כ צריכין להצילם מלקרב עי"ז מלהתדיין צי"ד כלל - ומלבד זה, ומהחמור לילך לעש"ג, צראותם שהדיינים רואים לכופם להתדיין - דוקא במקום בחירת התובע - רק לטובת עלמם וגם ההלכה, דמלבד השפלת כבוד הדיינים והבתי דינים - שיש בזה, יתיאשו עלמם מליתן חימוך כ"ש בבתי דין - ויסרבו מליילך לד"ת כלל רק לעש"ג ח"ו. וע"כ בכל כה"ג - כשיש טענות נגדיים לשני הצדדים - [ועד שלא נתקן הדברים ע"פ ההלכה וכ"ל (הערה ק"ב, אומות ד' וי"ז) - בודאי דרך הדרך של "קוב הדין את ההר", שהנתבע יש לו כח בחירת הצי"ד - היא המכרעת].

ויש לתמוה על אותן ב"ד, שאדרבה מסייעים להתבע שרוצה להתדיין בפניהם, ועושים כמה טצדקי שהתובע יהיה מוכרח להתדיין דוקא בפניהם נגד רצונו, [הערה (ק"ל) - איזה: [א]. "תמיהה" זו אינו מובן כלל, דאם כך הוא ההלכה; שהנתבע יש לו כח בחירת הצי"ד ע"פ דעת כל הפוסקים - איך מהו התמיהה על מה שמסייעין לו כדינא, אדרבה אם לא היו מסייעין לו - היו עושין איסור בזה, דהכי יאות להם לעמוד מן הצד - כשמאיימים עליו חזור ושוב צ"ה צראות קירוב" - הקשור צ"ה לצנת פניו" וצ"ה צראות שם רע"ו עליו שלא כדין, דכי מה יעשה עני זה שאין לו מי להושיע - וגם צלילה לא יסב לבו מרוב פחד ולער על ציונו וקפוח זכויותיו נגד ההלכה, אדרבה - אם לא היו עומדים לידו - היו עוברים על לא תעמוד על דם ריעך. [ב]. ואם הכוונה לומר, שמכוער הדבר שהדיינים יעזרו להתבע שיוכל להתדיין בפניהם - בו בזמן שיש להם "ענינה" בזה, שיצא להם ה"הכנסה" ד"מחיר ההתדיינות". איך תמיהי, דלמה יתעלם עלמם - כאילו דלדך גיסא - למתקני ה"תקנה", לכופו להתדיין דוקא אלל אחד שמן ה"חבורה" וכ"ל (הערה ק"ד) - איך כאן שום "ענינה" כלל - הואיל שאינם כופין לבא אלליהם (להצי"ד המזמינים) דוקא. הלא כל צד דעת - מצד להיפך; דאדרבה "הענינה" שיתדיינו עכ"פ אלל צי"ד אחד שמן "חבורתם", הו"ל ענינה גדולה מאוד - הרבה יותר (לאין שיעור וערך כלל) - מן ה"ענינה" הקטנה; שיש להם לאותם בתי דין שמדיינים צול (מאוד) - שיכנס להם ההכנסה הקטנה הזו. דהרי צ"ה תקנה" זו - עשו "קשר" ציניהם; לגדור צעד הצע"ד שלא יוכלו להתדיין במקום הול - ושעכ"פ תפול ה"הרווחה" אלל צי"ד אחד שמן "חבורתם", היום אלל זה ומחר אלל זה - אצל העיקר; שתשאר "אללם" - ושלא תאבד ותפול בחיקם של אותם בתי דין שמדיינים צול - שמקלקלים להם. [ג]. ומש"ל למה"ד, לטובת אחד שהוריד מאוד את מחיר החמורה - במחיר "עשירית" מן ה"שער" שעד אז, וטיכסו כל שאר הסוחרים (שעד עכשיו היו מתחרים ומרצים זע"ז על הקונים, אצל עכשיו משעמד על "כולם" שונא יותר מסוכן - שקלקל להם את כל ה"שער" - עשו שלום בכדי להתקומם צ"כ מאוחד" נגד ה"שונא" הכי מסוכן), ועשו ציניהם תקנה; שכל "קונה" שירצה לקנות אלל אותו הסוחר - פשוט "חרימו" אותו, [ור"כ חשבו אחד - התבטא לנו בצחוק מכא"כ; שזהו ה"פרנסה" היחידית - שאפשר ללחום נגד המתחרים - עם החרי"ד "חרס" וד"סירוב"]. ועל טענת אותו הסוחר על שמקפחים את זכויותיו - הם משיבים לו: שהוא "נוגע בדבר"..., קן ממש הוא צ"ד, וד"ל. ונמא"ס

דאדרבה, תמיהתו הלו - תשיב על חיקם של הבתי דין שעשו ציניהם את ה"קשר" - עוד ביתר שאת וביתר עז, דנעזב שמתמה על הבתי דין המדיינים צול - על שמסייעין להתבע להתדיין "כדינא" - וחוסדס צ"ענינה"; שהם להוטים אחר ההכנסה "הקטנה" שיצא להם מזה, בו בזמן ולעומת זה - הוא מתעלם עלמם כליל מן העובדא; דבבתי דין המדיינים ציורק (ויש להם מקור פרנסה גדולה מזה) - שקשרו עלמם צ"קשר" להדוף את הנתבע ולקפחו מזכויותיו שיש לו ע"פ דינא להתדיין במקום שרואה - הם הרבה יותר "נוגעים בדבר" לכופו להתדיין בתוך "חבורתם" בכדי שתשאר ההרווחה ציניהם. [ד]. וצי"ל לא כתבתי רק לרווחא דמיתא; דאין לדמות ה"ענינה" ז"ל, אצל צאמת - דאפילו אם לו יאה; שאיכות וכמות ה"ענינה" - היה שווה לשני הצדדים, בודאי דבכה"ג - אכתי השכל הישר מחייב - למיחד ולמימר ד"קוב הדין את ההר", שהנתבע שהוא "מוחזק" יש לו כח בחירת הצי"ד - וכמש"כ הפוסקים וכ"ל (הערה ק"ח, ק"ד, ק"ה, וק"ט), ולא לנסות לתקן לטובת צד התובע - על חשבון של צד הנתבע - מה שאין בזה משום תועלת או "תיקון" כ"ש כלל לא ל"ישר" ולא ל"הלכה" מבלעדי התועלת ד"לטובת עלמם" בלבד. וראה לקמן (הערה ק"ח).

ואע"פ שהתובע מסכים לילך לכל ב"ד אחר שבעיר, [הערה (ק"ל) - איזה: כבר מובא לעיל (הערה י"ב, אות א'), דמה שהתובע מסכים ל"הרבה" בתי דין - (לעומת הנתבע שאינו מסכים רק ל"אחת") - אינו מגביר את כחו במאומה, עי"ש. ומה מלבד מה - דהאמת הוא; דאפילו אם גם הנתבע מסכים ל"הרבה" בתי דין - אינו מועיל לו זאת ע"פ ה"תקנה" - כל עוד שאינו מסכים לאחד שמן ה"חבורה" וכ"ל (ס, אות ב'). והערה ק"ד, אומות א' (וב').] או בזבול"א וזבול"א, [הערה (ק"צ) - איזה: כבר מובא לעיל (הערה י"א), דכל הנידון שלנו הוא רק כש"לא שייך" צ"ל]. ומלבד הטעמים שאין להתבע זכות על זה כנ"ל, איתא בזה"ק (ח"ג ר"ה ע"ב), דבנות צלפחד לא רצו לשאול דין ממש שחשבו שהוא שונא לאביהם, מיד אתפרש משה מן דינא, וה"ד ויקרב משה את משפטן לפני ה', (אמר משה לא אתחזי לי דינא דא), עונותותא דמשה אקריב את משפטן לפני ה', דיינים אחרנין ארחא דא לא נשלי, דאע"ג דכנופיה סגי עליהן, אינון דייני אקרון עזי פנים, לית בהו מעונותותא דמשה כלל. הביאו המשכנות יעקב, והובא בפתחי תשובה (ס"ד ד' סק"י), ופשוט דה"ה אם התובע אינו רוצה להתדיין בפני הב"ד מטעם אחר, לא מחמת שחושדם ששונא להם, [הערה (ק"ג) - איזה: [א]. אם רצה להבליט גודל נוראות הפנס של כל "ענינה" כ"ש שיש להדיינים - וגודל החיוב שמוטל עליהם בכה"ג להסתלק עלמם בכה"ג - בכדי לקיים "והייתם נקיים", למה הולך להביא ממרחק לחמו - מדברי חו"ס' הללו, צעוד דהו"ל גמרא ערוכה ומפורשת בכתובות (ח' א') וסנהדרין (ק"ה, ב') בכמה עובדות; איך שהאמוראים הקדושים (שיכלו כ"א מהם להחיות מתים וכידוע) - חשדו ופסלו את עלמם מלדון - ע"י כל "ענינה" קטנען וכלשהו (כהנחת נפחת נולא מצדיהם, וכדומה), והו"ל הלכה פסוקה במוש"ע (ח"מ ס' י' ס"ז) ובנו"כ סס. וצ"ל אינו מובן; דמאי שיינו ענין זה ד"ענינה" לכאן - כלפי ציכום ה"תקנה" ש"ה לתקן - דהרי כבר מובא לעיל (הערה ק"ל, אומות ב' וי"ז); דיש "ענינה" הרבה יותר גדול ללד הרואים בזה - מלבד השוללים אותה, ושאפילו אם הטענות היו בשוה לשני הצדדים - אכתי היה פשוט; דבכה"ג אין עלה אחרת - רק לומר; ש"קוב הדין את ההר" - שהנתבע יש לו כח בחירת הצי"ד - מאחר שהוא "מוחזק" וכמש"כ כל הפוסקים, ולא לנסות לתקן עולה אחד - ע"י הוספת עולות אחרות, מה ששום תועלת - מבלעדי "טובת עלמם" לא יאל מזה - לא ל"ישר" ולא ל"הלכה", עי"ש. [ב]. צ"כ, מאחר שכבר נע והזכיר הך עניינא - דגודל חיוב ההזירות

השנה"ל [אפילו אם נניח דס"ל צבירור; דהו"ל ב"ד קבוע, מה שז"א ודלקמן (ד"ה וצ"ה), י"ח חולקים בדבר - דס"ל; דאין לה הדין ד"קבוע" - ה"ה; (ה), הגאון בעל "אבן עזר" (ח"מ ב' ס' ג'), (ב), שו"ת ויען דוד (ח"מ ס' ק"ה), (ג), הגה"ל מטאקלי ז"ל - שהיה בעלמו מן הדיינים שבהסדר [וכמש"כ לקמן (ד"ה וצ"ה)] - כתב במכתב לבעל דין (פ' שמוע' חמ"ה) בזה"ל; פה עיר מעוילארק - שישנם כמה בתי דינים, כמו התאחדות הרבנים, אגודת הרבנים, ואגודת הרבנים וכו'; "בדוא" לא חשוב שום ב"ד - ב"ד קבוע", דו"ל הכא קמדחי כו' עכ"ל. והגם שלא באתי להכריע בין הדיעות, אבל מסתברא; שדעתו ועדותו של אחד הרבנים שם "צפנים" - ששימש שם בעלמו כדיון והכיר וידע היטב המוצב מקרוב - מכריע על דעת רבנים שם "מרחקים" (שהשיבו להשאלים לפי מה שהם תיארו להם את המוצב) - וכש"כ כשדעתו הוא ב"שליה". [ועפרט, שהגאון בעל שנה"ל בעלמו מדגיש כ"פ בתשובותיו - וצפרט בהנוגע לענייני התדיינות; שקשה לו לומר דבר צרור ממרחקים. ע"י (ח"מ ס' ר"ח) שדגיש שם ד"ו פעמיים, וכ"כ שם (ח"מ ס' ט"ז) ע"י]. [ב], ומלכד זה - הרי הדבר פשוט; דמאחר שיש מחלוקת בדבר - אם ב"ד שמסוג א' - נחשב כב"ד "קבוע" או לא, בודאי דלולין ככה"ג בחר רוב דיעות - דס"ל דלא נחשב כ"קבוע", דהרי אפילו כמיעוטא - היה יכול הנחשב שיש לו הדין ד"מוחזק" - לומר; ד"קיס ליה" כוונתיהו וכידוע - וכש"כ כש"רובא" ס"ל הכי, וז"פ. [וכבר מבואר לעיל (הערה ז), דאין מקום ב"הלכה" להעניק שום עדיפות לב"ד דסוג א' - על הבתי דין דסוגים ב' וג' - רק מן הסברא העליון; דהם "בדוא" אינם קבועים" - לעומת סוג א' ד"אולי הוא קבוע", דמכא "אולי" ו"פן" - אכתי אין בכוחו לקפח את הנחשב (שהוא "מוחזק") מחיותיו, וז"פ]. ובר מן דין, הלא באמת - דאף לשיטת השנה"ל גופיה - לפמש"כ בספרו (ח"מ ס' ט"ז) אחיאי; דכמעט לכל ב"ד כהיום יש להם הדין של ב"ד קבוע, דהרי שם כותב לעיר מאנטריאל - שכמה רבנים מאנטריאל יחד ודיים; שהם ב"ד קבוע, וא"כ הרי לשיטתו; יש כמעט לכל הבתי דין דין ב"ד קבוע - ומאי אולמייכו דסוג א' מאיך. ובר מן כל דין ודין, הלא שוברו של סמיכתו על דברי השנה"ל צ"דו, דהרי איהו גופיה פסק (סס); דה"ה - מאחר דבבתי דינים כהיום יש להם הדין של ב"ד קבוע - משו"ה אזהר לה הזכות לזבל"א כהיום, וא"כ הרי בזה נפרך כל היסוד של דבריו - שכתב; דמאחר שהחובע יש לו זכות לזבל"א - (אלא משום שקשה להכריח את הנחשב להתדיין בזבל"א) - משו"ה עשו "תקנה" הכ"ל, דאדרבה כיון שיש בתי דינים קבועים (לדעתו) - א"כ אזהר לה הזכות לזבל"א, וממילא כיון שמתרועע היסוד והבסיס על מה שרצה להשעין את "תקנה" - שוב נפל כל הבנין - דא"ר לתפוס את החבל בשני ראשין. [ג], ועתה נבוא מכמה נימוקים שמן המליאות; (א), שבדא הוא; שקלה וויען - היה להם ב"ד משלהם בראשות הדיין דקהלתם, ה"ה הגה"ל ר' יוסף אלי הכהן שטיינער ז"וק"ל בעהמח"ס אבני שיש - שצני קהלתם היו מתדיינים צפניהם, הרי דאף ב"ד דסוג א' - ל"ה נחשב ככל כב"ד קבוע - אף לאותן קהלות שהיו אגודים בה. (ב), חברי אותן הקהלות האגודים בהאיחוד של ב"ד דסוג א' - אינם מחשיבין זאת כמו ענין של ב"ד שלהם" כלל - ואינם משתתפים כלל בהוצאת הספקת הדיינים וכ"ל (הערה ח), [וגם הב"ד עצמה אינה מחשבת עצמה לב"ד "שלהם", וכדחזיק דמעולם לא עלתה על דעתם; לאסור את חנותו של אחד מחברי אותן הקהלות - על איזה פירצה, וכגון שמוכר מאכלים בלי הכשר מאושר, או בגדים שהם נגד גברי הנצית]. ואין לריבין לה ראייה יותר - שאינם מחזיקים בתי דין אלו כענין של "שלהם" - ממה דחזיקין; דראשי (וחברי) אותן קהלות עצמם - מתדיינים יום יום אלא שאר בתי דין. (ג), גם ידעתי נאמנה מכמה מקרים, איך שמהיגי אותן הקהילות עצמם שמה לעיל האגודים בהאיחוד - ייעלו לאנשיהם; להתדיין אלא בבתי דין שמסוגים ב' וג' המדיינים בזול. [ד], וכל

שצריכין הדיינים להזהר בכל הנוגע לענין של "ענינה" - לא אוכל למועט מלהביע את תמיחתי; דא"כ למה התעלם עצמו מלענות על הטענה היסודי לשלילת ה"תקנה" - מש"כ במכתבי (פ"ה עק"ה, אות ד'). דמאחר שהמליאות הוכיח - שצריך מטרת ה"תקנה" הוא; לשלול הזכות מן הנחשב שלא יוכל לומר - שרואה להתדיין אלא אותה ב"ד (שמדיינים במחיר קבוע חול מאד) - וכ"ל (הערה קד, אחיות א' וצ"ה), א"כ אדרבה - הרי יש תועלת גדולה - להתדיין דוקא אלליהם; מאחר שאינם נותנים דריסת הרגל להך "טוענים-סרקוריס" בבית דינם, הר"ז מסיר ה"פסול" ד"ענינה" וה"קריב הדעת" - שמתילר בינם ולהדיינים, לא רק משום שנפגשים זע"ז יום יום - אלא היות שצידם תלויה פרנסתם, עיי"ש שהבאתי ראייה מדברי הערוך"ש (ח"מ ס' ז', ס"ח), ושו"ת מארש"ס (ח"מ ס' כ"ג), ושו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תש"ד), ועכ"פ מידי "חשדא" - מה שהזכיר הנ"ל שהביא מפליג בגדול הזהירות שצריכין בכה"ג - ודאי דלא נפקא, ואם כבר נגע לשאלה העדינית ד"חשד ענינה" - למה התעלם מלהתעפל ומלענות מאומה על טענה היסודי הזה. וראה מש"כ לקמן (הערה קצ"ו).

טז). ועתה בדבר המנהג, כתב כמ"ע שזה חמשים שנה שהמנהג בעירנו שהנחשב יש לו הזכות לבחור בב"ד שרוצה, וזה אינו צודק. דבעירנו מעולם לא נקבע ב"ד מטעם הקהלות, [הערה (קל"ד) - א"ה: פירכא זו שלא ממין הטענה - אינו מוכן כלל, דהכי מי אמר - שנקבע ב"ד מטעם הקהלות, ואדרבה כיון שלא נקבעו מטעם הקהלות - רק מעצמם, משו"ה היה ציד כל נחשב להשיב; שרואה רק בחדא מהם - ושלל בלוחם שבהר התוצע, וא"כ שהיה - היה המנהג עכ"פ; שהנחשב היה לו כח בחירת הב"ד]. אלא שאצל איגודי וחבורת רבנים הי' ב"ד, אבל לא מינו להם דיינים קבועים, אלא שאם בעלי דינים רצו בד"ת הי' המנהל בהלשכה מזמין שלשה רבנים לדון להם, [הערה (קל"ה) - א"ה: בהנחה זו - מפר"ך דברי עצמו דלעיל (אות ט"ז, ד"ה ומלכד); שהרואה להתדיין אלא בבתי דין שמסוג ב' וג' - הוא כמי שאומר שאחד יצטרך לו ג' דיינים, והרי כאן מודה צפירוש; דכן ממש הוא גם אלא אותן הבתי דין - שמתארים כסוג א', וא"כ מאי אולמייכו של בתי דין דסוג א' - על הבתי דין של הסוגים ב' וג']. ורוב הדיני תורה הי' בזבל"א וזבל"א גם לאחר שנקבע ב"ד בהתאחדות הרבנים, [הערה (קל"ז) - א"ה: גם בהנחה זו - רק מפר"ך את טענתו דלהלן; כאילו שיש להצ"ד של סוג א' - הדין של ב"ד קבוע, דא"כ איך היו יכולים להתדיין בזבל"א - גם לאחר שנתייסד ב"ד זה, הלא קימ"ל צרמ"א (ח"מ ס' ג', ס"ח) - וכן הביא בעלמו לעיל (אות ב'); דכשיש ב"ד קבוע צעיר - אין יכולים לכופ להתדיין בזבל"א]. כן הי' המנהג מקדמת דנא. ובערך לפני חמשים שנה כשבאו פליטי המלחמה מאיראפא לדור פה, ונתייסד התאחדות הרבנים מרבני אונגארן ופולין (גאליציא), נקבע גם בהתאחדות הרבנים בית דין לדון בין אדם לחבירו על דרך הג"ל, ולפני יותר מעשרים שנה נקבע ב"ד בהתאחדות הרבנים על ידי הרבנים הגאונים הצדיקים חברי ההתאחדות, ומהם הרבנים מהקהלות הגדולות בווייליאמסבורג כמו סאטמאר, פאפא, וויען, ועוד הרבה רבנים משאר שכונות, ומינו חמש רבנים שהם יהיו חברי הב"ד, (והגאון האדיר בעל שבט הלוי שליט"א, כתב אז בתשובה אלי ונדפס בספרו ח"ה ס' ר"ב, דב"ד של התאחדות הרבנים, נראה דנקרא קבוע לגבי קהלות האגודים באותו התאחדות), [הערה (קל"ז) - א"ה: [א], הנה, ד"ו - אם הבתי דין שמסוג א' - נחשבים כב"ד קבוע" להקהלות שאגודים בה - או לא, אינו דבר מוסכם. דלעומת שיטת

כוללים ויחידים לייסד להם בתי דין. [הערה (קל"ח) - א"ה: כבר כתבתי לעיל (הערה: ח, ק"ד אות ה'; וקצ"ל); דברתי דין שכוללים - יש להם "חשיבות" גדול, ושאל דר"ר ד"קציעות" יש בהם - עכ"פ בהמונן; שישנם ועוסקים גם בתורה" - במשך כל שעות היום ד"קציעות", וד"ר פשוט לכל מי שמסתכל על העניינים במצב ובהשקפה תורתית].

ובכל הזמן עד כלפני ר' ד שנה כמעט שלא הי' שאלה כזו, עד שנתייסדו הבתי דין של יחידים [הערה (קל"ט) - א"ה: לענ"ד זה אינו נודק, דהב"ד של כולל (מ"ל) - כבר פועל לערך כ' שנה, ועודף הוא; גם לאחר שב"ד שמסוג א' פתח סניף בסמוך ונראה להם - עכ"פ היה הצריכה צד הנתבע - לעמוד על זכותו; שרצה להתדיין דוקא אלליהם, והדברים עתיקים]. לא הי' הרבה בתי דין בעיר כמו היום, [הערה (ק"מ) - א"ה: במחכ"ת - כל התלויה על "רציו" הבתי דין - תמוה ואינו מובן כלל, דהלא אדרבה; "מי יתן והיה כל עם ה' נביאים" - ומהו ה"ערת עין" שבה. זאת, אם יש בחיקה של ההתדיינות משום "הריוחה" גדולה - ויש כאן "התחרות", מה שזה גופא - מפרכת את כל יסוד קיומם, מכיון דע"פ ההלכה; אסור להיות מזה שום "הריוחה" כ"ש - דרק "מניעת הפסד" הותר בתורת "שכר בטלה", וכמבואר בטושו"ע (חור"ט סי' ט', ס"ג וס'), והנשמע כזאת; שבנ"א ירדפו ויתחרו זע"ז - מי מהם שיצא לעשות דבר שאין להם הימנה - רק "מניעת הפסד" בלבד, וראה מש"כ לעיל (הערה ק"ב אותיות ד' וס').] והרבנים שישבו בב"ד של התאחדות היו הגאונים הצדיקים: א) מקאפיש, ב) מטשאקאווא, ג) מניפפסט, ד) מטארטיקאו, ה) מטאקאי, ועוד, ושום אחד מהם לא קרא עצמו בשם ב"ד, כמו ב"ד קאפיש, או ב"ד טשאקאווא, [הערה (קמ"א) - א"ה: זכורני - וכן נתאשר מפי השמועה; שאכן היה "ב"ד" טשאקאווא - וגם "ב"ד טארטיקאו" ועוד. וגם יש סתירה גלויה לדבריו - מ"מכתב" של הגה"ל מטארטיקאו זצ"ל בעצמו - מה ששלח לבני"ד בשנת תשמ"ו (שנתפרסמה לאחרונה) - שבה כותב בזה"ל; היות שכבר שלחתי לכם שלשה הזמנות, וכתבתי לכם הצריכה; או שתלכו לב"ד של התאחדות - או לב"ד של זנליא - או שתצוץ אללי... עכ"ל, הרי שמעיד בעצמו; איך שכבר מלפני ט"ו שנים - אכן היה לו ב"ד בפע"ל]. או כיו"ב משמות שבפסוקים או בתלמוד, וכן הכוללים של סאטמאר ושאר כוללים לא עשו ב"ד, ולא הי' מי שהשיב שרוצה לילך בב"ד קאפיש או ב"ד טשאקאווא או בב"ד סאטמאר וכיו"ב. ולא הי' אלא בתי דין של"א) התאחדות הרבנים, ב) אגודת הרבנים, ג) הסתדרות הרבנים, ד) איגוד הרבנים, ואולי עוד כיו"ב. וכמעט שלא הי' מי שהשיב להתחדות הרבנים שרוצה בב"ד אחר, (ויש תח"י מכתב בכת"י כ"ק הגה"צ מפאפא זצ"ל שכתב ללשכת התאחדות"ר על מי שהשיב שרוצה להתדיין בב"ד אחד, שזה "חוצפה יתירה"), [הערה (קמ"ב) - א"ה: כנראה, שבעצדף ההוא - רצה הבע"ד לילך לב"ד שממונים אחרים - ומש"ה תיאר זאת; כ"חולפה" - שמראה כאלו שנותן זמנו יותר בהם. ועכ"פ הדבר פשוט ומוזן, דאי"ל להתאחד על דברים שנאמרו מלפני כ"כ הרבה שנים - מאחר שנשתנו מאז פני הדברים מאוד - ופנים חדשות באו לכאן, וראה מש"כ לעיל (הערה קל"ז, אות ג'; תהא ג').] ולא ניתן הזכות להתבע לבחור בב"ד אחד, בפרט במקרה שהתובע רצה בובל"א, לא היה שום ב"ד שינצל הזדמנות זה ויאמר שאין להתובע זכות אלא להתדיין בפני בית דינים משום שהנתבע בחר בהם, [הערה (קמ"ג) - א"ה: כבר מבואר לעיל (הערה י"א), דכל הנידון

מש"כ עד כאן - הוא רק ליתר שאת ולרווחא דמילתא. דהרי באמת - דכל הנידון; אם הבתי דין של סוג א' - נחשב כב"ד "קבוע" או לא - אין לה שום שייכות לנ"ד; לענין ביסוס ה"תקנה" שרצה לתקן - או לשלילתה, ואצ"ל דברי. דהנה, אף אם לו היינו נוקטים כהדיעה; דהב"ד של סוג א' - אכן יש לה דין של "ב"ד קבוע", לא היה יולא שום נפק"מ בזה לנ"ד - ברוב מקרים; שהתובע מומין את הנתבע - לב"ד שאין קהלתו (של הנתבע) אגוד בהם - (אף שהם מסוג א'). דמכיון שכלפי הנתבע - הם נחשבים כב"ד ש"אינם קבועים" - צודאי שיכול להשיב להם; שהוא רוצה לילך לב"ד אחר ש"אינו קבוע", (כי שהם מסוג א') - אלא שקהלתו אינו שייך אללם - וממילא הו"ל "אינו קבוע" לדידה, וכן שהם מסוגים ב' וג'), וכש"כ לב"ד של סוג א' - שקהלתו שייך אללם - (והו"ל "קבוע" לדידה). דכל הנפק"מ בזה - היה שייך (לדיעה זו) רק בגוונא; כשהתובע נחר לשלוח ההזמנה - מב"ד של סוג א' - שהנתבע שייך לאחד מהקהלות האגודים בה, דככה"ג היה מקום לומר (להך דיעה); דהנתבע אי' להשיב - שרוצה בב"ד אחר (ש"אינם קבועים") - מכיון שהתובע הזמין לב"ד שנחשב אללם כ"קבוע". [ה] [וגם בזה - יש להסתפק, דאולי זהו דוקא - בגוונא שגם התובע שייך לאחד מן הקהלות האגודים בב"ד זה (שמסוג א') - דאז הרי שפיר נחשב גם אללם כב"ד קבוע, אבל אם הוא אינו שייך לאחד מן הקהלות הללו - וממילא דלדידה נחשב כב"ד ש"אינו קבוע", אולי יכול הנתבע להשיב ככה"ג; שרוצה בב"ד אחר (ש"אינו קבוע"), כיון שכלפי התובע - אין שום יתרון בב"ד זה - על בתי דין אחרים שאינם קבועים - דהרי שיהם נחשבים אללם כ"אינו קבוע", וצ"ע אמנם - אף ככה"ג; כשהוא "קבוע" (גמור) לשימם - מ"מ מראה פשוט, דכל עדיפות של ב"ד "קבוע" על ש"אינו קבוע" - הוא רק; כששניהם דנים עכ"פ ב"מחיר" שזה, משא"כ כשהב"ד ש"אינו קבוע" - מדיינים בזול הרבה מהם, צודאי דיש צד הנתבע להשיב; שרוצה להתדיין דוקא אללם - דלאו כל כמינה של התובע לכוף עליו "הולאות" מיותרות, וכמש"כ במכתבי (פ"ב ענף א'), עיי"ש. וכ"ז הוא אף בגוונא; לב"ד שהי' "קבוע" גמור לכרע, אבל בהגוונא כלפי ב"ד שמסוג א' - שיש מחלוקת בדבר; אם נחשב ככלל כב"ד "קבוע" - או לא וכנ"ל (אות א'), כבר מבואר לעיל (אות ב'), דכיון דרוב דיעות ס"ל; דב"ד כזה - לא נחשב כב"ד קבוע" - צודאי דהכי קימ"ל, ובפרט שהנתבע שיש לו דין "מוחזק" - היה יכול לומר "קיס ל"י אף כמישטא - וכש"כ כש"ל זה דהרי קימ"ל כרובא, עיי"ש. וק"ו ב"ב של ק"ו - בגוונא; שהם מדיינים ביוקר הרבה מן הב"ד שהנתבע רוצה לילך וכנ"ל (ד"ה אמנם)]. [ו] אבל, בהגוונא כלפי ה"תקנה" מה שרצה לתקן; לחייב את הנתבע להביע להתובע ג' בתי דין - שיוכל לבחור באחד מהם, צודאי דכל השק"ט; אם ב"ד של סוג א' - יש להם דין "קבוע" או לא - אין לה שום שייכות כ"ש לביסוס "תקנה" זו כלל. דהלא בעצמו מודה עכ"פ - לפי הגדרת החילוקים שכתב לעיל (אות א'; סוד"ה כ); דכל שאר הבתי דין - (שנתון ה"חבורה" שהסכימו אתו עמו על ה"תקנה" שכולם הם מסוגים ב' וג') - צודאי דאינם נחשבים כבתי דין "קבועים". וא"כ סו"ס - מאי אולמייחו על אותם בתי דין שהם מחוץ לה"חבורה" - שיוכלו לכוף את הנתבע; להתדיין דוקא אלל אחד מ"חבורתם" - בו בזמן שהם עלמם עומדים באותו דרגא - של הבתי דין המדיינים בזול (שמחוץ לה"חבורה") שרואים להוליא משם. [ז] קצ"ל היולא, דכל השק"ט; אם יש לבתי דין של סוג א' דין "קבוע" - או לא, אינו נוגע כלל לביסוס ה"תקנה" שרצה לתקן, דהרי אף לפי הדיעה (יחידאה); שאכן יש להם דין קבוע - מ"מ אבתי אין זה מעניק שום יתרון כלל לאותם הבתי דין שנתון ה"חבורה" על אותם שמחוץ לה"חבורה - מאחר שכולם עומדים בדרגא שזה - שהם עכ"פ "אינם קבועים" לכרע, ותל"מ. וראה לעיל (הערה: ד, ט; מ"ט, ס"ה, ז"ו, ק"מ, קצ"ל). עוד שבערך לפני עשרה שנים התחילו

המדוינים ביוקר], או זבל"א וזבל"א, [הערה (קמ"ח) - א"ה: הרי הדבר פשוט, דכ"א מהס - וגם הנחצב - יש לו הזכות לזבל"א, אבל כל הנידון שלנו הוא רק בגוונא; ד"ל שייך זבל"א - דכ"ה"ג מיירי גם כל הפוסקים - שהענין זכות "בחירת הב"ד" להנחצב - וכדצ"ל ארנו היטב לעיל (הערה י"א), ותל"מ]. (ב) כל ב"ד יש לו הכח להזמין לדין שיתדיינו בפניהם או שהנחצב יתדיין בב"ד קבוע או בזבל"א וזבל"א, [הערה (קמ"ט) - א"ה: אבל כשאין ב"ד קבוע צעיר - או שהנחצב לא הזמין אללס - וגם "לא שייך" לכופ על זבל"א (ככ"ד), או פשוט - דכל כח הכפייה שלהם מוגבל רק על זאת; שילך להתדיין עכ"פ אלל אחד מן הבתי דין "שאינם קבועים". אלל סו"ס - "כח הבחירה"; דאלל "איזה מהס" שיתדיינו - בודאי דמונח ביד הנחצב, וכמו שפסקו י"ט פוסקים מובהקים שכל בית ישראל נשען עליהם - ולא נמלא אף פוסק יחידאה שיחלוק ע"ז, וכמבואר לעיל (הערה י"ג, וי"ח)]. ואם הנחצב אינו משיב שיתדיין בב"ד על פי הדין, [הערה (ק"כ) - א"ה: אינו מוכן למה משתמש בלשון סתום ושליל; ש"אינו משיב שיתדיין" על פי הדין] - ולמה לא פירש דמחלי עסקין - דמה הוא אכן משיב, דהאם זאת אומרת - שאם הנחצב משיב; שרואה להתדיין אלל ב"ד שאינו קבוע - שאינו מן "חבורת" הבתי דין היקרים - [מה שגם הם עצמם "אינם קבועים" גם לדעתו וכנ"ל (הערה קמ"ז)] - כבר מקרי ש"אינו משיב" שיתדיין "ע"פ הדין", בעוד שאכן יש לו הזכות לבחירה זו ע"פ כל הפוסקים, אמתהה]. יש לו דין ככל מסרב לדין אעפ"י שאומר שיתדיין בפני ג' אנשים, [הערה (קכ"א) - א"ה: הנחה זו - הוא היפך פסק דינם של י"ט מגדולי הפוסקים - בעוד שלא נמלא עליהם אף חולק אחד וכנ"ל (הערה קמ"ז)]. ג' הבתי דין שדייניהם לא נתקבלו משום קהלה שהם יהיו הדיינים לבני קהלהם, אינם דיינים קבועים בעיר, [הערה (קכ"ב) - א"ה: זהו רק חזי האמת - אבל לא סיים חזיה השניה; דגם הבתי דין דמוסא ח' (השייכים לאיחוד או איגוד קהלות) - דעת רוב הפוסקים; דגם הם הו"ל "אינם קבועים". ומלכד זה - כבר כתבתי לעיל (הערה קל"ז - אותיות ד' ו', קמ"ז, וקמ"ט); דכל השק"ט בזה אינו מוגע לנ"ד כלל - לענין ביסוס ה"תקנה", עיי"ש]. ומי שמשיב שאין רצונו להתדיין רק בפני ב"ד כזה נגד רצון התובע, [הערה (קכ"ג) - א"ה: צמח"ת - דבריו בזה סתומים ומתוהין וגם נסתרים מחמתם, וכנ"ל (הערה קמ"ז)], יש לב"ד המזמינים להכריחו בכל טעדיק, [הערה (קכ"ד) - א"ה: גם כנאן - סתם ולא פירש; דהמכוון ב"כל טעדיק" - היינו "היתר ערכאות" - וכמש"כ צפירוש בדבריו (אות י'), וכבר כתבתי שם (הערה פ"ז, ופ"ח, אות ז'); שאף ח' הו"י ישיבנא ליה ככל סברותיו - לענין לזונו עכ"פ כסרבן - מ"מ לא הביא אף מקור אחת "להתיר עש"ג צכה"ג, עיי"ש. ואצ"ל דרעיון זה מופרך ובטילה בהחלט - וחז"ל לומר כן, דהיעלה על הדעת; שמוטב שיתדיינו בעש"ג - משיתדיינו אלל ב"ד בישראל (שמדיינים בזול) - דבר שאף "רצ מטעם" הבין שא"ל לומר כן וכנ"ל (הערה פ"ז), וראה עוד (הערה ז"ח, ק"א - אות ג', ק"ד - אות ו', קכ"ז, וקכ"ט)], לילך לד"ת כמו שמחוייב על פי דיני התורה, [הערה (קכ"ה) - א"ה: גם כאן סתם - ולא ביסס הנחה זו; דנחצב שבחר בב"ד אחד שמזין כמה בתי דיינים שצעיר - כאילו שששה בזה "נגד" מה "שמחוייב על פי דיני התורה" - אף במקור אחד, בו צומן שהדבר ברור להיפך; דע"פ דיני התורה" - אכן יש לו להנחצב הזכות לילך רק לב"ד שצ"פ בחירתו - וכמו שפסקו כל הפוסקים וכנ"ל (הערה קמ"ז)]. (ד) מכיון שרוב ראשי בתי הדין היושבים כסאות למשפט בעירנו ראו לנכון [הערה (קכ"ז) - א"ה: כבר כתבנו לעיל (הערה א"ז, וקכ"ג) - דכל הבתי דין המדיינים ביוקר - הו"ל "טוגעים בדבר"; לגדור בעד הנחצב - שלא יוכל לבחור בב"ד שמדיינים בזול, עיי"ש].

שלנו הוא רק בגוונא ש"ל שייך זבל"א], והרבה פעמים עד היום, שנתבע משיב שרוצה להתדיין דוקא בהתאחדות הרבנים, ואם התובע לא רצה בכך, לא כפוהו להתדיין בהתאחדות, [הערה (קמ"ד) - א"ה: מלכד מה, שבהנחה זו - רק נפרך טענתו; כאילו שהב"ד של סוג הא' - אכן יש לה הדין של "ב"ד קבוע", דא"כ הרי בודאי דיש לו להנחצב הזכות; לבחור להתדיין אלל "ב"ד הקבוע" שצעיר - ואין התובע יכול למאן בזה, וכמש"כ בעל"מ לעיל (אות ח'), עיי"ש. מלכד זאת - יודעני נאמנה ממקרים רבים; שלא הרשו להנחצב להוציא משם בשר"א]. וכן הוא עד היום כמעט בכל בתי דין בעירנו. אשר על כן מעולם לא הי' המנהג כמ"ש, אלא אדרבה הי' בהיפוך, וכעת באסיפות הבתי דין נתחזק המנהג שמקדמת דנא. [הערה (קמ"ה) - א"ה: יכולי להביא לו דוגמאות רבות - ממקרים להיפך; שאכן העניקו להנחצב כח בחירת הב"ד, וד"ז מפורסם וידוע היטב לכל. ולא עוד, אלל דגם בזבל"א נתפשט המנהג; שיד הנחצב גובר בבחירת השליש. וכדידי הו"י עובדא, שלבקשת התובע - שאלתי את ה"צורר" שלו; דהיינו שיתמנה הענין זמן רב כ"כ, (שלא יכלו להשתוות על "שליש" - דכ"א מהס ראה באחר - ועי"ז נדחה ההתדיינות לחדשים רבים), וענה ע"ז - צה"ל; הנחצב מוכן ומזומן להתדיין אף ורק - כשפלוני אלמוני יהיה השליש" (אבל כמובן שהוא אינו אן וממחר לזה) - וברגע שהתובע יסכים לזה יוכל להתקשר עמו... ואם כך השיב הצורר של ה"תובע" עצמו - ע"כ דרך היה המנהג, וזה ל"ש רק על סמך הנימוק ההלכתי; דמכיון שהנחצב הו"ל "מוחזק" - ידו על העליונה בבחירת הב"ד או השליש - כיון ד"מאן דכאיב ליה אילי לבי אס"א", ואם לא יתירה בבחירת הנחצב - "איזהו דאפסיד אנפשיה" - וכמש"כ הפוסקים. וראה לעיל (הערה פ"ח, ז', וי"ח)].

(יז). העולה מדברינו, (א) אין ביד נתבע לבחור ג' להתדיין דוקא בפניהם, [הערה (קמ"ז) - א"ה: צמח"ת ז"ל, דכלל משך דבריו - לא הביא אף מקור אחת להנחה זו - שהוא בניגוד הגמור והמוחלט לפסק דינם של כל הפוסקים (שהבאתי צמח"ת פ"א)]; שהעניקו כח בחירת הב"ד להנחצב - מכמה בתי דיינים שצעיר אחת - ולא נמלא אף חולק יחידאה עליהם]. רק בב"ד קבוע, [הערה (קמ"ז) - א"ה: צמח"ת ג"א, דאף אחד מכל הנך פוסקים שהעניקו כח בחירת הב"ד להנחצב - מכמה בתי דין שצעיר אחת - לא הדגישו להתנות; שזהו דוקא כשבוחר בב"ד קבוע, וכנ"ל (הערה ל"ג), וגם בעל"מ סתם טענה זו לעיל - וכנ"ל (הערה קל"ז, עיי"ש). וכלל סתם ולא פירש דמחלי עסקין, וכבר כתבנו בזה דברים ברורים בס"ד - לעיל (הערה קל"ז) - דנקוט האי כלל בידך; דכל היכא ששי הבתי דין (של בחירת התובע והנחצב) עומדים בדרגה אחת - ששניהם "קבועים" או "אינם קבועים" - בודאי דיד הנחצב גובר בבחירתו, והאופן היחיד שהתובע גובר בבחירתו - הוא רק בגוונא; כשהוא בחר בב"ד "הקבוע" בודאי ולכ"ע - והנחצב רואה בב"ד ש"אינו קבוע", [אמנם ג"ז הוא רק כשמחיר ההתדיינות שזה בשניהם, אבל אם הב"ד של בחירת התובע הוא ביוקר - לאו כל כמיניה לכופ על הנחצב הוצאות מיותרות, וכמבואר צמח"ת (פ"ב ע"ף ח')]. וממציא, דכלא"ה אין זה מוגע כלל לענין ה"תקנה" שר"ה לתקן, דהרי אפילו ח' הו"י ישיבנא ליה כסברתו (אות ט"ז); דב"ד של סוג א' יש לה הדין של "קבוע" - [מה שאינה דבר מוסכם - ופשיטא דע"ז גופא יכול הנחצב לומר ד"קים ליה" כהחולקים, וכנ"ל (הערה קל"ז, אות ז')]. מ"מ הלא שאר כל הבתי דין שהסכימו איתו עמו על ה"תקנה" - בודאי דהו"ל "אינם קבועים" וכמש"כ בעל"מ (אות ח', סוד"ה כ"ז), וא"כ מאי אולמיייהו ועדיפותיהו על אותם בתי דין המדיינים בזול - שיוכלו להוציא את הנחצב מלהתדיין שם - ולכופ אותו שיתדיין דוקא אלל ב"ד שמן "חבורת"

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו ש"במכתב ג" כשלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

מוחלטת של יד ה'תובע' על ה'נתבע' - מה שדבר זה הוא עד פסקס המפורש של י"ט מגדולי הפוסקים - שכל בית ישראל נשען עליהם - בעד שלא נמצא אף פוסק יחידה החולק ע"ז, וכנ"ל (הערה קמ"ז). וא"כ הרי התמיהה גדולה מאוד - על מש"כ בכל משך דבריו - חוזר ושבו; שרייבס לכופס להתדיין בצ"ד המעולה לשני הצדדים - וכאלו ש"זכו" המערה וה'תולאה' היו"ל מן ה'תקנה', זו בזמן שהאמת הוא; דכל מה שפעל ה'תקנה' - הוא רק; להחליף ולהעביר את כח 'צחירת הצ"ד' שיש לו לה'נתבע' ככה"ג ע"פ כל הפוסקים - ולהעניקה לה'תובע', דבר שאין יולא מה שזו תועלת ל'יושר' כלל - וזולת התועלת דל'טובת עצמם'; שיוכרח להתדיין במקום היוקר, ותלמי'.

וראווי ה' להאריך ולפלפל בדברי כמ"ע בענין הזכותים של התובע והנתבע במקומות שיש שני בתי דין או באופן שאחד מהצדדים רוצה בזבל"א, אבל כפי מה שכתבתי אין זה נוגע לנ"ד, [הערה (קס"א)] - א"ה: משפט זה האחרונה - אינו מוכן כלל, דסתם ולא פירש; למה אין זה נוגע לנ"ד, בעד שאדרכה ואדרכה - לפי מש"כ במכתבי (פיקס ד' וי) - להוכיח; ששום צד"ד (ואף נתבע) - אין זכוהו לכוף "הולאות יחירות" על הצד השני, א"כ הרי זה אכן "נוגע" הרבה מאוד לנ"ד. דהלא לפי"ז ממילוי, דאפילו אי הוי ישיגל ליה כסדרתו, שאין להתנתב כח צחירת הצ"ד - (מה שז"ל וכנ"ל), מ"מ נודלי דזכו רק - כשמחיר ההתדיינות שזה צדדי הצדדי דין שזה מליעים, משא"כ כשאלה מהם צוחר צדדי המדיינים צול - [מה ש"זכו" כל עיקר כ"ד וכנ"ל (הערות קד - אומות א' וי, וקס"א)] - ודאי דידו על העליונה לכו"ע וכנ"ל (הערות ק; וקמ"ז). ומאפס פנאי קצרתי וכתבתי רק הנראה לעניות דעתי בני"ד בעזהשי"ת.

והנני בזה דורש שלומו וטובתו בידידות

ה' לסדר ראשי המטות לבני ישראל כ"ח תמוז תשס"א

מנחם זכרי זילבער [ע"כ העתק תשובתו, עם הערותיו]

קיצור ותמצית דבריו בתשובתו - להצדקת ה'תקנה':

היות שכשני הצדדין אינם יכולין להשוות את עצמם על ב"ד אחד - אז יש ככה"ג הזכות לזבל"א - דהיינו ב"ד המרוצה לשני הצדדים, וכיון שהתובע מסכים ע"ז או לכמה בתי דין אחרים [המדיינים ביוקר] - אלא שהנתבע אינו רוצה בזה ומתעקש רק לבי"ד אחד דוקא [שמדיינים בזול], על כן ע"פ הדין; היה הנתבע חייב לילך אל הבי"ד שמבחרת התובע. [דמה שכתבו הפוסקים - שיד הנתבע גובר בבחירת הבי"ד - זהו דוקא; (א), כשהם דרים בשני עיירות, (ב), או כשהתובע מתעקש רק על ב"ד אחד, (ג), או כשהנתבע בוחר בב"ד "קבוע", (ד), או של "קהלתו", לא כן כשהם דרים בעיר אחת, או כשהתובע מסכים ל"כמה" בתי דין, או כשנתבע בוחר בב"ד ש"אינו קבוע" או שאינו של "קהלתו"]. אבל היות שקשה להכריח על הנתבע הוצאת זבל"א, על כן תיקנו "למובתו"; שאם יתן להתובע הבחירה לבחור מנ" בתי דין - המאושרים על ידי הבי"ד המזמינים - אז לא ידונו אותו כ"סרבן", אבל כל"ז - כיון שהוא מתעקש על ב"ד אחד דוקא ידונו אותו "סרבן" - וגם יתירו להתובע לתובעו בעש"ג. בקיצור, מסרת ה'תקנה' הוא; שיתדיינו אצל ב"ד ה'מרוצה לשני הצדדים', דאל"כ - אלא שיד הנתבע יגבר בבחירת הבי"ד - א"כ "לקחה מדת הדין"; שהנתבע יבחר בב"ד ש"אינו הגון" - ד"מאן מפס" לחלק בין הבתי דין, עכ"ד.

קיצור ותמצית דבריו שב'הערות' - לדחיית דבריו:

א. הנה, המעיין בדבריו יראה, שה'העלמה' היותר גדולה והמתמדת - המבירה מן הקצה אל הקצה בכל דבריו, הוא מה שמעלים את עינו מן הנימוק היסודי וההלכתי - מש"כ כל הפוסקים כה"בסיס" העיקרי - במעם תגבורת יד הנתבע על התובע ל'בחירת הבי"ד'; משום שהוא נחשב כ"מוחזק" וכו'. והשתמר עצמו בזהירות גדול; שלא להזכיר ד"ז אף פ"א בכל משך דבריו - בהיותו יודע ומבין דע"י נימוק הלכתי הזה - ממילא יפול כל בנינו, דכל ה"אוקימתות" שרצה לחדש ולהעמים בכונת הפוסקים - לא יועילו לאבר מן הנתבע את כחו הזה וכדלקמן, וכש"כ ואצ"ל - דאין בכדי כוחה של "החלטת אסיפה" - לפעול; שיאבר ממנו כרגע - הדין ד"מוחזק". ולא רק שלא הזכיר ד"ז, אלא שאף הרהיב לכתוב (ריש אות ה) - דברליכא ב"ד המרוצה לשניהם - אז הו"ל דעת הפוסקים; ד"אין להתובע יותר כח מלהנתבע" - וכאלו דכח שניהם שווין, בו בזמן - שכל הפוסקים [שהעתיקתי את לשונם במכתבי (פ"א)] - כתבו בפירושו; דככה"ג - אכן גובר כח הנתבע על התובע בבחירת הבי"ד - מכח הנימוק ד"מוחזק" וכנ"ל, ולא נמצא אף פוסק יחידה שחולק עליהם בזה. (הצנתי דיחוי זה בראשונה, כי המעיין בכל הדיחויים שלאח"ז יראה; שכולם הם פרי תוצאותיה של "העלמה" זו, וב"התגלות" יסוד זה - יפלו כל דבריו). [ראה הערה מ'].

שלפעמים קשה להכריח את הנתבע להתדיין בב"ד של זבל"א, [הערה (קמ"ז)] - א"ה: כבר כתבנו לעיל (הערה ק), דמאותה טעם עלנו - שמודה (נאות יד) - שא"ל לכוף כהיום על "צוררות"; מחמת ה"ייקרות" שבה, מאותה הטעם גופא - א"ל לכוף שום "הולאה מיותרת" על הנתבע, וממילא פשוט; דגם לולא "כח הצחירה" שיש לו להנתבע - אף צנונא כשמחיר כל הצדדין הדידונים - הם שווים, זה מיהא פשוט; דעכ"פ כשיש חילוק ציניהם צמחיר ההתדיינות - נודלי דיש צכח כל צד"ד (ואף לתובע) למאן מלהתדיין במקום היוקר, עיי"ש]. קבעו שינתן הזכות להנתבע, [הערה (קמ"ח)] - א"ה: כבר מצאנו לעיל (הערה קא), שאין זה "זכות" להנתבע כלל - רק "חובה" גדולה ו"קיפוחו" המוחלט - מן הזכות שיש לו ע"פ הדין ל'צחירת הצ"ד", והוא מותר בכל לבו על "טובת" הגבלה זו; מה שכוין אותו להתדיין במקום שממאן זה וכדלקמן (הערה קס) - צמחית "שיקולא טיבוחיך ושדיה אחורי" - ואף מוחה עליה בכל התוקף צמחית "אי אפשי בתקנה זו", עיי"ש]. לבחור בשלושה בתי דין היושבים בקביעות, לדון בדינים שבין אדם לחבירו, [הערה (קמ"ט)] - א"ה: לשון זה ד"היושבים בקביעות" שהכנים כאן צפעס הראשון - לתאר צולת אותם הצדדין ש"א"ים קבועים" (שנתוך ה"חבורה" המדיינים ביוקר) שצנעמו תיארם לעיל (אות א'). סודי כ'; כ"יחידים" - תמוה ומוזר, וכנראה שרואה להעניק להם "גדר" חדש - ולחלק חילוקים בתוך הסוגים דב' וג' גופיהו. ואם אכן כך הוא, אז נודלי דתיאור זה ד"היושבים בקביעות" - מתאים ביותר להצדדין ש"צבוללים", מאחר שיושבים שם עכ"פ "בקביעות" צמחך כל היום כולו, וכנ"ל (הערות ח; קד - אות ה, קכ"א, וקל"ח), דזולת זאת - אין שום חילוק ציניהם - פרט; לה"ייקרות" וה"זול", ותלמי'. והתובע יוכל לבחור באחד מהם, [הערה (ק"ס)] - א"ה: הרי זאת אומרת - דהסוף פסוק ד"למעשה" של ה'תקנה" - הוא; שנתנים כח להתובע - שיוכל לכוף את הנתבע להתדיין בצ"ד שנתוך "תצורת" המדיינים ביוקר - על אף שממאן צכס צכל התוקף, וא"כ הרי זהו "הצצה"

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו ש"במכתב ג"
כשלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

ב. גם מה שכותב (כ"פ במשך דבריו) - כהיסוד העיקרי לה"תקנה: דהלא יש לו להתובע הזכות לזבל"א - (וע"כ כפיצוי לשלילת זכותו זה - שע"י מיאוננו של הנתבע - נותנים לו זכות בחירת הבי"ד), עכת"ד. הנה מענה זו נפרך - מכח שני טעמים: ראשית, דהרי כל הפוסקים שהעניקו להנתבע זכות בחירת הבי"ד - כולם מיירי בנווא: כש"לא שייך" וזבל"א - מה שכן הוא גם בב"ד (אי משום "ייקרותה" ואי משום "פסלותה"), ועכ"ז חרצו את משפטם: שאכן יד הנתבע גובר לבחירת הבי"ד. הרי לנו - דאיה"נ: בנווא ד"לא שייך" וזבל"א - גובר יד הנתבע. ושנית, דהלא ה"מונע" מן הזכות לזבל"א - אינו מאשמת הנתבע כלל - רק באשמת הבתי דין (וכנ"ל), וא"כ אין שום הגיון בדבר; שדוקא הנתבע יסבול עבור זה בשלילת זכותו ד"בחירת הבי"ד" מה שהפוסקים נתנו לו - ולהחליפה ולהעניקה להתובע - מה דאין שום הגיון ו"יישרות" בזה. [ראה הערות: י"א, וק"א].

ג. גם כל ה"אוקימתות" - מה שרוצה לחדש (אות ד, מן ד"ה שכל ואילך) - ולהעמיסם בדעת הפוסקים, כאילו שמה שהעניקו את זכות בחירת הבי"ד להנתבע - הוא רק בנווא: (א), כשהתובע והנתבע דרים ב"שני עיירות" - (ב) או כשהתובע אינו מסכים רק לבי"ד "אחד" (ששלחו ההזמנה) - (ג) או כשהנתבע בוחר עכ"פ בבי"ד "קבוע" - (ד) או בבי"ד של "קהלתו" דוקא. משא"כ כשחסר תנאים הללו - אז יד התובע גובר ב"בחירת הבי"ד", עכת"ד. גו"א - מכמה טעמים: ראשית, דאפילו אם ל"ה נמצא בדבריהם היפך דבריו - ג"כ אין בכחו לחדש "תנאים" נחוצים כי האי, דהרי אילו היו "לעיכובא" - בודאי דהו"ל לפרושי ולא לסתום, ועצם שתיתקם מזה - היתה די לשמש לנו כהראיה היותר גדולה להעדרם. ושנית, דהרי באמת - שאכן נמצא מפורש בדבריהם להיפך מדבריו ממש - אלא שמתעלם עצמו מלשונותם המפורשים - המורים כן. ושלישית - והוא העיקר; דבלא"ה אין כל ה"אוקימתות" הללו מחזיקים מעמד - לפי הנימוק ה"הלכתי" מש"כ כה"פ - במעם הגברת כח הנתבע בבחירת הבי"ד; משום שהוא "מוחזק" וכנ"ל (פ"א), דהרי לפי"ז - לא יועילו הנך "תנאים" לשנות מזה כלום - דאמו נאבד ממנו הדין ד"מוחזק" על ידם, וע"כ שהעניקו להנתבע זכות בחירת הבי"ד - אף מבלי כל ה"תנאים" שרצה לחדש. [ראה הערות: ל' - ל"ט, מ"ה, ומ"ז].

ד. וכן מה שכותב (אות ב, ובריש אות י"ג) - בשם הפוסקים: דכל בי"ד של ג' - יש בכוחם לכוף את הנתבע; שיתדיין בפניהם - או אצל בי"ד קבוע - ולדונו כ"סרבן" כשממאן בזה, עכת"ד. גו"א, דהמעין בדבריהם יראה - דכוחם מוגבל רק עד כדי לכופו; שיתדיין עכ"פ אצל איזה בי"ד בישראל - כשממאן מלהתדיין אצל שום בי"ד בישראל, לא כן כשמסכים להתדיין אצל איזה בי"ד (אפילו ש"אינו קבוע") - בודאי שיש לו זכות ה"בחירה" לזה אף לכתחלה - ע"פ דעת כל הפוסקים, וא"כ אצ"ל; דאין לדונו כ"סרבן" - כשעושה מה שרשאי לעשות ע"פ ההלכה. [דהרי אף יותר מזה קימ"ל; דאפ"כ כשבחירתו הוא "שלא כדינא" - ג"כ מקרי עכ"פ "ציית דינא" - וא"כ כש"כ כשבוחר כדינא וכבנ"ד, וראה לקמן (ס"ז-ז)]. [ראה הערות: י"ג, י"ח, נ"ה, וס"ג].

ה. וכן מה שכותב (ריש אות ג', וסוף אות ו') כאילו שיש ראייה מדברי הרא"ש וספר התרומות, לדבריו הנ"ל (פ"ד); דכשהנתבע מתעקש על בי"ד אחד - אז יש לדונו כ"סרבן", עכת"ד. גו"א, דמלבד מה שפשטות לשונם מוכיחים - דמיירי דוקא; כשאינו רוצה להתדיין אצל שום בי"ד בישראל, וכנ"ל. הרי יש בזה - גם משום "העלמה" מוחלטת מדברי הרשד"ם (חחו"מ, ס"ו ז') [שציין לה הש"ך (סי' י"ד, סק"ג) והעתקתי לשונו במכתבי (פ"א, אות ה)] - שכתב בפירושו להוכיח מדברי הרא"ש וסד"ה הללו - להיפך מדבריו; דכל שהנתבע מוכן לילך אצל איזה בי"ד שיהיה - "ציית דינא" מקרי ול"ה "סרבן". [ראה הערות: י"ח, וס"ג].

ו. גם מה שכותב (סוף אות י'); דנתבע המתעקש להתדיין - דוקא אצל בי"ד אחד - אז יש להתיר להתובע אף לילך "לעש"ג", עכת"ד. ח"ו לומר כן, דהרי אפילו לסברתו; שיש לדונו כ"סרבן" - לכל היותר יש לכופו בשומים ובחרם - שיתדיין במקום המרוצה להתובע - [מה שג"ז אינו וכנ"ל (ס"ד-ה)], אבל על "היתר לעש"ג" - לא הביא וגם ליכא (אף לסברתו) שום "מקור" ע"י. והדבר פשוט, שרעיון כזה; שמוטב שיתדיינו בעש"ג - משיתדיינו אצל בי"ד של ישראל (המדיינים בזול) - הוא מופרך מעצמה ומעיקרא, מה שגם "רב ממעם" הבין שא"א לומר כן בשו"א. [ראה הערות: פ"ב, פ"ז, פ"ח - אות ז', צ"ח, קכ"ז, וקכ"ט].

ז. גם מה שכותב (סוף אות ח) - להכריע להלכה: דנתבע שבוחר להתדיין בבי"ד שמוחזק לעירו - דינו כ"סרבן" ויש להתיר להתובע אף לילך לעש"ג - ודלא כהתומים והנתיבות דס"ל ד"ציית דינא" מקרי, עכת"ד [נהגם שאין נפק"מ מזה לנ"ד; כשאכן עושה בבחירת בי"ד שמבין כמה בתי דינים שבעיר אחת - כדינא, וכנ"ל (ס"ד-ה)]. גו"א, דאין בכוחנו לחלוק על גדולי ההוראה כהתומים והנתיבות - שכל בית ישראל נשען עליהם בהוראתם, ובפרט כשזה קשור - עם התרת האיסורים החמורים; ד"הלבנת פנים" ו"הוצאת שם רע" ו"חירוף וגידוף" ו"הרמת יד בתורת מרע"ה" ו"חילול השם". [ראה הערות: ע"ה, וע"ז].

ח. גם מה שכותב (באותיות א' וס"ז); דבתי דין של סוג א' (שמ"א אחד" או "איגוד" כמה קהלות) - יש לה הדין של בי"ד "קבוע" - עכת"ד כאילו שמזה יוצא איזה חיזוק כ"ש לביסוס ה"תקנה". גו"א, דמלבד מה דאפילו אם כו"ע היו מודים בזה - ג"כ ל"ה יוצא מזה שום נפק"מ מזה - כ"א בנווא; כשהתובע הזמינו לבי"ד שכזה - שקהלת שניהם (הנתבע והנתבע) אגודים בה - ונגם אינם ביוקר יותר מן הבי"ד שהנתבע בחר בה, וג"ז - רק לענין; שלא יהא ביד הנתבע - לבחור בבי"ד אחר ש"אינו קבוע". [מה דגז"א, כיון דרוה"פ - (כולל מי ששימש בעצמו בבי"ד שכזה) - ס"ל; דל"ה קבוע, ואם אפי' כמיעוטא - ה"י יכול הנתבע ה"מוחזק" לומר; ד"ק"ל" כוותיהו - כש"כ כשרובא ס"ל כן - וא"צ לקי"ל]. ברם, בהנוגע לנ"ד - לענין ה"תקנה"; שיהא חייב להציע ג' בתי דין - מן אותם שבתוך ה"חבורה" - בודאי דאין לכל השקו"ט הזה; אם בי"ד שמסוג א' יש לה דין "קבוע" או לא - שום שייכות לנ"ד, דמאי אולמיהו של כל שאר הבתי דין שב"חבורה" (המדיינים ביוקר) - שהם מסוגים ב' וג' אף לדעתו; להוציא את הנתבע מן הבי"ד (המדיינים בזול) - ולכופו להתדיין דוקא אצלם. [ראה הערות: ד', ה', ז', ח' ס', מ"ט, ק"ח, וקל"ז].

"מכתב ד" - והוא מה שהשבתי להרמ"ז (אלול תשס"א) על דבריו ש"במכתב ג"
כשלא קיבלתי מענה מן הרמ"ז - שלחתי לגדולי דורינו בעילום שמו (כסליו תשס"ב)

מ. גם יש משום "סתירה דמיניה וביה" - במש"כ (ריש אות י"ד) - לבסס את ה"תקנה" - עם הנימוק: דעקב ה"ייקרות" של זבל"א - שא"א לכופה על הנתבע - ע"כ ראו לנכון לכופו להציע ג' בתי דין, עכת"ד. דהלא אם מודה; על בלתי יכולתו של התובע - לכופ "הוצאות" מיותרות על הנתבע - הר"ז מפר"ך את כל עצם זכות קיומה של ה"תקנה", דהרי לפמש"כ בעצמו (שם, ד"ה ואף) - שהבי"ד המזמינים משאירים לעצמם הזכות; "להגביל" הצעת הבתי דין של הנתבע - לבתי דין "הגונים" דוקא, מה ש"המציאות" הוכיחה - ש"פירושה" של "הגבלה" זו - הוא; שלא להניחו לבחור בבי"ד שמדיינים בזול, א"כ הרי נמצינו - דבת מינה של ביסוסו ל"הצדקת" התקנה - מן המענה; שרוצים לחסוך להנתבע "הוצאות" - מחריב בה שתהא נפרכת ונסתרת ע"י עצם "ממרתה" ו"תוצאתה" של התקנה - שיוכרח להתדיין דוקא אצל בתי דין שמדיינים ביוקר. נראה הערה ק', וק"ד.

י. וכן יש משום "סתירה בולטת" - גם במש"כ (אות ט"ו, סוד"ה והרבה) לבסס את ה"תקנה" - מן הנימוק: דאל"ה - "מאן מפ"ס לחל"ק בין הבתי דין" - (שכ"א מהם יאמר שהבי"ד שלו עדיף), עכת"ד. דאדרבה, הלא "זהו" ה"תוצאה" של התקנה גופא - לפמש"כ בעצמו (באות י"ד, ד"ה ואף); שהבי"ד המזמינים - משאירים לעצמם ה"זכות דהפלאה" בין בי"ד לבי"ד - שלא יוכל הנתבע להציע בתי דין "שאינם מהוגנים" וכנ"ל (אות ט'), וא"כ הרי נמצינו; שנותנים ע"י ה"תקנה" - כח לצד התובע; שאכן יוכל "להפלות" ו"לחל"ק" בין הבתי דין, וא"כ איך רוצה להצדיקה - עם נימוק דלהיפך מזה. ומלבד זה יש במענה זו - גם משום "העלמה" מוחלטת מדברי הרשד"ם (חור"ם, סי' ז) [שהעתקתי לשונו במכתבי (פ"א, אות ה')] - שכתב להסיק מכח מענה זו גופא: ד"מאן מפ"ס" וכו' - להיפך ממסקנתו, דאיה"נ - בכדי שלא יאמר כ"א שהבי"ד שלו עדיף - ע"כ הוא דחרצו את משפטם: ד"יקוב הדין את ההר" שהנתבע שהוא "מוחזק" גובר - כדי ש"יהיו כל הבתי דין שווין" - כמש"כ הברכ"ח. נראה הערה קכ"ב.

יא. גם המענה מש"כ (אות ט"ו, ריש ד"ה והרבה): דע"י הגברת יד הנתבע לבחירת הבי"ד (כדעת כה"פ) - א"כ "לקחה מדת הדין"; שהתובעים יהיו מוכרחין להתדיין בבי"ד שבבחירת הנתבע - ויהיו צועקין שם ואינם נעני - ויצא "עיוות הדין", עכת"ד. גו"א - נפרכת משני טעמים: ראשית, מדברי הרשד"ם (חור"ם, סי' ב) [שהעתקתי לשונו במכתבי (אות ד')] - שדחה טענה זו עצמה (שהשואל רצה לומר כן) בשתי ידיים - וכתב: דאין זה נחשב כ"ליקוי מדת הדין" כלל, דכיון שהנתבע הוא "מוחזק" - ע"כ שיוכרח התובע (שרוצה שיתדיין עמו) להסכים על בחירתו, ואם לאו - "איהו דאפסיד אנפשיה", עיי"ש. ושנית, דלאור רדיפת הדיינים לה"הרווחה" הגדולה שיש להם מן הדיינות כהיום - הרי בודאי שיצא "עיוות הדין" - גם באופן דלהיפך: בהגברת יד התובע על הנתבע, מה שכן הוכיח גם ה"מציאות" - בזמן הקצר שה"תקנה" היתה קיימת - (מ"ס שנתבטלה על זקני גדולי דורנו); שהוציאו מן הנתבעים - שלא כד"ן, וא"כ ככה"ג - עכ"ל: ד"יקוב הדין את ההר" - שהנתבע ישאר עם כח הבחירה - מה שיש לו ע"פ כה"פ, דבהחלפת "כח הבחירה" מן הנתבע להתובע - לא יועיל ל"יושר" כלום. נראה הערה ק"ט.

יב. וכן מש"כ (אות ט"ו, ד"ה ויש) - לתמוה על מה שהבתי דין המדיינים בזול - מסייעים להנתבע שיתדיין בפניהם; דהלא יש להם "נגיעה" בזה - ושצריכין ליהדר מזה מאוד וכמבואר בזוה"ק גודל הפגם שבזה, עכת"ד. מלבד מה - דלא רק; שאין כאן שום תמיהה - במה שמסייעין להנתבע לנצל את זכותו שע"פ הדין - אלא שאף מחוייבין לעשות כן משום "לא תעמוד על דם רעך". גם יש במענה זו - אף משום "העלמה" גלויה; ממה שיש להם הרבה "נגיעה" גדולה מזה - ל"חכורת" הבתי דין שמדיינים ביוקר - למנוע את הנתבע; שלא יוכל להתדיין אצל בתי דין שמדיינים בזול - כדי שלא יפסידו את "הרווחה" הזה, מן הנגיעה הקטנה שיש לבתי דין שמדיינים בזול; שיכנס להם הכנסה כזה. אמנם, אפי' אם היה ה"נגיעה" שוה לבי הצדדים - אכתי הדין נותן ככה"ג: ד"יקוב הדין את ההר" שהנתבע שהוא "מוחזק" יגביר כחו. נראה הערה ק"כ, ק"ל, וקל"ג.

יג. וביותר מתמיה - מש"כ (בסוף תשובתו), דלפי הביאור שכתב - שוב "אינו נוגע" לנ"ד - המענה שכתבתי במכתבי (פ"ב-ג) לדחיית ה"תקנה"; דאף רק מן המעם - שבתי דין הללו מדיינים בזול - ג"כ כבר יש לו להנתבע הזכות לבחור בהם, (אף לולא שהיה לו "כח הבחירה" בכלל), עכת"ד. דהלא אדרבה - דוקא לפי סברתו; דהנתבע אין לו הזכות ד"כח בחירת הבי"ד" (בסתמא כשמחירים שוה) - אכן יש נפק"מ גדול במענה זו, דעכ"פ יגבר כח הנתבע בבחירתו - מכח המענה; שהתובע אינו יכול לכופ עליו הוצאות מיותרות - וכמו שהבאתי מן הפוסקים - ולמה כתב שאין נפק"מ בזה. נראה הערה קס"א, ובמצוין שם).

סוף דבר: לא רק שאין בה משום תועלת ל"יושר" ו"צדק" כלל - בה"תקנה" לחייב את הנתבע; להציע ג' בתי דין - שהתובע יהיה לו כח הבחירה מביניהם, זולת התועלת הבלעדיית; שלא יוכל הנתבע לבחור בבי"ד שמדיינים בזול. אלא דגם יש בה בהחלפת והעברת "כח הבחירה" מן הנתבע להתובע - משום סתירה מוחלטת לפסק דינם המפורש של י"מ פוסקים מובהקים - שכתבו: דבכה"ג - כשאינם יכולים להשוות עצמם על בי"ד - אז יד הנתבע שהוא "מוחזק" גובר, ואם התובע אינו רוצה להתדיין שם - "איהו דאפסיד אנפשיה", ולא נמצא אף חול"ק יחידה כזה. וכש"כ ואצ"ל; דנתבע המתעקש עצמו על בי"ד אחד - דודאי דא"א לדנו משום זה כ"סרבן" ב"הלבנת פניו" וב"הוצאת שם רע" עליו, וק"ל ב"ב של ק"ו; דאין להתיר משום זה להתובע לילך לעש"ג - מה שיש בזה גם משום ל"תא ד"חירוף וגידוף" ו"הרמת יד בתורת מרע"ה" ו"חילול השם" - אפי' אם ל"ה עושה בזה כד"ן. דהכי יעלה על הדעת: שמוטב שיתדיינו בעש"ג - משיתדיינו בבי"ד של ישראל (שמדיינים בזול), מה שאף "רב ממעם" הבין; שא"א לומר כן בשו"א, וכש"כ כשאכן עושה בזה כדינא ד"לכתחלה".

כ"ד הכו"ח בכבוד הראוי ובכרכת כוח"מ, עש"ק לס' וכתבת את כל דברי התורה הזאת באר היטב" (תבא), כ' אלול שנת תשס"א לפ"ק, פה מאנסי ניו יארק, המצפה לתשובתו.

אברהם (רוב) מלמד

שמו

צדק

ח"מ סימן א

מאזני

חושן משפט

סימן א'

אם יש להנתבע הזכות לבחור להתדיין בפני איזה ב"ד שהוא רוצה בבתי דינים שבעירינו שאין להם דין ב"ד קבוע

דנים צניחם. ומצלי להכנס עכשיו בדיון אם אופן הראשון יש לו דין ב"ד קבוע או לא (להקבלות שרצניהם קבעו אותו ב"ד, וכמ"ע הכיזא מאגרות משה ח"ב מח"מ סי' ג' שאין ב"ד קבוע בעירינו, ויבואר להלן), השני סוגים אחרים בודאי שאין להם דין ב"ד קבוע, שאינם רק יחידים שקבעו להם לסדר ב"ד למי שירצה להתדיין אלם (ופשוט שאותן יחידים אין להם הכח לקבוע ב"ד בעיר לבני העיר). כי מה שיחידים קבעו להם לדון בדיני ממונות ויש בני אדם שיש להם אימון בהם ומחדיינים אלם אינו מחשיבם שיבי' להם דין ב"ד קבוע, וב"ד קבוע משמעותו שנקבע לדון את זה שכתובע רוצה להתדיין עמו.

ב) הדיון (שעל זה דנו בהאסיפות של הבתי דין) אינו אלא כשהתובע אינו בוחר ב"ד להתדיין דוקא בפניו, אלא מסכים להתדיין בזל"א חבל"א או בפני ב"ד א' המזמינים ואולי לפני עוד בתי דין שבעיר, והנתבע אינו רוצה אלא דוקא בב"ד אחד בסוגים הנ"ל שאין להם דין ב"ד קבוע. ומקודם אבאר מה שנלע"ד לדניא, ואח"כ העם להתקנה שהבתי דין בחרו בה, והמנהג של הבתי דין פה, שמע"כ כתב מזה.

ג) בשו"ע ח"מ (סי' ג' ס"א) איתא, אין בית דין פחות משלשה, וכל שלשה נקראים בית דין אפילו הדיועות, והם דנים את האדם בעל כרחו אם הנתבע מסרב לירד לדין או שאינו רוצה לדון עם התובע בעירו, אבל אם רוצה לדון עמו בעירו אלא שאינו חפץ בשלשה שציר התובע, אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. וכתב הרמ"א, הגה כדלקמן סימן י"ג, ונ"ל דדוקא בדיינים שאינם קבועים אבל אם דיינים קבועים בעיר לא יוכל לומר לא אדון לפניכם אלא בזה בורר וכן נוהגין בעירינו, ע"כ. מבואר דאם שלשה בני אדם בין מומחים בין הדיועות מזמינים את האדם לדון ואין הנתבע רוצה להתדיין בפניהם אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. וזה"ל הוסף כדלקמן סי' י"ג, ושם איתא, אחד מצעלי דנים שאמר איש

שו"ר אל כבוד.....

קבלתי השני מכתבים בדבר ברירת ב"ד כשהתובע והנתבע אין יכולים להשתוות באיזה ב"ד להתדיין, ורוצה לדחות מה שנקבע באסיפת רוב מנין ורוב בנין של הבתי דין היושבים בסאות למשפט במדינתנו, ולא השבתי על אתר מחמת המרדה. אמנם במכתבו השני כותב כל מש"כ בביאור ובפשיטת השאלות הנ"ל להלכה אינו רק בדרך אפשר ובתלמיד הדן לפני רבותיו בקרקע, וכמוכן שדעתנו במילה נגד דעתו וזה"ל! והברעתו של הד"ג שליט"א, ואני מבקש בכל לשון של בקשה להשיבני, על כן עתה באתי להשיבו בקיצור, ומה' הטוב אשאל תעזרני שלא אכשל.

א) כדי לברר הדיון אם יש ביד הנתבע לבחור הב"ד להתדיין בה, לריכים לברר בחלוק המליחות על מה אנו דנין. אין אנו דנין כשהנתבע משיב לב"ד המזמינים, שרוצה להתדיין בפני ב"ד שנקבלתו או בפני ב"ד אחר הקבוע בעירו, רק כשהנתבע משיב שרוצה להתדיין לפני ב"ד של יחידים הדנים בדיני ממונות. גם אין הדיון ומשא ומתן כשהתובע בוחר לעצמו ב"ד של יחידים שאינו קבוע והנתבע משיב שאינו רוצה דוקא בהם אלא בב"ד אחר שאינו קבוע.

בי הבתי דינים פה בערי ניו יארק ושאר מקומות בארצות הברית הם בלחד מג' סוגים, א) איחוד או איגוד של רבנים שקבעו ב"ד לדון בין אדם לחבירו [ועד לפני בערך ע"ו שנה לא הי' במדינתנו מי שיתקרא בשם ב"ד אלא ב"ד כזה], ב) כולל אצרכים ויש שם מנהל ב"ד שאם יש מי שרוצים להתדיין אלם הוא מוכן לקבוע שלשה מהבני תורה לומדי הכולל שידונו להם דין תורה, ג) רבנים או בני תורה יחידים שעושים כנ"ל, שכשיש אנשים שמוכנים להתדיין אלם הוא מביא עוד שני אנשים לישיב עמו והם

צדק

ח"מ סימן א

מאזני

שמה

אִינֶם רוֹאִים לְכוֹף אֶת הַנִּחְנָצֵה לְהַחֲדִיין דּוֹקָא בְּפִיכֶם, אֲלֵא
שֶׁהַנִּחְנָצֵה יֵלֵךְ לְדִית בְּצִד הַמַּרְוֶה לְשֵׁנִי הַלְדִּים אֲלוֹ בְּזַלְיָא,
לֵית דִּין וְלֵית דִּיין שִׁיאֲמַר שֶׁהַנִּחְנָצֵה יֵשׁ לוֹ הַזְכוּת לַחֲזוֹר בְּגִ'
אֲנָשִׁים שֶׁהוּא רוֹאֵה בָּהֶם וְהֵם יְדוּנוּ אוֹתוֹ, וְהַנִּחְנָצֵה לֹא יִהְיֶה
לוֹ שׁוֹם זְכוּת לַחֲזוֹר אֶף אֶחָד מֵהַבְּצִד.^ו

ו' וְהַדְּבָר שֶׁכָּל דְּבָרֵי הַחֲשׂוֹבוֹת שֶׁבָּיִת צָנוּי עֲלֵיהֶם הוּא
דִּאִין לִיתָן כַּח לְהַחֲזוֹב יוֹתֵר מִלְּהַנְחָצֵה, וְעַל
כֵּן יֵשׁ לְהַנְחָצֵה הַזְכוּת, א' לְהַחֲדִיין בְּצִד שְׂעִירוֹ
וְשֶׁצִּבְקָלָתוֹ, וְהַנִּחְנָצֵה אֵינוֹ יוֹכֵל לְכוֹפוֹ לְהַחֲדִיין לְפָנֵי בְּצִד
שְׂעִירוֹ וְשֶׁצִּבְקָלָתוֹ, ב' וְכֵן בְּשֵׁנֵי בְּתֵי דִינִים צִעִיר אֶחָד
שֶׁמִּזֵּה מִיֵּרֵי הַנְּחִיבוֹת (ס"י י"ד סק"ג) לַעֲנִין שְׁנֵי בְּתֵי דִינִים
צִעִיר אֶחָד ח"ל, פ"י בֵּין הַמַּלְוֶה בֵּין הַלוֹה יוֹכֵלִים לַעֲכָב עַד
שִׁיתַּפְּשׁוּ יָחַד עַל בְּצִד אֶחָד, וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לְהַתְּפֹשֵׁר יִשְׁבּוּ
שְׁנֵיהֶם יָחַד וְהוּי כַּעֲיִן צִבְלִיָּא, וְאִם שְׁנֵי הַבְּצִדִּים אֵינֶם רוֹאִים
לְשַׁבֵּת יָחַד אֲזִי הַנִּחְנָצֵה כְּחוֹ גָּדוֹל, כִּיּוֹן שְׂאִי אֶפְשָׁר לְכַפּוֹתוֹ
כְּשֶׁאֲמַר לְבְּצִד זֶה אֲנִי רוֹאֵה, פ"כ. וְכֵן הָבִיִּית שֶׁם דְּבָרֵי תַּשְׁרִי
הַרְמִיָּא לַעֲנִין צוֹרֵרִים שְׂבוֹרֵר שֶׁל הַחֲזוֹב קְרוֹב לְצוֹרֵר שֶׁל
הַנִּחְנָצֵה דְּכֹחוֹ שֶׁל הַנִּחְנָצֵה גָּדוֹל, וְהַכּוֹנֵה דְּכִיּוֹן שְׂאִי אֶפְשָׁר
לְפַסּוֹל צוֹרֵר שֶׁל הַנִּחְנָצֵה וְיִבְעִיכָא לְרִיךְ אֶחָד לִידְחוֹת מִפְּנֵי
חֲבִירוֹ, הַנִּחְנָצֵה כְּחוֹ גָּדוֹל שֶׁלֹּא יִתְדִיין רַק בְּאוֹפֵן זֶה, וְהַחֲזוֹב
הוּא דְּכֹאִיב לִי כְּאִיבָא וּמֵאֵן דְּכֹאִיב לִי כְּאִיבָא אֲזִיל לְבִי
אֲסִיָּא, ג' וְכֵן אִם הַחֲזוֹב צוֹרֵר בְּצִד שֶׁלֹּא שֶׁלֹּא הוּא רוֹאֵה
לְדוֹן אֶת הַנִּחְנָצֵה בְּעַל כְּרַחוּ וְשֶׁלֹּא לִיתָן לוֹ זְכוּת בְּרִירָה
אַחֲרָה, שְׂפִיר יוֹכֵל לומר אֲנִי רוֹאֵה בְּשֶׁלֶשֶׁת אַחֲרִים, שֶׁאִין
לְשֶׁלֶשֶׁת שְׂבַח הַחֲזוֹב יוֹתֵר כַּח מִהְשֶׁלֶשֶׁת שְׂבַח בָּהֶם
הַנִּחְנָצֵה, אֲלֵא כְּשֶׁאִין הַחֲזוֹב רוֹאֵה דּוֹקָא בְּאִחָה שֶׁלֹּא
אֲנָשִׁים צוֹדֵאִי אִין לְהַנְחָצֵה הַזְכוּת לַחֲזוֹר בְּשֶׁלֶשֶׁת שִׁירָה
הוּא, וְהַדְּרִיין לְדוֹן שֶׁל צִבְלִיָּא חֲבִילָא, וְאִין רוֹאֵה לְפָנֵי אֶחָד
לְאַחַת כָּל הַמַּרְאִי מִקּוֹמוֹת שְׁלִיין עֲלֵיהֶם אֲלֵא בְּעָלְמוֹ יִרְאֵה
שֶׁכֵּן הוּא, וְכֵן הֶאֱרַכְתִּי בְּנוֹשָׁא זֶה בְּסַפְרֵי ח"ב חֲחוּ"מ
(ס"י א').

ז' וְכִיּוֹן שֶׁכֵּן, הָדִין נוֹתֵן שֶׁאִם הַנִּחְנָצֵה אֲמַר שְׂאִינוֹ רוֹאֵה
לְהַחֲדִיין אֲלֵא בְּפָנֵי שֶׁלֹּא שְׂבַח הוּא, יֵשׁ בִּיד
הַשֶּׁלֶשֶׁת שֶׁהִזְמִינוּהוּ לְדוּנוֹ כְּמַסְרָה, וְכֵן הַבְּאִחִי דְּבָרֵי
הַשְׂרִי"ע (ס"י ג') וְכָל שֶׁלֹּא נִקְרָאִים בֵּית דִּין אֲפִילוֹ הַדְּיוּעוֹת
וְהֵם דִּינִים אֶת הַבָּאֵם בְּעַל כְּרַחוּ אִם הַנִּחְנָצֵה מַסְרָב לִירֵד
לְדִין אִו שְׂאִינוֹ רוֹאֵה לְדוֹן עִם הַחֲזוֹב צִעִירוֹ, אֲלֵא אִם רוֹאֵה
לְדוֹן עִמּוֹ צִעִירוֹ אֲלֵא שְׂאִינוֹ חֲפֵץ בְּשֶׁלֶשֶׁת שְׂבִיר הַחֲזוֹב אִו
זֶה צוֹרֵר לוֹ אֶחָד חֶכֶם צוֹרֵר לוֹ אֶחָד, פ"כ. מְצוּרָה שֶׁלֹּא שֶׁלֹּא
דִּיין אֶת הַבָּאֵם בְּעַל כְּרַחוּ אִם לֹא שְׂרֹאֵה לְהַחֲדִיין בְּפָנֵי
צִבְלִיָּא חֲבִילָא, וְאִם אֵינוֹ רוֹאֵה בְּכָךְ וְאֵינוֹ בֹּא לְפָנֵיהֶם הוּא
סָרְבָן. וְכֵן שֶׁם אֶחָד שֶׁבָּיִת דְּבָרֵי הַחוּס' וְהַרְאָה הַבִּיל
(אוֹת ד') כַּתֵּב, ח"ל סֵפֶר הַתְּרומוֹת בְּשַׁעַר ג' (ח"ח סימן
ו'), בְּתוֹסְפוֹת הַתְּרַפְּתִים אִם הַבָּאֵם סָרְבָן וְאֵינוֹ רוֹאֵה לְעַמּוֹד
בְּדִין יוֹכֵל יָחִיד מוֹמַחֵה אִו שֶׁלֹּא הַדְּיוּעוֹת לְכוֹפוֹ עַד
שִׁיתַּרְאֵה לְדוֹן עִם חֲבִירוֹ בְּבֵית דִּין, וְאִם לֹא יִתַּרְאֵה יִכְפּוּהוּ
בְּשׂוּעִים אִו בְּחָרֵם סָחֵם אִו בְּשִׁמְחָה לְדוֹן עִמָּהֶם בְּפִיכֶם
אִם אִין צִעִיר אֲלֵא הֵם, וְאִם יֵשׁ צִעִיר אַחֲרֵים יִכְפּוּהוּ לְדוֹן

פְּלוּגֵי יְדוּן לִי וְאֲמַר בְּעַל דִּינוֹ פְּלוּגֵי יְדוּן לִי הָרִי אֲלוֹ שְׁנֵי
דִּינִים שְׂבִירָה זֶה אֶחָד חֶכֶם צוֹרֵרִים לְהֵם דִּיין שְׂלִישִׁי
וְשֶׁלֹּא שֶׁדִּינִים אֶחָד שֶׁמִּתּוֹךְ כֵּךְ יֵלֵךְ הָדִין לְאַחֲמוֹ, וְעִי"ש
בְּסַמ"ע (סִק"א), וְכֵן לְפִירוֹשׁ הַכִּי"מ בֵּין לְפִירוֹשׁ הַסַּמ"ע
פְּשׁוּטָה שִׁישׁ לְכָל אֶחָד מִהַנְּחָצֵי דִין הַזְכוּת לְהַחֲדִיין צִבְלִיָּא
חֲבִילָא, וְאִין לְהַנְחָצֵה הַזְכוּת לומר לְשֶׁלֶשֶׁת שְׂרֹאִים לְדוֹן
אוֹתוֹ שִׁיתְדִיין בְּפָנֵי שֶׁלֹּא אַחֲרִים הַמַּרְוֶה לִי. גַּם סוּיִם
דְּבָרֵי הַרְמִיָּא הֵם עַד"ז, דֹּאם דִּינִים קְבוּעִים צִעִיר אִין בִּיד
הַנִּחְנָצֵה לומר שְׂרֹאֵה צִבְלִיָּא, אֲלֵא אִם אִין דִּינִים קְבוּעִים
צִעִיר יוֹכֵל לומר שְׂרֹאֵה צִבְלִיָּא, אֲלֵא אִין לוֹ הַזְכוּת לַחֲזוֹר
שֶׁלֹּא דִינִים.^ו

ז' וְהַדְּבָר מְפֹרָשׁ יוֹתֵר בְּרִאשׁ פ"ק דְּסִנְהֶדְרִין (ס"י ב')
אַחַר שֶׁכָּתַב דִּיחִיד מוֹמַחֵה דִן אֶת הַבָּאֵם בְּעִי"כ
כַּתֵּב, וְהֵא דַּחֵן לְקַמֵּן (דף כ"ג) זֶה צוֹרֵר לוֹ אִי חֶכֶם צוֹרֵר
לוֹ אִי דְּמַשְׁמַע מִדְּעַתּוֹ אִין בְּעִי"כ לֹא, הִיּוֹנוֹ כְּשֶׁאֲמַר לֹא אֲדוֹן
בְּפִיכֶם אֲלֵא בְּפָנֵי בְּצִד אֶחָד כו', פ"כ. וְעִי"ן בְּחוּס' שֶׁם
(ה' ע"א ד"ה דן), הָבִיִּית הַבְּצִי (רִישׁ ס"י ג') וְהוּא מִקּוֹר
דְּבָרֵי הַשְׂרִי"ע הַבִּיל. מְצוּרָה מִדְּבָרֵיהֶם דֹּאם אִם הַנִּחְנָצֵה
מְשִׁיב שְׂרֹאֵה בְּצִד אֶחָד אִין לוֹ אֲלֵא הַזְכוּת לַחֲזוֹר בְּצִד
שֶׁל צִבְלִיָּא חֲבִילָא וְלֹא לְקַבּוֹעַ בְּצִד שְׂרֹאֵה הוּא. וְלֵא
דְּהַרְאָה מִיֵּרֵי שֶׁאִין בְּצִד קְבוּעַ צִעִיר וְעִי"כ אִין הַחֲזוֹב
כּוֹפֵה אֶת הַנִּחְנָצֵה לְהַחֲדִיין בְּפָנֵי הַבְּצִד שְׂבַח, וְגַם הַנִּחְנָצֵה
אֵינוֹ יוֹכֵל לומר שְׂרֹאֵה לְהַחֲדִיין בְּפָנֵי בְּצִד שְׂבוֹחֵר הוּא, ו'
וְלִרְיֵךְ הַבְּצִד לְהִיּוֹת מִדְּעַת שְׁנֵיהֶם וְיִתְדִיין צִבְלִיָּא, וְלֹא
אִישְׁתַּמִּיעַ שׁוֹם פּוֹסֵק לומר דְּהַנְחָצֵה יֵשׁ לוֹ הַזְכוּת לַחֲזוֹר
בְּאִחָה שֶׁלֹּא אֲנָשִׁים שִׁירָה שִׁדּוּנוֹ אוֹתוֹ.^ו

ה' וְכֵן פִּיקַר דְּבָרֵי כְּמַ"ע הוּא לְהוֹכִיחַ דִּיד הַנִּחְנָצֵה עַל
הַעֲלִינָה בְּחִירָת בְּצִד לְהַחֲדִיין לְפָנֵיהֶם, וְאֲפִילוֹ
אִם מִתְדִינִים צִבְלִיָּא חֲבִילָא יִד הַנִּחְנָצֵה עַל הַעֲלִינָה.^ו
וְהָבִיִּית הַמּוֹן חֲשׂוֹבוֹת מַגְדוּלִי הַפּוֹסְקִים רוֹבֵם מַעֲדָה
הַסְּפָרִים לְסִייעַ לְדְּבָרֵי דִיד הַנִּחְנָצֵה עַל הַעֲלִינָה, אֲלֵא כָּל
זֶה אִין עֲנִינוֹ לְהַמְאִיחוֹת שֶׁל בְּחִירָת בְּצִד בְּמִקּוּמֵינוֹ שֶׁל זֶה
רוֹאֵה לְדוֹן. דְּכָל הַמִּקּוּמוֹת שְׁלִיין עֲלֵיהֶם לֹא מֵאֲחִי אֶף אֶחָד
מִהַפּוֹסְקִים שִׁיאֲמַר שֶׁהַנִּחְנָצֵה יֵשׁ לוֹ הַזְכוּת לַחֲזוֹר בְּשֶׁלֶשֶׁת
אֲנָשִׁים שֶׁהוּא רוֹאֵה בָּהֶם יְדוּנוֹ אוֹתוֹ, וְהַחֲזוֹב לֹא יִהְיֶה לוֹ
זֶה גַּם דְּאִשְׁמָר, וְכֵן הַזְכוּת לַחֲזוֹר אֶף אֶחָד מֵהַבְּצִד.^ו

וּבְשֶׁתִּדְקַדֵּק תִּרְאֶה שֶׁכָּל הַפּוֹסְקִים שֶׁבָּיִת לֹא דְנוֹ אֲלֵא
בְּאִי מַגִּי אֲוִפִּינִים, א' הַחֲזוֹב הַזְמִין אֶת
הַנִּחְנָצֵה לְבְּצִד שְׂעִירוֹ אֲלוֹ שֶׁל קִבְלָתוֹ וְהַנְחָצֵה מְשִׁיב שְׂרֹאֵה
לְהַחֲדִיין בְּצִד שְׂעִירוֹ אִו שֶׁל קִבְלָתוֹ, ב' שְׁנֵי בְּתֵי דִינִים
קְבוּעִים צִעִיר וְהַחֲזוֹב רוֹאֵה לְהַחֲדִיין בְּאֶחָד מֵהֶם וְהַנִּחְנָצֵה
רוֹאֵה בְּבְצִד הָאֲחֵר, וְלַעֲמִים הַבְּצִד שֶׁהַנִּחְנָצֵה צוֹרֵר הוּא
בְּצִד קָטָן מִהַבְּצִד שְׂבַח הַחֲזוֹב, ג' בְּצִד הַמַּזְמִינִים רָאוּ
לְכוֹף אֶת הַנִּחְנָצֵה לְהַחֲדִיין דּוֹקָא בְּפִיכֶם, וְהַנִּחְנָצֵה מְשִׁיב
שְׂאִינוֹ רוֹאֵה בָּהֶם אֲלֵא בְּצִד אֶחָד. אֲלֵא בְּאוֹפֵן שֶׁהַנִּחְנָצֵה
אֵינוֹ מְשִׁיב שְׂרֹאֵה לְהַחֲדִיין בְּצִד שְׂבִירָתוֹ, וְאֵינוֹ מְשִׁיב
שְׂרֹאֵה לְהַחֲדִיין בְּצִד אֶחָד קְבוּעַ צִעִיר, וְכֵן הַמַּזְמִינִים

שמש

צדק

חור"מ סימן א

מאזני

ולברור מי שיראה מהם עכ"ל. מה שהביא מחוס' הלרפחים הכוונה לדברי החוס' הנ"ל (אות ד') דאם הנחצב רואה להתדיין בפני אחרים או זכ"ל חבל"א אין דין אותו בפ"כ, ועל כן כתב ולברור מי שיראה מהם דהיינו דין אחד מאותן שיש בעיר, ואם אינו רואה ככך יכפוהו, ופירש בעה"ת דהכפ"י הוא בשועים או בחרם סחם או בשמחא.

וזה תומכים (סי' כ"ו אורים סק"ג) כתב, ואם רואה לזייף דין רק לפני ב"ד אחר אפילו דווערע מיני או לפני ב"ד בעיר אחרת זייט דינא מיקרי, ולא דיינין ל"י בדין אלס, וזיין ע"ז כנה"ג בשם מחברים רבים. והנחיצות (סי' כ"ו חידושים סק"ג) העתיק דברי החומים כלשונו. וכמ"ע האריך דהחומים והנחיצות דעתם דאפילו באופן דאין להנחצב הזכות לבחור בב"ד זה, כמו ב"ד שבעיר אחרת מ"מ אין לקרותו אינו זייט דינא, ורואה ללמוד מדבריהם דה"כ בב"ד אף אם אין הזכות להנחצב לבחור בב"ד אחד מ"מ אין לדונו כאינו זייט דינא, ואומילא שאין ליתן להנחצב רשות לילך לערכאות של עכו"ם או לדונו כמסרב.

ז"ס !

ז"ס

ז"ס

ודבריו אינם נכונים, דכנה"ג (סי' כ"ו) בעבור אות (כ"ו) מקור דברי החומים והנחיצות כתב בזכ"ל, ומי שלא ראה לדון בעיר הנחצב, כל שהוא מפויס לידון בפני ב"ד יפה, זייט דינא מקרי חומות ישראל (סי' קז"א), והרשד"ם חלכע"ז (סי' כ"ז) כתב דאפילו להתדיין בפני ב"ד קטן מהראשון זייט דינא מקרי, וכ"כ מהר"ק ז"ל (שורש א') ועיין (שורש קנ"ד), ועיין מהר"ם עראני ח"א (סי' רפ"ו), ובמ"ש (סי' כ"ח) בהגהת העור (אות פ"ט). ככל אותן ספרים מיירי באופן שהנחצב יש לו הזכות אף להתחלה להתדיין במקום שרואה להתדיין, ומהר"ק ומצ"ע ומרשד"ם מיירי ב"ב בתי דין בעיר אחת, וחומות ישראל מיירי כשהנחצבים רואים לכופ את הנחצב לבא לעירם, וע"ז כתב דאם רואה להתדיין בעיר אחרת ור"ל כגון בעירו זייט דינא מקרי, אבל כשאין להנחצב הזכות להתדיין על דרך שרואה, ורואה לכופ את הנחצב למה שאין לו הזכות לזה על פי הדין, בודאי יש לדונו כאינו זייט דינא.

ז"ס

ז"ס

ז"ס

ז"ס

ע) ואין רמז בדברי כנה"ג להחידוש הזה דאף אם הנחצב רואה להתדיין בעיר אחרת שאין לו זכות לזה אין לו דין אין זייט דינא, שעיקר דברי הכנה"ג הם דברי החומות ישראל (סי' קז"א) ואם נשאל בחובעים שראו להכריח הנחצב להתדיין בעירם והנחצב לא בא ונחמו לו רשות לילך בעש"ג, והוא השיב שאי אפשר להם להכריח את הנחצב להתדיין בעירם אלא לב"ד יפה הסמוך יותר, ומי שהורה לבני אותה העיר לידון בעש"ג מפני שלא ראה הנחצב לידון בעירם נבלה עשה, דלא מקרי דלא זייט דינא מפני שלא ראה לידון בעירם כל עוד שהוא מפויס לידון בפני ב"ד יפה, עכ"ל. ומה שכתב דלא מקרי אינו זייט דינא היינו משום שהנחצב עשה מה שרשאי לעשות להתחלה.

ז"ס

ז"ס

ז"ס

וידעתי נראה דגם כוונת החומים הוא כדברי הכנה"ג, ומ"ש לפני ב"ד בעיר אחרת היינו מעירו של הנחצב וכדין של החומות ישראל. דקאי על דברי הרמ"א (סי' כ"ו ס"ד) שכתב, אבל אם הלוח אלס מותר למכרו לעובדי כוכבים. וע"ז כתב ואם רואה לזייף דין רק לפני ב"ד אחר אפילו דווערע מיני או לפני ב"ד בעיר אחרת זייט דינא מיקרי ולא דיינין ל"י בדין אלס, ורואה לומר דלא תימא דכיון שיש להנחצב ערחא להעמידו לדין בפני ב"ד שרואה, יש לדונו כאלס ומותר למכור השטר לעכו"ם, ולכן הביא דברי הכנה"ג, ובתחלה כתב הליור של המרשד"ם בשני בתי דין בעיר אחת ושל הנחצב זוער, ואח"כ הביא דינו של החומות ישראל שהנחצב אינו רואה להתדיין בעיר הנחצב אלא בעיר אחרת, או מיירי החומים באופן שיש לו הזכות להתדיין בעיר אחרת, כגון שרואה בב"ד גדול מהב"ד שבעירו והוא בחוץ ג' פרס כמ"ש החומים (סי' י"ד סק"ב), ונחיצות נראה יותר לפרש כאופן א' שכתבתי.

ז"ס

ז"ס

ז"ס

יא) ומה שכתב הכנה"ג (סי' כ"ח אות פ"ט) ונראה לי דעכשיו שנהגו שהנחצב הולך אחר הנחצב והלך הנחצב לקהל הנחצב ושלחו בעד הנחצב ולא ראה לבא ואמר שמזומן הוא לילך לב"ד גדול הימנו מקבלין עדות שלא בפניו. וכתב כמ"ע להגיה אין מקבלין עדות שלא בפניו. לא ידעתי האידך שלא יד להגיה ולמחוק בספר שלא כדא, הלא הדבר פשוט דמכיון שיש ב"ד קבוע בעיר או בקהלת הנחצב הוא מוכרח להתדיין לפניו, כמו שאי אפשר להנחצב לומר שרואה בב"ד גדול מהב"ד הקבוע בעיר כששניהם הנחצב והנחצב הם בעיר אחת. ואם אמר כן מקרי אינו זייט דינא, ונותנים רשות לילך לעש"ג, כן מקבלין עדות שלא בפניו. ועיין מ"ש בשאלה כזו בספרי ח"ב חור"מ (סי' ב').

ז"ס

והוא הדין והוא העפעס דאם הנחצב משיב לשלש הממנינים אותו לד"ת שרואה דוקא בשלש אנשים שבתר הוא. דרשאים לכופו להתדיין כדיו, וכבר הבאתי

שנ

מאזני

ח"מ סימן א

צדק

כ"ז
כ"ז

דברי סה"ת דהיינו דמשמחין אותו, ורשאים לתת לו רשות להחדיין בעש"ג כמבואר מדברי הכנה"ג הכ"ל.^ו

יכולים לכופו לכך בכל אופן, לכה"ל כ"ש מהיכא שלד הנחצב³ רואה בשליש אחר מזל התובע^ב וכנ"ל.

יב) ודין זה מפורש יולא מדברי הרמ"א (סי' י"ג ס"א) לענין ברירה שליש, דשני הצוררים צוררים להם שליש, ואם אינם יכולים להשוות עצמם לצדור להם שליש מנהיגי בעיר יתנו להם ג', ואם אין מנהיגים בעיר ילך התובע לפני ג' ויכופו הנחצב לדון לפניו, וכן אם הנחצב מערים לצדור דיין שאינו הגון כדי לשבת אלל דיין הגון, כופין אותו לדון לפני ג' כמו שנבאר לעיל סי' ג', או שיצדור דיין הגון, ע"כ. הרי דאף באופן שאין יכולים להשוות ציונים מי יהי השליש אין יד הנחצב על העליונה, ואם אי אפשר ליתן להם שליש חזר הדבר לג' שצירר התובע והם יכופו הנחצב לדון לפניו כמו שמבאר בס"י ג'. הרי שאין ליתן הזכות להנחצב לצדור שני דיינים בשום אופן, והא"ף יעלה על הדעת שיבי' לו הזכות לצדור של דיינים.^ו

יג) ובברר כחצ כדברים הכ"ל הגה"ק מהר"ש מבאבוב ז"ל בששו' ונדפס במכתב גלוי מלחמת מזל (כ"ז ע"ב), ואעתיק קלח מלשונו, מ"ש מחמת שהספרדים נחצבים, דמבואר בששו' רמ"א דבענין ברירה השליש יד הנחצב על העליונה, אינו מצין דבריו, בששו' רמ"א ה"י המעשה כי הצורר של התובע פסול למורשה של הנחצב, דאם הצוררים קרובים או פסולים ציחד כל אחד יכול לפסול הדיין של חצירו, ואם חלוקים צדור יד הנחצב על עליונה, אבל בצרירות השליש אם נאמר דיד הנחצב על עליונה הלא יצדור הנחצב חמיד שנים והתובע רק אחד, וממ"נ אם יסכים התובע עליו הרי עוב, ואם לאו יד הנחצב על עליונה והיא היפוך משמעות הגמ', וכתב ע"ז אם נאמר דצברירה השליש יד הנחצב על עליונה הלא הנחצב יאמר חמיד שרואה ברירה השליש עפ"י דעת הצע"ד, והוא יצדור חיקף שנים א' לצדור וא' לשליש ולא יהי עינוי הדין רק עוות הדין, והביא גם דברי הרמ"א הכ"ל, עכ"ל בקינור.^ו

יד) וצ"ענין הבתי דין פה באופנים המבוארים לעיל (אות א'), בודאי דהכחמות שולחים יש להם חוקף דלא גרע מהדין המבואר בשו"ע (סי' ג') הכ"ל, דכל שלשה נקראים בית דין אפילו הדיוטות והם דנים את האדם בעל כרחו אם הנחצב מסרב לירד לדיון, וא"כ אם שולחים הכחמות על דעת שלשה דיינים יש חוקף להכחמה.^ו אבל פשוט שאין להנחצב הזכות לומר שיחדיין רק בפני צ"ד אחד מהבתי דין שבעיר אם התובע אינו רואה באלו צ"ד, דלוינו אלל כאומר שרואה להחדיין בפני שלשה אנשים שאחד יצדור אותם, ואפילו אם בוחר בעצמו בשלשה אנשים או שלשה חברי הכולל אין לו הזכות לומר שדוקא הם ידונו אותו, א"ח גרוע מנחצב שרואה להחדיין צ"ד שבעיר אחרת שעכ"פ נחמנו להיות צ"ד בעירם. ועל כן כשהצ"ד המזמנים רואים שאין הנחצב רואה להחדיין כדן של תורה^ו

עו) ואחזור לראשונות מה ראו הבתי דין לתקן תקנה [שאם הנחצב אינו רואה צזל"א חצ"א] עליו להשיב שצדור באחד מג' בתי דין ולא מספיק להשיב שרואה צ"ד אחד שיצדור הוא. כבר כתבתי דעל פי הדין אין זכות להנחצב להשיב שרואה צ"א מג' בתי דין כאלו, דגם התובע יש לו הזכות לבחור דיין אחד מהצ"ד צ"ד צזל"א חצ"א^ו וא"כ אף אם הנחצב יסכים להחדיין צ"א מג' בתי דין כאלו אין לו הזכות לזה, אבל מכיון שהולאות הצ"ד של צוררות עולה הרבה ולפעמים יכופ התובע את הנחצב להולאות ממון הרבה, צפרע בדיני תורה על סכומים קטנים קשה לכופ הנחצב להחדיין בצוררות, מטעם זה ועוד טעמים שקשה לכופ הנחצב להחדיין בצוררות כמ"פ.^ו על כן אדרבה לטובת הנחצב, ראו ראשי הבתי דין לקבוע שאם הנחצב נותן להתובע הזכות לבחור באחד משלשה בתי הדין ללפי ראות העין אינו בוחר בג' הבתי דין כדי לעוות הדין^ו אין לדנו כמסרב לעמוד לדיון.^ו

ואף שעל פי הדין אין כח לשלשה שהם הצ"ד המזמנים לכופ את התובע להחדיין בפני שלשה אנשים, אפילו אם יש לו ברירה לבחור צ"א מג' בתי דין, מ"מ אם הוא באופן שהנחצב רואה צ"ד רק מחמת טעם הגון אינו רואה צזל"א, לא יכופו הצ"ד המזמנים את הנחצב בכפי להחדיין דוקא צזל"א, שקשה לכופ את הנחצב שרואה בתום לב צ"ד לפני צ"ד, אבל הדבר חלוי בדעת צ"ד המזמנים אם רואים שהנחצב בוחר בג' שאינם הגונים או שאינם ראויים לדון דין זה, לא יתנו להנחצב הזכות לדחות את התובע מזכותו לצדור צורר ללדו.^ו

עז) ובצ"ב שעל פי הדין אין להנחצב הזכות לבחור צ"ד אחד שרואה להחדיין צ"א, יש צדק תקנה גדולה, דלאחרונה זה כמה שנים שיחידים נקטו דרך לעשות צ"ד, הן יחידים שמדפיסים ניוירות ועם כוחות (לעטעט"ר הע"ז) שם צ"ד כלומר הוא צ"ד פלוני, הן כוללים שמפרסמים שיש צ"ד בשם כך וכך, והכל מתנהל על ידי יחיד או יחידים,^ו ובהרבה מקרים משיב הנחצב שרואה להחדיין דוקא בפני צ"ד פלוני, זאת אומרת שרואה שאותו המנהל של הצ"ד ידון לו בעצמו או שיצדור לו שלשה אנשים לדונו, והתובע אינו רואה בו או בהם משום שאין לו אימון בהם הן מזל שהם אנשים זרים אללו שאינו יודע טיבם, הן מחמת שיש מהם אנשים שאינם הגונים, או מחמת שחושב שאינם בקיאים בהלכה או בעיב משא ומתן, או מחמת טעמים אחרים נכונים,^ו והתובע מזלזל מסכים להחדיין בפני צ"ד אחר או צזל"א חצ"א,^ו והתובעים לועקים ואינם נענים^ו שהנחצב בוחר באחד ומי ישיבנו. והרבה פעמים נגרם מזה שהתובע בוחר שלא לילך לד"ת שמחליט בדעתו שאין לו סיכוי לזכות בדין אלל מי שצדור הנחצב ואינו רואה לאצד זמן וממון להחדיין שם, ובהרבה

שנא

צדק

חז"מ סימן א

מאזני

הרצנים הגאונים הלדיקים חצרי הכתאחדות ומכס הרצנים
מקבלות הגדולות בויליאמסבורג כמו סאטמאר, פאפא,
וויטן, ועוד הרבה רבנים משאר שכונות, ומינו חמש רבנים
שכס יכיו חצרי הצ"ד, (והגאון צטל שצט הלוי שליט"א
כתב אז בחצוצה אלי ונדפס בספרו ח"ה סי' רי"ב דצ"ד
של הכתאחדות הרצנים נראה דנקרא קבוע לגבי קבלות
האגודים בזהות הכתאחדות) עד שצערך לפני ע"ו שנה
התחילו כוללים ויחידים לייסד להם חצי דין. ^ז

(יט) ובב"ל הזמן עד כלפני י' ז' שנה כמעט שלא הי'
שאלה כזו, דעד שנתייחדו חצרי דין של
יחידים לא הי' הרבה חצי דין בעיר ניו יארק כמו היום.^ז
והרבנים שישבו בצ"ד של הכתאחדות מלפנים היו הגב"ל
(ח) מקאפיש (ב) מעשאקאווא (ג) מנייפסעס (ד) מעארעיקאווא
(ה) מעאקאי ועוד, [וכן הרבנים שישבו בצ"ד של אגודת
הרבנים כמו צטל אגרות משק והגר"א הענקי] לא הי'
אחד מהם שיקרא עלמו בשם צ"ד, כמו צ"ד קאפיש או
צ"ד עשאקאווא או כיו"צ שמות בלש"ק או מפסוקים או
מהתלמוד, וכן הכוללים לא עשו צ"ד, ולא הי' מי שהשיב
על הזמנה לד"ת שרואה לילך בצ"ד קאפיש או צ"ד
עשאקאווא או צ"ד סאטמאר וכיו"צ. ולא הי' אלא חצי
דין של (א) הכתאחדות הרבנים, (ב) אגודת הרבנים, (ג)
הסתדרות הרבנים, (ד) איגוד הרבנים, ואולי עוד כיו"צ.
וכמעט שלא הי' מי שהשיב לכתאחדות הרבנים שרואה
צ"ד אחר, (ויש תח"י מכתב בכת"י כ"ק הגב"ל מפאפא
ז"ל שכתב ללשכת הכתאחדות על מי שהשיב שרואה
לכתהדיין צ"ד אחד שלא בכתאחדות הרבנים שזה "חולפה
יתורה"). ^ז

ולא ניתן הזכות להנצב לבחור צ"ד אחד, צפרע
במקרה שהנצב ראה בצבלי"א, ולא הי' שום צ"ד
שיגלל הזמנות זה ויאמר שאין להנצב זכות אלא לכתהדיין
צפני בית דינים משום שהנצב בחר בזה, והרבה פעמים
עד היום שנתבצ משב שרואה לכתהדיין דוקא בכתאחדות
הרבנים ואם הנצב לא רואה בכך אין הצ"ד של הכתאחדות
נותן לו יד שלא לילך לד"ת רק אללם, וכן הוא עד היום
כמעט בכל חצי דין בעירינו. אשר על כן מעולם לא הי'
המנהג כמ"ש אלא אדרבה הי' בהיפוך, וכעת באסיפות
בחצי דין נתחזק המנהג שמקדמת דנא. ^ז

(כ) העצירה מדברינו, (ח) אין ציד הנצב לבחור ג'
לכתהדיין דוקא צפניהם, רק צ"ד קבוע או
צבלי"א חבלי"א, (ב) כל צ"ד יש לו הכח להזמין לדין שיתדיינו
צפניהם או שהנצב יתדיין צ"ד קבוע או צבלי"א
חבלי"א, ואם הנצב אינו משיב שיתדיין צ"ד על פי הדין
יש לו דין ככל מסרב לדין אעפ"י שאומר שיתדיין צפני ג'
אנשים, (ג) בחצי דין שדיניהם לא נתקבלו משום קבלה
שכס יכיו הדיינים לבני קבלתם אינם דיינים קבועים
בעיר, אמי שמשיב שאין רצונו לכתהדיין רק צפני צ"ד כזה
נגד רצון הנצב, יש לצ"ד המזמנים להכריחו בכל טעדיק' ^ז

מקרים בוחר לו הנצב לילך לעש"ג מליך לכתהדיין לפני
אותן שאין לו אימון בזה, אלקתה מדה הדין. ומקרים כאלו
ידועים היטב לראשי ומנהלי בחצי דין ורואים בזה עוות
קב'! הדין גדול, צפרע שיש בחצי דין שנטשה מיחידים ע"ד הג"ל
קכ"א שכמעט הכל מודים שאינם הגונים, ואמאן מפים לחלק בין
קכ"ז! בחצי הדין. ^ז

קכ"ז (ע"ז כן מטעמים הג"ל) דנו הראשי בחצי הדין כבוצר ראש
והכליטו, שאין ליתן להנצב הזכות לבחור רק צ"ד
אחד בשום אופן. ואם כל בחצי דין יסכימו לתקנה וצ"לדון
את הנצב שמתקש דוקא לכתהדיין בזה שבו הוא שיש
קכ"ז, קכ"ז דין מסרב צ"תן רשות להנצב לתבטו בערכאות, לא
קכ"ח יתקש הנצב שלא כדן, ויגילו הרבה מהנצבים מליך
קכ"ח לעש"ג. ^ז

(ח) ויש לתמוה על אותן בחצי דין שאדרבה מסייעים
להנצב שרואה לכתהדיין צפניהם, ועושים כמה
טעדיק' שהנצב יכ" מוכרח לכתהדיין דוקא צפניהם נגד
קכ"ז! רצונו, ואעפ"י שהנצב מסכים לילך לכל צ"ד אחר שבעיר
או בצבלי"א חבלי"א, ומלבד הטעמים שאין להנצב זכות
על זה כג"ל, איחא בזב"ק (ח"ג ר"ה ע"ב) דבנות ללפחד
לא ראו לשאול דין ממשה שחשבו שהוא שונא לאציהם, מיד
אחפרה משה מן דינא הכ"ד ויקרב משה את משפטן לפני
ה' (אמר משה לא אחחזי לי דינא דא), ענותותא דמשה
אקריב את משפטן לפני ה', דיינין אחרנין ארחא דא לא
נעלי דאע"ג דכנופיא סגי עליהון, אינון דיינין אקרון עזי
פנים לית בכו מענותותא דמשה כלל. [בציאו השלי"ה
חושב"כ (סוף פ' פנחס), ח"ל דיינים אחרים שכס צענין
זה, שניתוסף עליהם דיינים ונחשדים על הדין לצטל דין
הכוא ואינם פורשים את עצמן מהדין הכוא, אזי אותן
דיינים נקראים עזי פנים אין בזהם ענוה כלל.] בציאו גם
המשכנות יעקב הוצא בפתחי תשובה (סי' ז' סק"י).
ופשוט דה"ה אם הנצב אינו רואה לכתהדיין צפני הצ"ד
מטעם אחר לא מחמת שחושדם ששונא להם, אלא שחושדים
בעניו שלא יוציא דינו לאחיותו שצריכים להסתלק מלדיין
דין זה]. ^ז

(יח) ועתה דבר המנהג, כמ"ע כותב שזה חמשים שנה
שהמנהג בעירינו שהנצב יש לו הזכות
לבחור צ"ד שרואה. זה אינו נכון, דבעירינו מעולם לא
נקבע צ"ד מטעם מקבלות, אלא שאלל איגודי וחבורת
רבנים הי' צ"ד, אצל לא מינו להם דיינים קבועים אלא
שחם צעלי דינים ראו צד"ת הי' המנהל בלשכה מזמין
שלוש רבנים לדון להם, ארוצ הדיני תורה היו בצבלי"א
חבלי"א, (וגם לאחר שנקבע צ"ד בכתאחדות הרבנים א"י
רוב הדי"ת שם בצבלי"א חבלי"א), כן הי' המנהג מקדמת
דנא, וצערך לפני חמשים שנה כשצאו פליטי המלחמה
מאיראפע לדור פה, ונתייסד הכתאחדות הרבנים מרבני
אונגארן ופולין (גאליציה), נקבע גם בכתאחדות הרבנים
בית דין לדון בין אדם לחבירו על דרך הג"ל, ולפני יותר
מחמשים שנה נבדל דבר הכתאחדות הרבנים ^ז

שנב

מאזני

ח"מ סימן ב

צדק

קנא
קנא
קנא
קנא

ראשי נתי הדין היושבים כסאות למשפט בעיריניו ראו לנכון^א
שלפעמים קשה להכריח את הנחבצ להחדיין ב"ד של
זבל"א, קבעו שיתן הזכות להנחבצ^ב לבחור בשלש נתי דין
היושבים בקביעות לדון דינים שבין אדם לבחירו, והחובצ
יוכל לבחור באחד מהם.^ג

אבל כפי מה שכתבתי אין זה נוגע לנ"ד, ומאמץ פנאי^ד
קלרתי וכתבתי רק הנראה לעניות דעתי בנ"ד
בעזרה ש"ת.

והנני בזה דורש שלומי וטובתו בירידות

וראוי כי להאריך ולפלפל בדברי כמ"ע בענין הזכותים
של החובצ והנחבצ במקומות שיש שני נתי דין
בעיר אחת או באופן שאחד מהלדים רואה בזבל"א,

ה' לסדר ראשי המטות לבני ישראל כי"ח תמוז תשס"א

מנחם זכרי וי"ע בער

סימן ב'

בענין הנ"ל ואם יש לכל צד הזכות לפסול הבורר של צד שכנגדו אם שמע טענות בעל דינו שלא בפניו

אל כבוד הגאון הצדיק המפורסם חו"פ קקש"ת
מוהר"ר אברהם לייטנער שליט"א אב"ד
ור"מ בנין דוד דמאנטעווידעא

אודות מה שכתב כהדר"ג שאם הנחבצ מציע לילך
לאיזה ב"ד שהוא אין רשות לשום ב"ד להוציא עליו
כתב סידור, ואמר לי כהדר"ג שאין כוונתו אם החובצ
רוצה בובל"א וזבל"א, דאו הדין עמו ואין הנחבצ יכול
להשתמש מזה לומר שהולך לאיזה ב"ד, אם לא
כשהנחבצ רוצה לפסול דיניו של החובצ משום ששמע
טענותיו קודם הד"ת שאז הדין עמו.

שרואה בשלש אחרים, אלא לומר שהוא רואה בזבל"א
חזל"א כמבואר בש"ע שם, אבל אם רואה לדון עמו בעירו
אלא שאינו חפץ בשלש שציר החובצ, אז זה בורר לו אחד
זה בורר לו אחד, ע"כ. וצירתי באורך בחשובה [בס"ר
הקודם] דבשום אופן אין להנחבצ הזכות לבחור בנ"ד אנשים
שיראה הוא, להחדיין דוקא בפניהם, כיון שאותן שלש לא
נתקבלו להיות ב"ד שבעירו או שנקבלתו, ואני מנרף
חשובתי ואין צורך להכפיל הדברים.

ודעת כהדר"ג שהנחבצ יכול לפסול דיניו של החובצ אם
כבר שמע טענות ממי שצירי קודם שישבו בדין,
ואף שיחכן שדברי כהדר"ג נכונים ויבואר להלן, אבל אין
זה ענין למה שהנחבצ מניע לילך לאיזה ב"ד שהוא, שאין
לו הזכות לכך אם החובצ רואה צבורות, אלא שיש לדון
דאין לו דין מסרב אם פוסל דיניו של החובצ ששמע טענות
החובצ שלא בפניו, ויכול להמתין מליילך לד"ת עד שהחובצ
יצרור לו דין שלא שמע טענותיו, כמו שיבואר בעזרה ש"ת.

ובנוסף על מה שכתבתי שם, ראיתי בספר אלפי מנשה
(ס"ה ג' אות ג') שהוכיח מדברי בע"ש וחזו"ר
דאפילו כשיש ב"ד קבוע בעיר יש להחובצ הזכות להחדיין
דוקא בזבל"א חזל"א, והרמ"א שכתב דוקא כשאין דיינים
קבועים בעיר לא כתב כן רק כלפי הנחבצ, שאם יש דיינים
קבועים בעיר אין הנחבצ יכול לבחור דין אחד מאלו, אבל
החובצ יש לו הזכות לזבל"א אפילו כשיש דיינים קבועים
בעיר, עכ"ד. ומכיון שזבל"א אין דבר חוץ בין כהדר"ג
לבניי בזה לא אאריך.

וצדי דכזמנת איזה ב"ד שהוא יש לו חוק, משום שהם
יכולים לדון את האדם בעל כרחו או לגדותו אם אינו
רואה להחדיין, כבש"ע חו"מ (ס"ה ג' ס"א) אין בית דין
פחות משלש, וכל שלש נקראים בית דין אפילו הדיועות
כי והם דנים את האדם בעל כרחו אם הנחבצ מסרב לירד
לדין או שאינו רואה לדון עם החובצ בעירו. ובכלל דין
בעל כרחו הוא דאם אינו רואה להחדיין בעירו באופן
שמחוייב לעשות כן מדין ומשמחין אותו כמ"ע בעל
התרומות ב"י (שם), אבל הנחבצ אין לו הזכות לומר

ו"ענין אם הבורר שומע טענות מלד שציר אותו, ידוע
מ"ע הפנים מאירות ח"ב (ס"ה קנ"ט) דאסור אף
לבחור לשמוע טענות שלא בפני בע"ד, הביאו הפ"ת
(ס"ה י"ג סק"ג). והרב בבס"ק הקדשים (ס"ה י"ז) כתב

ראוי מנתן וי"ע
א"ת

ראוי מנתן וי"ע
א"ת

שנ

צדק

ח"מ סימן ב

מאזני

גם הוא יליע הטענות לצורך שלו, ואדרכה על ידי זה יכולים לצרר הדברים והדין קודם הד"ת ולא יעלה להם הולאות כל כך, ואם הוא בהסכמת שניהם מותר מדינה אפילו לכתחלה. אבל אם הנחצב רוצה באופן שלא ישמעו הצוררים הטענות מקודם נראה דברשות בידו לבקש זאת, דבדאי ממדת חסידות אין לדיין אפילו הוא צורר מלד אחד לשמוע הטענות מהלד שציררו, וח"ל מעולם נהגתי כן שאם הייתי צורר בד"ת לא שמעתי טענות הלד שצירר אותי קודם הד"ת. ואם החוצב לא ירצה לוותר על זה יכול לפסול הנחצב דיינו של החוצב ולא יתדיין בפניו, ובכ"כ צ"ד המזמינים לא ידקקו להחוצב לדון את הנחצב כמסר, עד שהחוצב יצורר צורר שלא ישמע טעמותיו שלא בפניו.

אבל צוה יש להסתפק אם הצורר של הנחצב שמע טעמותיו והחוצב אינו רוצה להתדיין עמו באופן זה, אם הנחצב יכול לומר קים לי כהפוסקים דבזב"א חז"ל צפרע בפשרה (ובזכ"ה) בלא"ה אין הדיינים מקבלים לדון דין תורה ממנו) והולכים על פי רוב הצ"ד, והעיקר הוא דעת השליש המכריע, מותר להצורר לשמוע טענות הלד שלו קודם הד"ת, וקשה להכריע הנחצב נגד דבר שנחפשת מקדמת דנא.

עוד אחת חכמה מהד"ר לעיין עוב"פ ולהודיעני חוות דעתו הגדולה בענין מה שהוסכם באסיפות רוב מנין ובנין של הבתי דין בעירייתו, דאם הנחצב אינו רוצה להתדיין בזב"א מחמת הולאות ממון או מחמת טעמים אחרים, שאם עכ"פ יליע אחד משלשה בתי דיינים מובהקים בעיר, לא ידונו אותו צ"ד המזמינים כמסר, אשר כהד"ר אמר לי בעל פה שדעתו שאין להנחצב זכות להליע ג' בתי דין להתדיין בפני אחד מהם שיצטר החוצב, רק לריכים לעשות כדן המצואר בש"ס ופוסקים שיבי' דוקא בזב"א חז"ל, ומ"ש במכתבו אינו כשהחוצב רוצה בזב"א חז"ל. ולכאורה הדבר תלוי ביד המזמינים כבש"ע (סי' ג') ה"ל שהם דנים אותו בעל כרחו, אבל אם רואים צוה תקנה שלא לדונו בעל כרחך מאחר שהנחצב רוצה באמת להתדיין בדרך ישר ורצונו הרשות נחונה בידם לעשות כן, וראשי הבתי דין ראו צוה תקנה לעוצה הנחצבים.

ואקודה לשמוע מהד"ר מה דעתו בענינים ה"ל וטעמו ונימוקו עמו. ובזכות המשפט נזכה לפדות נפשו וליוון במשפט חפדה, ובימיו ובימינו תוושע ליון וירושלים.

ואחתום בשים שלום, שלום לו ושלום לתורתו ולכל הגלויים אליו.

ג' לסדר אלה הרברים ד' מג"א תשס"א

מנחם זכרי' זי"ע

צוה"ל, בפנים מאירות ז"ל כתב שצפער חולי ג"כ אינו רשאי לשמוע טענות צד אחד, ובזב"א נהגין לשמוע כל אחד מהלד שלו, חולי י"ל שצפערנו להכריע הפער ע"י רוב הנצורים אין חשש כל כך, כי שליש המכריע הוא שומע מצי' לדיים כאלה, ועי"ז קולא נשתרצב בכל פשרות, עכ"ד. ובש"ת מהר"ש ענגיל ח"ז (סי' פ"ח) כתב צוה"ל, הא בזב"א כתבו הפוסקים דמותר לכל דיין הנצור מלד אחד לשמוע טענות צד שלו בלבדו, ולא חיישינן דיעבור אלאו דלא חשש שמע שוא, כיון שאין הדין נגמר על ידו בלבד, ע"כ.

והמהלך נחפשת שהצוררים שומעים הטענות מהלד שציררם, אמנם הרבה פוסקים כתבו דהטעם דמותר לעשות כן הוא דהוי כקיבל קרוב או פסול, כמ"ש בחשו' מהר"י פחנא (רצו של המג"א) (סי' ע"ז), וערוך השלחן (סי' י"ג ס"ד). ולפי דבריהם לריכים לזה הסכמת שני הצדדים, כמו בדין דיין ששמע טענות צד אחד שצורר"מ (סי' י"ז ס"ה) אסור לדיין לשמוע דברי בעל דין האחד שלא בפני בעל דין חבירו, וכתב הרמ"א דוקא שידע הדיין שיביה דיין בדבר אבל אם שמע טענת האחד ואחר כך נחלצה השני לדון לפניו מותר להיות דיין בדבר. ופירש הסמ"ע (סקר"ה) דאם אינו יודע שיבי' דיין בדבר מותר לשמוע טענות צד אי' ואח"כ לא ידון אח"כ נחלצה גם השני לדון לפניו, וכ"כ הנתיבות שם בחידושים (סק"ע) מותר להיות דיין, והיינו כשמודיע להצ"ד שכבר שמע ונחלצה, והוכיף ואפילו בזב"א.

ונראה דאין הצוררים עוזרים באיסור כששומעים הטענות קודם הד"ת, חדא דברצו פעמים גם בזב"א המליאות הוא כן שהצורר שומע הטענות קודם שידע צירור שהוא יבי' דיין בדבר, אם מלד שאינו צורר לו שיסכים להיות צורר בדבר ואם משום שהצ"ד עדיין יכול לבחור אחר, שהרי מדברים קודם שחוחמין שטר צירורין. ועוד דבסתמא יסכים גם צד השני לכך משום שגם הוא ידבר עם צורר שלו קודם התחלת הדיונים, ואינו כמו דיין שידע שיבי' דיין בדבר דאסור לו לכתחלה לשמוע טענת בעל דין אחד אעפ"י שלא ידון בדבר אלא בהסכמת צד השני כבסמ"ע שם, דבצורות מסתמא נוחל לשני הצדדים שהצורר ישמע הטענות מקודם.

ולפי שנחפשת המנהג שהצוררים מדברים עם צד שלהם ושומעים טעמותיהם קודם הד"ת יש להסתפק אם צריך להודיע לצי' שכנגד שכבר שמע הטענות, ומסתבר דאין צריך להודיע דבסתמא יודע שכבר שמע הצורר הטענות של הלד שכנגדו.

ונראה דאעפ"י שנחפשת המנהג כן יכול הנחצב לומר קים לי שאינו רוצה להתדיין באופן שהצורר של החוצב כבר שמע הטענות, אעפ"י שמסביר אין הפסד להנחצב ממה שהחוצב הליע הטענות לפני צורר שלו אם

יו"ט אג"ת תרנ"ג
א"ת ח' ד' ת"ק

צוה אג"ת תרנ"ג
א"ת ח' ד' ת"ק
י"א

שנר

מאזני

חור"מ סימן ג

צדק

סימן ג'

שאלה להלכה ולמעשה בענינים שבסימנים הקודמים

כבוד ידידי הרב הגאון וכו' מוהר"ר יעקב דוד
שמאהל שליט"א חבר הבית דין לעניני ממונות
באנטווערפן יצ"ו מח"ס כסאות לבית דוד על
חור"מ

שלומכם יסגי

מכתב כמ"ע קבלתי בעש"ק אחה"צ בשעה שאין
הלבלר יוצא בקולמסו, ולא יכולתי להשיב על אתר,
ומכיון שכבודו כותב שרוצים לדעת חוות דעתי ומנהג
הבתי דינים פה בניו יארק, ומבקש לורו הדבר, עתה
באתי להשיבו. בדבר דו"ד שבין בעל ואשתו שדרים
בווינא, והיות שאין שם ב"ד קבוע והרבנים משם אינם
רוצים להודקק לדון ביניהם, רוצה צד הבעל להביא ג'
רבנים יושבים על מדין בניו יארק להתם לדון ביניהם,
וצד האשה רוצית דוקא בובל"א וזבל"א, הדין עם מי.

הדין מפורש בשו"ע חור"מ (סי' ג' ס"א) כל שלשה
נקראים בית דין ואפילו הדיוטות כו' והם דנין את
האדם בעל כרחו, אם הנחבע מסרב לירד לדין או שאינו
רואה לדון עם הנחבע בעירו, אבל אם רואה לדון עמו
בעירו אלא שאינו חפץ בשלשה שצריך הנחבע או זה צורך
לו אחד מה צורך לו אחד, ע"כ. הרי דאם הנחבע רואה
לדון בעירו אלא שאינו חפץ בשלשה שצריך הנחבע, אז זה
צורך לו אחד מה צורך לו אחד. ופשוט שאם צ"ד של שלש
שלא הזמנות לבקשת הנחבע, והנחבע אומר שאינו רואה
בהם רק הוא יצטרך כל השלשה לדון ביניהם (והנחבע לא
יצטרך צורך ולא יח"י לו ולדין שצריך הוא, זכות בצרירת
השליש) דהג' ששלחו ההזמנות יש להם הכח לדונם בעל
כרחך.

ובענינותי ציררתי הדברים בתשובה המלורף, ולא אביא
רק רא"י אחת, ז"ל הרמ"א (סי' י"ג ס"א)
לענין צרירת שלש דשני הצוררים צוררים להם שלישי, ואם
אינם יכולים להשוות עצמם לצורך להם שלישי מנהיגי העיר
יתנו להם ג', ואם אין מנהיגים בעיר ילך הנחבע לפני ג'
ויכופו הנחבע לדון לפניהם, וכן אם הנחבע מערים לצורך
דיין שאינו הגון כדי לשבת אלל דיין הגון, כופין אותו לדון
לפני ג' כמו שנבאר לעיל סי' ג', או שיצטרך דיין הגון.
הרי דאף באופן שאין יכולים להשוות ביניהם מי יח"י
השליש אין יד הנחבע על העליונה, ואם אי אפשר ליתן
להם שלש חחר הדבר לג' שצריך הנחבע שיכופו הנחבע
לדון לפניהם כמו שמבאר בסי' ג'.

וכבר כתב הגה"ק מהר"ש מצאנו ז"ל צתשו ונדפס
במכתב גלוי מלחמת מלוא (כ"ז ע"ב) כדברים
הנ"ל, ח"ל צא"ד אם נאמר דבצרירת השליש יד הנחבע על
עליונה הלא הנחבע יאמר חמיד שרואה צרירת השליש על
פי דעת הבעל דין, והוא יצטרך חיבוק שנים אי' לצורך ואי'
לשליש ולא יח"י עיניו הדין רק עוות הדין והביא דברי
הרמ"א הנ"ל, עכ"ל"ק בקינור.

והבאתי דברי הב"י (סי' ג') אחר שהביא דברי החוס'
והרא"ש מקור דין השו"ע הנ"ל כתב, ח"ל ספר
התרומות נסער ג' (ח"ח סימן ו'), בתוספות הטרפחים אם
האחד סרבן ואינו רואה לעמוד בדין יכול יחיד מומחה או
שלשה הדיוטות לכופו עד שיתרצה לדון עם חבירו צדית
דין, ואם לא יתרצה יכפוהו בשופטים או בחרם סתם או
בשמחא לדון עמהם בפניהם אם אין בעיר אלא הם, ואם
יש בעיר אחרים יכפוהו לדון ולצורך מי שירצה מהם עכ"ל.
ומ"ש מי שירצה מהם הכוונה על צורך אחד כדברי החוס'
שהביא וכמ"ש הרא"ש, ואם לא יעשה כדן יש לכפותו
בשופטים או בחרם סתם או בשמחא. על כן לדעתי יפה
דחתם ויפה עשייתם לכופ את הבעל להחדיין בזבל"א
חזל"א.

ואודות שאלת כ"ת האיך נוהגים אלל הבעד"ל דהתאחדות
הרבנים, אני תמה מה זו שאלה הלא חורר אחד
לכולנו חאת התורה לא נשתנה ולא ישתנה, ואנו נוהגין כמו
שהי' נהוג מאז התייסדות ההתאחדות ועד עתה ליתן
הזכות לכל יד להחדיין בזבל"א חזל"א.

הן אחת חדשים מקרוב באו לעשות תחבולה ללוות להנחבע
שיאמר שרואה להחדיין צדית דינים, ופוסקים לו שאין
להנחבע שום זכות לבחור צ"ד אחר או בזבל"א. ומלבד
שהוא נגד הדין גורמים צד עוות הדין גדול מעצמים
לדלכלן, (א) הרבה פעמים צוחר הנחבע בהקוראים עצמם
צ"ד אבל אינם הגונים וראויים, ואי אפשר לחלק ולומר בית
דין שלי הוא צ"ד טוב ולא אחר, (ב) הרבה פעמים רואה
הנחבע בהצ"ד שצחר הנחבע שיש להם נטיות הדעת אל
הנחבע (ואפילו הוא שקר חושב שיסתחמו טענותיו), (ג)
הצדתי דינים עושים חקנות לעצמם ולפעמים אינו כהדין או
כהמנהג (כגון שלא להרשות לצ"ד להביא טעון או מורשה
שהצ"ד רואה) ולפעמים אין הנחבע יכול לסדר טענותיו
בלא טעון מומחה. והחששות הללו הם בעיקר מכיון
שהנחבע מוחזק ויכול לגרום דברים הנ"ל.

וי"ש צדי דינים שמנללים כח הנחבע שהוא המוחזק, לכופ
את הנחבע שיתדיין דוקא בפניהם. ואחרי רבנים

כאשר חתם
הטובה ז"ל

כאשר חתם
הטובה ז"ל

כאשר חתם
הטובה ז"ל

שנה

צדק

ח"מ סימן ד

מאזני

בשום אופן שהי' לו דעה שלילית אודות המנכל וראש של
אוחו ב"ד. אחר שלא הצליח להביא את הכעל דין לר"ח
קרא אותו ושאל בעניני מאחר שאינו רוצה בשום אופן לילך
לאוחו ב"ד ויש לאנשי קהלתו חביבה גדולה מה יכול
לעשות, השבתי לו העצה החזקה על פי התורה הוא לבקש
לילך בזבלי"א חבלי"א, אמר ח"כ איפה את זאת אעשה.
אמרתי לו חכר לך עתה אחמול אשר דברת, שנחבט ראשי
לכחור ב"ד שהוא רוצה, והוכרח להודות שטעם. ^ו

הזאת חנני 24 תמוז
26 תמוז

תבנא לדינא, באופן שאין ב"ד צעיר ולריכים להביא
שלשה דיינים לשם פשוט שאין להכעל הזכות לומר
שכח יכרוך השלשה שידונו את דינו ולהאשה לא יכ"י שום
זכות בצרירת הדיינים, ופסק בית דיינים נכונה וצרורה
כדת של תורה.

בא למסור מכתבי זה עם תשובותי להגאון הגדול מוכר"ר
חיים יוסף דוד ווייס שליט"א ראב"ד צבית דיינים
שביקשני לכתוב חוות דעתי בנידון זה.

הכו"ח בידידות וביקרא דאורייתא

א' לס' ואתה תחזה ט"ז שבט תשס"ג

מנחם זכרי' זילבער

מחמת כמה טעמים שאין ראוני להעלות על הכתב נותנים
חיזוק לאותם דתי דיינים, וגורמים בזה שברכה פעמים
מוכרח התובע לוותר על כל תביעתו, שחושב שאין לו סיכוי
לזכות בדין בב"ד שבהר לו הנחצה, ולפעמים הולך
לערכאות מחמת זה. וביררתי בתשובה שאם הנחצה יש לו
טענה שלא להתדיין בזבלי"א חבלי"א מחמת שהדיינים
שומעים טענות נד' א', וד"ז במחלוקת שנוי' אם מותרים
לעשות כן, יכול להשיב לב"ד המזמנים שלא יתדיינו
בזבלי"א וזאת אם הצורך של נד' שכנגדו לא ישמע הטענות
מקודם, ואם פוסל הדיין שצריך התובע מחמת טעם אחר
ביד הב"ד המזמנים להכריע אם נדקו דבריו, ובשום אופן
אין לנו כח ורשות לעקור דין המפורש במשנה וגמ' ונפסק
בשו"ע.

הזאת חנני 24 תמוז
אית' ח' קה' זק

ויותר ממה שכתבתי לפניכם נאמר בפרשה זו וקשה
להעלות בכתב עוד.

ואין חכם כבעל נסיון כי נסיתי באלה הרבה פעמים אין
מספר, ואחת מהם אגיד, בדידי הוי עובדא
שנתוכחתי עם רב ח"ח בנידון זה, אם נחבט ראשי לכחור
ב"ד שאינו קבוע אם התובע רוצה בזבלי"א חבלי"א, ודעתו
הי' שצד הנחצה הזכות לעשות כן. לאחר זמן קצר נולד
סכסוך בין קהלת אוחו רב לבין שותפם בהבנין של בית
מדרש, וחבטו את שותפם לדין, והלה השיב שצדונו לילך
אך ורק לב"ד של יחיד בעירס, והרב לא הי' לו רוצה בזה

סימן ד'

אם בעל דין יכול להזמין דין שדן לו דין תורה להתדיין עמו
בפני ב"ד אחר

האמת אני לא ידעתי מה מצא בי לשאול חו"ר,
הצרי אין בגלעד, הלא יש רבנים גדולי התורה פוסקים
מובהקים אשר הדבר הקשה יביאו אליהם, ואחשוב
שפנה אלי משום שאני יושב על מדין בב"ד חשוב
רבות בשנים ואולי ידעתי יותר מנהג הבתי דיינים
משאר רבנים, וע"כ איננו משיב פניו ריקם ואמרתי
אחוה דעי גם אני, ואבאר הדבר בקיצור בעזרתו
יתברך שמו.

א) במרדכי ריש סנהדרין (ס"ו תרע"ו) איתא, ושאל
רבינו מאיר אם יכול לערער על הדיינים
ולחזמנים לדין, והשיב כ"ל שיכול, דהא לא שמענו שחזק
חרם או תקנת קהלות מלערער על הדיינים, ואי משום
לחמירין בסנהדרין (ו' ע"א) הב"ע דקבילו עליהו אי הכי

שלום וישע רב לכבוד הרה"ג וכו'
מוה"ר יעקב רייזמאנן שליט"א רב דקהל
אגו"י סניף לאנג איילאנד

מכתבו מיום ט' אדר העבר קבלתי קודם פורים
העל"מ, והזמן גרמא שלא יכולתי לעיין במכתבו,
ובעת ראיתי שאלתו וותו"ד, כמ"ע נבחר להיות שלישי
ומכריע בר"ת של זבלי"א וחבלי"א בין בעל וגרושתו,
בנוגע להחזקת וביקורי הילדים, אם ההסכם שנעשה
ביניהם לפני ד' שנים בערך קודם שנתגרשו עדיין
בתקפו עומדת, ואחר שיצא הפס"ד שההסכם הוא
בתקפו מערער הבעל על הפס"ד, וחוזר על בתי דיינים
להזמין כמ"ע לר"ת. ושואל חוות דעתי אי יש לבעל
דין זכות כזה להזמין לר"ת אחד מהב"ד.

לקט מדברי פוסקי דורנו שליט"א (לפי הסדר שהגיעו לידנו)

מה שכתבו בביטול ה"תקנה" החדשה; לחייב את הנתבע להציע יותר מבי"ד אחד

הגה"צ מוה"ר חנינה אברהם ליימנער שליט"א, אב"ד ור"מ בנין דוד, ברוקלין ניו יארק:

דבר פשוט, שאם הנתבע מציע ומסכים לילך לאיזה בי"ד שהוא, אין רשות לשום בי"ד להוציא עליו "כתב סירוב". ופשימא שאין יכולים ליתן להתובע רשות לילך לערכאות, ואם יתנו דבריהם בטלים ומבוטלים, והתובע יחוש לעצמו מחומר האיסור, והדבר פשוט, וכבר ביארתי במקו"א באריכות מדברי הפוסקים, שהתובע הולך אחר הנתבע.

הגה"צ מוה"ר חיים יוסף דוד ווייס שליט"א, דומ"ץ ימב לב דסאטמאר אנטווערפן:

ע"ד אשר חדשים באו ותיקנו, שעל הנתבע להציע לכה"פ ג' בתי דינים שאצלם יהא מוכן להתדיין, וכשלא יציע רק א' או ב', ידונו אותו כמסרב. מעולם לא שמעתי על תקנה זו, והב"ל יפצה פיהם, שזה נגד כל הפוסקים, ועל החדשות אנו מצטערים, ויפה כתב הגה"צ מקאשוי שליט"א על חדשים אשר לא שערם אבותינו, ואף כשהייתי בצוותא אתמול עם הגאון הדומ"ץ מהור"ר ישראל חיים מנשה פריעדמאן שליט"א, והראיתי לו הדברים והסכים לזה במילואה.

הגה"צ מוה"ר שבתי וויגדער שליט"א, אבדק"ק אמרי יצחק, בית שמש:

התשובה של הגאון האדיר מקאשוי (לרפ"ש) שליט"א אין לפקפק בדבריו, כי הוא אמת לאמיתיה של תורה. מה נאמר ומה נדבר מהחורבן הנורא שבימינו בעניני דיינות ודיני תורה מהבתי דינים, ומחוקקי יאמיר שעלה למעלה ראש, שיש מקום לומר שיש בו משום איסור גזל כמו שכתב הג' ר' ישראל יעקב פישער שליט"א בתשובותיו, למעשה אני מסכים בדרך כלל עם כל הסיכום של כת"ד, אמנם לענין המוענים המקצועיים ודיינים שמנהלים ד"ת עמהם, לא כתב כת"ד הרשעות שיש בזה כמו שהיה צריך, הן מצד הדיינים והן מצד המוענים, והם בכלל דברי חז"ל אם ראית דור שפועניות באות עליו צא ובדוק בדיני ישראל.

הגה"צ מוה"ר משה זאב זארגער שליט"א, רב ומו"ץ בעדה החרדית ירושלים:

ע"ד אשר זה רבות בשנים שהקול נשמע אודות הבתי דינים בארצכם שלוקחים שכר מוגזם משני הבע"ד בעבור דין תורה, וקשה גזל הנאכל, (אין כוונתי לשום רב מסויים חלילה כי איני מכירם ואיני יודע ורוצה לדעת שמותיהם וכבודם במקומם מונח), ובי"ה שנתייסד בי"ד מרבנים מובהקים שנומלים שכר מועט סך קצוב וקבוע, ואינם מרשים את המוענים היקרים בבתי דיניהם, אבל בראות הדיינים הישנים שיגזלו סוף מפיחם, המציאו תקנה חדשה שצריך להיות דוקא בי"ד המרוצה לשני הצדדים, שברור שא"א, שהרי הדיינים האלו יסיתו את התובע (שרוצה דוקא במוען היקר שלו שידוע להמות הדין כחפצו), שלא יסכים לכי"ד אחר, או שהנתבע חייב להציע לו כמה בתי דין ולא בי"ד אחד, ואם לא, יוצאו עליו סירוב.

ופשוט שכיון שהם נוגעים בדבר שבשבילם נתקן כ"ז אין בדבריהם ממש, הנשמע שיתקנו תקנה חדשה הנוגע להם עצמם והרי דין ברור שר הנור מוציאים מבי"ד של אותה העיר, ואפי' למש"כ האחרונים, הרי אין זה נוגע לבתי דינים אלו שלא קיבלו אותם אף אחד, ומה להם לתקן תקנות שיהי' להם להנאתם, והדבר פשוט שהתובע הולך אחר הנתבע, וכמ"ש זקן הרבנים הנאב"ד דק"ק קאשוי שליט"א לאו"ש, עד שרק בדורנו העני בדעת היה הכרח להאריך בזה. והדבר ברור שאין שום מקום כפיה על הנתבע אם רצונו ללכת לבי"ד כשר שאינם נוטלים יותר מהראוי, וזכות הרכים כימינם.

ובכנה"ג שהוצאות מרובות הרכה מאוד יותר מהמותר, נראה לכאורה שלכל הדיעות יש לכופף גם את הנתבע שלא יתחמק שרוצה ללכת דוקא לבתי דין היקרים, והגם שנתפשט הלכה שהתובע הולך אחר הנתבע גם אם הכי"ד של התובע גדול יותר מהבי"ד של הנתבע, אבל זהו באופן שאין הנתבע ממיל עליו הוצאות יתירות, אבל אם ע"י שהולך לבי"ד זה הוא מוכרח לקחת מוען יקר ולהוציא הוצאות, הדעת נוטה דבכה"ג יכפה התובע את הנתבע ללכת לבי"ד שאינו עולה לו רק הוצאות רגילות שנהוג בכל העולם, וי"ל שבי"ד כזה שאינו פושט את עור הבע"ד, נקרא "גדול" יותר, כיון שאינם חשודים כ"כ שדעתם משוחד כמו הבתי דין היקרים, ואין בי"ד "גדול" רק במה שהוא גדול בחכמה, אלא מה שהוא לתועלת שיצא הדין לאור, דע"ז אחז"ל "הלך אחר בי"ד יפה", וברור שבי"ד כזה נקרא "גדול" יותר מבתי דינים אלו.

הגה"צ מוה"ר שלמה שווייצער שליט"א, אב"ד קהל דרכי נועם, מאנסי ניו יארק:

הנה כבר הורה זקן הגאון מקאשוי שליט"א מדברי הפוסקים דיד הנתבע על העליונה, ובדאי דכזה שהנתבע צריך להציע להתובע ג' בתי דינים לבחור, והנתבע צריך לילך לא' מבתי דינים שבחר התובע, נמצא דהנתבע הולך אחר התובע, היפך דברי הפוסקים. ובדאי אם הנתבע רוצה לבוא לאיזה בי"ד שהוא, אינו מוכן, והבי"ד שמוציאים עליו כתב סירוב ומתירים לילך לערכאות, הם חוטאים ומחטיאים בכפליים, בעוון החמור של הוצאת שם רע שאין לו מחילה עולמית, ובעוון החמור של היתר ערכאות, חטא חמור שבין אדם למקום שיש חילול השם ותורתו, שג"כ אין לו מחילה אפילו ביו"כ, והחויב על רבנים בכזה למחות על ביטול הסירוב ובאזהרה להתובע לא ללכת לערכאות כי אין ממש בהיתר כזה.

הגה"צ מוה"ר נח אייזיק אהלבוים שליט"א, אב"ד דקהל נחלת יצחק ד'הומא, קיו גארדענס הילס ניו יארק:

העני כזה להצטרף בצירופא דרבנן, בדבר ה"תקנה החדשה" שעל הנתבע להציע לכה"פ ג' בתי דינים שאצלם מוכן להתדיין, וכשלא יציע, ידונו אותו כ"מסרב", תמה תמה אני אקרא, דזה נגד כל דברי הפוסקים שמפיהם אנו חיים, ודבר פשוט הוא, שאם הנתבע רוצה לילך לאיזה בי"ד שהוא, אין רשות לשום בי"ד להוציא עליו "כתב סירוב", והבי"ד שמוציאים עליו כתב סירוב, או מתירים לילך לערכאות, יחוש לעצמם שחוטאים בנפשותם בעוונות חמורים של "הוצאת שם רע", ו"הלבנת פנים ברכים", ובעוון החמור של היתר "ערכאות", ואין להאריך יותר בדבר פשוט שהתובע הולך אחר הנתבע.

בירור ייפוי זכות וכח הנתבע ל"בחירת" הבי"ד - על אף שהנתבע רוצה בבתי דין אחרים - או בזבל"א

היות שנמצאים לדאבונינו בתי דין - המבלבלים את דעתם של נתבעים תמימים בגילוי פנים בתורה שלא כהלכה - כאילו שיש איזה הצדקה כלשהו ע"פ הלכה; להמשיך "עיקול" - או להוציא "סירוב" - על נתבע המוכן להתדיין אצל בי"ד בישראל, רק מפני שהנתבע רוצה בבתי דין אחרים - או בזבל"א. והדברים כבר מגיעים עד כדי כך - שמדריכים בנפשם בשביל מוכת עצמם; להתיר להתובע - האיסור החמור והנורא דהליכה ל"ערכאות" - ללא שום בסיס הלכתי כלל. אשר על כן - למרות האי נעימות להתמפל בזה - משום "זילותא דבי דינא", אבל בכדי להבהיר הדברים ולהסיר המשמושים הרבים - מה שהמבלבלים משתמשים בהם, ההכרח לא יגונה - להודיע בדלהלן:

המרוצה לשני הצדדים^(א), סתירה גלויה מיניה וביה - והיפך ההלכה הברורה; שהנתבע גובר בבחירת הבי"ד, ואם התובע ממאן להתדיין אצלם - "איהו דאפסיד אנפשיה", וכן"ל.

ובשמוע הגה"צ מקאשוי שליט"א - ואתו עמו שאר גדולי פוסקי דורינו שליט"א^(ב) - מ"תקנת" המתחדשים הללו, אזורו חיל - ויצאו למחות ולבטל "תקנה" זו - המנוגד להלכה הברורה; שיד הנתבע גובר בבחירת הבי"ד וכן"ל. וכתבו שהדבר פשוט, שאין בכוחם לתקן תקנות חדשות בשביל מוכת עצמם; שלא יוכלו להתדיין אצל בתי דין המדיינים בחנם או בזול - ובפרט כשהוא בניגוד לדברי כל הפוסקים כולם. וכש"כ שאין בכוחם - על סמך "תקנה" חדשה שכרו מלכם בשביל מוכת עצמם; להלכין ברבים את פניהם של נתבעים כשרים - העושים כדונא, להפכם כמו רגע ל"מסרבים לדין" - ע"י "הוצאת שם רע" בפרסום עליהם כתב "סירוב" המנוגד להלכה, ואצ"ל שאין בכוחם להתיר "ערכאות" על סמך זה. ופסקו, שכל "עיקול"^(ג) ו"סירוב" או "היתר ערכאות" - המבוסס על סמך "תקנה" זו - היא במילה ומובטלת בעפרא דארעא, ושהבי"ד יחושו לעצמם - מלהלכך בפח העוונות החמורים שיש בזה^(ד).

ג). ובהנוגע להזכות ל"זבל"א ("בוררות"), מלבד מה שלדעת רוב פוסקים; אין בכוחו של התובע להכריח זבל"א על הנתבע^(ה), [ובאמת, שהנתבע - שיש לו דין "מוחזק" - היה יכול לומר; ד"קים ליה" אף כ"מיעוט" פוסקים - וכש"כ שאצ"ל לזה - דהלא "רוב" הפוסקים ס"ל כן^(ו)]. וכש"כ וק"ו - ב"בוררות" שבימינו, שהמצב העגום והנורא השורר בזה ידוע היטב לכל; [שעולה לכ"אלף דולר" לכל שעה ושעה בפע"צ - וישנם "בוררות" שעלו כמעט ל"חצי מיליון דולר"]^(ז). שפסקו גדולי דורנו^(ח); שא"א לכופה בשו"א על הצד שכנגד כלל - וכש"כ תובע על נתבע.

ועל סמך דבריהם - הוציאו גדולי דורנו שליט"א לאחרונה (תמוז תשס"ב); "קול קורא" [עם ארבעים חתימות^(ט)] - לפסול בהחלט את כל מהלך ה"זבל"א שבימינו - מכח י"ב טעמים. וכתבו שא"א לכופה על שום בע"ד - ובפרט על ה"נתבע", ושכל "עיקול" ו"סירוב" ו"היתר ערכאות" המבוסס על טעם זה (שהתובע רוצה בזבל"א) - הוא בטל ומבוטל כחרס הנשבר^(י).

ד). ומלבד כ"ז - יש לדעת, דאף הרבה יותר מזה מבואר בדברי הפוסקים - כלפי הגבלת הגדר "סרבן", והוא; דכל שהנתבע מוכן להתדיין אצל שום בי"ד בישראל (הכשרים לדון עכ"פ^(יא)), אז אף כש"בחירתו" לאותה בי"ד אינו כדין - אכתי "ציית דינא" מקרי - ולא דייונין ליה כ"סרבן" כ^(יב).

המבואר מזה, דאף לולא שהי' להנתבע כח בחירת הבי"ד, כל עוד שהוא מוכן לדון אצל שום בי"ד בישראל - הכשרים לדון בדבר מדינא - אכתי "ציית דינא" מקרי, ואם דנים אותו כ"סרבן" - הו"ל "הוצאת שם רע" בעלמא. וכש"כ כשאכן יש לו ע"פ הלכה; כח בחירת הבי"ד - למרות שהנתבע רוצה בבתי דין אחרים - או בזבל"א, ועד כדי כך גדלה כח בחירתו; שיכול לבחור אף בבי"ד הקטן מבחירת התובע - וגם מבלי שיצטרך ליתן שום טעם על בחירתו, ותובע הממאן לדון אצלם - "איהו דאפסיד אנפשיה". [ועאכ"כ; כשבוחר בבי"ד יפה - שכחיסוך "הוצאות" ובהענקת "זכויותיו" המגיעים לו ע"פ הלכה - תוך כדי מיאוונו במקפחיו מזה, ודאי נדללה כחו בכפל כפליים], ואין שום מקום כלל; להמשיך עליו "עיקול" - וכש"כ לדון כ"סרבן" - ואצ"ל להתיר "ערכאות". דהרי הוא "ציית דינא" נמור - ע"פ הלכה ברורה ופס"ד של יותר מ"מאה" פוסקים מובהקים^(יג) שכל בית ישראל נשען עליהם - ולא נמצא עליהם שום חולק כלל.

א). דבר פשוט הוא - ומוסכם מכל הפוסקים כולם - בלי שום יוצא מן הכלל^(א); דבגונא שיש חילוקי דיעות בין הבע"ד - אצל איזה בי"ד להתדיין^(ב) - אז יד ה"נתבע" גובר ב"בחירת הבי"ד"^(ג), ואם התובע ממאן להתדיין בפניהם - "איהו דאפסיד אנפשיה"^(ד). זאת אומרת; שלא נמצא שום פוסק - ואף לא יחידא, שיחלוק עליהם להעניק זכות בחירת הבי"ד לה"תובע"^(ה).

ובח בחירה זו - שהעניקו הפוסקים להנתבע - גדלה עד כדי כך^(ו), עד שיש בכוחו לבחור אף בבי"ד שהם "קטנים" - מן הבי"ד שרוצה בהם התובע^(ז), וגם; שאינו צריך ליתן שום נימוק או אמתלא כלשהו - להסביר טעם על בחירתו באותה הבי"ד^(ח). וכן היה נהוג ומקובל למעשה מקדמת דנא - זה יותר מחמשים שנה; שהנתבע יש לו כח בחירת הבי"ד - וכדברי כל הפוסקים הנ"ל.

ומעתה - כש"כ וק"ו, כשבחירתו של הנתבע באיזה בי"ד - אכן היא מבוססת גם ע"פ טעם הגון; מפני שהם מעניקים לו "זכויותיו" המגיעים לו ע"פ תורה^(ט) - בעוד שהבתי דין שהתובע רוצה בהם - מקפחים ממנו זכויותיו הללו. ולא עוד; אלא שהבי"ד שבוחר בהם הנתבע - מדיינים בחנם או בזול, לעומת הבתי דין שהתובע רוצה בהם - שמדיינים ביוקר, מה שפשוט בכל הפוסקים^(י); שאין כח לבע"ד להכריח "הוצאות" מיותרות על צד השני - וכש"כ תובע על הנתבע^(יא). פשיטא, דזכות הנתבע לבחירה זו - גדלה פי כמה בכפל כפליים^(יב), ואין שום מקום כלל; להמשיך עליו "עיקול"^(יג) - או לדון כ"סרבן" - וכש"כ להתיר עליו "ערכאות" ח"ו.

ב). אמנם, לאחרונה כשראו כמה בתי דין [המדיינים ביוקר]; שיום יום מתרבים הנתבעים הממאנים להתדיין אצלם - ומשיבים על הזמנתם; שרוצים להתדיין אצל בתי דין המדיינים בחנם או בזול, נתאספו (כ"ח מרחשון תשס"א) למסע עצה כדת מה לעשות - להכריח את הנתבעים לבא להתדיין אצלם. ותחת הנימוק המוסווה; שאינו מן היושר - שהנתבע יתגבר על התובע בבחירת הבי"ד - וצריכין להשוותם^(א), החליטו לתקן "תקנה" חדשה; שהנתבע חייב להציע להתובע - הברירה משלשה בתי דין [כמובן, שמחבורתם דוקא המדיינים ביוקר], ובאם שלא יציע רק בי"ד אחד [מן המדיינים בחנם או בזול^(ב)] - אז ידונו אותו כ"סרבן" - וגם יתנו להתובע "היתר לתובעו בערכאות".

אצ"ל שלמעשה - זה מהווה; הגברה מוחלטת של יד התובע על הנתבע בבחירת הבי"ד^(ג) - היפך דברי כל הפוסקים הנ"ל. ולא עוד, אלא שמאיימים בשקר על הנתבע; כאילו שהי' קיים איזה מקור ב"הלכה" - שעל פיה הוא "מחויב" להציע להתובע "בי"ד

עצמו... ובד ששעה הבודד בעולם מעשה שקר אויט - תפסו אתו ביד אתו על כך... הרי מבאר בחרם (סי' ז, טד); דאסר לחנם שישב בין עד שידע עם מי יושב, שמא יושב עם אנשים שאינם מהגונים, ובחרם (סי' ז, טד); בידע שהדיין גזל או רשע אין להצטרף עמו... והשאלה אם מבקש את תנודת באת שולח שיקר ויכזב בידעים, אה זה בכלל המבאר בסי' ז וזל, אלא גם אם אין הדברים מגיעים לכל כך להיות נקרא רשע עין, מרם בדאי חוקקו כבר מפסקת, וזה בכלל המבאר סי' ז וזל... והא לא לחייב שאר הדיינים לשבת אתו כיון שנתערר חוקת כשרותו, עכ"ל... עיי"ש. וע"ע משי"כ שם (הת' סי' ז), [קטע מלשון: "בדעת" ודבר מאד מעניין ובלא ובררים שנשעו היום - הם היסך דעת הדיין יסוד כונת חזל בתקנת ובלא... ובעודו מאז יד הדור מלאים, והרבה מאד מדיני חבלא מוסרים על דברי שוא ושקר, ומהפכים דברי אלוהים חיים ע"י גזירות ובצע כפ... ובכ"ש אם דאין דיינים שאינם הגונים עושים דו משפטים כל דיעום... וקשר רשעים אינו מן הגנין, דמנין והתועה דיעם אינו נחשב כלל, עכ"ל. וע"ע משי"כ שם (הת' רס"ט), [קטע מלשון: "כל ענין ובלא במוהו צריך חיקון בדבר מן המקרים, עכ"ל, עיי"ש.

ואף יותר מזה כתב בשולח אבן ישראל (הת' סי' ז), רא"צ לציט לפס"ד של "בוררות" [קטע מלשון: "מה ששאל: היות שיהא לא בשכנה וישנם מתושבי השכנה אשר הלכו לבוררות בובלא... וכשנפסקה הבוררות - וזה אחד לא רצה לקיים את המסק בבוררות - יאז מן הבוררים כתב ש"יחב עלי... ושאל איך לנהוג... נראה דבמקומו שחזרה הבוררה, ובמקום חב הבוררים לקיים והרבה כפ - יותר משי"כ נפסקה, וזה נפסק בש"ע (סי' ט, סה); והענין שכל דיון - כל דיון בטלים... ועי' בתיבת (שם, סק) - שכתב: דחול לקחו ממנו שם דייך עיי"ש, ומבין שכן - בדאי דכתב סיורב שלום אינו כלום - כיון שאין כאן דין ואין כאן דין... ואף התייחס לכתב לערכאות את כלום... ואין לחוש סיורב שלום, עכ"ל.

ומדבריו יוצא ברור, דאף היקבלה - מה שהבעד מקבלים עליהם "בוררות" בחתימתם על שפי"ב - ג"כ לא מהני לחיבם שיצטרפו לציית להפס"ד, דכיון שחול"ק "קב"ש" את הנוטל "שכר" לזון (וזה מ"שכר בפילה" המתחת) - ש"דינו בטלים, שוב אינו מועיל ע"י שום "קבלה" ו"מחלה" להחריג - או להסיר את "קב"ש" חול"ק, שגור ש"דיניהם בטלים, וגמלא שהבעד הניח את כל מקומו על קרן חצבי.

פ. מה שסמכו בעבר ל"ש בימינו, וכש"כ לבוץ ומועתה, לפי כל המקובץ - נמצאנו; דשני "מסכתות" מה שסמכו עליהם בימי קדם להתירין ב"בוררות" ובכלל (לח' ס) - תרוויחו נפלו בבדא בימינו. דהנה, ה"מסך" תראשו; ע"פ משי"כ בערו"ש (סי' י, טד); רבין שנתנין בן - ת"ל "ב"קבלו עליהם" לזון בפני "הפסלים", עיי"ש, "מסך" זה לא מהני כלום - לא "להחריג" להם ליכא ה"שכר" המוגס שולקדם ברום ב"בוררות" כ"ל (לח' ו) - וגם לא להסיר את "קב"ש" של חול"ק ע"י ש"דיניהם בטלים, כיון דנגד "קב"ש" ו"גורדת" חול"ק - ל"ם "קבלה" או "מחילה", ובדפסק בשולח אבן ישראל ובכלל (לח' סף ח), וכן גם ה"מסך" חשני ערפ"ס ח"ש"ש" הוא "נקי" מן ה"מפלגות" - ומפילא ת"ל "דיין יחיד" כשר, ובכלל (לח' ס), ג"כ ל"ש בימינו - שגם ח"ש"ש" נוטל "שכר" מוגס, וא"כ מלבד מה שעי"ש - דא נמצא תחת "חל"ק" נדור "שחור" מאתו הנכר שפכא לו יותר לקחת ובכלל (לח' ו), דא נכנס ג"כ תחת "קב"ש" ו"גורדת" דחול"ק ש"דינו בטלים" כ"ל (ס, וסוף לח' ח).

וע"כ פ, כיון דאז מהא דה ברור - אף בימי קדם, דלהתירין ב"בוררות" - דה נצרך לז"ה "הסכמת" הבעד, ואם א' פרס ממאן בזה - א"א דה לכופה עליו - ובכלל (לח' ס) משה"ב בן פורת. א"כ כש"כ וק"י ביטני - שכלא נפלם על הדיינים שסמכו עליהם בעבר, ובד"ל דאין; דגם "הסכמת" ל"ה מהני ע"י - ובכלל (רס וסנה) משה"ב אבן ישראל, ודאי דה מהא ברור לבוץ - דע"כ פ; א"א לבוץ על "בוררות" ברום כשרא. וכן פסק להדיא בשולח שכתב הלי (הת' סי' ז), [קטע מלשון: "אלא שבעדוהו לזד זכות, ולפי תיבה אם שנים מסכמים לזה, אבל אם צד א' כדא בשרא אינו רוצה להסכים לדרך קלוקל זה, ורוצה בבירד שלא ישמע תחלה השפעה - ושלא יהיה משוד משום צד, פשיטא דאז לכפות אדם ע"י... דידעו שחובלא משנה ומטעה הרבה מעמים בידעים, עכ"ל].

י. גם לולא ה"מפלגות" א"א לבוץ להוצאות תירות ולפ"י רמאן י"ה לדיניש, דכל משי"כ עד כאן ב"מפלגות" של הבוררות - הארק ליתר שאת ולחזות ודמילא, דבאמת דאף לולא ה"מפלגות" שבה - ג"כ ל"ה אפשר לכופה על הממאן בה - מכה ממס נופק, והאי דלפי "ההוצאות המוגסות" - ש"ש ב"בוררות" ברום (ובכלל (לח' ו)) - בדאי א"א לכופה על בעד הממאן בה, לפי מה דקדמ"ל דאין כבה בעד "ההוצאות מותרות" על הצד השני. ע"י ב"י (סי' יט) משי"כ בשם חשובת הדיי"ש (סי' רלח), וברפ"א (סי' יד, ח), ושכל"ד (ס), ומרדש"ם (הת' סי' ז), ושולח ב"ר"כ (סי' יט, ח), ומאונים למשפ"ס (סי' יד), ואג"ר"ם (הת' סי' ז), ובסד"ק קב הדין (סל' ז), כתב בזה"ל: "הגורם לבעד לז"ה להוציא ממנו רב בתנאות המשפט - מנצח אותו בכ"ד של מעלה", [ופשוט דהמנצי"ה (הת' סי' קלח), שכתב (וזה מלפני ארבעים שנה) שהדיינים "לא נחשדו ליכא יותר משי"כ בבלא"ה המתחת, עיי"ש. לא מידי באופן שע"פ כל הפסלנות הגל, וכא"כ חייב ב"ייקרות" המוגס כביטני, וכמו שמעך האבן ישראל הגל" (לח' וסוף); שאכן נוטלין היום הרבה יותר משכר בפילה המתחת, ועד כ"כ - שעל ספק מעט זה בלבד - פסק; ש"דיניהם בטלים ומפסולים ובכלל (חל"ם).

בתפסיד המוטל עליה לעשות "חקירה ודישה" בכרי לתפוס את הרמאי, [עי' משה"ב (סי' עז, סד, ו) ובה"פ (סי' מ, סד)] אלא דאף (ב), מניה את הבעד הרמאי לז"ל לזון - להתייעץ עם ה"טוען" שלה; איזה "שקר" להשיב - כפרס דברים שב"נפא דעובדא" חייב דהי... [עי' משה"ב (הת' סי' ח), ושל"ח (בס"ה מסמכת ח'ז), ול"א עוד - אלא (ב), שמעלים את עיניו את העובדא; שה"נבררין" עצמם (המשמשים כריינים) מלמדן לבקל דינם א"ך ובכ"ה "לשקר", רבין שפנחטו חלילה בדעתם - [כמה ובכערה; שביטני לשב עמו בכוונת להכא, ובכלל (לח' ו)] - דין נקמא; שהיא משה"ב עתה פעולה לפעיל להם; דהתיק את האמת - שלא תגלה, ובכ"ה נמצא מכ"ז - נתוסף ביטני - גם הפסול הנקם; (ד), ר"מסתמין מענתיו, דלפי הגל" (לח' ו); הרי הבעד אינו יכול לעד; מי מה"נבררין" שהביטני לה"שליש" הזה יותר לקוחות, וכ"א מה חשש; שהבודד של הצד שכנגדו הביא לו יותר קונים - מה שכנגדו גדול יותר ע"י, ומפילא "מסתמין מענתיו", [עי' שולח דע"ד (סי' רז), ושולח דרבי"ז (הת' סי' נהג), דאף רק מכה "חשו" בעלמא - כבר שייכא הפסול ר"מסתמין מענתיו, עיי"ש].

ה. קמעים מלשונות הפוסקים על "בוררות" שבימינו: ומכ"ה תנן מעמים הגל" (לח' ו) - דהיינו הפוסקים שבימינו על ה"בוררות" - עוד בידר שאת וביתר עז. ע"י שולח באר משה (הת' קס"ט), [קטע מלשונות: "כבר אמחול (שבת קל"ט א); אם ראית דור שצות רבת באת עליו צא ובדק בדיני ישראל, שכל פרעניות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דיני ישראל, ומה שצריך לבדוק; אם מקיימים דברי חז"ל (בבבא קט"ז, ב), ונחזיק לו, א'; לעולם יראה הדיין כאלו דרב מוטת לו כין יריסתיו וניהם מוח לו מתחתיו, ועכשיו נוטלים פסק געלט תחת גיהנם שחת, לו זה כתב רמב"ם שבעלה זכר על רבנים דיינים ממונים ושיעור על מדין שהיו ממונים בכשרותם דאיים ושלמים חרדים לדבר ה', והתבאר על כלנה; שלא עשו פרנסתם מאמנות הבוררות, ועתה שומי פוסקים על הרעה וצדקת מרמא הממששת יום יום האוכלה ומבערת את הטוב הנשאר, דכאן באצורה רוב הבוררים - כל או רוב פרנסתם או חלק גדול מפרנסתם משכר הבוררות, ולכן כל בורר ובורר ממין זה מחפש פירסום עד כמה שידר הרבה מנעו, ומאוד שפרנסתם חלילה בואת; שצד שלום שבחד בדם יצא זכאי - ויקבל ע"י שאלבליסטייר היינו פרסום נאה טוב ויפה, מלמדים אותם... עצה רעה מה לטעון... ועי' מעשה בוררים כאלו כבוד התורה מתמעט - ושחוקים בשוק על דת הגעשה ע"י בוררים דיינים ומפורסמים כאלו, ועל הרבנים הגדולים מקני דודינו מוטל החוב להשמיע קולם קול להבת אש ולגזר גדר... ורב מוכח סי' י; שרא הנדל לפני רביהוק דאמרד מסאמאר שליטא - והתפאר בצדקת אביו שמעולם לא רצה לקבל שום בוררות בדת, ועד השיב לו רביהוק; ששלמנים היה זה באמת צדקת גדול ורבותא, אבל עתה שהבוררים הם "בערע" בוררים - אין שום צדקת ורבותא שלא לקבל, אדרבה חידוש ורבותא הוא אם א מקבל על עצמו להיות בורר אם יראה ה' נוגעת בלבבו, עכ"ל, עיי"ש.

וע"ע משי"כ שם (לח' י), [קטע מלשונות: "לפי קול הגשמע - החלך חזק מאד; שהדיינים נוטלים הרבה יותר מכדי שכל בטילה, ולא עוד אלא כשיש באשיותיהם לנצור חזת בישיבה אתם - מרבין בביטות וז' וד' פעמים, כי עבר ישיבה אחת אלא ליקח שכר גדול כזה... ולא רק שותכעים בזה ובחוקה נוטלים ביד רכות, אלא ששום תגינה ובקשה מצד הבעד אינו מועיל כלל אצלם, ואפילו מענינים מרדנים ממש חושפים פרנסתם חלילה והתערבות... [כי הם אשמים] שאם אין לה תחוד על המתחת והשלם המסק געלט כי זה פרנסתם, דרשה וכשה חכמה פניהם... דאפילו המקלים ומתירין ליטול שכר יותר מכדי בטילתו - אבל לא באופן ג' כזה, דרשה וכשה הוא לט, וזהו מאבדין דהדי ויפיה של תורה דמנא לישוק מהאי עונשא, עכ"ל, עיי"ש. וע"ע שם (הת' סקסס), [קטע מלשון: דברים נראים מעשי נבלה - שגורם להם אהבת ותאמת כפף של אלו הבוררים... והכל בשביל שיקבלו עוד כפף בעד ישיבה אדחת, ומענה בניהם; "מ שכו" את הדין תורה - וקחו להם" כספ הרבה... עכ"ל, עיי"ש.

וע"ע משי"כ שם (הת' סי' קט), [קטע מלשונות: "זמאן אתה דן על הבוררים הצבועים "בערע" בוררים (אומנים בוררים) המלמדים בעל דינם לומר שקר וכזב בדת כדי שישו [ר' יתחייב] דין, ויקבלו שכרם משלם ויתפרסם שם השוכ [הדין] שהבודד אותו הוא יצא זכאי [חייב]... כי הרבה משתברים כאן, ודיקן מביחם אולי - אבל מלאים לביחם עיילין, אי לה לאותה בשהו האי לה לאותה מליפת, והתעלה על כלנה, שהשעראר גדול כ"כ - שהכל שחוקים ואין פוצה מה ומצפץ, כי ידאים לנשם שינוי בדם הלבנים דיעים והחזית שורפת... ואין משי"כ כי אין מידם מציל, ומכאן אתה דן שעד כמה צריכין לבוררים אומנים (בערע"ם בוררים) לעשות תשובה על דן דידם וידור של נתיית דין כדי לזכות [לחייב] את הבעד שלו ששכר מ לרע, כעל דהצאת ול שלום... שמכריעים את כל העולם לפי חכמה... ואי להם להבוררים האומנים שנתמידים לית דוח על דיע שעשו ונרמ... שמעוררים דין למטה ולמעלה, לאמלא היו שחוקים אפשר שהייתי שחוק בך, אבל דוקא דעים לישא דגל תורה בראש כל חצות, ועל זה אסור לשתוק, וכל השותק עונו ישא", עכ"ל, עיי"ש.

ובע"י"ן כתב בשולח שכתב הלי (הת' סי' ז) דברים חריפים מאד נגד ה"בוררות" שבימינו אלה, [קטע מלשון: "כזהו תושבים שעי חובלא ניתן רשות לבעלי התחבולות להפך דברי אלוהים חיים, וכי עז חשב חזל כשאמר בובלא חובלא... עכ"ל, עיי"ש]. וע"ע משי"כ שם (הת' רס"ט) [קטע מלשון: "אסור להבודד לעשות פעולה נגד צד השני ולהחליט עד

אשר על כן, מכל הלין מעמי הסבוארים בדברי הפוסקים הגל" - הדבר ברור עכ"פ לבוץ: דא"א "לבוץ" (בחיוב) על "בוררות" - כשאחור מן הכעלי דיינים ממאן בזה, דודאי דאי אפשר לבוץ על שום אדם; שיהא מוכרח להתירין באופן ה"מסול" לדינא - ועוד ב"ייקרות" מוגס כל כך, [ומפילא פשוט; "ר"תובע" המתקשקש עצמו על "בוררות" דוקא - (נגד הסכמת הנתבע) - אין נוקקין לו כלל, ואצ"ל שהנתבע לא נעשה "סרבן" - כמה שממאן מלתהדיין ב"בוררות" - באופן ה"מסול" לדינא. ולאידך גיסא; "נתבע" - שמש"ב על הומת-ב"ידי, שאינו מוכן להתירין רק ב"בוררות" דוקא - (נגד

קול קורא

אחרי הצרות האיומות העוברים על כלל ישראל, הגנו פונים בשם התורה לכל אחינו בני' להמנע מהעבירה החמורה שמביאה לכל הצרות הללו, כמו ששנינו (אבות ס' יא). חרב בא לעולם על עינוי הדין ועל עיוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה, וכן הזהירנו חז"ל בגמרא (שנא קל"ט, א). אם ראינו דור שצרות רבות באות עליו, צא וברוק בדייני ישראל, שכל פרעניות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל, שזה נעשה ע"י ה"בוררים" הפסולים המשוחדים, וע"י ה"מוענים" השקרנים אשר בלי שום יראת שמים הם עומדים לפני הדיינים ומהפכים הקערה על פיה בתחבולות של שקר וכזב לגזול ולעשוק ע"י נתינת ולקחת שוחד להטות הדין.

אשר על כן, מה שנעשה מנהג שכל מי שיש לו דין ודברים, "שוכר" לו בורר חריף בעל תחבולות וכו', הגנו להודיע נאמנה כי על פי תורה, בורר כזה הריהו פסול ונקרא אשרה בגמרא (פסחים ז', ב'. ע"ז כ"ב, א). וכמו שכתב המור (מרת סי' יג) בשם הרא"ש, כי חלילה לבורר להפך בזכות מי שבדורו יותר מלצד השני, רק אם רואה לו זכות אמיתי, ואם לאו, תרי זה ממה משפט, וכבר כתבו רבותינו כמה פעמים בזה. והנה הבורר הזה עובר בכמה לאוין: א), לא תמה משפט. ב), לא תקח שוחד. ג), לא תעשוק את אחיך. ד), ולא תגזול. ה), מדבר שקר תרחק.

[ועוד אימורים (מה שעווררו רבנים הרוחמים - זה בכה וזה בכה): א), לשמוע מענת בע"ד שלא בפני חכירו, שיש בזה משום הל"ת דלא תשא שמע שוא, (עי' מרת סי' י"ג, ס"ב. ועי' שרת שנת כלי חת, סי' ע"ג). וע"פ הוזה"ק (פ' ויגד) חמור ד"ו כעבודה זרה. ב), ליטול תרבה יותר משכר במילה, דקימ"ל (מרת סי' ט', ס"ב) שדיניו בטלים, (ועי' שרת נגד משפח ח"ד, סי' קמ"ט, אות י'. וחסד נקדמט. ושרת א"ן ישראל חת, סי' ז'). ג), להיות כעורכי הדיינים, שאסור אף על טענת אמת, (עי' מרת סי' י"ג, ס"ה. וערו"ש, ט"ז סט"ו). ד), ללמד מענות שקר לבע"ד, שע"פ דברי חז"ל והפוסקים (מלחמה דש"ד, שנת כ"ג, א). וחסד א"ן חת, ח'. נשם מתחיה כיסא ודיני יונק. ושרת סמ"ט, סי' ע"ב) הם רשעים גמורים. וזהו הגורם לריבוי תרון אף בעולם ולסילוק שכינה, (עי' סו"ט מ"ז, כ"ו). ה), עינוי הדין בהמשכת חומץ, (עי' מרת סי' י"ג, ס"ה). ו), להכריח הוצאות מוגזמות על הבע"ד, (עי' מרת סי' ט', ס"ד). ז), להתתים הבע"ד על שפ"ב שיש בו אישור כח (מוסרה) להדיינים לשופטם כפי העולה על רוחם (נגד ההלכה), והמקפחם מוכותם להודיעם מהיכן דנתוני, (עי' מרת סי' י"ד, ס"ה. ושרת ט"ז, ס"ה). מה שמנצלים אח"כ כיפוי כח וכ"היתר" (מדומה) לעוות המשפט כפי היוצא למוכת עצמם ופרנסתם. ח), להתעלם מן האמת ולהתניקה, ולמנוע מחיובם ותפקידם לעשות חקירה ודרישה כדי לתפוס את הרמאי, (עי' מרת סי' ט"ז, ס"ג ד"ה).

לכן באנו להכריז בזה, לאסור את הבוררות הפסול חזק לגמרי, ולא שנינו (פסחים ס"ג מ"א) "זה בורר לו אחד" רק לענין לבורר בורר טוב וצדיק בלי שוחד, אבל "לשכור" בורר ולשלם לו כדי שיהפך בזכותו, הרי זה אינו דיין וכל דיניו במילין. ולא עוד, אלא שגם השליש שיושב עמו גם כן פסול גמור, כמבואר בשו"ע (מרת סי' ט', ס"ז). שאסור להושיב עם הארץ אצל הדיין, כי מחסרון ידיעתו יכלכל דעת הדיין, ומעתה ק"ו בורר כזה שהוא נשכר להטות הדין, וגם השליש משוחד ממנו על כי הוא מביא לו פרנסה ע"י שבוחר בו, אין ספק שיטה דעתו לרצונו.

ובל יתוודע שרוצה לקיים התורה, ישמר ויזהר שלא לשכור בוררים כאלו, וכל דיין (שליש) תרוצה לקיים התורה ישמר ויזהר שלא לשבת עם בוררים הללו, כי הוא ייהפך כמותם ח"ו ויגרם חרב לעולם ח"ו. ובזכות הקבלה שנקבל על עצמינו להפיץ דרכיו ולהושיב דיינים כשרים, יתן ה' הטוב שכל בני' ישמרו מכל מיני סכנות ונושע בישועה שלימה במהרה בימים אלו, כמש"כ רש"י עה"פ למען תחיה וירשת (דברים ט"ז, כ'). כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על ארמתן, אמן.

תמוז, שנת תשס"ב לפ"ק	(התחייבות ע"ס א"ב)	משה נרין
אברהם מנחם מענדל וואגשאהל	יהושע לייפער	אב"ד ור"ם ישיבה דמאנסי
רב דק"ק דברי יחזקאל שינאווא	דומ"ץ בשיכון סקווירא	נח אייזיק אהלברום
אחרון וילבערשטיין	יואל מארגענשפערן	אברק"ק נחלת יצחק, ק"ו נאדירנס וילס
דומ"ץ קהל ערוגת הבשם	אברק"ק שארמאש	נתן יוסף פייזעלס
אחרון מאיר קרויס	יואל צבי הלוי מאשקאוויטש	אב"ד ור"ם אב"י שלמה, מאנסי
אברק"ק שאפראן, סדני	דומ"ץ דק"ק מאהש	צבי דוב אבראהאם
אפרים פישל הערשקאוויטש	יוסף מויסיג	אברק"ק קרושט לוי, מאנסי
אב"ד האליין	אברק"ק בעלער	קלונימוס זאב הכהן גראם
אריה וואגשאהל	יוסף מעמפלער	דומ"ץ התאחדות הרבנים
רב דק"ק אהבת שלום, מאנסי	רב דק"ק דרך אמת, מאנסי	שבתי שלמה ווינדער
בן ציון יעקב הלוי ואונר	יקותיאל יהודה פילאפף	אברק"ק אמרי יצחק, בית שמש
אב"ד דבריץ שכם הלוי, מאנסי	דומ"ץ דק"ק יבב לב סאטמאר	שלמה יהודה וויינבערגער
בצלאל מוכיח וועמענשטיין	ישראל דוד הארפענעם	דומ"ץ דק"ק יבב לב סאטמאר
דומ"ץ קהל בעלזא, מאנסי	רב ובעמ"ח ישראל וחומנים	שלמה שווייצער
חיים שרגא פאוול שנעקבאלג	לוי יצחק אבראהאם	אברק"ק דרכי נועם, מאנסי
אב"ד קהל אברכים, מאנסי	דומ"ץ התאחדות הרבנים	שמואל דוד קרוין
חנינה אברהם ליימנער	מנחם מאיר ווייסמאנדל	דומ"ץ אודווארי, כהנה"צ אב"ד שלי"מ"א
אב"ד ור"ם בנין דוד	אב"ד נייטרא, מאנסי	שמואל זאב לייכמער
יהודה הלוי מירנויער	מנחם פישער	אברק"ק כוונת הלכ
רב דק"ק שומרי שבת, ב"פ	דומ"ץ קהל עדת ידאים, מאנסי	

ועל בידורים ומכתבים מיוחדים תתמוז ותרבנים הנאוה"צ הללו (ע"פ הסדר שנכתבו):

משה שמערן [וצ"ל]	שמואל הלוי ואונר	ישראל יעקב פישר
אברק"ק דעברעצין	רב אב"ד ור"ם זכרון מאיר, בני ברק	ראב"ד ב"צ עדה החרדית, ירושלים
רפאל בלום	ישראל חיים מנשה פריעדמאן	מנשה קליין
ראב"ד ור"ם דק"ק קאשוי	דומ"ץ דק"ק יבב לב סאטמאר	אב"ד ור"ם אונגוואר
אברהם צבי הלוי בעק	אליעזר חיים בלום	חיים אברהם דובער פלאהר

לקט מלשונות פוסקי זמנינו, מש"כ להלכה בפסלנותה של "בוררות"

מדברי הגה"צ ר' שמואל הלוי וואונקר שליט"א
מש"כ בספרו שו"ת "שבת הלוי":

"אסור להבורר לעשות פעולה נגד צד השני ולהחליט ע"ד עצמו... ובנידן שעשה הבורר בפועל מעשה שקר ואיום - וחפסו אותו כביד אחר על כך... הרי מבואר בח"מ (פי' נ' דף) דאסור לחכם שישב בד"ץ עד שידע עם מי יושב, שמא ישב עם אנשים שאינם מרובנים, ובח"מ (פי' נ' דף) ביועץ שהדיין נזל או רשע אין להצטרף עמו... והשתא לא מבעיא אם תבדור באמת שהלה שיקר וכיזב ביועצים, איך היה בכלל המבואר בס' 'הגל', אלא גם אם אין הדברים מניעים לכל כך להיות נקרא רשע ע"י, מכ"מ בודאי חוקתו כבר מופקעת, והיה בכלל המבואר סי' נ' הג"ל, וא"א לחייב שאר הדינים לשבת אתו כיון שנחזק חוקת כשרותו".

"כעו"ה, תרבת מאוד מעניני ובל"א ובחורים שנעשו חזים - הם חפץ דעת והפך יסוד כוונת חוץ בתקנת ובל"א... ובעו"ה מאו רד הורו פלאים, והרבת מאוד מדיני הובל"א מפרסם על דברי שמו ושקר, ומתפשים דברי אלוקים חיים ע"י נגיעות ובצע כפת... ומכ"מ אם רואין דינים שאינם תנונים עושים ח"י משפטים כל ידעו... וקשר רשעים אינו מן המנין, דמנין ותנועות דנים אינו נחשב כלל".

"כזה"י חושבים שע"י הובל"א ניתן רשות לבטל התחבולות לחפוך דברי אלוקים חיים, וכי ע"י חשבו חוץ כשאר חוץ בובל"א ובל"א... שהדינים בובל"א שכ"מ פקע"ד מפרסם מענותיו לפני הדין שלו ונתנים לו שבר ע"י, וכל מעיינו או אידך להפנות את כול דינו שכנגדו, אלא שבעו"ה"ש למד וכוונת... שכיון שב' תצדדים עושים כן, איך ע"מ כן נכנסו לדין וקיבלו עליהם, ולפי"ו תינה אם שניהם מסכימים לזה, אבל אם צד אחד בשו"א אינו רוצה להסכים לדרך קלוקל זה, ורוצה כביד שלא ישמע תחלה המענות ושלא יתייח משוחר משום צד, פשיטא דא"א לכפות אדם על זה... ומכ"מ ש"ב (שם, סי' ש"ב) שהובל"א משנה ומפצה הרבה פעמים ביועצים".

"כל ענין ובל"א בומה"י צריך תיקון בהרבה מן המקרים".
(ח"מ, סי' רפ"ה)

מכתב "קול קורא" מהגה"צ אב"ד קאשוי שליט"א:

יום ר' ל' ואת צעקתם שמעתי מפני נגושי כי ידעתי את מכאוביו, י"ח מכת חש"כ לפ"ק

"הנה בדבר מה שנפרץ לאחרונה ונעשה כחיתר, שבעלי דינים שוכרים לעצמם בוררים ומשלמים להם תוך רב, ובשכר זאת הם מסבכים עצמם עצה קודם המשפט ללמד לשונם לדבר מענות של שקר ומרמה מה שיועיל לזכותם, ואח"כ בשעת המשפט הם מתמים עליהם בכל מצדקי ובדרכי עקלתון להפך הקצרה על פיה כעורך דין ממש, ודין גרמא שהשליש שגם הוא נוטל חלק בחלק, הוא תחת לחץ גדול לצדד לאותו הבורר שסביב לו יותר נידונים, וע"כ הוא מועיל בתפקידו מלעשות חקירה ודרישה לגלות את תרמאי כמפוזר עליהם ע"פ ההלכה, (עי' מרש"ע ח"מ פי' ס' דף) וכו"ה (פי' ה' דף), ולא עוד אלא שסותם את פיו של צד השני בכדי להעלים את האמת. והפועל יוצא, שיום יום יוצאים משפטים מעוותים ומקולקלים ח"י, והנעשקים צועקים ואינם נענים, כמו שהעידו כמה וכמה עדים נאמנים ת"ח וראי ח' שישבו בכ"ד וראו כ"ו כמו עיניהם".

"אשר על כן תגני לגלות בזה, שלקע"ד יש איסור גדול להתדיין באופן 'פסול' שכזה, מה שיש בה משום חריטת המשפטים, שהוא אחת מן עמדי העולם (מלאת נאמנו דף, מ"ט), וגם מציל את הורו מן צרות רבות (מלאת נאמנו דף, מ"ט), מלבד כמה לאורן דאורייתא חכרובים בזה, ועמ"כ דאין בכוחנו לבקש שום בע"ד להתדיין באופן הפסול לדין, (וכמש"כ בשו"ת עבודת הגרשוני פי' דף), ובשו"ת בן פורת (דף סי' י"א)".

"החללה לשום ביד בישראל (או לדין יחיד) לבקש אחד מן הבעלי דינים על בוררות שכזה ע"י איום ב'סידוב' וכו"ב. והדבר פשוט שתובע המתקשקש עצמו על 'בוררות' דוקא, שתתבקש לא נעשה 'סידוב' כמה שמסמך מלתה"י כן, כי א"א לבקש אדם שיתדיין באופן 'הפסול' לדין, וכמו כן בתב"ע שמש"ב על חומת הב"ד שרצה להתדיין ב'בוררות' דוקא, הוא 'סידוב' גמור, דה"ל כאומר שאינו מוכן להתדיין רק לפני ב"ד או דינים 'פסולים'".

ובזכות חזוק עמד המשפטים על מכונה, נוכח לכל מיני ישועות והשפעות טובות, ויחזיקו בנו יעוד ישיעה הנביא, ציון במשפט חפרה ושביה בצדקה במרהר דידן, אמן.

דברי הגה"צ אב"ד קאשוי שליט"א אינם צריכים חזוק וא"צ להסבכת, והגני כידא ועוד לקרא כי תחת דברים ברורים, וע"י באה"ע"י יחדש שבט חש"כ, ישראל חיים מנשה פרידמאן דברי מרן אינם צריכים חזוק, והם דברים ברורים ואמיתים, וכידא ועוד וכו' בעה"ה, חיים אברהם דובקער פלאהר

"דברי הגאונים הצדיקים הנ"ל הם קילורין לעינים, והאמת עד

מדברי הגה"צ ר' משה שמעון וצ"ל אב"ד דעברעצין
מש"כ בספרו שו"ת "באר משה":

"כבר אמרנו (שם ק"ט דף) אם ראית דור שצדק רבות באות עליו צא וברוק בדיני ישראל, שכל פרעניות שבאח לעולם לא באה אלא בשביל דיני ישראל, ומה שצריך לברוק; אם מקימים דברי חוץ (שם ק"ט, ב' וספד"ה ו' דף); לעולם ידאח הדין כאלו חרב מונחת לו בין יריבותיו וניהגם פתוח לו מתחתיו, ועכשיו נוטלים "פסק נעלם" תחת ניהגם פתוח... כל זה כתבו רבותינו שבגולה וכו"ע על רבנים ודינים מוטעים יושבים על מדון שהיו מחזקים בכשרותם וידיים ושלמים חרדים לדבר ה', והעולה על כולתה שלא עשו פרנסתם מאומנות הבוררות".

"ועתה שומי שמים על תרעה וצדקת מטרות המתמששת יום יום ואוכלת ופוקעת את הטוב הנשאר, רכאן באצ"ב רוב הבוררים - כל או רוב פרנסתם או חלק גדול מפרנסתם משכר הבוררות, ולכן כל בורר ובורר מפיין זה מחפש פירטום עד כמה שידו תרמה מנעת... ומאחר שפרנסתם תלוי בזה; שצד שלהם שכח בזה יצא אותם... ויקבל ע"י "מאבליסטי" חיינו פרטום נאח טוב ויפה, מלמדים אותם... עצה רעה מה למען... וע"י מעשה בוררים כאלו כבוד התורה מסתמקם - ושוחקים כשוק על ר"ת הנעשה ע"י בוררים ידועים ופפורסים כאלו, ועל חרובים הגדולים פוקני דורינו מוטל תחוב לחששים קולם קול לחבת אש ולגדור נדר...".

"ורב מובהק ספר ל' שפ"א הגיד לפני רביה"ק אדמו"ר מסאמאר שליט"א - והתמאר בצדקת אביו שמעולם לא רצה לקבל שום בוררות ב"ת. וע"י השיב לו רביה"ק, שמלפנים היה זה באמת צדקת גדול ורבותא, אבל עתה שהבוררים הם "בערפוס בוררים" - אין שום צדקת ורבותא שלא לקבל, אדרבה חידוש ורבותא הוא אם א' מקבל על עצמו להיות בורר אם ידאח ח' נונקת בלבבו". (ח"ד, סי' קמ"ה)

"לפי קול הנשמע - תתולך וחזק מאוד; שהדינים נוטלים תרבה יותר מכדי שבר בפילת, ולא עוד אלא כשיש באפשרותם לנמור ח"ת בישיבת אחת - מרבין בישיבת ב' וג' וד' פעמים, כי עובר ישיבת אחת א"א ליקח שכר גדול כזה... ולא רק שתובעים כמה וכחוקת ונוטלים ביד רחבה, אלא ששום חנינה ובקשה מצד הבע"ד אינו מועיל כלל אצלם, ואפילו מענינים מרודים ממש חופפים פרטותם חלחל ותאחרות... (כי אומרים) שאם אין לה תחזור על הפתחים ותשלם תלפס נעלם" כי זה פרנסתם. תרפת ובושת תכסת פניהם... דאפילו המקילים ומתדיינים ליפול שכר יותר מכדי בפילת - אבל לא באופן גם כזה, תרפת ובושת הוא לנו, וכזה מאבדין תורה ויפית של תורה רחמנא לישכון מחאי עונשא".

"דברים נוראים מעשי נבלת - שגורם להם אחבת ותאות כסף של אלו תבוררים... והכל בשביל שיקבלו עוד כסף בעד ישיבת אחת, ופענת בפיהם; "משכבו" את ח"ת" - וקחו לכם כסף תרבת...". (ח"ה, בהקדמה)

"ומכאן אתה רן על הבוררים הצבועים "בערפוס בוררים" (אומנים בוררים) המלמדים בעל דינם לומר שקר וכוז בדי"ת כדי שיוכו (ר"ל יתחייבו) בדין, ויקבלו שכרם משלם ויתפרסם שמם הטוב [תרע] שהבורר אותו הוא יוצא וכא' [חייב], כי תרבת משתכרים כאן, ודיקן מביתם אולין - אבל מלאים לביתם עיילין, אוי לה לאותה בושה ואוי לה לאותה כלמשה".

"וחזקוה על כולתה, שה"שערא" גדול כ"כ - שחבל שוחקים ואין פוצה מה ומצפיק, כי יראים לנמשם שיגרו בהם הכלבים תרעים ותחתיו מורפות. ואין משיע כי אין מידם מציל".

"ומכאן אתה רן שער כמה צריכין תבוררים-אופנים (בערפוס בוררים) לעשות תשובה על כל ריבור וריבור של נפית דין כדי לזכות [לחייב] את הבע"ד שלו שכתב בו דרע, כעל תוצאת ו"ל שלהם... שמכריעים את כל העולם לבק תוכה... ואוי להם להבוררים תאופנים שעתידיים ליתן ד"ח על תרע שעשו וגרמו... שמעוררים דין למפת ולמקלה. ואלמלא היו שוחקים אפשר שהיית שותק ג"כ, אבל דוקא רוצים לשלם דגל התורה בראש כל חוצות, ועל זה אסור לשותק, וכל השותק עונו ישא".

מדברי הגה"צ ר' יעקב ישראל מישער שליט"א
מש"כ בספרו שו"ת "אבן ישראל":

"מה ששאל היות שהוא רב בשכונה, ושגם מתושבי השכונה אשר הלכו ל'בוררות' בובל"א... וכשנפסקה הבוררות - וצד אחד לא רצה לקיים את ה"פסק" בוררות - יצא מן הבוררים כתב "סידוב" עליו... ושאל איך לנהוג...".

"נראה רבונותו שהתורה תצדקת - וכמעט רוב הבוררים לוקחים תרבת כסף - יותר מ"שכר בפילת", וכבר נמסך בשו"ע (פי' דף) התנושל שכר לדון - כל דיני בפילת... וע"י בנתיבות (שם קט"ו) - שכתב: דה"ל לקחו מפני שם "דיין" ע"י... ומכיון שכן - בודאי ר"ב כתב "סידוב" שלהם אינו כלום - כיון שאין כאן דין ואין כאן דיין, וזהו הדין...".